

Инвеститор:

ЈП Пuteви Србије

Булевар краља Александра 282

11000 Београд



**ЈАВНО ПРЕДУЗЕЋЕ
ПУТЕВИ СРБИЈЕ**

Суфинансијер:

Министарство трговине, туризма и

телекомуникација

Немањина 22 - 26

11000 Београд



МАСТЕР ПЛАН

ЗА ОЗНАЧАВАЊЕ ТУРИСТИЧКИХ ОДРЕДИШТА И УПРАВЉАЊЕ ТУРИСТИЧКОМ СИГНАЛИЗАЦИЈОМ НА ДРЖАВНИМ ПУТЕВИМА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

Извршилац:

МХМ-пројект доо Нови Сад

Јована Поповића 40

21000 Нови Сад



МНМ
projekt

Аутори мастер плана:

Насер Мостафа, дипл.инж.саоб., руководилац

мр Боровоје Алексић, дипл.инж.саоб.

мр Дарко Ђуровић, дипл.туризмолог

Данило Кнежевић, дипл.инж.грађ.

Сарадници:

Жељко Мрђа, дипл.инж.саоб.

Бранислав Јовановић, маст.инж.саоб.

Марија Живадиновић, дипл.инж.саоб.

Јован Ераковић, дипл.инж.маш.

САДРЖАЈ

1	Опште	6
1.1	Повод за израду мастер плана	7
1.2	Циљ израде мастер плана	8
1.3	Основ за израду мастер плана	8
1.4	Предмет мастер плана	9
1.5	Садржај мастер плана	9
2	Приступ и методологија за израду мастер плана	10
3	Информациона основа	11
3.1	Захтеви за одржавање састанака и презентацију пројекта.....	12
3.2	Састанак са представницима републичких институција.....	14
3.3	Састанак са представницима локалних и регионалних туристичких организација.....	16
3.4	Састанак са представницима приватног сектора туризма	18
4	Анализа постојећег стања у Републици Србији	20
4.1	Карактеристике постојеће регулативе	21
4.1.1	Упоредна анализа постојеће законске регулативе	23
4.1.2	Упоредна анализа постојеће подзаконске регулативе	26
4.1.3	Недостаци постојеће регулативе	31
4.2	Анализа постављене туристичке сигнализације	35
4.2.1	Туристичка сигнализација на државним путевима која се користи за означавање туристичких рута и путева	36
4.2.2	Туристичка сигнализација на државним путевима која се користи за означавање појединих туристичких одредишта.....	71
4.2.3	Туристичка сигнализација у насељеним местима.....	102
4.2.4	Туристичка сигнализација на појединим подручјима	129
4.2.5	Најчешћи проблеми у поступцима израде пројеката и постављања туристичке сигнализације	148
4.3	Анализа туристичких садржаја који су обележени туристичком сигнализацијом	150
4.3.1	Пројекти финансирани средствима државних институција	150
4.3.2	Пројекти финансирани средствима локалних самоуправа.....	150
4.4	Одржавање туристичке сигнализације.....	151
4.5	Надлежности и функционалне везе између институција	151
4.6	Програми за постављање туристичке сигнализације	153
4.7	Потребе туристичке привреде	154
4.8	Ставови јавног сектора.....	156
5	Анализа постојећег стања у земљама у окружењу	158
6	Анализа постојећег стања у развијеним земљама	162
7	Предности и недостаци туристичке сигнализације у Републици Србији	166

8	Визија развоја туристичке сигнализације и обавештавања учесника у саобраћају о туристичким садржајима.....	167
9	Туристички садржаји и туристичка одредишта	170
9.1	Подела туристичких садржаја у функцији означавања	171
9.1.1	Туристичка места	172
9.1.2	Туристички простор, локације и атракције	172
9.1.3	Туристичке регије	174
9.1.4	Туристичке руте.....	175
9.1.5	Бициклическе руте.....	176
9.1.6	Угоститељски објекти од значаја за туризам	177
9.1.7	Традиционални произвођачи и други привредни субјекти од значаја за туризам	177
9.1.8	Пратећи туристички садржаји у насељеним местима.....	178
9.2	Критеријуми за одабир и означавање туристичких одредишта	179
9.2.1	Општи критеријуми	179
9.2.2	Посебни критеријуми	180
9.2.3	Појединачни критеријуми	181
10	Означавање туристичких одредишта.....	205
10.1	Основно начело при одређивању натписа за туристичка одредишта.....	206
10.2	Начело употребе језика и писама за натписе за туристичка одредишта	208
10.3	Принципи означавања туристичких одредишта	209
10.3.1	Основни принцип означавања туристичких одредишта	209
10.3.2	Општи принцип означавања туристичких одредишта	209
10.3.3	Појединачни принципи означавања туристичких одредишта	211
10.3.4	Посебни принципи означавања туристичких одредишта	212
10.4	Категорије туристичких одредишта	219
10.4.1	Туристичка одредишта I реда	220
10.4.2	Туристичка одредишта II реда	229
10.4.3	Туристичка одредишта III реда	234
10.4.4	Туристичка одредишта IV реда.....	238
10.4.5	Туристичка одредишта V реда.....	244
10.4.6	Туристичка одредишта VI реда.....	258
10.4.7	Туристичка одредишта VII реда.....	261
10.4.8	Туристичка одредишта VIII реда.....	262
10.4.9	Туристичка одредишта IX реда.....	268
10.5	Туристички садржаји који се не означавају туристичком сигнализацијом.....	270
11	Систем за означавање туристичких одредишта	271
11.1	Дефинисање основних процедура	272
11.1.1	Процедура за формирање листа туристичких одредишта	273
11.1.2	Процедура за постављање туристичке сигнализације	275
11.1.3	Процедура за одржавање туристичке сигнализације	279
11.1.4	Процедура за уклањање туристичке сигнализације	280
11.2	Улога комисије за проглашење туристичких одредишта.....	282
11.2.1	Формирање и финансирање комисије	282

11.2.2	Улога у доношењу регулативе у вези туристичке сигнализације	282
11.2.3	Улога у проглашењу туристичких регија, туристичких рута и бициклических рута.....	283
11.2.4	Улога у процедури за формирање листа туристичких одредишта	283
11.3	Улога министарства надлежног за послове туризма	285
11.3.1	Улога у доношењу регулативе у вези туристичке сигнализације	285
11.3.2	Улога у проглашењу туристичких садржаја	287
11.3.3	Улога у процедури за формирање листа туристичких одредишта	287
11.3.4	Улога у процедури за постављање туристичке сигнализације	288
11.3.5	Улога у процедури за одржавање туристичке сигнализације	289
11.3.6	Улога у процедури за уклањање туристичке сигнализације	289
11.3.7	Улога у финансирању и субвенционисању туристичке сигнализације.....	290
11.4	Улога управљача државних путева и осталих путева	291
11.4.1	Улога у процедури за формирање листа туристичких одредишта	291
11.4.2	Улога у процедури за постављање туристичке сигнализације	291
11.4.3	Улога у процедури за одржавање туристичке сигнализације	293
11.4.4	Улога у процедури за уклањање туристичке сигнализације	293
11.5	Улога Туристичке организације Србије	295
11.5.1	Улога у доношењу регулативе у вези туристичке сигнализације	295
11.5.2	Улога у проглашењу туристичких садржаја	296
11.5.3	Улога у процедури за формирање листа туристичких одредишта	296
11.5.4	Улога у процедури за постављање туристичке сигнализације	296
11.5.5	Улога у процедури за одржавање туристичке сигнализације	297
11.5.6	Улога у процедури за уклањање туристичке сигнализације	298
11.6	Улога јединица локалне самоуправе	299
11.6.1	Улога у процедури за формирање листа туристичких одредишта	299
11.6.2	Улога у процедури за постављање туристичке сигнализације	299
11.6.3	Улога у процедури за одржавање туристичке сигнализације	300
11.6.4	Улога у процедури за уклањање туристичке сигнализације	301
11.7	Улога локалних и регионалних туристичких организација	302
11.7.1	Улога у процедури за формирање листа туристичких одредишта	302
11.7.2	Улога у процедури за постављање туристичке сигнализације	302
11.7.3	Улога у процедури за одржавање туристичке сигнализације	304
11.7.4	Улога у процедури за уклањање туристичке сигнализације	304
11.8	Улога пројектанта који израђује саобраћајни пројекат	305
11.8.1	Улога у процедури за постављање туристичке сигнализације	305
11.9	Значајна документа потребна за реализацију појединих процедура	306
11.9.1	Листе предлога туристичких одредишта.....	306
11.9.2	Коначне листе туристичких одредишта	307
11.9.3	Пројектни задатак за израду саобраћајног пројекта	309
11.9.4	План постављања туристичке сигнализације.....	311
11.9.5	Саобраћајни пројекат за постављање туристичке сигнализације	312
12	Предлози и смернице за усаглашавање постојеће регулативе	318
12.1	Закони у вези са туристичком сигнализацијом.....	318

12.1.1	Закон о безбедности саобраћаја	318
12.1.2	Закон о јавним путевима	318
12.1.3	Закон о туризму.....	319
12.1.4	Закон о службеној употреби језика и писама	319
12.2	Подзаконска аката и друга релевантна документа	320
12.2.1	Правилник о саобраћајној сигнализацији.....	320
12.2.2	Правилник о садржини и начину истицања туристичке сигнализације	320
12.2.3	Стандарди о туристичкој сигнализацији.....	320
12.2.4	Приручник за пројектовање путева	320
13	Акциони план за означавање туристичких одредишта	321
1.	ПРВА ФАЗА – Успостављање система за означавање туристичких одредишта	321
2.	ДРУГА ФАЗА – Анализа постојећег стања туристичке сигнализације.....	322
3.	ТРЕЋА ФАЗА – Реализација програма и пројеката за означавање туристичких одредишта I реда, V-A реда и VI реда.....	322
4.	ЧЕТВРТА ФАЗА – Реализација програма и пројеката за означавање туристичких одредишта осталих категорија.....	322
5.	ПЕТА ФАЗА – Одржавање туристичке сигнализације.....	323
	Могући правци развоја означавања туристичких одредишта.....	323
13.1	Табеларни приказ активности предвиђених акционим планом	325
14	Остале активности предвиђене уговором	330
14.1	Израда програмског пакета за туристичку сигнализацију.....	330
14.1.1	Израда модула за пројектовање.....	331
14.1.2	Израда модула за постављање и одржавање.....	332
14.2	Уношење туристичке сигнализације у програмски пакет.....	333
15	Прилози.....	334
	ПРЕДЛОГ ПРАВИЛНИКА О ТУРИСТИЧКОЈ СИГНАЛИЗАЦИЈИ.....	335
	Важне напомене:	335
	Члан 1	335
	Члан 2.....	335
	Члан 3.....	336
	Члан 4.....	336
	ПРЕДЛОГ СТАНДАРДА О ТУРИСТИЧКОЈ СИГНАЛИЗАЦИЈИ	337
1.	Предмет и подручје примене	337
2.	Нормативне референце	337
3.	Термини и дефиниције	338
4.	Услов за означавање туристичких одредишта	338
5.	Категорије туристичких одредишта	338
6.	Израда и постављање знакова туристичке сигнализације	339
7.	Језик и писмо.....	340
8.	Натписи и симболи.....	341
9.	Знакови туристичке сигнализације	342

1 Опште

Републику Србију као транзитно подручје карактерише значајан интензитет саобраћајног оптерећења, који у близини неколико водећих туристичких центара у просеку износи око 10.000 возила на дневном нивоу у току године. На основу спроведеног истраживања на узорку од 1.000 транзитних туриста на територији западне Србије (Златиборски, Рашки, Моравички и Колубарски округа), које се узевши у обзир саобраћајно оптерећење, путну и туристичку инфраструктуру, може у великој мери применити и на целу територију државе, дошло се до следећих резултата:

- Анкетирани путници у транзиту се углавном информишу о дестинацијама кроз које пролазе путем интернета, а у мањој мери од познаника и пријатеља,
- Већина туриста (89%) посећује туристичке атракције које се налазе у близини пута којим пролазе, а највише пажње им привлаче природне лепоте и национални паркови (23%), гоститељски (21%) и верски објекти (18%),
- Транзитни туристи (87%) су исказали спремност да током наредног проласка кроз дестинацију посете додатне туристичке садржаје уколико би исте биле адекватно обележене одговарајућом туристичком сигнализацијом. Они већински (61%) сматрају да означавање туристичких одредишта није одговарајуће и да тренутно не постоји довољно туристичке сигнализације којом би требало да буду означени туристички садржаји.

Резултати наведеног истраживања указују на јасну потребу за постављањем туристичке сигнализације у циљу означавања туристичких садржаја, што би требало да има велики утицај на повећање посећености туристичким садржајима, као и на повећање туристичког промета. Међутим, постављање туристичке сигнализације на путевима се не сме вршити стихијски, већ је неопходно да се у ту сврху успостави функционалан и одржив систем за означавање туристичких одредишта.

Системско означавање туристичких одредишта и управљање туристичком сигнализацијом, у основи треба да обухвати следеће кораке:

- Давање предлога туристичких садржаја за које постоји намера да се означе туристичком сигнализацијом,
- Утврђивање да ли предложени туристички садржаји задовољавају услове да би постали туристичка одредишта, односно да би се означили туристичком сигнализацијом на путевима,
- Израда саобраћајног пројекта за постављање туристичке сигнализације,
- Постављање туристичке сигнализације и
- Одржавање туристичке сигнализације.

Означавање туристичких одредишта у Републици Србији у протеклом периоду није вршено системски, већ је вршено стихијски, без примене конкретног плана и програма, а на основу примене два закона која третирају ову област. Закони и подзаконски акти који се односе на туристичку сигнализацију су:

- Закон о безбедности саобраћаја ("Службени гласник РС", бр. 41/2009, 53/2010, 101/2011, 32/2013 (Одлука Уставног суда), 55/2014);
- Закон о туризму ("Сл. гласник РС", бр. 36/2009, 88/2010, 99/2011 - др. закон и 93/2012);;
- Правилник о саобраћајној сигнализацији ("Службени гласник РС", бр. 134/2014), који је подзаконски акт Закона о безбедности саобраћаја;

- Правилник о садржини и начину истицања туристичке сигнализације ("Сл. гласник РС", бр. 22/2010), који је подзаконски акт Закона о туризму.

1.1 Повод за израду мастер плана

Један од основних проблема у вези означавања туристичких одредишта је суштинска контрадикторност између регулативе која се односи на ову област. Закон о безбедности саобраћаја са припадајућим правилником предвиђа тотално различита правила и процедуре у односу на Закону о туризму са припадајућим правилником, што се посебно огледа у врсти знакова туристичке сигнализације, изгледу и димензијама знакова, као и процедури постављања туристичке сигнализације.

Посебан проблем у означавању туристичких одредишта представља нејасан и недефинисан приступ у одабиру туристичких садржаја који ће се означавати, као и непостојање одговарајућег плана програма за њихово означавање. Између осталог, овај проблем је узрокован бројним и различитим туристичким садржајима која се означавају туристичком сигнализацијом а који су у надлежности различитих институција које имају различите ставове и приоритете. Туристичка одредишта могу бити различити туристички садржаји, као што су културне, историјске, природне, спортске, угоститељске, привредне или друге туристичке знаменитости (туристички путеви и сл.). Оне су у надлежности различитих институција, те су приоритети за означавањем неког садржаја за институцију у чијој је надлежности битни, док за друге институције нису, услед чега долази до стихијског и непланског означавања које није у складу са реалним потребама и које није у функцији развоја туризма. У стручном туризмолошком смислу, не постоји јасан консензус око тога коју врсту туристичких садржаја треба обележавати. Јављају се разне дилеме нпр. да ли обележавати туристичке садржаје у приватном власништву, да ли обележавати поједина сеоска туристичка домаћинства, објекте за забаву – казина, које пиктограме користити приликом дизајна табли и путоказа, боје итд. Регионалне туристичке организације су у сличној ситуацији и сусрећу се са сличним проблемима.

Поред наведених проблема, који се односе на неусклађеност правних аката и различитих приоритета у одабиру и означавању туристичких одредишта, значајан проблем представља и нефункционална сарадња између институција по питању туристичке сигнализације. Нису дефинисане, нити су разграничене надлежности појединих институција које се баве туристичким производом и туристичком сигнализацијом.

Као последицу свега наведеног и изостанка јасних процедура и плански координисаних активности свих релевантних институција у вези са туристичком сигнализацијом, имамо велики број необележених или неадекватно обележених туристичких садржаја. Све то се директно рефлектује на туристичке промет, као и на комплетну туристичку привреду односно на запошљавање и генерисање додатних прихода.

Повод за израду Мастер плана за означавање туристичких одредишта и управљање туристичком сигнализацијом на државним путевима у Републици Србији произилази из горе наведених проблема због којих су ЈП Путеви Србије у сарадњи са Министарством трговине, туризма и телекомуникација Републике Србије покренули активности за његову израду.

1.2 Циљ израде мастер плана

Предметни мастер план је стратешки документ који пружа основу за системско означавање туристичких одредишта у Републици Србији и за управљање туристичком сигнализацијом на државним путевима.

Мастер план би требало да оствари индиректан утицај на развој туризма а тиме и свих локалних подручја на којима се налазе туристички садржаји које се означавају, што ће се валоризовати кроз побољшану информисаност корисника туристичких услуга, како путника намерника, тако и путника који транзитирају кроз подручје Републике Србије.

Циљеви израде мастер плана су:

- Дефинисање туристичких одредишта који се означавају на државним путевима у Републици Србији са израдом листе значаја и приоритета за означавање;
- Израда акционог плана за означавање туристичких одредишта на државним путевима у Републици Србији;
- Дефинисање система за означавање туристичких одредишта у зависности од значаја и приоритета;
- Давање конкретних предлога и смерница за усаглашавање стандарда, правилника и техничких упутстава који се односе на туристичку сигнализацију, уз израду предлога измене постојећег Правилника туристичке сигнализације који ће бити упућен на усвајање надлежном министарству за туризам;
- Трајно решавање проблема одржавања туристичке сигнализације на државним путевима у Републици Србији;
- Трајно решавање проблема управљања туристичком сигнализацијом на државним путевима у Републици Србији кроз израду одговарајућег програмског пакета и базе података;
- Боља информисаност туриста и развој туристичког промета на подручју Републике Србије;
- Повећање заинтересованости корисника за туристичке услуге на подручју Републике Србије;
- Повећање посета туристичким локалитетима, природним и културно-историјском и архитектонском наслеђу Републике Србије;
- Индиректно повећање безбедности саобраћаја кроз системско и планско означавање туристичких одредишта и управљање туристичком сигнализацијом на државним путевима у Републици Србији.

1.3 Основ за израду мастер плана

Основ за израду мастер плана је пројектни задатак који је израдило ЈП Путеви Србије у функцији наручиоца овог документа.

1.4 Предмет мастер плана

Предмет мастер плана је туристичка сигнализација са тежиштем на успостављању система за означавање туристичких одредишта на подручју Републике Србије. Поред наведеног, у оквиру система за означавање туристичких одредишта, предмет мастер плана представљају туристички садржаји, туристичка кретања, саобраћај и њихова међусобна интеракција у циљу развоја туризма, кроз унапређење система означавања туристичких садржаја на путевима различитих категорија. У оквиру мастер плана указано је на врсту и значај природних и антропогених мотива, размештај материјалне базе развоја туризма, међузависност саобраћаја и туристичких садржаја и дат конкретизован предлог за функционално унапређење означавања туристичких одредишта.

1.5 Садржај мастер плана

Мастер план за означавање туристичких одредишта и управљање туристичком сигнализацијом на државним путевима у Републици Србији је подељен у следећих тринаест поглавља у којима су детаљно анализирани и обрађени захтеви постављени у пројектном задатку:

1. Опште
2. Приступ и методологија за израду мастер плана,
3. Информациона основа,
4. Анализа постојећег стања у Републици Србији,
5. Анализа постојећег стања у земљама у окружењу,
6. Анализа постојећег стања у развијеним земљама,
7. Предности и недостаци туристичке сигнализације у Републици Србији,
8. Визија развоја туристичке сигнализације,
9. Туристички садржаји и туристичка одредишта,
10. Означавање туристичких одредишта,
11. Систем за означавање туристичких одредишта,
12. Предлози и смернице за усаглашавање постојеће регулативе,
13. Акциони план за означавање туристичких одредишта,
14. Остале активности предвиђене уговором,
15. Прилози
 - Предлог правилника о туристичкој сигнализацији
 - Предлог стандарда о туристичкој сигнализацији

2 Приступ и методологија за израду мастер плана

Методологија за израду мастер плана је одређена пројектним задатком где је детаљно дефинисан поступак израде мастер плана, као и кораци који треба да се изврше у току његове израде. У складу са захтевом, методологија је усаглашена са методологијама које се примењују у изради стратешких документа који представљају основу за системско решавање проблема у овој и другим сличним областима. Како би се реализовали захтеви и остварио циљ мастер рада коришћене су следеће методе:

1. метод интервјуа где су обухваћене три фокус групе, са три међусобно комплементарна циља:
 - утврђивање потреба, препрека, ставова и предлога представника јавног сектора туризма везаних за туристичку сигнализацију (Министарство трговине туризма и телекомуникација, ТОС, локалне туристичке организације, регионалне туристичке организације, ЈП Скијалишта Србије и други),
 - утврђивање потреба, препрека, ставова и предлога представника приватног сектора туризма везаних за туристичку сигнализацију (репрезентативна удружења хотелијера, ресторатера, туристичких агенција, водича и других),
 - утврђивање потреба, препрека, ставова и предлога представника јавног и приватног сектора грана које су индиректно везане за туризам и туристичку сигнализацију (Привредна комора, Удружења традиционалних произвођача, Министарство омладине и спорта, Министарство културе, стараоци над заштићеним културним и природним добрима, саобраћајна предузећа и други).
2. историјска метода односно истраживање за столом приликом проучавања секундарних извора везаних за претходне пројекте туристичке сигнализације, статистичке податке о фреквентности саобраћаја, пројектну документацију и сродну тематику, регулативу која се примењује у овој области
3. теренска истраживања су вршена за потребе анализе постојећег стања,
4. дескриптивни метод коришћен за објашњење појава и процеса везаних за организациони систем туристичке сигнализације,
5. метод туристичке валоризације појединих туристичких вредности базиран на принципима доступности, атрактивности, афирмисаности, конкурентности и комплементарности,
6. метод анализе за потребе проучавање правне регулативе које се односе на саобраћај, туризам и саобраћајну и туристичку сигнализацију,
7. картографски метод,
8. метод компарације и метода синтезе за потребе доношења закључака и дефинисања процедура потребних за успостављање система означавања туристичких одредишта,
9. развојни метод који је коришћен при изради програмског пакета.

3 Информациона основа

Туристичка сигнализација детерминише туристички промет и значајна за привреду, што се најбоље се може видети на примеру пројекта за означавање Винских путева Србије и Пројекта постављања туристичке сигнализације на територији западне Србије, где се први пут системски и координисано приступило успостављању комплементарне туристичке понуде кроз обележавање туристичком сигнализацијом. Пројекат Вински путеви Србије је евалуиран, а Пројекат постављања туристичке сигнализације је спроведен од стране Програма развоја приватног сектора у оквиру РРА Златибор, у сарадњи са ЈП Путеви Србије, Министарством трговине, туризма и телекомуникација и Туристичком организацијом Србије. Евалуацијом пројекта је утврђен значајан утицај постављене туристичке сигнализације на повећање посећености означених произвођача од стране туриста и потрошњу њихових производа. Искуства из наведених пројеката и измерени резултати су послужили као емпиријска основа за израду Мастер плана туристичке сигнализације који ће дати решење за интегрално планирање и управљање туристичком сигнализацијом у Републици Србији.

Пројектним задатком је захтевано да се у оквиру анализе и описа регулативе која се односи на област туристичке сигнализације изврши:

- Детаљна анализа програма за постављање туристичке сигнализације на нивоу државе и јединица локалне самоуправе, на основу које је требало да се утврди да ли овакви програми постоје, ко доноси листе приоритета за означавање туристичких одредишта, да ли код доношења програма постоји сарадња између туристичких организација, министарства и других институција како би се направила адекватна листа за означавање која покрива одредишта из различитих области (културних, историјских, природних и сл.);
- Анализа потреба туристичке привреде кроз анализе ставова Пословног удружења хотелијера и ресторатера Србије, Југословенског удружења туристичких агенција, Удружења туристичких водича Србије и других релевантних асоцијација које репрезентују приватни сектор и њихове потребе;
- Анализа ставова јавног сектора који регулише област означавања туристичких одредишта, првенствено националне туристичке организације, регионалних и локалних туристичких организација по питању унапређења функционисања система.

Информациону основу за израду мастер плана представљају следеће групе података:

- подаци добијени интервјуом представника јавног сектора, односно републичких институција,
- подаци добијени интервјуом представника јавног сектора, односно локалних и регионалних туристичких организација,
- подаци добијени интервјуом представника приватног сектора у туризму,
- подаци добијени анализом израђене техничке документације за постављање туристичке сигнализације,
- подаци добијени анализом постављене туристичке сигнализације,
- подаци добијени анализом регулативе која се односи на област туристичке сигнализације,

- преузети подаци анкетног истраживања туристичке тражње на узорку од 1000 транзитних туриста о њиховим туристичким потребама и функционалном значају туристичке сигнализације,
- преузети подаци анкетног истраживања на узорку од 50 туристичких организација у циљу утврђивања потреба, ставова и предлога везаних за конкретно обележавање туристичких садржаја,

Да би се испунили захтеви пројектног задатка у вези анализе програма за постављање туристичке сигнализације на нивоу државе и јединица локалне самоуправе, анализе потреба туристичке привреде и ставова јавног сектора који регулише област означавања туристичких одредишта, као и да би се прикупили подаци који чине информациону основу за даљу израду мастер плана, организовани су састанци на којима је извршена презентација мастер плана и где су прикупљена мишљења и ставови туристичких субјеката у вези предметне области.

На састанцима је извршена презентација која је обухватила:

- Опште излагање у вези повода за израду мастер плана и циља његове израде, као и постојећег стања у вези туристичке сигнализације и система за означавање туристичких одредишта,
- Излагање у вези конкретних активности и задатака које извршилац мора да спроведе у току израде мастер плана.

Интервју присутних лица је извршен у другом делу састанка, након презентације пројекта. Вршен је према садржају агенде на састанак која је достављена учесницима у оквиру позива за састанак, као и према другим питањима која су се појавила у току одржавања састанка. Интервју је спроведен у циљу прикупљања података потребних за даљу израду мастер плана и прикупљања мишљења и ставова присутних лица у вези туристичке сигнализације и система за означавање туристичких одредишта

3.1 Захтеви за одржавање састанака и презентацију пројекта

Захтев за одржавање састанака је заједно са агендом на којој су наведене теме састанка достављен следећим институцијама и организацијама:

- Састанак са представницима јавног сектора, односно са представницима републичких институција,
- Састанак са представницима јавног сектора, односно са представницима локалних и регионалних туристичких организација,
- Састанак са представницима приватног сектора туризма.

За састанак са представницима јавног сектора, односно са представницима републичких институција, позив је упућен:

- Министарству културе
- Министарству спорта и омладине
- ЈП Скијалишта Србије
- Удружење бања

- Дунавски центар за компетенцију
- Завод за заштиту природе
- Завод за заштиту споменика културе
- Поклоничка агенција Српске православне цркве Добročинство
- Министарству трговине, туризма и телекомуникација
- Туристичкој организацији Србије
- ЈП Путеви Србије

За састанак са представницима јавног сектора, односно са представницима локалних и регионалних туристичких организација, позив је упућен:

- Туристичкој организацији Ниш
- Туристичкој организацији Београд
- Туристичкој организацији Суботица
- Туристичкој организацији Нови Сад
- Туристичкој организацији Кладово
- Туристичкој организацији Врање
- Туристичкој организацији Бујановац
- Туристичкој организацији Војводине
- Туристичкој организацији Нови Пазар
- Туристичкој организацији Крагујевац
- Туристичкој организацији Врњачка Бања
- Туристичкој организацији Западна Србија
- Туристичкој организацији Златибор

За састанак са представницима приватног сектора туризма, позив је упућен:

- Националној асоцијацији туристичких агенција YUTA
- Удружењу туристичких водича Србије
- Удружењу сеоски туризам Србије
- Развојној агенцији Србије
- Привредној комори Србије
- Удружењу хотелијера и ресторатера Хорес
- Удружењу млекара
- Удружењу произвођача ракија
- Удружењу винара и виноградара
- Министарству трговине, туризма и телекомуникација

- Туристичкој организацији Србије
- ЈП Путеви Србије

3.2 Састанак са представницима републичких институција

Састанак са представницима јавног сектора, односно са представницима републичких институција је одржан 26.10.2016. године у просторијама ЈП Путеви Србије у Београду.

У циљу сагледавања свих битних аспеката у вези са туристичком сигнализацијом, њеним пројектовањем, постављањем и одржавањем, као и у вези са постојећим системом за одабир туристичких садржаја који треба да се означе туристичком сигнализацијом, организована је фокус група са представницима релевантних институција из области туризма. Разматране су потребе, ставови и мишљења јавног сектора, првенствено министарства, јавних установа за спорт и културу и других републичких организација које су директно или индиректно везане за туризам.

Састанку су присуствовали:

- Весна Раца - Туристичка орг. Србије
- Дарко Ђуровић - РРА Златибор
- Милорад Мартинов - ЈП Путеви Србије
- Борис Чамерник - Дунавски центар за компетенцију
- Брана Стојковић Павелка - Републички завод за заштиту споменика
- Весна Томић - ЈП Скијалишта Србије
- Мира Дудић - Министарство трговине, туризма и телекомуникација
- Братислав Петровић - Министарство омладине и спорта
- Марија Мишовић - Министарство омладине и спорта
- Јован Ераковић - Циклонаут
- Владан Вешковић - Удружење бања Србије
- Владо Ракочевић - ЈП Путеви Србије
- Боривоје Алексић - С пројект
- Насер Мостафа - МХМ-пројект д.о.о.

На почетку фокус групе представљен је читав концепт израде мастер плана туристичке сигнализације, а као потреба да се одговори на комплексну и недовољно дефинисану законску процедуру која третира област туристичке сигнализације. Констатовано је да су тренутно важећи Закон о безбедности саобраћаја и Закон о туризму, са својим припадајућим правилницима, у колизији јер на различит начин третирају изглед, димензије и процедуру постављања туристичке сигнализације. Изложена је концептуална идеја да се након израде мастер плана туристичке сигнализације исти да на усвајање Министарству за туризам, где би мастер план, односно његов део добио форму правилника и био третиран као системска регулатива у области туристичке сигнализације. Додатно, презентован је и информациони софтвер који ће првенствено служити као подршка у управљању постављеном сигнализацијом у смислу ревизије и одржавања.

Сви присутни су поздравили читаву идеју и сложили се са неопходности израде једног документа као што је мастер план туристичке сигнализације. У складу са својим појединачним искуствима, присутни су изнели следеће закључке и препоруке у вези туристичке сигнализације:

- Присутни су различити приступи и третирање туристичке сигнализације од стране надлежних институција.
- Предлаже се преузимање и усаглашавање симбола и знакова са ЕУ регулативом. Констатовано је да се симбол преузима уколико постоји дефинисан ЕУ стандардом пиктограма и симбола, у супротном се уводи нови.
- Потврђено је непостојање система класификације и приоритетизације туристичких садржаја који треба да се означе туристичком сигнализацијом, што је један од разлога креирања Мастер плана. Констатовано је да би требало по потреби креирати нове пиктограме, а да ТОС има искуства и капацитет за овај посао.
- Истакло се неукључивање адекватних институција приликом дизајна знакова и натписа „неадекватни и збуњујући називи манастира, бања“... Очигледна је некоординација са надлежним институцијама за културу приликом избора терминологије која се користи на постојећој сигнализацији.
- Дат је предлог за потенцијално преузимање система из других земаља, по принципу означавања дестинације на путевима вишег реда, на којима ће се означити дестинације, док се садржаји означавају припадајућим пиктограмима,.
- Постављање сигнализације за означавање Бициклистичких рута „Еуро Вело“ 6 и 13 је вршено у складу са правилима закона о безбедности саобраћаја. Ове бициклистичке руте имају национални значај, а Дунавски центар је координатор европских бициклистичких рута за Србију.
- Постављено је питање неопходних финансијских ресурса у погледу управљања и одржавања сигнализације, које треба решавати на начин, ко постави – тај и одржава.
- Потреба да се ревизија сигнализације врши на годишњем нивоу како би била ажурна Мишљење је да је потребно је минимум једном годишње вршити ревизију постојеће сигнализације, како се туристи не би доводили у заблуду, а читав систем обележавања дискредитовао.
- Истакнуто је да квалитет знака може да буде гарант квалитета туристичке понуде.
- Систем за рангирање туристичких садржаја који треба да се означе туристичком сигнализацијом не постоји и исказан је императив за успостављање овог система.
- За спортске објекте који су део туристичке понуде је потребно извршити посебну поделу и класификацију спортских објеката за сврху означавања. Ова констатација је комплементарна претходним истраживањима.
- Констатована је потреба за увођење униформности и стандардизације туристичких одредишта.
- Примери добре праксе и значај локалних туристичких организација за идентификацију туристичких садржаја, приликом обележавања атракција на територији западне Србије, где су улазне податке обезбедиле локалне туристичке организације.

Закључак:

Општи закључак учесника фокус групе је да је системско решавање проблема туристичке сигнализације неопходно и добродошло. Мастер планом се обрађује комплексна проблематика која захтева системски приступ, укљученост свих релевантних институција и доста времена. Предлог да се постојећи рок пролонгира, као читав процес и сам документ не би изгубили на квалитету.

3.3 Састанак са представницима локалних и регионалних туристичких организација

Састанак са представницима јавног сектора, односно са представницима локалних и регионалних туристичких организација је одржан 27.10.2016. године у просторијама ЈП Путеви Србије у Београду.

У циљу сагледавања свих битних аспеката у вези са туристичком сигнализацијом, њеним пројектовањем, постављањем и одржавањем, као и у вези са постојећим системом за одабир туристичких садржаја који треба да се означе туристичком сигнализацијом, организована је друга по реду фокус група са представницима релевантних локалних и регионалних туристичких организација.

Састанку су присуствовали:

- Насер Мостафа - МХМ-пројект д.о.о.
- Владимир Живановић - Т.О. Златибор
- Емина Видосављевић - ТО Крагујевац
- Милош Младеновић - Туристичка орг. Ниш
- Мирослав Рађен - ТО регије Западна Србија
- Небојша Мудрински - ТО Војводине
- Зоран Остојић - Министарство туризма
- Милорад Мартинов - ЈП Путеви Србије
- Дарко Ђуровић - РРА Златибор
- Весна Раца - Туристичка орг. Србије

За разлику од претходне, ова фокус група је поред сагледавања релевантних аспеката туристичке сигнализације и израде мастер плана, имала за циљ тестирање изводљивости процедуре за идентификацију туристичких садржаја, рангирање и креирање збирне листе туристичких садржаја који треба да се означе туристичком сигнализацијом. Услед тога, главни учесници и носиоци радионице су били управо представници туристичких организација који би требали да имају значајну улогу у том процесу.

Концептуално, предложена процедура идентификације туристичких садржаја је замишљена по систему одоздо на горе, односно од локалних туристичких организација ка ТОС-у или министарству надлежном за послове туризма као централном месту за обједињавање и рангирање коначне листе туристичких садржаја. Анализирајући предложени концепт, присутни су изнели следеће закључке и препоруке:

- Непостојање локалних туристичких организација (ЛТО) у оквиру свих локалних самоуправа. У том случају треба предвидети и дефинисати другу институцију која би преузела улогу и ову функцију ЛТО.
- Комплексност односа и сарадње између локалних самоуправа и ЛТО, јер велики проблем настаје када општине категоришу нове садржаје, а о томе не обавесте ЛТО. Недостатак координације између општинске управе и општинских установа и организација.
- Питање категоризације туристичких места је велика препрека, јер уколико би се сва места категорисала, било би лако успоставити систем туристичке сигнализације, што сад није случај.
- Стандарди обележавања у смислу употребе писма, те је предложено да се знаци раде на латиници, иако је законом је дефинисано да се за обележавање користи ћирилица и латиница за енглеске натписе.
- Потреба да се изврши хијерархија туристичких садржаја, а у складу са тим и означавања туристичких садржаја. На пример, да се на државном путу означи насеље које поседује туристичка домаћинства, а само домаћинство на општинском путу.
- Стандарде за означавање је неопходно дефинисати мастер планом, тј. неопходно је дефинисати систем који ће обухватити све туристичке садржаје.
- Велика је потреба за бољом туристичком презентацијом, па се предлаже употреба слика као графичког решења
- Испуњење минималних стандарда за означавање приватних објеката. Да би објекте који се налазе у приватном власништву било могуће означити, потребно је донети правилник за испуњење минимум стандарда за означавање. Предлог је и да код хотела, не улазећи у власничку структуру, може се донети правилник за означавање хотела са три и више звездица.
- Комплементарност туристичких садржаја и различит ниво развоја туристичких дестинације не омогућава лако формирање критеријума. За одређене дестинације, поједини туристички садржаји имају другачији значај за различите дестинације. Није исто значајно туристичко домаћинство у Косјерићу и на Златибору, где су сеоска туристичка домаћинства комплементарни смештај.

Закључак:

Модел успостављања система за означавање туристичких одредишта и одабира туристичких садржаја који треба да се означе је изводљив, али је неопходна јасна класификација туристичких садржаја и дефинисање детаљних критеријума за њихово рангирање.

3.4 Састанак са представницима приватног сектора туризма

Састанак са представницима приватног сектора туризма је одржан 28.10.2016. године у просторијама ЈП Путеви Србије у Београду.

У циљу сагледавања свих битних аспеката у вези са туристичком сигнализацијом, њеним пројектовањем, постављањем и одржавањем, као и у вези са постојећим системом за одабир туристичких садржаја који треба да се означе туристичком сигнализацијом, организована је и трећа по реду фокус група са представницима релевантних институција из области туризма.

Састанку су присуствовали:

- Насер Мостафа - МХМ-пројект д.о.о.
- Владимир Ивановић - Сеоски туризам Србије
- Гордана Благојевић - ТОО Љиг
- Јоца Типолд - У.Т.В. Србије
- Гордан Мијајловић - У.Т.В. Србије
- Владимир Јовановић - Развојна агенција Србије
- Татјана Герић - ПКС-Удруж. за туризам
- Георги Генов - Хорес
- Милорад Мартинов - ЈП Путеви Србије
- Дарко Ђуровић - РРА Златибор

За разлику од претходне две, трећа фокус група је као циљане саговорнике имала представнике привреде и приватног сектора. Поред сагледавања релевантних аспеката туристичке сигнализације и израде мастер плана, направљен је и кратак резиме кључних закључака са претходне две фокус групе.

Присутни су кроз отворену дискусију сагледали додатне аспекта и донели нове закључке и препоруке:

- Евидентна је потреба да се поред туристичких организација у процес израде инвентара туристичких садржаја укључе и релевантна удружења и туристичке агенције
- Препорука да се код избора приватних туристичких садржаја укључе регионалне развојне агенције и канцеларије привредне коморе. Привредна комора поседује ажурне податке привредних субјеката као и мрежу регионалних комора које могу пружити подршку у селекцији и каснијем ажурирању. Подршку могу дати развојне агенције.
- Означавање приватних туристичких садржаја представља велики изазов, потребно је обезбедити транспарентан и јасно дефинисан процес одабира приватних објеката.
- Опција комбинованог финансирања сигнализација уз учешће приватног сектора: Хорека сектор је спреман да плати за знак у колико би исти садржао контакт податке и ближе презентовао понуду конкретног објекта.
- Неопходно је дефинисати стратешке приоритете за означавањем, јер означавање треба да буде приоритетизовано у складу са стратегијом развоја туризма.

- Хијерархија означавања треба да буде таква да се означавања дестинација, па појединачни објекти у оквиру дестинације.
- Питање оправданости употребе слика као графичког решења је дискутабилна, јер постоје ограничења техничке и опште информативне природе. Техничке у смислу да је гаранција на знак без фотографије 7 година, а на знак са фотографијом 2 године. Ограничења опште информативне природе у смислу да већ постоје ЕУ стандарди за означавање различитих врста туристичких садржаја.
- Евалуација туристичких садржаја би била поверена ТОС и Министарству за туризам, јер су једине компетентне институције за евалуацију туристичких садржаја који треба да се означе туристичком сигнализацијом,
- Ажурирање туристичких садржаја који треба да се означе туристичком сигнализацијом као критична тачка, представља највећи ризик и мора бити минимум сваке године. Потребно укључити све релевантне субјекте у овај процес.
- Глобални тренд да туристи индивидуално и самостално организују туристичка путовања, додатно даје на значају туристичкој сигнализацији. Туристичка сигнализација је постала алфа и омега за развој туризма, поготову што је све више туриста који самостално организују путовања ослањајући се првенствено на туристичку сигнализацију.

Закључак:

Императив је да се приликом израде инвентара туристичких садржаја који треба да се означе туристичком сигнализацијом, укључе сви релевантни субјекти, како из јавног, тако и из приватног сектора. Приликом означавања приватних објеката потребно спровести транспарентан и јасно дефинисан процес одабира, док је приватни сектор спреман да партиципира у изради сигнализације. Ажурирање туристичких садржаја треба спроводити на локалном нивоу уз учешће релевантних институција.

4 Анализа постојећег стања у Републици Србији

Анализом постојећег стања су обухваћене потребне активности да би се утврдило постојеће стање туристичке сигнализације у Републици Србији, а пре свега да би се утврдило функционисање постојећег начина и комплетне процедуре потребне за означавање туристичких одредишта. Анализа постојећег стања обухвата:

- Анализу карактеристика постојеће регулативе,
- Анализу постављене туристичке сигнализације,
- Анализу туристичких одредишта, односно туристичких вредности које су обележене туристичком сигнализацијом,
- Анализу постојећег стања у домену одржавања туристичке сигнализације,
- Анализу програма за постављање туристичке сигнализације,
- Анализу потреба туристичке привреде,
- Анализу ставова јавног сектора који регулише ову област.

4.1 Карактеристике постојеће регулативе

У складу са захтевима пројектног задатка, оквиру анализе постојећег стања је извршена анализа, дат је опис и извршено је поређење, односно упоредна анализа следеће регулативе у делу који се односи на туристичку сигнализацију:

- Закона о јавним путевима ("Сл. гласник РС", бр. 101/2005, 123/2007, 101/2011, 93/2012 и 104/2013),
- Закона о безбедности саобраћаја ("Службени гласник РС", бр. 41/2009, 53/2010, 101/2011, 32/2013 (Одлука Уставног суда), 55/2014),
- Закона о туризму ("Сл. гласник РС", бр. 36/2009, 88/2010, 99/2011 - др. закон и 93/2012),
- Закон о службеној употреби језика и писама (Сл. гласник РС, бр. 45/91, 53/93, 67/93, 48/94, 101/2005 - др. закон и 30/2010)
- Правилника о саобраћајној сигнализацији ("Службени гласник РС", бр. 134/2014), који је подзаконски акт Закона о безбедности саобраћаја,
- Правилника о садржини и начину истицања туристичке сигнализације ("Сл. гласник РС", бр. 22/2010), који је подзаконски акт Закона о туризму,
- Српских стандарда из области туристичке сигнализације,
- Приручника за пројектовање путева издатог од стране ЈП Путеви Србије у оквиру Пројекта рехабилитације путева и унапређења безбедности саобраћаја (Road Rehabilitation and Safety Project – RRSP).

Прегледом Закона о безбедности саобраћаја на путевима, Закона о јавним путевима и Закона о туризму установљено је да туристичка сигнализација подлеже одредбама свих ових закона. Министарство за послове саобраћаја је на основу члана 132. став 5 Закона о безбедности саобраћаја на путевима донело Правилник о саобраћајној сигнализацији, док је Министарство надлежно за послове туризма на основу члана 41. став 3 Закона о туризму донело Правилник о садржини и начину истицања туристичке сигнализације. Иако у овом примеру регулишу исту област, набројана законска и подзаконска акта због различитих циљева које у регулацији целокупне материје због које су донети, имају различит однос према туристичкој сигнализацији, који довео до проблема у примени и начину постављања туристичке сигнализације. Стога је неопходно заједничком акцијом надлежних органа ускладити одредбе законских и подзаконских аката и на јединствен начин регулисати питање постављања, примене и одржавања туристичке сигнализације, поштујући специфичне надлежности свих државних и јавних институција.

На основу Закона о безбедности саобраћаја туристичка сигнализација је у надлежности министарства надлежног за послове саобраћаја, док су ближи прописи о туристичкој сигнализацији регулисани у оквиру Правилника о саобраћајној сигнализацији и Српских стандарда на које се правилник позива.

На основу Закона о туризму, туристичка сигнализација је у надлежности управљача туристичког простора или туристичке организације локалне самоуправе, док су ближи прописи о туристичкој сигнализацији регулисани у оквиру Правилника о садржини и начину истицања туристичке сигнализације.

Као што је наведено, један од основних проблема у вези означавања туристичких одредишта је суштинска контрадикторност између горе наведене регулативе јер Закон о безбедности саобраћаја са припадајућим правилником третира изглед и димензије, као и процедуру постављања туристичке сигнализације на начин који у потпуности супротан ономе што је обрађено у Закону о туризму са припадајућим правилником. Дакле, иако третирају исту материју, ови закони предвиђају тотално различите надлежности над туристичком сигнализацијом, као и правила и процедуре за постављање туристичке сигнализације, од којих издвајамо:

- Према Правилнику о саобраћајној сигнализацији туристичка сигнализација је део саобраћајне сигнализације;
- По основу Закона о безбедности саобраћаја, саобраћајна сигнализација, а тиме и туристичка сигнализација се поставља на путевима на основу решења о техничком регулисању саобраћаја које издаје надлежни орган за послове;
- По основу Закона о туризму, управљач туристичког простора се стара о месту постављања и начину истицања туристичке сигнализације;
- Врста знакова туристичке сигнализације који су предвиђени Правилником о садржини и начину истицања туристичке сигнализације су различите од врсте знакова који су предвиђени Правилником о саобраћајној сигнализацији и пратећим српским стандардима, као и Приручником за пројектовање путева;
- Садржина, изглед и димензије знакова туристичке сигнализације који су предвиђени Правилником о садржини и начину истицања туристичке сигнализације су различити од садржине и изгледа знакова који су предвиђени Правилником о саобраћајној сигнализацији и пратећим Српским стандардима као и Приручником за пројектовање путева.

4.1.1 Упоредна анализа постојеће законске регулативе

У наредној табели је дат упоредан приказ меродавних чланова Закона о безбедности саобраћаја, Закона о јавним путевима и Закона о туризму који се односе на туристичку сигнализацију, док је анализа дата кроз недостатке појединих закона који су наведени у тачки 4.1.3 предметног документа.

Редни број	Закон о безбедности саобраћаја	Закон о јавним путевима	Закон о туризму
	<p>Члан 157.</p> <p>Техничко резултисање саобраћаја на државним путевима обавља Министарство надлежно за послове саобраћаја, а на општинским путевима и улицама у насељима орган јединице локалне самоуправе надлежан за послове саобраћаја.</p> <p>...</p> <p>Члан 158.</p> <p>Под техничким резултисањем саобраћаја подразумевају се све мере и акције којима се утврђује режим саобраћаја у редовним условима и у условима радова на путу, а нарочито: усмеравање и вођење саобраћаја, ...</p> <p>Саобраћајно-техничким мерама у насељу уређује се режим саобраћаја у редовним условима и у току радова на путу, а нарочито: усмеравање транзитног, теретног, бициклистичког, пешачког саобраћаја, ...; усмеравање и преусмеравање корисника и слично.</p>	<p>Члан 4.</p> <p>Јавни пут, у смислу овог закона, обухвата:</p> <p>...</p> <p>8) саобраћајну сигнализацију; ...</p> <p>Члан 7.</p> <p>Управљање јавним путем у смислу овог закона јесте: коришћење јавног пута (организовање и контрола наплате накнада за употребу јавног пута, вршење јавних оглашења и сл.); заштита јавног пута; вршење инвентиторске функције на изградњи и реконструкцији јавног пута; организовање и обављање стручних послова на изградњи, реконструкцији, одржавању и заштити јавног пута; уступање радова на одржавању јавног пута; организовање стручног надзора над изградњом, реконструкцијом, одржавањем и заштитом јавног пута; планирање изградње, реконструкције, одржавања и заштите јавног пута; означавање јавног пута и вођење евиденције о јавним</p>	<p>Члан 23.</p> <p>Послови од посебног значаја за развој туризма су:</p> <p>...</p> <p>5) управљање местом за одмор као целим туристичким ресурсом уз обезбеђење заједничке промоције и продаје туристичког производа места за одмор, уређење простора, заштите животне средине, туристичке сигнализације и слично; ...</p> <p>Члан 33.</p> <p>ТОС обавља послове:...</p> <p>12) утврђивања програма постапљања туристичке сигнализације и координирања активности туристичких организација и других субјеката за њено обезбеђење;...</p> <p>Члан 39.</p> <p>За територију јединице локалне самоуправе може се основати туристичка организација или</p>

Мастер план за означавање туристичких одредишта и управљање туристичком сигнализацијом на државним путевима у Републици Србији

<p>За спровођење утврђеног режима саобраћаја мора се израдити саобраћајни пројекат и на путу поставити саобраћајна сигнализација према пројекту. Надлежни орган из члана Еггог! R еference source not found., став 1. овог закона даје сагласност да је пројекат израђен у складу са утврђеним режимом саобраћаја.</p>	<p>путевима и о саобраћајно-техничким подацима за те путеве, ...</p>	<p>обављање тих послова поверити другом правном лицу.</p>
<p>Члан 132.</p> <p>Јавни путеви морају да се обележе прописаном саобраћајном сигнализацијом, којом се учесници у саобраћају упозоравају на опасност која им прети на путу, односно делу пута, стављају до знања ограничења, забране и обавезе којих се учесници у саобраћају морају придржавати и дају потребна обавештења за безбедно и несметано одвијање саобраћаја.</p>	<p>Управљач јавног пута поставља, замењује, допуњује и обнавља саобраћајну сигнализацију, опрему пута и објекте и опрему за заштиту пута, саобраћаја и околине, на основу решења о техничком регулисању саобраћаја које издаје Министарство, или општински, односно градски орган надлежан за послове саобраћаја.</p> <p>Управљач јавног пута дужан је да редовно чисти саобраћајну сигнализацију и опрему пута.</p>	<p>... 4) обезбеђивања информативно-пропагандног материјала којим се промовишу туристичке вредности јединице локалне самоуправе (штампане публикације, аудио и видео промотивни материјал, интернет презентација, сувенири итд.), а у сарадњи са надлежним органима обезбеђивања туристичке сигнализације; ...</p> <p>Члан 41.</p> <p>Туристичке атракције и садржаји туристичке понуде обележавају одговарајућим симболима и знацима (у даљем тексту: туристичка сигнализација).</p>
<p>... Учесници у саобраћају дужни су да се придржавају ограничења, забрана и обавеза изражених саобраћајном сигнализацијом и да поступе у складу са њиховим значењем.</p> <p>... Министар надлежан за послове саобраћаја доноси ближе прописе о саобраћајној сигнализацији.</p>	<p>Одржавањем јавног пута у смислу овог закона сматрају се радови којима се обезбеђује несметан и безбедан саобраћај и чува употребна вредност пута.</p> <p>Управљач јавног пута дужан је да при извођењу радова из става 1. овог члана обезбеди несметан и безбедан саобраћај и очува употребну вредност пута.</p> <p>Одржавање јавног пута обухвата редовно, периодично и ургентно одржавање.</p>	<p>Туристичка организација јединице локалне самоуправе стара о месту постављања, и начину постављања туристичке сигнализације, осим ако овим законом није другачије одређено.</p> <p>Министар прописује садржину и начин истицања туристичке сигнализације.</p>
<p>Члан 133.</p> <p>Саобраћајну сигнализацију чине</p>	<p>Члан 55.</p> <p>Члан 57.</p> <p>Члан 58.</p>	<p>Члан 109.</p> <p>Средства од наплаћене боравишне таксе приход су буџета јединице локалне самоуправе на чијој територији су пружене услуге смештаја и користе се за обезбеђивање информативно-пропагандног</p>

Мастер план за означавање туристичких одређишта и управљање туристичком сигнализацијом на државним путевима у Републици Србији

<p>саобраћајни знакови, ознаке на коловозу и протојару, уређаји за давање светлосних саобраћајних знакова (у даљем тексту: семафори), светлосне и друге ознаке на путу...</p> <p>... Члан 135.</p> <p>Саобраћајни знакови су знакови отасности, знакови изричитих наредби, знакови обавештења...</p> <p>...</p> <p>Знакови обавештења служе да пруже учесницима у саобраћају потребна обавештења о путу којим се крећу и друга обавештења која им могу бити корисна.</p> <p>Члан 300.</p> <p>Министарство надлежно за послове саобраћаја обавља надзор над спровођењем овог закона и других прописа у вези: стања пута у погледу услова за безбедно одвијање саобраћаја, техничког резултата саобраћаја, управљања саобраћајем, безбедности пута у процесу пројектовања, изградње, реконструкције и одржавања, поштовања прописа у вези дозвола за обављање послова професионалног возача (СРС), обуке и полагања испита за стручно оспособљавање за обављање послова возача као и други инспекцијски надзор поверен законом.</p>	<p>пута јесу нарочито:</p> <p>...</p> <p>8) постављање, замењивање, допуњавање и обнављање саобраћајне сигнализације;</p> <p>9) чишћење саобраћајне сигнализације;</p> <p>...</p> <p>Члан 63.</p> <p>Јавно предузеће одржава коловозну конструкцију и саобраћајну сигнализацију, осим светлосних саобраћајних знакова, на делу државног пута који пролази кроз насеље, као саставни део државног пута, у широки коловоза тог пута ван насеља.</p>	<p>материјала којим се промовишу туристичке вредности и културно наслеђе, обезбеђивање туристичке сигнализације и рад туристичко-информативних центара.</p> <p>Члан 118.</p> <p>Надзор над применом одредаба овог закона и прописа донетих на основу овог закона врши министарство.</p> <p>...</p> <p>Инспекцијски надзор над применом овог закона врши министарство преко туристичких инспектора.</p>
<p>Члан 86.</p> <p>Надзор над спровођењем овог закона, подзаконских аката донетих на основу овог закона и закона и других прописа којима се уређује изградња и реконструкција, као и безбедност саобраћаја на државним путевима, врши Министарство.</p>	<p>Инспекцијски надзор врши Министарство преко републичког инспектора за државне путеве (у даљем тексту: инспектор).</p>	<p>Члан 134.</p> <p>До доношења подзаконских аката на основу овлашћења из овог закона примењиваће се, осим у делу у коме су у супротности са овим законом, следећи подзаконски акти:</p> <p>...</p> <p>8) Правилник о садржини и начину исписивања туристичке сигнализације ("Службени гласник РС", број 109/05);</p>

4.1.2 Упоредна анализа постојеће подзаконске регулативе

У наредној табели је дат упоредан приказ и анализа постојеће подзаконске регулативе која се односи на област туристичке сигнализације док су недостаци појединих докумената наведени у тачки 4.1.3 предметног мастер плана. Анализа постојеће подзаконске регулативе се може оценити и описати кроз параметре дате у првој колони табеле у наставку.

Параметар	Правилник о саобраћајној сигнализацији	Правилник о садржини и начину иступања туристичке сигнализације	Важећи Српски стандард	Предлог Српског стандарда	Приручник за пројектовање путева
1. Надлежност	Министарство надлежно за послове саобраћаја	Министарство надлежно за послове туризма	Институт за стандардизацију	Институт за стандардизацију	ЈП Путеви Србије
2. Виши правни акт	Закон о безбедности саобраћаја	Закон о туризму	Правилник о саобраћајној сигнализацији јер се позива на стандард	Правилник о саобраћајној сигнализацији јер се позива на стандард	Интерни документи и пројектни задаци ЈП Путеви Србије где се налаже поступање по овом документу, што не сме да буде у супротности са важећим правилницима
3. Врста туристичке сигнализације	Само туристичка сигнализација која се поставља на путевима	Туристичка сигнализација која се поставља на путевима и туристичка сигнализација у пешачким зонама, стазама у природи и сл.	Само туристичка сигнализација која се поставља на путевима	Само туристичка сигнализација која се поставља на путевима	Само туристичка сигнализација која се поставља на путевима
4. Услови која мора да испуни туристички садржај да би се означило туристичком сигнализацијом	Не постоје, осим за постављање сигнализације на аутопуту где се захтева да је садржај од изузетног значаја за развој туризма на подручју државе	Не постоје, осим за постављање сигнализације на аутопуту где се захтева да је садржај од изузетног значаја за развој туризма на подручју државе	Не постоје, осим за постављање сигнализације на аутопуту где се захтева да је садржај од изузетног значаја за развој туризма на подручју државе	Не постоје, осим за постављање сигнализације на аутопуту где се захтева да је садржај од изузетног значаја за развој туризма на подручју државе	Не постоје, осим за постављање сигнализације на аутопуту где се захтева да је садржај од изузетног значаја за развој туризма на подручју државе

Мастер план за означавање туристичких одређишта и управљање туристичком сигнализацијом на државним путевима у Републици Србији

			подручју државе и да пут од аутопута води директно до туристичког садржаја	подручју државе	
5. Одлука о туристичком садржају који треба да се означити	Одлуку доноси наручилац, односно инвеститор	Одлуку доноси наручилац, односно инвеститор	Одлуку доноси наручилац, односно инвеститор	Одлуку доноси наручилац, односно инвеститор	Одлуку доноси наручилац, односно инвеститор
6. Одобрење на означавање одређеног туристичког садржаја	Није предвиђено давање одобрења	Није предвиђено давање одобрења	Није предвиђено давање одобрења	Није предвиђено давање одобрења	Није предвиђено давање одобрења
7. Процедура за одабир туристичких садржаја који треба да се означе	Не постоји	Не постоји	Не постоји	Не постоји	Не постоји
8. Израда техничке документације за постављање туристичке сигнализације	Предвиђена је правилником	Позива се на регулативу у области саобраћајне сигнализације	Позива се на регулативу у области саобраћајне сигнализације	Позива се на регулативу у области саобраћајне сигнализације	Позива се на регулативу у области саобраћајне сигнализације
9. Процедура за постављање туристичке сигнализације	Предвиђена је правилником	Позива се на регулативу у области саобраћајне сигнализације	Позива се на регулативу у области саобраћајне сигнализације	Позива се на регулативу у области саобраћајне сигнализације	Позива се на регулативу у области саобраћајне сигнализације
10. Означавање туристичких одређишта на путоказној сигнализацији	Дозвољено је само на одређеној врсти знака	Није разматрано овим правилником	Дозвољено је само на одређеној врсти знака	Дозвољено је само на одређеној врсти знака	Дозвољено је само на одређеној врсти знака
11. Врсте знакова туристичке сигнализације	<ul style="list-style-type: none"> Знак „Туристичка информациона табла“ Знак „Туристички стреласта путоказ“ и „Туристичка путоказна табла“ Знак „Туристичка табла за означавање туристичког“ 	<ul style="list-style-type: none"> знакови за усмеравање према туристичким одређиштима; знакови за пружање информација о туристичким одређиштима; знакови за изразе 	<ul style="list-style-type: none"> Знак „Туристичка информациона табла“ Знак „Туристички стреласта путоказ“ и „Туристичка путоказна табла“ Знак „Туристичка путоказна табла“ 	<ul style="list-style-type: none"> Знак „Туристичка информациона табла“ Знак „Туристички стреласта путоказ“ и „Туристичка путоказна табла“ Знак „Туристичка путоказна табла“ 	<ul style="list-style-type: none"> Знак „Туристичка информациона табла“ Знак „Туристички стреласта путоказ“ и „Туристичка путоказна табла“ Знак „Туристичка табла за означавање туристичког“

Мастер план за означавање туристичких одређишта и управљање туристичком сигнализацијом на државним путевима у Републици Србији

	одређишта“ • Знак „туристичка табла за израз добродошлице“ • Знак „путоказ за јавне објекте“	Добродошлице; • знакови за усмеравање туриста у пешачким зонама; • знакови за усмеравање бициклиста; • знакови за усмеравање туриста на планинарским стазама и стазама у природи.	табла за означавање туристичког одређишта“ • Знак „туристичка табла за израз добродошлице“ • Знак „путоказ за јавне објекте“ • Знакови за усмеравање бициклиста	одређишта“ • Знак „туристичка табла за израз добродошлице“ • Знак „путоказ за јавне објекте“ • Знак „путоказ за природна добра“ • Знак „путоказ за хотеле и мотеле“ • Знак „путоказ за пословну зону“ • Знак „културно – историјско добро“ • Знак „туристички пут“	
12. Укупан број различитих знакова који се постављају на путевима	5 различитих знакова	24 различитих знакова	3 различита знака	16 различитих знакова	15 различитих знакова
13. Ограничења у димензијама знакова	Не постоје, знакови се димензионишу у односу на дужину натписа	Постоје, одређене су максималне димензије за сваку врсту знака посебно	Не постоје, знакови се димензионишу у односу на дужину натписа	Не постоје, знакови се димензионишу у односу на дужину натписа	Постоје, одређене су максималне димензије за сваку врсту знака посебно
14. Боја знакова	Могуће је коришћење различитих боја у зависности од врсте знака	Могуће је коришћење различитих боја у зависности од врсте знака	Могуће је коришћење само две боје основе (браон и бела) у зависности од значаја туристичког садржаја	Могуће је коришћење различитих боја у зависности од врсте знака	Могуће је коришћење различитих боја у зависности од врсте знака
15. Стриктно одређен положај текста и симбола	Није, положај се може мењати ради рационализације димензије знакова	Није, положај се може мењати ради рационализације димензије знакова	Да, не постоји могућност померања положаја	Није, положај се може мењати ради рационализације димензије знакова	Није, положај се може мењати ради рационализације димензије знакова
16. Коришћење различитих комбинација текста и симбола	Дозвољено је	Дозвољено је	Дозвољено је	Дозвољено је	Дозвољено је
17. Језик и писмо на	Дефинисани у	Дефинисани у	Није дефинисано	Дефинисани у	Дефинисани у

Мастер план за означавање туристичких одређишта и управљање туристичком сигнализацијом на државним путевима у Републици Србији

знаковима	правилнику (Српски на ћирилици и уз Енглески језик)	правилнику (Српски на ћирилици и најмање један страни језик)		правилнику (Српски на ћирилици и уз Енглески језик)	правилнику (Српски на ћирилици и уз Енглески језик)	правилнику (Српски на ћирилици и уз Енглески језик)
18. Класа материјала	Дефинисана у правилнику	Није дефинисана	Позива се на правилник о саобраћајној сигнализацији	Позива се на правилник о саобраћајној сигнализацији	Позива се на правилник о саобраћајној сигнализацији	Позива се на правилник о саобраћајној сигнализацији
19. Стубови носачи	Дефинисани у правилнику	Нису дефинисани, осим за знак „туристичке информације“ где је наведено да се носећа конструкција може урадити према захтевима непосредног окружења	Нису дефинисани	Позива се на правилник о саобраћајној сигнализацији	Позива се на правилник о саобраћајној сигнализацији	Позива се на правилник о саобраћајној сигнализацији
20. Положај у попречном профилу	Дефинисан у правилнику	Није дефинисан	Није дефинисан	Позива се на правилник о саобраћајној сигнализацији	Позива се на правилник о саобраћајној сигнализацији	Позива се на правилник о саобраћајној сигнализацији
21. Постављање на аутопуту	Дозвољено, уколико је садржај који се означава од изузетног значаја за развој туризма на подручју државе	Дозвољено, уколико је садржај који се означава од изузетног значаја за развој туризма на подручју државе	Дозвољено је само уколико је садржај од изузетног значаја за развој туризма на подручју државе и уколико пут од аутопута води директно до туристичког садржаја	Дозвољено, уколико је садржај који се означава од изузетног значаја за развој туризма на подручју државе	Дозвољено, уколико је садржај који се означава од изузетног значаја за развој туризма на подручју државе	Дозвољено, уколико је садржај који се означава од изузетног значаја за развој туризма на подручју државе
22. Вођење дуж путне мреже или само упућивање на последњој раскрсници	Дозвољено је само упућивање на последњој раскрсници	Дозвољено је вођење дуж путне мреже	Дозвољено је само упућивање на последњој раскрсници	Дозвољено је вођење дуж путне мреже	Дозвољено је вођење дуж путне мреже	Дозвољено је вођење дуж путне мреже
23. Ограничења за постављање	Знакови не смеју да угрожавају прегледност пута и остале сигнализације и	Знакови не смеју да угрожавају прегледност пута и остале сигнализације и	Знакови не смеју да угрожавају прегледност пута и остале	Знакови не смеју да угрожавају прегледност пута и остале	Знакови не смеју да угрожавају прегледност пута и остале	Знакови не смеју да угрожавају прегледност пута и остале сигнализације и

Мастер план за означавање туристичких одређишта и управљање туристичком сигнализацијом на државним путевима у Републици Србији

	безбедност учесника у саобраћају	безбедност учесника у саобраћају	сигнализације и безбедност учесника у саобраћају	сигнализације и безбедност учесника у саобраћају	безбедност учесника у саобраћају
24. Одржавање	Није предвиђено	Није предвиђено	Није предвиђено	Није предвиђено	Није предвиђено
25. Колизација са осталом подзаконском регулативом	У колизији са о Правилником о садржини и начину истицања туристичке сигнализације, важећим Српским стандардом и Приручником за пројектовање путева	У колизији са о Правилником о саобраћајној сигнализацији и важећим Српским стандардом	У колизији са свим овде размаатраним подзаконским актима и документима	У колизији са о Правилником о садржини и начину истицања туристичке сигнализације и важећим Српским стандардом	У колизији са Правилником о саобраћајној и важећим Српским стандардом

4.1.3 Недостаци постојеће регулативе

Поређење карактеристика постојеће законске и подзаконске регулативе која се односи на област означавања туристичких одредишта и постављања туристичке сигнализације на путевима је ради лакшег прегледа дата у табеларном приказу, док су у овом делу мастер плана приказани недостаци појединих регулативних докумената.

Као **најзначајнији заједнички недостатак** свих меродавних регулативних докумената који се односе на ову област се издваја **непостојање процедуре којом ће се дефинисати значај и одабир туристичких садржаја који се могу означавати туристичком сигнализацијом на путевима**. Из наведеног заједничког недостатка произилази и главни изазов израде предметног мастер плана, а то је успостављање одрживог система за означавање туристичких одредишта на путевима, где ће најзначајнију улогу заузети израда одговарајуће процедуре која ће у првом реду обухватити формирање листа туристичких одредишта која се могу означавати туристичком сигнализацијом на путевима, а затим и процедура за постављање, одржавање и уклањање туристичке сигнализације.

4.1.3.1 Закон о безбедности саобраћаја

Основни недостатак важећег Закона о безбедности саобраћаја ("Службени гласник РС", бр. 41/2009, 53/2010, 101/2011, 32/2013 (Одлука Уставног суда), 55/2014) је непостојање процедуре којом ће се дефинисати значај и одабир туристичких садржаја који се могу означавати туристичком сигнализацијом на путевима.

Овај закон, заједно са својим подзаконским актом (Правилником о саобраћајној сигнализацији) предвиђа јасну процедуру за постављање саобраћајне сигнализације на путевима, а тиме и туристичке сигнализације, тако да евентуални мањи недостаци уколико постоје, немају негативан утицај на област означавања туристичких одредишта и постављања туристичке сигнализације на путевима.

4.1.3.2 Закон о јавним путевима

Основни недостатак важећег Закона о јавним путевима је такође непостојање процедуре којом ће се дефинисати значај и одабир туристичких садржаја који се могу означавати туристичком сигнализацијом на путевима.

Овај закон, је у делу постављање саобраћајне сигнализације на путевима, а тиме и туристичке сигнализације, комплементаран са Законом о безбедности саобраћаја, тако да евентуални мањи недостаци уколико постоје, немају негативан утицај на област означавања туристичких одредишта и постављања туристичке сигнализације на путевима.

4.1.3.3 Закон о туризму

Као и код претходна два закона, **основни недостатак** важећег Закона о туризму ("Сл. гласник РС", бр. 36/2009, 88/2010, 99/2011 - др. закон и 93/2012) је такође непостојање процедуре којом

ће се дефинисати значај и одабир туристичких садржаја који се могу означавати туристичком сигнализацијом на путевима.

Остали недостаци Закона о туризму произилазе из колизије у односу на Закон о безбедности саобраћаја и Закон о јавним путевима, а то су:

- По основу Закона о туризму, јединица локалне самоуправе се стара о месту постављања и начину истицања туристичке сигнализације што је одређено у члану 41 Закона и члану 36 и 37 пратећег правилника. Надлежност Туристичке организације Србије је утврђивање програма постављања туристичке сигнализације и координирање активности туристичких организација и других субјеката за њено обезбеђење;
- Законом о туризму није дефинисана процедура за постављање туристичке сигнализације на путевима. Није предвиђена израда техничке документације за ову сврху, што није у складу са правилима предвиђеним другим наведеним законима;
- Инспекцијски надзор врши туристичка инспекција, док је по основу друга два закона за то задужена инспекција за путеве.

4.1.3.4 Правилник о саобраћајној сигнализацији

По основу важећег Правилника о саобраћајној сигнализацији ("Службени гласник РС", бр. 134/2014), туристичка сигнализација је део саобраћајне сигнализације и дефинисана је у члановима 38, 39 и 40. Овај правилник је усклађен са актуелним предлогом стандарда о туристичкој сигнализацији.

Претходни правилник о саобраћајној сигнализацији је био у потпуности усклађен са важећим стандардом који се примењује у области туристичке сигнализације SRPS Z.S2.600. Претходни правилник је имао бројна ограничења која доводе до превеликих димензија појединих табли, као и атипичног и нелогичног изгледа туристичке сигнализације у случају када се на истом носачу постављају знакови којима се упућује за смер кретања право и за смер скретања лево или десно. У складу са стандардом и Правилником је било је предвиђено да се за означавање скретања могу користити туристички стреласте путокази док се за означавање кретања право користи део туристичке путоказне табле. Конструкција знака „туристичка информациона табла“ је превише „круто“ дефинисана са тачним положајем симбола и текста без могућности њиховог померања у циљу рационализације њене димензије што је у супротности са савременом пројектантском праксом, што поскупљује инвестицији и онемогућава постављање ове врсте знакова за означавање туристичких одредишта са дужим називом. Поред тога, недостатак представља и немогућност постављања туристичке сигнализације на аутопуту, осим уколико пут који се одваја од аутопута не води директно до туристичког одредишта.

Ступањем на снагу важећег Правилника о саобраћајној сигнализацији, у великој мери су елиминисани наведени недостаци и предвиђен је већи број знакова туристичке сигнализације који по свом обиму и садржају одговарају захтевима на терену, као и захтевима субјеката у туризму који су носиоци активности на реализацији пројеката из домена означавања туристичких одредишта. Иако је актуелним правилником о саобраћајној сигнализацији повећан

број знакова који се могу поставити на путевима, он је још недовољан и мањи је од броја и врсте знакова који су потребни, а који су дефинисани Правилником о садржини и начину истицања туристичке сигнализације или Приручником за пројектовање путева. Правилником о саобраћајној сигнализацији је јасно одређена процедура за постављање туристичке сигнализације на путевима.

Основни недостатак важећег Правилника о саобраћајној сигнализацији је непостојање процедуре којом ће се дефинисати значај и одабир туристичких садржаја који се могу означавати туристичком сигнализацијом на путевима.

4.1.3.5 Правилник о садржини и начину истицања туристичке сигнализације

Правилника о садржини и начину истицања туристичке сигнализације ("Сл. гласник РС", бр. 22/2010), који је подзаконски акт Закона о туризму је урађен у складу са савременом праксом која се користи у области туристичке сигнализације. Документ је свеобухватан и садржи највећи део туристичке сигнализације која може да се нађе на путевима и која по свом обиму и садржају одговара захтевима на терену, као и захтевима субјеката у туризму који су носиоци активности на реализацији пројеката из домена означавања туристичких одредишта. Поред тога, сличан је Приручник за пројектовање путева у Републици Србији, са изузетком што је правилником обухваћена и туристичка сигнализација која се користи ван саобраћајница. Недостатак правилника је што у њему није приказан изглед знакова, већ је садржај знака дат описно, а пре свега што не постоји нижи правни акт, техничко упутство или стандард који ће прецизирати изглед и конструктивне елементе потребне за пројектовање и израду знакова. Решења туристичке сигнализације дата у правилнику су дала добру основу за израду предлога стандарда и правилника о туристичкој сигнализацији датих у прилогу предметног мастер плана. Као и код остале регулативе и овде је **основни недостатак** непостојање процедуре којом ће се дефинисати значај и одабир туристичких садржаја који се могу означавати туристичком сигнализацијом на путевима. Поред наведеног, недостатак правилника је непостојање процедуре потребне за постављање туристичке сигнализације на путевима, што је један од разлога колизије са Правилником о саобраћајној сигнализацији и упитности постављања туристичке сигнализације која је израђена према Правилнику о садржини и начину истицања туристичке сигнализације.

4.1.3.6 Стандарди о туристичкој сигнализацији

Основни **важећи стандард** који се примењује у области туристичке сигнализације носи ознаку SRPS Z.S2.600. Овај стандард има бројна ограничења која доводе до превеликих димензија појединих табли, као и атипичног и нелогичног изгледа туристичке сигнализације у случају када се на истом носачу постављају знакови којима се упућује за смер кретања право и за смер скретања лево или десно. Стандардом је предвиђено да се за означавање скретања могу користити туристички стреласти путокази док се за означавање кретања право користи део туристичке путоказне табле. Конструкција знакова се врши у складу са стандардом SRPS Z.S2.314. Конструкција знака „туристичка информациона табла“ је превише „круто“ дефинисана са тачним положајем симбола и текста без могућности њиховог померања у циљу

рационализације њене димензије што је у супротности са савременом пројектантском праксом, што поскупљује инвестицији и онемогућава постављање ове врсте знакова за означавање туристичких одредишта са дужим називом. Поред тога, недостатак представља и немогућност постављања туристичке сигнализације на аутопуту, осим уколико пут који се одваја од аутопута не води директно до туристичког одредишта.

Актуелан **предлог стандарда** у великој мери елиминише недостатке важећег стандарда и предвиђа већи број знакова туристичке сигнализације који по свом обиму и садржају одговарају захтевима на терену, као и захтевима субјеката у туризму који су носиоци активности на реализацији пројеката из домена означавања туристичких одредишта. Предлог стандарда је урађен на основу слободнијег тумачења стандарда SRPS Z.S2.600, као и другачије примене стандарда SRPS Z.S2.341, што представља први и најзначајнији корак у усклађивању туристичке сигнализације са потребама на терену и савременом праксом која се примењује у овој области.

Основни недостатак важећих али и предлога стандарда о туристичкој сигнализацији је непостојање процедуре којом ће се дефинисати значај и одабир туристичких садржаја који се могу означавати туристичком сигнализацијом на путевима.

4.1.3.7 Приручник за пројектовање путева

Приручник за пројектовање путева у Републици Србији је урађен у складу са савременом праксом која се користи у области туристичке сигнализације и са регулативом која се у овој области примењује у Републици Словенији. Документ је свеобухватан и садржи највећи део туристичке сигнализације која може да се нађе на путевима и која по свом обиму и садржају одговара захтевима на терену, као и захтевима субјеката у туризму који су носиоци активности на реализацији пројеката из домена означавања туристичких одредишта. Поред тога, сличан је Правилнику о садржини и начину истицања туристичке сигнализације, са изузетком што приручником није обухваћена туристичка сигнализација која се користи ван саобраћајница. Изглед знакова предвиђених у приручнику даје јасно опредељење о могућностима промене положаја текста и симбола како би се добило рационално решење знакова, што се у првом реду односи на знака „туристичка информациона табла“. Решења туристичке сигнализације приказана у приручнику за пројектовање путева су дала добру основу за израду предлога стандарда и правилника о туристичкој сигнализацији датих у прилогу предметног мастер плана. У приручнику није дефинисан начин конструкције знакова што свакако представља његов недостатак. Поред тога, као и код остале регулативе и овде је **основни недостатак** непостојање процедуре којом ће се дефинисати значај и одабир туристичких садржаја који се могу означавати туристичком сигнализацијом на путевима.

4.2 Анализа постављене туристичке сигнализације

Значајније активности на означавању туристичких одредишта су извршене у периоду од 2006 године. Најзначајнију улогу у постављању туристичке сигнализације је имало министарство надлежно за послове туризма које је финансирао или субвенционисало израду техничке документације и постављање туристичке сигнализације. Финансирање је вршено за потребе означавања туристичких садржаја који су од значаја за развој туризма на нивоу државе, док су субвенције углавном додељивале локалним самоуправама за означавање туристичких садржаја који су мањег значаја, као и за означавање јавних објеката у насељеним местима.

Најзначајнији пројекти су обухватили означавање манастира, националних паркова, Еуровело бициклистичких рута, винских путева, пута римских царева, туристичке регија западна Србија и сл.

У оквиру овог дела мастер плана је извршена анализа и дат је опис стања постојеће туристичке сигнализације, чиме је обухваћена:

- Постављена туристичка сигнализација на државним путевима која се користи за означавање туристичких рута и путева који су значајни за развој туризма на нивоу државе,
- Постављена туристичка сигнализација на државним путевима која се користи за означавање појединих туристичких одредишта која су значајна за развој туризма на нивоу државе,
- Постављена туристичка сигнализација у појединим градовима и насељеним местима која се користи за информисање учесника у саобраћају о јавним и другим сличним одредиштима у насељима,
- Постављена туристичка сигнализација на појединим подручјима која се користи за означавање одредишта или туристичких путева који су значајни за развој туризма на нивоу општине или регије.

Анализа и приказ горе наведене постојеће туристичке сигнализације су дати кроз опис следећих параметара:

1. Инвеститор и значај пројекта,
2. Туристичка одредишта и локације постављања туристичке сигнализације,
3. Опис техничког решења,
4. Коришћени прописи и техничке карактеристике туристичке сигнализације,
5. Одржавање туристичке сигнализације,
6. Недостаци пројекта и туристичке сигнализације.

4.2.1 Туристичка сигнализација на државним путевима која се користи за означавање туристичких рута и путева

Анализом постављене туристичке сигнализације на државним путевима која се користи за означавање туристичких рута и путева су обухваћени следећи пројекти који су значајни за развој туризма на нивоу државе:

- Путеви вина,
- Пут римских царева,
- Бициклическа рута Еуровело 6,
- Бициклическа рута Еуровело 13.

4.2.1.1 Туристичка сигнализација за означавање винских путева

Пројекат за означавање винских путева на подручју Републике Србије туристичком сигнализацијом је покренут у марту 2010. године, у Сектору за туризам који је био у оквиру тадашњег Министарства економије и регионалног развоја.

У првој фази реализације пројекта спроведена су теренска истраживања током којег су прикупљени подаци о винским објектима (винарије, винотеке, подруми, куће вина, удружења винара и сл.). Истраживање је обухватило преко 150 винских садржаја и око 100 објеката као комплементарних туристичких садржаја. Израђена су визуелна решења симбола (пиктограми) за означавање појединих објеката, дефинисани вински путеви и урађене мапе дефинисаних винских путева и винских путева у настајању.

Пројектом је дефинисано девет винских путева Србије:

- Вински пут Суботица,
- Вински пут Фрушка гора,
- Вински пут Вршац,
- Вински пут Шумадија,
- Вински пут Подунавље,
- Вински пут Јагодинско виногорје,
- Вински пут Жупа,
- Вински пут Неготин и
- Вински пут Ниш-Књажевац.

Поред винских путева, дефинисане су и винске оазе као издвојене винарије које се не налазе на установљеним винским путевима.

Током 2010. године дефинисан је и Пројектни задатак за израду и постављање туристичке сигнализације за означавање Винског пута Фрушка гора. Туристичка сигнализација је пројектована у складу са важећом законском регулативом и стандардима који третирају ову област, уз уважавање европских стандарда. Такође је завршено усклађивање решења пројекта општине Вршац (Елаборат за израду туристичке сигнализације - прва фаза планирања и изградње туристичке сигнализације) за пут вина у општини Вршац са усвојеним стандардима који ће важити за винске путеве у Србији.

Током 2011. године покренути су пројекти израде и постављања туристичке сигнализације за још два винска пута (Шумадија и Жупа) и постављена је туристичка сигнализација на винским путевима Фрушка гора, Шумадија, Жупа. Ресорно министарство је подржало и постављање сигнализације на Винским путевима Суботица и Вршац. До краја 2011. године урађена је пројектна документација за Винске путеве Подунавље, Неготин и Ниш-Књажевац.

Почетком 2012. године дефинисан је и девети вински пут - Јагодинско виногорје као и Винске оазе Чока, Темерин, Грошница, Арадац, Меленци, Орловат и Тараш. До краја године постављена је туристичка сигнализација на укупно 109 позиција. Ово је представљало крај прве фазе пројекта.

Као део друге фазе Пројекта предвиђено је дефинисање начина одржавања постављене туристичке сигнализације, редовне ревизије (једном годишње), ажурирање података о постављеној сигнализацији, постављење ознака за новоотворене винарије као и уклањање ознака винарија које више не обављају ту делатност.

Туристичка сигнализација постављена у оквиру овог пројекта, имала је позитиван утицај на обележене винске објекте, јер је већина истих повећала свој промет преко 20% и запослила нове раднике.

Као што је наведено, први пројекат за означавање винских путева туристичком сигнализацијом је израђен за Вински пут Фрушка гора. Један од основних задатака је био да на нивоу израде техничке документације за овај пројекат, успостави одговарајући систем упућивања туриста дуж винског пута, као и упућивања на вински пут, који ће се користити у изради свих будућих пројеката винских путева. Поред тога, задатак је био да се креирају адекватне туристичке табле (знакови) који ће се користити за означавање свих винских путева у Републици Србији, што подразумева: одређивање висине и врсте слова, положај текста, изглед, положај, и димензије пиктограма, а тиме и димензије табле и њихове конструкције.

Обзиром на наведено и на чињеницу да су пројекти за остале винске путеве и винске оазе урађени према принципима који су развијени у току израде техничке документације за **Вински пут Фрушка гора**, за њега је извршена детаљнија анализа у току израде предметног мастер плана.

1. Инвеститор и значај пројекта

Инвеститор пројекта који су се односили на винске путеве и винске оазе је било министарство надлежно за послове туризма, које је у потпуности финансирао израду техничке документације и постављање туристичке сигнализације.

Министарство надлежно за послове туризма је оценило да овај пројекат има велики значај за развој туризма на нивоу државе.

2. Туристичка одредишта и локације постављања туристичке сигнализације

Туристичка одредишта која су означена у оквиру овог пројекта се деле на:

- Вински пут,
- Винско насеље,
- Винарије, винотеке и сл.

Туристичка сигнализација је постављена на аутопуту, државним путевима I и II реда, на општинским путевима и на улицама у винским насељима. Раскрснице и локације на којима је постављена туристичка сигнализација су приказане на прегледној карти (слика 4-1).

3. Опис техничког решења

У оквиру пројекта за означавање Винског пута Фрушка гора су извршене следеће активности:

- Одређен је материјал за израду знакова, као и изглед саобраћајне сигнализације која ће се примењивати за означавање свих винских региона у Републици Србији. Пројектант је дефинисао димензије симбола (пиктограма), као и величину и врсту слова која ће се користити за димензионисање знакова обавештења који ће се користити за означавање винских путева, а у зависности од врсте пута на којем се сигнализација поставља и у зависности од реалних услова на терену, што подразумева просторна ограничења, постојећа ограничења брзине кретања и услове које претпоставља микролокација постављања знакова. Изглед пиктограма је одређен у оквиру Пројектног задатка од стране Инвеститора;
- Извршено је пројектовање туристичке саобраћајне сигнализације за означавање „Винског пута Фрушка Гора“. Недвосмислено је дефинисан материјал за израду, изглед и димензије саобраћајне сигнализације, што поред знакова обавештења подразумева и потребан број и врсту носача саобраћајне сигнализације;
- У потпуности је одређен „Вински пут Фрушка Гора“, што обухвата дефинисање:
 - Саставних деоница винског пута (што подразумева одређивање деоница које су положене на државним односно општинским путевима);
 - Почетка и краја винског пута;

- Раскрсница и локација, као и микролокација на којима ће се вршити постављање саобраћајне сигнализације, што је представљено у ситуационом плану са одговарајућом фотодокументацијом у циљу ефикасног пројектног решења за извођење радова, као и за исходовање потребних решења за постављање предметне туристичке сигнализације.

На деоницама винског пута које су положене на државним путевима извршено је усклађивање стационаже винског пута са званичном стационажом државног пута, а на основу важећег Референтног система и катастра путева. Извршено је снимање трасе винског пута и раскрсница на којима се поставља саобраћајна сигнализација GPS уређајем за мобилно мапирање у формату погодном за уношење у програмски пакет ACAD. Микролокације постављања знакова, као и раскрснице и локације на винском путу су геореференциране са одговарајућим координатама.

- Недвосмислено су одређени знакови обавештења туристичке сигнализације, путеви на којима се постављају и микролокације њиховог постављања. У оквиру пројекта извршено је означавање:

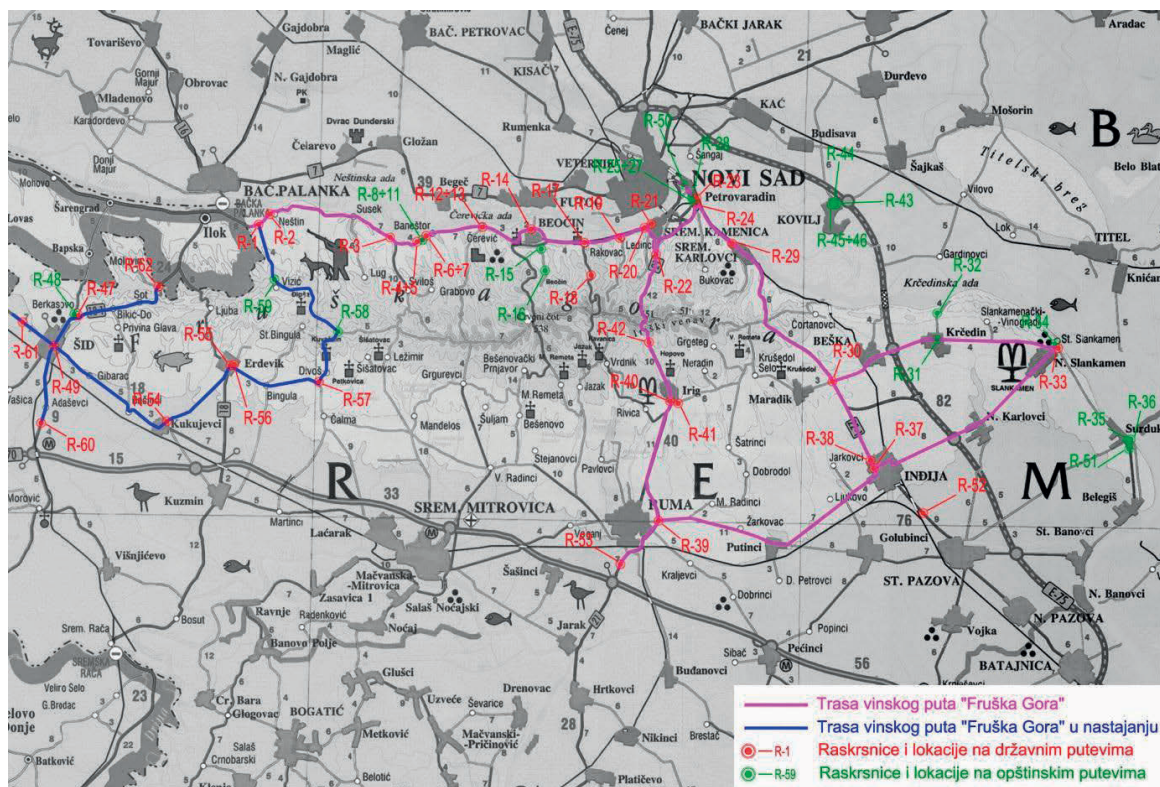
- Винског пута;
- Винских насеља;
- Појединих туристичких објеката значајних за предметни вински пут (винарије, винотеке, удружења винара и сл.).

Означавање винског пута је извршено на државним и општинским путевима који су лоцирани по ободу винског региона, а са којих се врши прерасподела саобраћајних токова који имају за циљ путовања посету винском путу, насељу или појединим винаријама унутар винског региона. Поред тога, означавање винског пута је извршено на његовој траси и/или на појединим локацијама са којих је могуће остварити приступ винском путу.

Означавање винских насеља је извршено на локацијама положеним на винском путу, односно на раскрсницама на којима може доћи до раздвајања саобраћајних токова ка појединим винским насељима и/или винаријама.

Означавање појединих винарија је извршено на деоницама винског пута које су положене у винском насељу и то на раскрсницама које са винског пута воде ка појединим винаријама. Поред тога, извршено је означавање винарија на меродавним раскрсницама положеним на саобраћајницама којима се са винског пута остварује приступ винаријама. У складу са пројектним задатком Пројектант је предвидео одговарајући знак обавештења који се поставља непосредно испред винарије.

- Извршено је пројектовање туристичке саобраћајне сигнализације за означавање „винског пута у настајању“ и сви примењени елементи су означени као радови друге фазе. Постављање сигнализације предвиђене другом фазом, ће бити извршено након завршетка радова прве фазе и остваривања потребних услова, односно у моменту када вински пут у настајању постане саставни део винског пута Фрушка Гора.



Слика 4-1 Прегледна карта раскрсница и локација на којима је постављена туристичка сигнализација

Техничко решење је у првом кораку обухватило одређивање трасе винског пута. Након тога је дефинисана гравитациона зона трасе винског пута, која подразумева одређивање ширег подручја око трасе винског пута, који је значајан за упућивање туриста на вински пут. У овом кораку су одређени путеви и раскрснице које су положене по ободу гравитационе зоне а на којима треба да се означи вински пут, како би се туристима благовремено пружила информација о винском путу. На значајнијим путним правцима у зони винског пута су постављене туристичке информационе табле којима се учесници у саобраћају обавештавају на наилазак на вински пут Фрушка Гора, односно на скретање ка винском путу.

Следећи корак је обухватио дефинисање основног принципа вођења туриста дуж трасе винског пута. Основни принцип вођења саобраћаја дуж трасе винског пута се заснива на вођењу саобраћаја до првог наредног насељеног места у ком су присутни туристички садржаји (винарије, винотеке, вински подруми и удружења винара) који су предмет пројекта, односно до „винског насеља“. Тек када се дође у винско насеље, извршено је упућивање до појединачних туристичких садржаја, односно до винарија, винских подрума, винотека и сл. Ови туристички садржаји су означени унутар винског насеља на раскрсницама на којима се са основне трасе винског пута скреће ка одређеној винарији, као и на раскрсницама положеним на саобраћајницама које воде од винског пута до туристичког садржаја (винарије и сл.). Вођење саобраћаја у обрнутом смеру није извршено, већ се подразумева да се туриста до основне трасе винског пута враћа истим саобраћајницама којима је остварио приступ до туристичког садржаја.

4. Коришћени прописи и техничке карактеристике туристичке сигнализације

Туристичка сигнализација је пројектована у складу са тада важећим Српским стандардом SRPS Z.S2.600 према ком се туристички стреласти путоказ и туристичка путоказна табла израђују на основу правила одређених у стандарду SRPS Z.S2.314.

Постављање сигнализације на аутопуту, према тада важећим прописима који произилазе из Закона о безбедности саобраћаја није било дозвољено, док је по основу подзаконских аката Закона о туризму било могуће да се изврши постављање туристичке сигнализације на аутопуту. Како би се решила ова контрадикција, министарство надлежног за послове туризма је дало мишљење да су вински путеви од изузетног значаја за развој туризма у Републици Србији на основу ког је постављена туристичка сигнализација на аутопуту. Обзиром да се постављање саобраћајне сигнализације на путевима а тиме и туристичке сигнализације врши на основу прописа који су везани за Закон о безбедности саобраћаја, пројектант је био у обавези да се придржава наведеног закона и да туристичку сигнализацију изради према важећем Правилнику о саобраћајној сигнализацији, да би Инвеститор могао да добије дозволу за постављање туристичке сигнализације.

Поред наведеног, туристичка сигнализација је пројектована применом следећих стандарда:

- SRPS Z.S2.601-1;
- SRPS Z.S2.341;
- SRPS U.S2.201, SRPS U.S2.202, SRPS U.S2.203 и SRPS U.S2.204
- SRPS U.S2.314

За означавање туристичких одредишта су коришћени следећи знакови туристичке сигнализације:

- знак „туристичка информациона табла“,
- знак „туристички стреласти путоказ“ и знак „туристичка путоказна табла“
- знак обавештења који се поставља непосредно испред винарије

Знакови „туристичка информациона табла“, „туристички стреласти путоказ“ и „туристичка путоказна табла“ су пројектовани у свему према стандарду СРПС З.С2.600, који предвиђа строга правила за израду знакова без могућности прилагођења реалним потребама и ограничењима на терену. Обзиром на строга правила која су предвиђена овим стандардом, као и на ограничења која је стандард имао, постављена сигнализација на појединим локацијама има превелике димензије и атипичан и нелогичан изглед када се на истом носачу налазе знакови којима се упућује за смер кретања право и за смер скретања лево или десно.

Знак обавештења који се поставља непосредно испред винарије није био предвиђен ни једним од стандарда и правилника који су били на снази у то време и он је пројектован према посебно решењу пројектанта.

Боја основе свих знакова туристичке сигнализације је браон, док су бордуре, натписи и основа пиктограма беле боје. Символ на пиктограму је црне боје. Пиктограми које су примењени за означавање туристичких садржаја су приказани на доњој слици.



Слика 4-2 Коришћени симболи (пиктограми)

Димензије знакова зависе од врсте знака, назива одредишта и висине слова према. Пројектант је извршио корекцију висине слова на туристичким стреластим путоказима и туристичким путоказима како би димензије табли прилагодио реалним условима на терену. Примењене су следеће висине слова: 105 мм, 140 мм и 175 мм. За већину натписа је коришћено латинично уско писмо према СРПС У.С4.202 и ћирилично уско писмо према СРПС У.С4.204. На туристичким информационам таблама је за натписе коришћен стандард СРПС У.С4.203 и СРПС У.С4.201. Када се називи винских насеља исписују самостално без назива туристичког објекта (винарије и сл.), односно када се на истом носачу не налази туристичка сигнализација за винско насеље и туристички објекат висина слова за исписивање назива винских насеља се користи висина слова од 140 мм. У складу са Правилником о саобраћајној сигнализацији, натписи су писани Српским језиком на Ћирилици уз додатак Енглеског језика. Сигнализација која је постављена на аутопуту је димензионисана у односу на висину слова од 280 мм.

Сви елементи на лицу знака су израђени од фолије која има ретрорефлексију класе II, док су на аутопуту постављени знакови који имају ретрорефлексију класе III.

За „туристичке информационе табле“ су употребљени решетки носачи, док су за „туристичке стреласте путоказе“ и „туристичке путоказне табле“ коришћени цевни носачи (најчешће два комада по знаку).

На наредним сликама је приказана туристичка сигнализација која је коришћена у изради и реализацији предметног пројекта.



Слика 4-3 Знак туристички (стреласт) путоказ израђен у складу са важећим стандардом SRPS U.S2.600 (314), који је коришћен за означавање винског насеља



Слика 4-4 Знак туристички путоказ израђен у складу са важећим стандардом SRPS U.S2.600 (314), који је коришћен за означавање винарија



Слика 4-5 Знак туристички путоказ израђен у складу са важећим стандардом SRPS U.S2.600 (314), који је коришћен за означавање удружења винара



Слика 4-6 Модификовани знак туристичка путоказна табла израђен у складу са важећим стандардом SRPS U.S2.314, који је коришћен за означавање локације винарије. Примена оваквог знака, према тада важећим прописима није била могућа



Слика 4-7 Знакови туристичка путоказна табла и туристички стреласти путокази на заједничком носачу израђени и поређани у складу са важећим стандардом SRPS U.S2.600 (314), што представља један од основних недостатака стриктне примене наведеног стандарда и правилника о саобраћајној сигнализацији



Слика 4-8 Знак туристичка информациона табла израђен у складу са важећим стандардом SRPS U.S2.600, пројектован у складу са дословним тумачењем стандарда



Слика 4-9 Знак туристичка информациона табла израђен у складу са важећим стандардом SRPS U.S2.600, пројектован у складу са другачијим тумачењем стандарда

5. Одржавање туристичке сигнализације

Од дана постављања нису вршене активности на редовном или ванредном одржавању ове туристичке сигнализације.

6. Недостаци пројекта и туристичке сигнализације

Основни недостаци овог пројекта произилазе из намере инвеститора да прибави дозволу за постављање туристичке сигнализације у складу са прописима, услед чега није било могуће користити туристичку сигнализацију предвиђени Правилником о садржини и начину истицања туристичке сигнализације, већ само ону која је предвиђена Правилником о саобраћајној сигнализацији и пратећим стандардом SRPS Z.S2.600. Наиме, примена стандарда SRPS Z.S2.600, има бројна ограничења која доводе до превеликих димензија појединих табли, као и атипичног и нелогичног изгледа туристичке сигнализације у случају када се на истом носачу постављају знакови којима се упућује за смер кретања право и за смер скретања лево или десно. Додатни недостатак представља пропуст пројектанта да на знаковима туристички стреласте путоказ и туристичка путоказна табла предвиди исписивање удаљености до туристичког одредишта.

Поред тога, недостатак представља и постављање туристичке сигнализације на аутопуту, где се управо због горе наведеног стандарда водило рачуна о томе колико је вински пут удаљен од аутопута а не о самом значају појединих винских путева. Типичан пример овог недостатка јесте означавање Винског пута Јагодинско виногорје на аутопуту (који по својој понуди и обиму не треба да буде означен на аутопуту), док Вински пут Жупа није означен иако по својој понуди и обиму треба да буде означен на аутопуту. Додатни недостатак представља неодржавање постављене сигнализације која је сада у прилично лошем стању.

4.2.1.2 Туристичка сигнализација за означавање туристичке руте Пут римских царева

Пројекат за означавање Пута римских царева на подручју Републике Србије туристичком сигнализацијом је покренут 2013. године, у Сектору за туризам који је био у оквиру тадашњег Министарства финансија и привреде. У првој фази реализације је израђено идејно решење на основу ког је израђен главни саобраћајни пројекат а касније и постављање туристичке сигнализације.

1. Инвеститор и значај пројекта

Инвеститор пројекта који су се односили на винске путеве и винске оазе је било министарство надлежно за послове туризма, које је у потпуности финансирало израду техничке документације и постављање туристичке сигнализације и које је оценило да овај пројекат има велики значај за развој туризма на нивоу државе.

2. Туристичка одредишта и локације постављања туристичке сигнализације

Туристичка одредишта која су означена у оквиру овог пројекта се деле на:

- Пут римских царева,
- Археолошки локалитети дуж пута.

Пројектом је обухваћено означавање следећих археолошких налазишта:

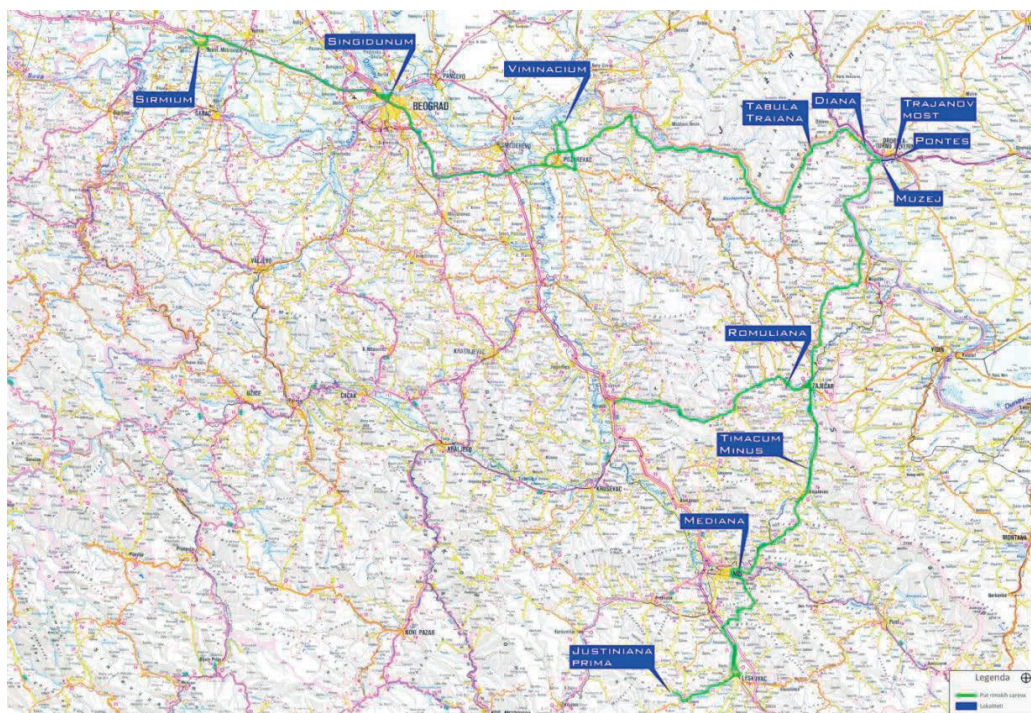
- Сирмијум,
- Сингидунум,
- Виминацијум,
- Трајанова табла,
- Понтес,
- Трајанов мост,
- Дијана,
- Археолошки музеј у Кладову,
- Ромулијана,
- Медијана,
- Јустинијана прима и
- Тимакум минус.

Туристичка сигнализација је постављена на аутопуту, државним путевима I и II реда, на општинским путевима и на улицама у насељима.

3. Опис техничког решења

У оквиру пројекта за означавање Пута римских царева су извршене следеће активности:

- Одређен је материјал за израду знакова, као и изглед саобраћајне сигнализације која ће се примењивати за означавање пута римских царева. Пројектант је дефинисао димензије пиктограма, као и величину и врсту слова која ће се користити за димензионисање туристичке сигнализације која ће се користити за означавање археолошких локалитета. Изглед пиктограма је дефинисао Наручилац. Поред тога, одређен је потребан број и врсту носача саобраћајне сигнализације;
- Одређени су путни правци на којима ће се извршити обавештавање корисника и са којих ће се извршити упућивање корисника ка археолошким локалитетима, као и путне правце и поједине деонице које ће чинити предметни пут римских царева. Пројектант је одредио:
 - Све путне правце и њихове деонице на којима се врши обавештавање корисника о кретањима ка путу римских царева, при чему су узети у обзир само значајнији путни правци са аспекта саобраћајног оптерећења, коришћења и просторног положаја у односу на који се може остварити једноставан приступ археолошким локалитетима;
 - Све саставне деонице пута римских царева (што подразумева деонице које су положене на државним односно општинским путевима);
 - Почетак и крај предметног пута римских царева;
 - Раскрснице и локације на којима ће се вршити постављање туристичке сигнализације.



Слика 4-10 Прегледна карта туристичких одредишта означених туристичком сигнализацијом

Техничко решење је у првом кораку обухватило одређивање пута римских царева. Након тога је дефинисана гравитациона зона трасе пута, која подразумева одређивање ширег простора око основне трасе пута римских царева, који је значајан за упућивање туриста на предметни пут. У овом кораку су одређени путеви и раскрснице које су положене по ободу гравитационе зоне а на којима треба да се означи пут римских царева, како би се туристима благовремено пружила информација о овом путу. На значајнијим путним правцима у зони пута римских царева су постављене туристичко информационе табле којима се учесници у саобраћају обавештавају на наилазак на пут римских царева.

Следећи корак је обухватио дефинисање основног принципа вођења туриста дуж трасе пута римских царева. Основни принцип вођења саобраћаја дуж пута римских царева се заснива на вођењу саобраћаја до првог наредног локалитета. Тек када се дође у на пут римских царева, извршено је упућивање до појединачних туристичких садржаја, односно до археолошких локалитета и сл. Непосредно на месту скретања са основе трасе пута римских царева ка најближем локалитету се означава следећи наредни локалитет ма колико он био удаљен, са исписаном удаљеношћу до њега. Уколико је најближи локалитет на основној траси пута римских царева, тада је уз таблу за означавање локалитета постављен путоказ за упућивање ка првом следећем локалитету. Археолошка налазишта су означена на раскрсницама на којима се са основне трасе пута римских царева скреће ка одређеном налазишту, као и на раскрсницама положеним на саобраћајницама које воде од пута римских царева до туристичког садржаја. Вођење саобраћаја у обрнутом смеру није извршено, већ се подразумева да се туриста до основне трасе пута враћа истим саобраћајницама којима је остварио приступ до туристичког садржаја. На појединим локацијама су предвиђени знакови без натписа (само са пиктограмом) чиме је извршена рационализација трошкова извођења радова на постављању сигнализације, а задржан квалитет вођења саобраћаја.

4. Коришћени прописи и техничке карактеристике туристичке сигнализације

Туристичка сигнализација је пројектована у складу са тадашњим предлогом Српског стандарда SRPS Z.S2.600 уз примену модификација одређених у стандарду SRPS Z.S2.341.

Постављање сигнализације на аутопуту, према тада важећим прописима који произилазе из Закона о безбедности саобраћаја није било дозвољено, док је по основу подзаконских аката Закона о туризму било могуће да се изврши постављање туристичке сигнализације на аутопуту. Како би се решила ова контрадикција, министарство надлежног за послове туризма је дало мишљење да је предметни пројекат од изузетног значаја за развој туризма у Републици Србији на основу ког је постављена туристичка сигнализација на аутопуту. Обзиром да се постављање саобраћајне сигнализације на путевима а тиме и туристичке сигнализације врши на основу прописа који су везани за Закон о безбедности саобраћаја, пројектант је био у обавези да се придржава наведеног закона и да туристичку сигнализацију изради према важећем Правилнику о саобраћајној сигнализацији, да би Инвеститор могао да добије дозволу за постављање туристичке сигнализације.

Поред наведеног, туристичка сигнализација је пројектована применом следећих стандарда:

- SRPS Z.S2.601-1
- SRPS Z.S2.341
- SRPS U.S2.201, SRPS U.S2.202, SRPS U.S2.203 и SRPS U.S2.204
- SRPS U.S2.314

За означавање туристичких одредишта су коришћени следећи знакови туристичке сигнализације:

- знак „туристичка информациона табла“,
- знак „туристички стреласти путоказ“ и знак „туристичка путоказна табла“
- знак обавештења који се поставља непосредно испред винарије

Знакови „туристичка информациона табла“, „туристички стреласти путоказ“ и „туристичка путоказна табла“ нису у свему пројектовани према стандарду СРПС З.С2.600, који предвиђа строга правила за израду знакова без могућности прилагођења реалним потребама и ограничењима на терену. Знакови су пројектовани према предлогу за измену овог стандарда који омогућава прилагођења реалним потребама у циљу елиминисања савладавања постојећих ограничења. Израђена су модификована решења туристичких информационих табли и туристичких путоказних табли чиме је решен проблем атипичног изгледа туристичке сигнализације када се на истом носачу налазе знакови којима се упућује за смер кретања право и за смер скретања лево или десно.

Знак обавештења који се поставља непосредно испред винарије није био предвиђен ни једним од стандарда и правилника који су били на снази у то време и он је пројектован према посебно решењу пројектанта.

Боја основе свих знакова туристичке сигнализације је браон, док су бордуре, натписи и основа пиктограма беле боје. Символ на пиктограму је црне боје. Пиктограм који је примењен за означавање туристичких садржаја је приказан на доњој слици.



Слика 4-11 Коришћени симбол (пиктограм)

Димензије знакова зависе од врсте знака, назива одредишта и висине слова према. Пројектант је извршио корекцију висине слова на туристичким стреластим путоказима и туристичким путоказима како би димензије табли прилагодио реалним условима на терену. Примењене су следеће висине слова: 105 мм, 140 мм 175 мм, 210 мм и 280 мм. За већину натписа је коришћено латинично уско писмо према СРПС У.С4.202 и ћирилично уско писмо према СРПС У.С4.204. На туристичким информационим таблама је за натписе коришћен стандард СРПС

У.С4.203 и СРПС У.С4.201. Када се сигнализација поставља на отвореном путу и ван насеља коришћена је висина слова за исписивање назива локалитета од 140 мм, а када се сигнализација поставља у насељу коришћена је висина слова за исписивање назива локалитета од 105 мм. Натписи су писан на Српским језиком на Ћирилицы уз додаток Енглеског језика.

Сви елементи на лицу знака су израђени од фолије која има ретрорефлексију класе II, док су на аутопуту постављени знакови који имају ретрорефлексију класе III.

За „туристичке информационе табле“ су употребљени решеткасти носачи, док су за „туристичке стреласте путоказе“ и „туристичке путоказне табле“ коришћени цевни носачи (најчешће два комада по знаку).

На наредним сликама је приказана туристичка сигнализација која је коришћена у изради и реализацији предметног пројекта.



Слика 4-12 Знак туристички путоказ израђен у складу са важећим стандардом SRPS U.S2.600 (314), који је коришћен за упућивање дуж туристичке руте



Слика 4-13 Знак туристичка путоказна табла израђен у складу са предлогом стандарда SRPS U.S2.600, а на основу примене модификованог стандарда SRPS U.S2.341 који је коришћен за упућивање дуж туристичке руте



Слика 4-14 Знак туристичка путоказна табла израђен у складу са предлогом стандарда SRPS U.S2.600, а на основу примене модификованог стандарда SRPS U.S2.341 који је коришћен за упућивање дуж туристичке руте на значајнијим раскрсницама



Слика 4-15 Знак туристички путоказ израђен у складу са важећим стандардом SRPS U.S2.600 (314), који је коришћен за упућивање дуж туристичке руте на значајнијим раскрсницама



Слика 4-16 Знакови туристичка путоказна табла на заједничком носачу израђени и поређани у складу са предлогом стандарда SRPS U.S2.600, чиме је уклоњен један од основних недостатака стриктне примене наведеног стандарда и правилника о саобраћајној сигнализацији



Слика 4-17 Знакови туристичка путоказна табла на заједничком носачу израђени и поређани у складу са предлогом стандарда SRPS U.S2.600, чиме је уклоњен један од основних недостатака стриктне примене наведеног стандарда и правилника о саобраћајној сигнализацији



Слика 4-18 Знак туристичка информациона табла израђен у складу са предлогом стандарда SRPS U.S2.600 чиме је омогућена рационализације димензије знака

5. Одржавање туристичке сигнализације

Од дана постављања нису вршене активности на редовном или ванредном одржавању ове туристичке сигнализације.

6. Недостаци пројекта и туристичке сигнализације

Основни недостаци овог пројекта произилазе из намере инвеститора да прибави дозволу за постављање туристичке сигнализације у складу са прописима, услед чега није било могуће користити туристичку сигнализацију предвиђени Правилником о садржини и начину истицања туристичке сигнализације, већ само ону која је предвиђена Правилником о саобраћајној сигнализацији и пратећим стандардом SRPS Z.S2.600. Наиме, примена стандарда SRPS Z.S2.600, има бројна ограничења која доводе до превеликих димензија појединих табли, као и атипичног и нелогичног изгледа туристичке сигнализације у случају када се на истом носачу постављају знакови којима се упућује за смер кретања право и за смер скретања лево или десно. Међутим, надлежне институције су прихватиле измену појединих туристичких знакова у циљу минимизације њених димензија и елиминисања недостатака који су били присутни у претходним пројектима у случају када се постављало више различитих знакова на заједничком носачу. Ове корекције су произашле из слободнијег тумачења стандарда SRPS Z.S2.600, као и другачије примене стандарда SRPS Z.S2.341, што представља први и најзначајнији корак у усклађивању туристичке сигнализације са потребама на терену. У реализацији предметног пројекта уклоњен је недостатак исписивања удаљености до туристичког одредишта на знаковима туристички стреласта путоказ и туристичка путоказна табла, што је предвиђено на највећем броју знакова.

Поред тога, недостатак представља и постављање туристичке сигнализације на аутопуту, где је због непостојања одговарајућих прописа и могућности да се више туристичких одредишта

обједини на једној туристичко информационој табли, дошло до „гомилања“ туристичке сигнализације. Пример тога је „Петља Пожаревац“ где су постављени посебни знакови за национални парк, вински пут и пут римских царева. Додатни недостатак представља неодржавање постављене сигнализације која је сада у прилично лошем стању.

4.2.1.3 Туристичка сигнализација за означавање бициклистичке руте Еуровело 6

Степен развоја туризма и опште туристичке инфраструктуре у Србији заостаје за оним што се нуди у развијеним земљама. Последица овога је да туристичка понуда наше земље само у ретким случајевима по квалитету може да се упореди са понудом у ЕУ. Ово опет значи да сваки туристички аранжман у оквиру кога у Србију стижу страни туристи, са собом носи дозу ризика од незадовољства клијената јер један лошији ресторан, један хотел са услугом испод нивоа на који су стране групе навикле, лошија организација неког излета или ђубре поред пута, могу бити разлог да страни туриста са путовања по Србији понесе и негативне устике.

Циклотуристи међутим имају другачију психологију, јер особа која је спремна да седне на бицикл и на њему превали неколико стотина - или неколико хиљада - километара, по својој природи поседује дозу авантуристичког духа, а уз њу редовно и већу дозу толеранције и већу спремност да око себе гледа реалнијим погледом, уз мање предрасуда.

Циклотуриста се у једној земљи задржава у просеку дуже од туристе у пакет-аранжману. Осим тога, путник "спакован" у пакет-аранжман земљу упознаје кроз стакла аутобуса и кроз посете унапред дефинисаним културно-историјским знаменитостима. Бициклиста међутим посећује пијаце, продавнице и мале ресторане у које туристичке групе не свраћају, и генерално је неупоредиво више у контакту са локалним људима.

После ратова у бившој Југославији имиџ Србије је генерално и даље доста лош, иако се ситуација лагано поправља. А у смислу поправљања утиска о једној земљи, не постоји бољи начин од "ground" путовања том земљом, тако да се и она и њени људи могу упознати из прве руке. У директном контакту руше се предрасуде и погрешне информације, те гради истинита слика, па путник редовно одлази са измењеном перцепцијом. "Ground" путовања се реализују кроз **пешачење** (најбоље, али за огромну већину путника непрактично, с обзиром на време које је потребно), **backpacking** (путовање са ранцем на леђима, у сопственом аранжману и локалним средствима превоза) и **бициклом**, као оптимални компромис прва два начина.

Имајући на уму безброј пута потврђено гостопримство наших људи, које ће још дуго представљати најбољу и једину потпуно развијену туристичку "инфраструктуру" коју Србија може да понуди, није чудно што они који нас посећују на горе поменуте "директне" начине, из Србије редовно одлазе са најлепшим утисцима (што није оvek случај са класичним туристима). Ово је потврђено кроз дугогодишње контакте са циклотуристима и планинарима, а и интернет пружа обиље доказа за ову тврдњу. Довољно је потражити описе путовања дуж руте Еуровело 6 у Европи, и уверити се колико се високо Србија котира међу земљама кроз које је путник прошао следећи руту. Сваки одушевљени посетилац значи позитивну информацију која се шири приватним и друштвеним мрежама, а не треба заборавити ни то да ће позитивна слика

код многих од данашњих младих посетилаца остати и када буду постали утицајни или важни чланови друштва у својим земљама.

У Србији притиснутој економском кризом и недостатком инвестиција, циклотуризам је један од најјефтинијих и најприступачнијих начина за развој угрожених или чак одумирућих локалних заједница. За почетак је потребан минимум улагања: уређење куће тако да се добије пар соба које се могу издавати гостима, или уређење малог кампа у дворишту, излагање хране и локалних производа уз трасу којом пролазе циклотуристи (рецимо на малом одморишту са чесмом, дрвеним клупама и столовима), осмишљавање локалних излета и посета занимљивим локалитетима захваљујући чему ће се туристи на два точка дуж задржати у месту и сл. Све ово тражи средства која се ни издалека не могу упоредити са изградњом новог хотела, скијалишта или спа центра/бање, а сходно томе и представља минималан економски ризик.

Чињеница да се посета бициклиста од локалне "занимације" малог броја људи може развити у прави циклотуризам и тиме у начин зараде од кога се онда може нормално живети, није теорија или идеја занесењака настала у Србији, већ је то доказана и регуларна пракса у многим земљама.

Културни и рурални туризам, сеоски туризам, вински туризам, пешачење уз реку, возња кануом, речна крстарења и циклотуризам постају све популарнији видови провођења слободног времена. А један од најомиљенијих начина путовања у Европи данас је управо циклотуризам. Примера ради, око 2,5 милиона Немаца годишњи одмор проводи искључиво на бициклу.

Према подацима Европске бициклистичке федерације (ЕЦФ) циклотуризам у Европи представља крупан генератор економског развоја:

- 2,8 милијарди бициклистичких путовања годишње, од тога 25,6 милиона са ноћењем
- Просечна дневна потрошња једног циклотуристе износи око 16 евра
- За путовања са ноћењем процењена потрошња је 350 евра по путовању
- Укупни економски импакт циклотуризма у Европи је 54 милијарди евра годишње.

Еуровело је бициклистичка мрежа састављена од 15 дугих рута које покривају и повезују читав европски континент. Мрежу је осмислила, и развија је, Европска бициклистичка федерација са седиштем у Бриселу. Еуровело руте су намењене циклотуристима, али и локалном становништву у смислу дневних путовања до школе или посла (комјутинг). Предвиђено је да читава мрежа буде завршена до краја 2020. године.

Еуровело мрежа има укупну дужину од око 70.000 км, а процењује се да генерише 42 милиона путовања годишње, као и економску корист у вредности од 5 милијарди евра. За период после комплетног завршетка мреже процене су још амбициозније: превиђа се директна корист од 7 милијарди евра, 14,5 милиона бициклиста, и генерисање 45 милиона евра од дневних путовања (Студија Пикет, 2012).

Кроз Републику Србију пролазе три међународне бициклистичке Еуровело руте: 6, 11 и 13.



Слика 4-19 Прегледна карта међународних бицикличких Еуровело рута

Бициклическа рута Еуровело 6 креће из Француске, са обале Атлантског океана и завршава се у Румунији на обали Црног мора. Укупна дужина је око 3700 км. Део ове руте је и комплетан ток Дунава, од извора у Немачкој до ушћа у Црно море. Само на делу од Пасауа до Беча (на коме постоји посебна стаза за бициклисте, као и специјализовани хотели, кампови и остала инфраструктура) годишњи промет на рути је преко 250.000 бициклиста.



Слика 4-20 Прегледна карта међународне бициклическе руте Еуровело 6 на подручју Европе

У Србији траса ЕВ6 све време следи ток Дунава, тако да је позната и под именом "Дунавска бициклическа рута". Током пројекта отпочетог 2004. године од стране ГТЗ-а (данас ГИЗ) и завршеног 2010. године, рута је трасирана, израђена је потребна техничка документација и постављена је туристичка сигнализација (која се и данас редовно одржава на годишњем нивоу). Поред тога, израђена је штампана карта и детаљни web-водич. Рута ЕВ 6 у Србији је током свих тих година снажно промовисана у иностранству, како на конференцијама тако и на главним сајмовима туризма. Основне карактеристике бициклическе руте Еуровело 6 су:

- Укупна дужина руте ЕВ 6 у Србији износи 660 км, а са алтернативама и детуровима око 1100 км,
- Свих 1100 км су обележени туристичком сигнализацијом за бициклисте.
- На 85% руте подлога је асфалтна, а за неасфалтиране делове постоје асфалтне алтернативе,
- На рути постоје 4 значајна успона (максимална дужина 5 км, максимална надморска висина 267 м),
- Рута пролази кроз два национална парка и два парка природе,
- Дуж руте је размештено више од 300 смештајних објеката,
- У дунавском региону Србије, кроз који рута пролази има три милиона становника.

Главни резултат активности започетих 2004. године је повећана посета страних бициклиста на нашем делу руте за више од 10 пута у периоду од 2005 до 2014 године. На деоници кроз Ђердапску клисуру у периоду јун-јул-август 2005. године регистровано око 500 бициклиста, а 2014. године на истој деоници и у истом периоду око 5000 бициклиста. Посета на годишњем нивоу данас износи око 8000 циклотуриста (подаци су добијени бројачем бициклическог саобраћаја постављеног у Ђердапској клисури, код музеја "Лепенски Вир"), а нема разлога да се стални раст посете не настави и у будуће. Према подацима локалне туристичке организације, страни бициклисти су од 2009. године постали главни корисници приватног смештаја у Доњем Милановцу.

Наравно, раст прихода од ове врсте туризма зависиће пре свега од развоја одговарајуће инфраструктуре за путнике на два точка, смештаја и понуде локалних сервиса (организоване туре, пакет аранжмани, итд.)

1. Инвеститор и значај пројекта

У периоду од трасирања и успостављање ове бициклическе руте постојали су различити Инвеститори израде техничке документације и постављања туристичке сигнализације за означавање бициклическе руте. Наведене послове је финансирала Немачка организација ГТЗ, министарство надлежно за послове туризма и покрајински секретаријат АП Војводине надлежан за послове туризма.

Министарство надлежно за послове туризма је оценило да овај пројекат велики има значај за развој туризма на нивоу државе.

2. Туристичка одредишта и локације постављања туристичке сигнализације

Код означавања бициклических рута се не врши упућивање ка бициклическој рути, већ се само на траси бициклическе руте поставља сигнализација за упућивање бициклиста за кретање по рути, односно ка њеним одредиштима и чворовима, као и за упућивање бициклиста ка насељеним местима и туристичким садржајима који се налазе у близини или дуж бициклическе руте.

Туристичка сигнализација је постављена на, државним путевима I и II реда, на општинским путевима и на улицама у насељима.

3. Опис техничког решења

Постављање туристичке сигнализације за означавање бициклическе руте је вршено само на раскрсницама и локацијама које се налазе на траси бициклическе руте.

За потребе означавања бициклических рута и вођења бициклиста дуж бициклических рута је **развијен је посебан систем вођења** прилагођен овој категорији учесника у саобраћају. Траса бициклическе руте и њени саставни делови се дефинишу на нивоу израде Елабората о бициклическој рути, где се између осталог одређују деонице бициклическе руте, чворови, карактеристичне тачке и раскрснице дуж бициклическе руте. Бициклисти се упућују ка одређеним одредиштима која су насељена места или туристички садржаји који се налазе дуж трасе бициклическе руте, који су дефинисани у Елаборату о бициклическој рути и који се могу означити туристичком сигнализацијом. За означавање одредишта користи се систем главног и непосредног циља: у горњем реду бициклическог путоказа се уписује главни циљ и растојање до главног циља на предстојећој деоници, а у доњем реду се уписује најближе место и растојање до најближег места (или најближе карактеристичне тачке). Кад се достигне то најближе место, у доњем реду на табли га замењује следеће најближе место (или карактеристична тачка), а главни циљ у горњем реду остаје (наравно, са мањом километражом). Када се коначно достигне главни циљ, на његово место у горњој линији долази следећи главни циљ - итд. Упућивање ка туристичким садржајима који се налазе ван основне трасе бициклическе руте (детурови), се врши на раскрсницама на којима се са основне трасе бициклическе руте скреће ка одређеном туристичком садржају, као и на карактеристичним раскрсницама положеним на саобраћајницама које воде од бициклическе руте до туристичког садржаја. Вођење саобраћаја и упућивање корисника у обрнутом смеру се не врши, већ се подразумева да се туриста до основне трасе бициклическе руте враћа истим саобраћајницама којима је остварио приступ до туристичког садржаја.

4. Коришћени прописи и техничке карактеристике туристичке сигнализације

Туристичка сигнализација је пројектована у складу са устаљеном пројектантском праксом и важећом регулативом који третирају ову област. Пројектна решења нису предвиђена ни у

једном од стандарда и правилника који су били на снази у то време већ су она касније инкорпорирана у предлог стандарда о туристичкој сигнализацији као и у предлог стандарда датом у прилогу предметног мастер плана .

За означавање бициклических рута се користе следећи знакови туристичке сигнализације:

- „бициклическа информациона табла“,
- „бициклически путоказ“,
- „ознака бициклическе руте“,
- „бициклическе информације“.

Знак „бициклическа информациона табла“ може да се постави на главној траси бициклическе руте, а користи се да би се приказала дужина целе руте и да би се бициклическим пружиле корисне додатне информације о бициклическој рути и туристичким садржајима који се налазе у близини руте, правилима понашања и сл.

Знак „бициклически путоказ“ може да се постави на главној траси бициклическе руте (укључујући и алтернативе и детурове), а користи се за упућивање корисника бициклическе руте ка одређеним одредиштима.

Знак „ознака бициклическе руте“ може да се постави на главној траси бициклическе руте (укључујући и алтернативе и детурове), а користи да би се потврдило кретање бициклическом рутом. Поред тога, овај знак може да се дода на већ постојећи знак за означавање неке друге бициклическе руте на делу где се трасе двеју бициклических рута преклапају.

Знак „бициклическе информације“ може да се постави на главној траси бициклическе руте (укључујући и алтернативе и детурове), а користи се да би се бициклическим пружиле додатне информације. Ове информације могу да се односе на наилазак не пешачку зону или део пута где је забрањена возња бицикла те је потребно да се бицикла гура и сл.

Сви наведени знакови који се користе за означавање бициклическе руте се постављају паралелно са ивицом коловоза како не би били видљиви возачима моторних возила, осим на местима скретања где се усмеравају ка одредишту на које упућују. Поред наведеног, у изузетним случајевима, када се могу поставити на довољном растојању од ивице коловоза, да не скрећу пажњу возачима моторних возила (нпр. на паркинзима или проширењима поред пута или посебно изграђеним бициклическим стазама које су удаљене од ивице коловоза), ови знакови се могу поставити управно на ивицу коловоза.

Знак „бициклически путоказ“ је дужине 1 метар и висине 20 центиметара и садржи различите комбинације текста и симбола, Висина текста се прилагођава наведеним димензијама табле. Натписи су исписана на Српским језиком на Латиници уз додатак Енглеског језика на ком се исписује додатни текст.

Сви елементи на лицу знака су израђени од фолије која има ретрорефлексију класе I.

За „бицикличке информационе табле“ су употребљени решеткасти носачи, док су за „бицикличке путоказе“, знак „ознака бицикличке руте“ и знак „бицикличке информације“ коришћени цевни носачи (најчешће два комада по знаку).

На наредним сликама је приказана туристичка сигнализација која је коришћена у изради и реализацији предметног пројекта.



Слика 4-21 Објашњење појмова на знаку „бициклички путоказ“



Слика 4-22 Знак „бициклички путоказ“ који се поставља на главној рuti



Слика 4-23 Знак „бициклички путоказ“ који се поставља на главној рuti



Слика 4-24 Знак „бициклистички путоказ“ који се поставља на главној рути



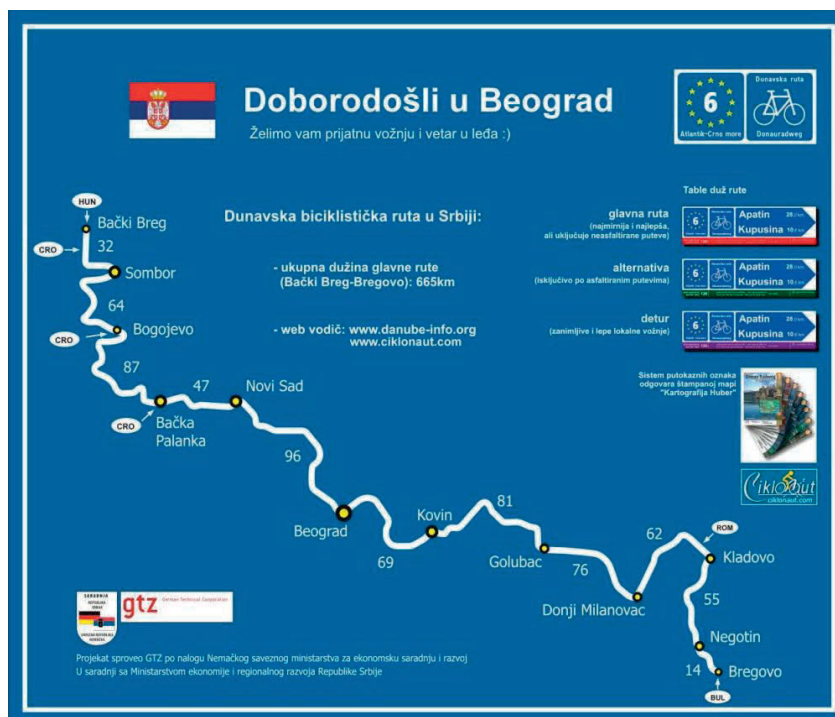
Слика 4-25 Знак „бициклистички путоказ“ који се поставља на алтернативи



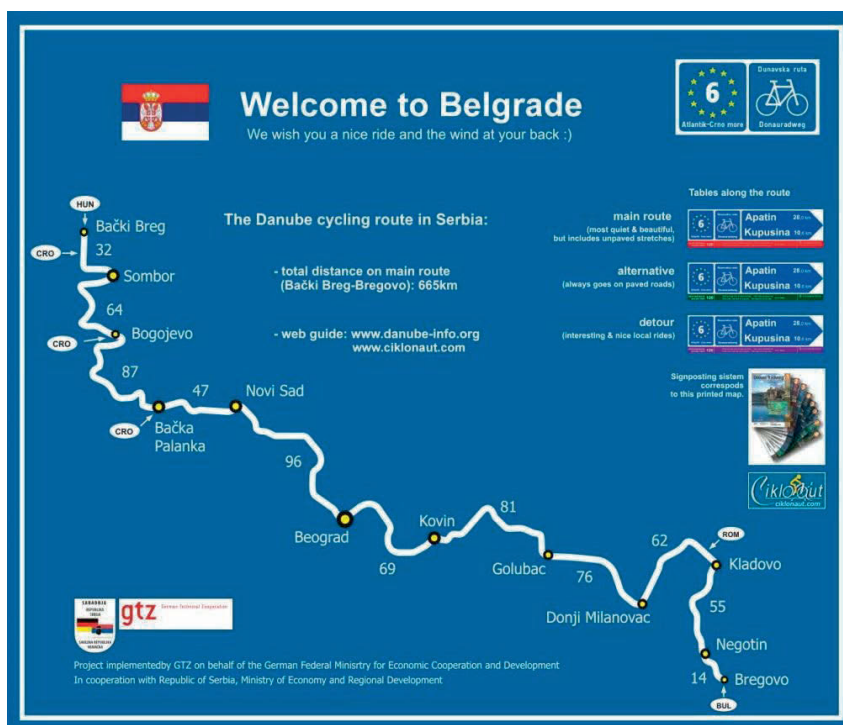
Слика 4-26 Знак „бициклистички путоказ“ који се поставља на детуру



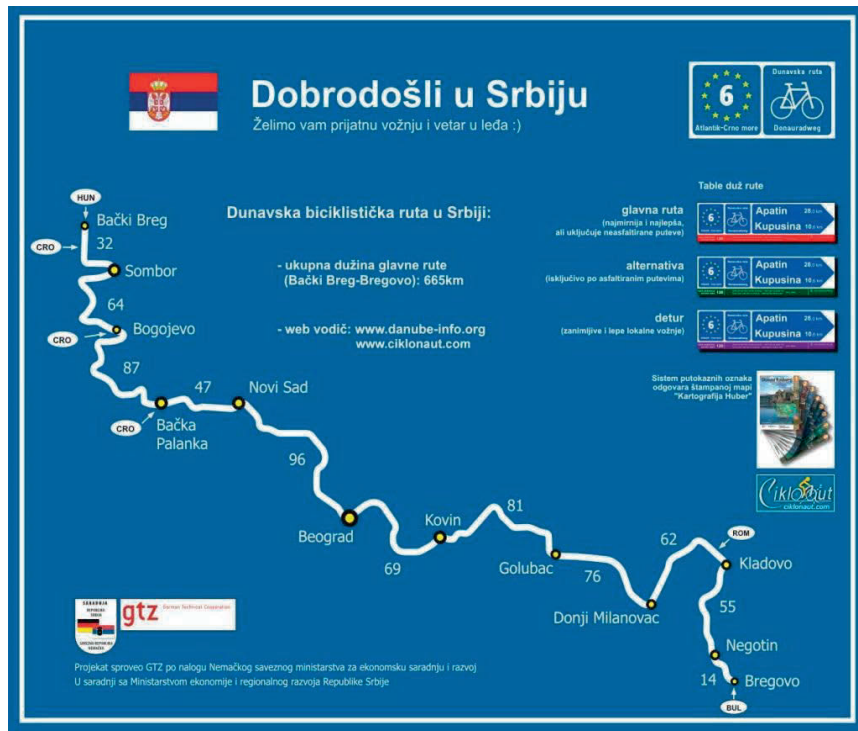
Слика 4-27 Знак „бициклистички путоказ“ који се поставља на детуру



Слика 4-28 Знак „бицикlistичка информациона табла“ на Српском језику



Слика 4-29 Знак „бицикlistичка информациона табла“ на Енглеском језику



Слика 4-30 Знак „бицикlistичка информациона табла“ на Српском језику



Слика 4-31 Знак „бицикlistичка информациона табла“ на Енглеском језику

5. Одржавање туристичке сигнализације

Од дана постављања предметне сигнализације министарство надлежно за послове туризма врши активности на редовном и ванредном одржавању ове туристичке сигнализације.

6. Недостаци пројекта и туристичке сигнализације

Пројекат је урађен у складу са савременим Европским трендовима и признатој међународној пракси, тако да у вези са пројектом нису уочени недостаци.

4.2.1.4 Туристичка сигнализација за означавање бициклистичке руте Еуровело 13

Бициклистичка рута Еуровело 13, позната и под именом "Рута Гвоздене завесе" (Iron Curtain Trail) следи изузетну идеју да бициклистима понуди возњу дуж границе некадашњег Источног и Западног блока. Од Норткапа у Норвешкој до Црног мора, у укупној дужини од око 8000 км, путници не само да могу да окрећу педале и пролазе кроз различите пејзаже, него се крећу кроз живу историју нашег континента, упознајући се са артефактима његове некадашње злослутне поделе те са вредношћу данашње европске сарадње и брисања граница међу народима и државама.



Слика 4-32 Прегледна карта међународне бициклистичке руте Еуровело 13 на подручју Европе

Дужина руте Еуровело 13 кроз Србију износи око 900км, а траса прати границу некадашње Југославије и Источног блока: од Суботице преко Кикинде до Вршца и Беле Цркве, кроз Ђердапску клисуру до Кладова и Неготина, затим до Зајечара, Књажевца и Пирота, и на крају преко Старе планине до Димитровграда и изласка у Бугарску.



Слика 4-33 Прегледна карта међународне бициклистичке руте Еуровело 13 на подручју Србије

У оквиру Пројекта одрживе мобилности у Југоисточној Европи, и уз помоћ и координацију ЦФ-а, током 2014. године су Словачка, Словенија, Мађарска, Хрватска, Србија, Румунија и Бугарска заједнички радиле на продукцији свих потребних докумената и студија потребних за практичан развој ове руте. За нашу земљу су између осталог урађени:

- National Survey report, кроз који је (након темељног теренског рада) дефинисана коначна траса руте и предочено стање путева којима води,

- National Action plan - списак потребних мера за отклањање уочених недостатака у инфраструктури, организацији и туристичкој понуди,
- Физибилити студија, којом су прецизно дефинисане техничке мере и потребна финансијска средства за побољшање инфраструктуре, јавног транспорта бициклиста, одрживе туристичке понуде, итд.,
- National marketing plan - скуп мера и активности за промоцију руте у земљи и иностранству, као и за изградњу функционалне и ефикасне мреже стејкхолдера.

Ови документи представљају основу за даљи развој руте Еуровело 13 у Србији. Поред њих је, захваљујући финансијској помоћи Министарства трговине, туризма и телекомуникација, израђен и пројекат туристичке сигнализације за руту ЕВ13 у Србији. На основу овог пројекта је током 2016. године извршено постављање туристичке сигнализације на бициклистичкој рути.

1. Инвеститор и значај пројекта

различити Инвеститор израде техничке документације и постављања туристичке сигнализације за означавање бициклистичке руте је било министарство надлежно за послове туризма, које је оценило да овај пројекат велики има значај за развој туризма на нивоу државе.

2. Туристичка одредишта и локације постављања туристичке сигнализације

Код означавања бициклистичких рута се не врши упућивање ка бициклистичкој рути, већ се само на траси бициклистичке руте поставља сигнализација за упућивање бициклиста за кретање по рути, односно ка њеним одредиштима и чворовима, као и за упућивање бициклиста ка насељеним местима и туристичким садржајима који се налазе у близини или дуж бициклистичке руте.

Туристичка сигнализација је постављена на, државним путевима I и II реда, на општинским путевима и на улицама у насељима.

3. Опис техничког решења

Постављање туристичке сигнализације за означавање бициклистичке руте је вршено само на раскрсницама и локацијама које се налазе на траси бициклистичке руте.

За потребе означавања бициклистичких рута и вођења бициклиста дуж бициклистичких рута је **развијен је посебан систем вођења** прилагођен овој категорији учесника у саобраћају. Траса бициклистичке руте и њени саставни делови се дефинишу на нивоу израде Елабората о бициклистичкој рути, где се између осталог одређују деонице бициклистичке руте, чворови, карактеристичне тачке и раскрснице дуж бициклистичке руте. Бициклисти се упућују ка одређеним одредиштима која су насељена места или туристички садржаји који се налазе дуж трасе бициклистичке руте, који су дефинисани у Елаборату о бициклистичкој рути и који се могу означити туристичком сигнализацијом. За означавање одредишта користи се систем главног и непосредног циља: у горњем реду бициклистичког путоказа се уписује главни циљ и растојање до главног циља на предстојећој деоници, а у доњем реду се уписује најближе место и

растојање до најближег места (или најближе карактеристичне тачке). Кад се достигне то најближе место, у доњем реду на табли га замењује следеће најближе место (или карактеристична тачка), а главни циљ у горњем реду остаје (наравно, са мањом километражом). Када се коначно достигне главни циљ, на његово место у горњој линији долази следећи главни циљ - итд. Упућивање ка туристичким садржајима који се налазе ван основне трасе бициклическе руте (детурови), се врши на раскрсницама на којима се са основне трасе бициклическе руте скреће ка одређеном туристичком садржају, као и на карактеристичним раскрсницама положеним на саобраћајницама које воде од бициклическе руте до туристичког садржаја. Вођење саобраћаја и упућивање корисника у обрнутом смеру се не врши, већ се подразумева да се туриста до основне трасе бициклическе руте враћа истим саобраћајницама којима је остварио приступ до туристичког садржаја.

4. Коришћени прописи и техничке карактеристике туристичке сигнализације

Туристичка сигнализација је пројектована у складу са устаљеном пројектантском праксом и важећом регулативом који третирају ову област. Пројектна решења нису предвиђена ни у једном од стандарда и правилника који су били на снази у то време већ су она касније инкорпорирана у предлог стандарда о туристичкој сигнализацији као и у предлог стандарда датом у прилогу предметног мастер плана .

За означавање бициклических рута се користе следећи знакови туристичке сигнализације:

- „бициклическа информациона табла“,
- „бициклически путоказ“,
- „ознака бициклическе руте“,
- „бициклическе информације“.

Знак „бициклическа информациона табла“ може да се постави на главној траси бициклическе руте, а користи се да би се приказала дужина целе руте и да би се бициклическим пружиле корисне додатне информације о бициклическој рути и туристичким садржајима који се налазе у близини руте, правилима понашања и сл.

Знак „бициклически путоказ“ може да се постави на главној траси бициклическе руте (укључујући и алтернативе и детурове), а користи се за упућивање корисника бициклическе руте ка одређеним одредиштима.

Знак „ознака бициклическе руте“ може да се постави на главној траси бициклическе руте (укључујући и алтернативе и детурове), а користи да би се потврдило кретање бициклическом рутом. Поред тога, овај знак може да се дода на већ постојећи знак за означавање неке друге бициклическе руте на делу где се трасе двеју бициклических рута преклапају.

Знак „бициклическе информације“ може да се постави на главној траси бициклическе руте (укључујући и алтернативе и детурове), а користи се да би се бициклическим пружиле додатне

информације. Ове информације могу да се односе на наилазак не пешачку зону или део пута где је забрањена вожња бицикла те је потребно да се бицикла гура и сл.

Сви наведени знакови који се користе за означавање бициклическе руте се постављају паралелно са ивицом коловоза како не би били видљиви возачима моторних возила, осим на местима скретања где се усмеравају ка одредишту на које упућују. Поред наведеног, у изузетним случајевима, када се могу поставити на довољном растојању од ивице коловоза, да не скрећу пажњу возачима моторних возила (нпр. на паркинзима или проширењима поред пута или посебно изграђеним бициклическим стазама које су удаљене од ивице коловоза), ови знакови се могу поставити управно на ивицу коловоза.

Знак „бициклически путоказ“ је дужине 1 метар и висине 20 центиметара и садржи различите комбинације текста и симбола, Висина текста се прилагођава наведеним димензијама табле. Натписи су исписани на Српским језиком на Латиници уз додатак Енглеског језика на ком се исписује додатни текст.

Сви елементи на лицу знака су израђени од фолије која има ретрорефлексију класе I.

За „бициклическе информационе табле“ су употребљени решеткасти носачи, док су за „бициклическе путоказе“, знак „ознака бициклическе руте“ и знак „бициклическе информације“ коришћени цевни носачи (најчешће два комада по знаку).

На наредним сликама је приказана туристичка сигнализација која је коришћена у изради и реализацији предметног пројекта.



Слика 4-34 Знак „бициклически путоказ“ који се поставља на главној рути



Слика 4-35 Знак „ознака бициклическе руте“



Слика 4-36 Знак „ознака бициклистичке руте“



Слика 4-37 Знак „ознака бициклистичке руте“

The Iron Curtain Trail
Ruta Gvozdene zavese
EuroVelo route 13

- Od Barentsovog mora do Crnog mora, duž nekadašnje granice Istočnog i Zapadnog bloka
- više od 9000 kilometara
- kroz 20 zemalja...

Spajanje onoga što je jednom bilo podeljeno, slavljenje nove budućnosti Evrope - da li je to ruta Gvozdene zavese? Ne - to si ti dragi putniče :) Dok srećno i neustrašivo okrećeš pe dale svog bicikla, gruvajući kroz granice, široko otvorenih očiju i srca, priznajući jedino poslednju barijeru: liniju između stvarnosti i snova, koju si savladao onog trenutka kad si seo na bicikl i krenuo na ovaj put.

Zato Ti želimo lepo kotrljanje kroz istoriju i sadašnjost rute Gvozdene zavese u Srbiji :)

Detaljnije o ruti Gvozdene zavese: www.ironcurtaintrail.eu
Detaljni web-vodič za ICT u Srbiji: www.ciklonaut.com

- From the Barents Sea to the Black Sea, along the Iron Curtain - the former border between the eastern and the western blocks
- More than 9000 kilometers
- Through 20 countries...

Connecting what was once divided, celebrating a peaceful Europe - is it the Iron Curtain Trail? No, it is you! On your bicycle, cycling across borders, with your eyes and hart wide open, identifying only one, last frontier: making the dream of cycling the ICT reality!

We therefore wish you a good trip, while retracing and experiencing Europe's history on the Serbian stretch of the ICT.

More info about the ICT: www.ironcurtaintrail.eu
Detailed web-guide for the ICT in Serbia: www.ciklonaut.com

Ministry of Economy and Regional Development
d/CC
Ministry of Tourism

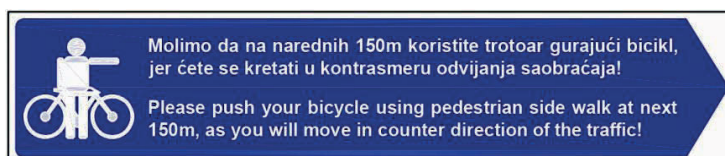
Слика 4-38 Знак „бициклистичка информациона табла“



Слика 4-39 Знак „бициклистичке информације“



Слика 4-40 Знак „бициклистичке информације“



Слика 4-41 Знак „бициклистичке информације“

5. Одржавање туристичке сигнализације

Од дана постављања предметне сигнализације министарство надлежно за послове туризма врши активности на редовном и ванредном одржавању ове туристичке сигнализације.

6. Недостаци пројекта и туристичке сигнализације

Пројекат је урађен у складу са савременим Европским трендовима и признатој међународној пракси, тако да у вези са пројектом нису уочени недостаци.

4.2.2 Туристичка сигнализација на државним путевима која се користи за означавање појединих туристичких одредишта

Анализом постављене туристичке сигнализације на државним путевима која се користи за означавање појединих туристичких одредишта (манастири, бање, природне знаменитости и сл.), су обухваћени следећи пројекти који су значајни за развој туризма на нивоу државе:

- Туристичка сигнализација за вођење саобраћајних токова до културних добара на листи светске културне баштине
- Туристички локалитети на подручју Жичке Епархије

Наведени пројекти су представљали први значајнији корак на свеобухватном и планском означавању значајних туристичких одредишта на подручју Републике Србије. Узимајући у обзир на чињеницу да је туристичка сигнализација постављена на најзначајнијим коридорима и даљинским путним правцима којима се у великом броју крећу путници који транзитирају кроз подручје Републике Србије, реализацијом пројекта је први пут „широком аудиторијуму“ презентовано културно-историјско и природно наслеђе наше државе.

4.2.2.1 Туристичка сигнализација за вођење саобраћајних токова до културних добара на листи светске културне баштине

Током 2007. године урађен је Главни пројекат туристичке сигнализације за вођење саобраћајних токова до културних добара на листи светске културне баштине, културних добара у припреми за номинацију светске културне баштине, националних паркова, резервата биосфере и израза добродошлице на граничним прелазима.

1. Инвеститор и значај пројекта

Инвеститор пројекта је било ЈП Путеви Србије, које је у потпуности финансирало израду техничке документације и постављање туристичке сигнализације.

Инвеститор пројекта и министарство надлежно за послове туризма су оценили да овај пројекат има велики значај за развој туризма на нивоу државе.

2. Туристичка одредишта и локације постављања туристичке сигнализације

Предмет Главног пројекта туристичке сигнализације били су следећи туристички садржаји од изузетног значаја:

- Споменици културе:
 - Студеница (XII в.)
 - Жича (XIII в.)
 - Стари Рас са Сопоћанима

- Сопоћани (XIII в.)
- Ђурђеви Ступови (XII в.)
- Петрова црква (X в.)
- Стари Рас-Пазариште (X в.)
- Грачаница (XIV в.)
- Дечани (XIV в.)
- Пећка Патријаршија (XIII в.)
- Национални паркови:
 - Национални парк "Тара"
 - Национални парк "Фрушка Гора"
 - Национални парк "Копаоник"
 - Национални парк "Ђердап"
- Резервати биосфере:
 - Резерват биосфере "Голија-Студеница"
- Археолошко налазиште:
 - Феликс Ромулијана

Поред наведених туристичких потенцијала, предмет Пројекта је обележавање свих граничних прелаза у Републици Србији једнообразном одговарајућом туристичком сигнализацијом са изразом добродошлице у земљу.

Основ за израду Главног пројекта туристичке сигнализације је "Студија истраживања туристичких потенцијала и садржаја туристичке понуде у циљу израде програма и пројеката постављања туристичке сигнализације на територији Републике Србије".

Сврха постављања нове туристичке сигнализације је:

- омогућавање туристима да на лак начин дођу до туристичких одредишта
- стварање основних услова за популаризацију туристичких потенцијала у Србији.
- Очекивани резултати постављања нове туристичке сигнализације су:
- повећање заинтересованости корисника туристичких услуга за туристичке потенцијале у Србији
- популаризација туризма у Србији
- повећање безбедности учесника у саобраћају коришћењем новог начина вођења туриста до туристичких локалитета
- постизање ефекта пријатније вожње дуж путне мреже, посебно за кориснике туристичких услуга, на основу новог начина постављања туристичке сигнализације

- стварање основе за све наредне активности у популаризацији туристичких потенцијала у Србији.

У оквиру пројекта је извршено постављање туристичке сигнализације на државним путевима (аутопутевима и на државним путевима I и II реда) и на значајним локацијама на општинским путевима.

3. Опис техничког решења

Главним пројектом туристичке сигнализације су обухваћене следеће активности релевантне за израду пројекта:

- Дефинисање положаја туристичких одредишта на путној мрежи Србије
- Израда програма постављања туристичке сигнализације на путној мрежи сходно значају туристичког одредишта
- Дефинисање употребе језика и писма за туристичку сигнализацију
- Дефинисање садржаја туристичких знакова за поједина туристичка одредишта
- Утврђивање локација постављања туристичких знакова на путној мрежи сходно програму постављања туристичке сигнализације

Вођење туриста одговарајућом туристичком сигнализацијом организовано је у више нивоа сходно значају туристичких локалитета, њиховим садржајима туристичке понуде и могућностима приступа.

Сагледавајући наведене показатеље, за туристичке локалитете који су предмет студије дефинисани су основни путни правци за вођење туристичких токова на којима је потребно поставити одговарајућу туристичку сигнализацију.

МАНАСТИР СТУДЕНИЦА (XII В.)

Основни путни правци за вођење туристичких токова до Манастира Студеница су:

- путни правац 1: Београд - пут М 22 - Прељина - пут М 5 - Краљево - пут М 22 - Ушће - пут Р116 - Манастир Студеница
- путни правац 2: Београд - пут М 1 (Е75) - петља Баточина - пут М 1.11 - Крагујевац - пут М 23 - Равни Гај - пут М 23.1 - Краљево - пут М 5 - пут Р 225а - Жича - Матарушка Бања - пут М 22 - Ушће - пут Р116 - Манастир Студеница
- путни правац 3: Ниш - пут М 1 (Е75) - петља Појате - пут М 5 - Крушевац - Трстеник - Краљево - пут Р 225а - Жича - Матарушка Бања - пут М 22 - Ушће - пут Р116 - Манастир Студеница
- путни правац 4: граница Црне Горе (Рожаје) - пут М 2 - Рибариће - пут М 22 - Нови Пазар - Рашка - Ушће - пут Р116 - Манастир Студеница

- путни правац 5: граница КиМ (Лепосавић) - пут М 22.3 - Рашка - Ушће - пут Р116 - Манастир Студеница

МАНАСТИР ЖИЧА (XIII В.)

Основни путни правци за вођење туристичких токова до Манастира Жича су:

- путни правац 1: Београд - пут М 22 - Прељина - пут М 5 - Краљево - пут М 22 - Матарушка Бања - пут Р 225а - Манастир Жича
- путни правац 2: Београд - пут М 1 (Е75) - петља Баточина - пут М 1.11 - Крагујевац - пут М 23 - Равни Гај - пут М 23.1 - Краљево - пут М 5 - пут Р 225а - Манастир Жича
- путни правац 3: Ниш - пут М 1 (Е75) - петља Појате - пут М 5 - Крушевац - Трстеник - Краљево - пут Р 225а - Манастир Жича
- путни правац 4: граница Црне Горе (Рожаје) - пут М 2 - Рибариће - пут М 22 - Нови Пазар - Рашка - Ушће - Матарушка Бања - пут Р 225а - Манастир Жича
- путни правац 5: граница КиМ (Лепосавић) - пут М 22.3 - Рашка - Ушће - Матарушка Бања - пут Р 225а - Манастир Жича

МАНАСТИР СОПОЋАНИ (XIII В.)

Основни путни правци за вођење туристичких токова до Манастира Сопоћани су:

- путни правац 1: Београд - пут М 22 - Прељина - пут М 5 - Краљево - пут М 22 - Ушће - Рашка - Нови Пазар - пут М 8 - пут Р 118а - Пазариште - пут Р 236 Манастир Сопоћани
- путни правац 2: Београд - пут М 1 (Е75) - петља Баточина - пут М 1.11 - Крагујевац - пут М 23 - Равни Гај - пут М 23.1 - Краљево - пут М 5 - пут Р 225а - Жича - Матарушка Бања - пут М 22 - Ушће - Рашка - Нови Пазар - пут М 8 - пут Р 118а - Пазариште - пут Р 236 Манастир Сопоћани
- путни правац 3: Ниш - пут М 1 (Е75) - петља Појате - пут М 5 - Крушевац - Трстеник - Краљево - пут Р 225а - Жича - Матарушка Бања - пут М 22 - Ушће - Рашка - Нови Пазар - пут М 8 - пут Р 118а - Пазариште - пут Р 236 Манастир Сопоћани
- путни правац 4: граница Црне Горе (Рожаје) - пут М 2 - Рибариће - пут М 22 - Нови Пазар - пут М 8 - пут Р 118а - Пазариште - пут Р 236 Манастир Сопоћани
- путни правац 5: граница КиМ (Лепосавић) - пут М 22.3 - Рашка - Ушће - пут М 8 - пут Р 118а - Пазариште - пут Р 236 Манастир Сопоћани

МАНАСТИР ЂУРЂЕВИ СТУПОВИ (XII В.)

Основни путни правци за вођење туристичких токова до Манастира Ђурђеви Ступови су:

- путни правац 1: Београд - пут М 22 - Прељина - пут М 5 - Краљево - пут М 22 - Ушће - Рашка - Нови Пазар - пут М8 - локални пут у Новом Пазару - Манастир Ђурђеви Ступови
- путни правац 2: Београд - пут М 1 (Е75) - петља Баточина - пут М 1.11 - Крагујевац - пут М 23 - Равни Гај - пут М 23.1 - Краљево - пут М 5 - пут Р 225а - Жича - Матарушка Бања - пут М 22 - Ушће - Рашка - Нови Пазар - пут М 8 - локални пут у Новом Пазару - Манастир Ђурђеви Ступови
- путни правац 3: Ниш - пут М 1 (Е75) - петља Појате - пут М 5 - Крушевац - Трстеник - Краљево - пут Р 225а - Жича - Матарушка Бања - пут М 22 - Ушће - Рашка - Нови Пазар - пут М 8 - локални пут у Новом Пазару - Манастир Ђурђеви Ступови
- путни правац 4: граница Црне Горе (Рожаје) - пут М 2 - Рибариће - пут М 22 - Нови Пазар - пут М 8 - локални пут у Новом Пазару - Манастир Ђурђеви Ступови
- путни правац 5: граница КиМ (Лепосавић) - пут М 22.3 - Рашка - Ушће - пут М 8 - локални пут у Новом Пазару - Манастир Ђурђеви Ступови

ПЕТРОВА ЦРКВА (X В.)

Основни путни правци за вођење туристичких токова до Петрове цркве су:

- путни правац 1: Београд - пут М 22 - Прељина - пут М 5 - Краљево - пут М 22 - Ушће - Рашка - Нови Пазар - пут М8 - локални пут у Новом Пазару - Манастир Ђурђеви Ступови
- путни правац 2: Београд - пут М 1 (Е75) - петља Баточина - пут М 1.11 - Крагујевац - пут М 23 - Равни Гај - пут М 23.1 - Краљево - пут М 5 - пут Р 225а - Жича - Матарушка Бања - пут М 22 - Ушће - Рашка - Нови Пазар - пут М 8 - пут Р 234 - Петрова црква
- путни правац 3: Ниш - пут М 1 (Е75) - петља Појате - пут М 5 - Крушевац - Трстеник - Краљево - пут Р 225а - Жича - Матарушка Бања - пут М 22 - Ушће - Рашка - Нови Пазар - пут М 8 - пут Р 234 - Петрова црква
- путни правац 4: граница Црне Горе (Рожаје) - пут М 2 - Рибариће - пут М 22 - Нови Пазар - пут М 8 - пут Р 234 - Петрова црква
- путни правац 5: граница КиМ (Лепосавић) - пут М 22.3 - Рашка - Ушће - пут М 8 - пут Р 234 - Петрова црква

СТАРИ РАС - ПАЗАРИШТЕ (XIII В.)

Основни путни правци за вођење туристичких токова до Старог Раса-Пазаришта су:

- путни правац 1: Београд - пут М 22 - Прељина - пут М 5 - Краљево - пут М 22 - Ушће - Рашка - Нови Пазар - пут М 8 - пут Р 118а - Пазариште-Стари Рас
- путни правац 2: Београд - пут М 1 (Е75) - петља Баточина - пут М 1.11 - Крагујевац - пут М 23 - Равни Гај - пут М 23.1 - Краљево - пут М 5 - пут Р 225а - Жича - Матарушка Бања - пут М 22 - Ушће - Рашка - Нови Пазар - пут М 8 - пут Р 118а - Пазариште-Стари Рас
- путни правац 3: Ниш - пут М 1 (Е75) - петља Појате - пут М 5 - Крушевац - Трстеник - Краљево - пут Р 225а - Жича - Матарушка Бања - пут М 22 - Ушће - Рашка - Нови Пазар - пут М 8 - пут Р 118а - Пазариште-Стари Рас
- путни правац 4: граница Црне Горе (Рожаје) - пут М 2 - Рибариће - пут М 22 - Нови Пазар - пут М 8 - пут Р 118а - Пазариште-Стари Рас
- путни правац 5: граница КиМ (Лепосавић) - пут М 22.3 - Рашка - Ушће - пут М 8 - пут Р 118а - Пазариште-Стари Рас

МАНАСТИРИ ДЕЧАНИ (XIV В.), ПЕЋКА ПАТРИЈАРШИЈА (XIII В.) И ГРАЧАНИЦА (XIV В.)

Основни путни правци за вођење туристичких токова до Манастира Дечани, Манастира Пећка Патријаршија и Манастира Грачаница на територији средишне Србије до границе са АП Косово и Метохија су:

- путни правац 1: Београд - пут М 22 - Прељина - пут М 5 - Краљево - пут М 22 - Ушће - Рашка - пут М 22.3 - Рудница - граница АП КиМ (Манастири Дечани, Пећка Патријаршија, Грачаница)
- путни правац 2: Београд - пут М 1 (Е75) - петља Баточина - пут М 1.11 - Крагујевац - пут М 23 - Равни Гај - пут М 23.1 - Краљево - пут М 5 - пут Р 225а - Жича - Матарушка Бања - пут М 22 - Ушће - Рашка - пут М 22.3 - Рудница - граница АП КиМ (Манастири Дечани, Пећка Патријаршија, Грачаница)
- путни правац 3: Ниш - пут М 1 (Е75) - петља Појате - пут М 5 - Крушевац - Трстеник - Краљево - пут Р 225а - Жича - Матарушка Бања - пут М 22 - Ушће - Рашка - пут М 22.3 - Рудница - граница АП КиМ (Манастири Дечани, Пећка Патријаршија, Грачаница)
- путни правац 4: граница Црне Горе (Рожаје) - пут М 2 - Рибариће - граница АП КиМ (Манастири Дечани, Пећка Патријаршија, Грачаница)

НАЦИОНАЛНИ ПАРК ТАРА

Дефинисани су следећи путни правци за вођење туристичких токова до Националног парка Тара:

- путни правац 1: Београд - пут М 22 - Ћелије - пут М 4 - Ваљево - пут Р 111 - пут М 19.1 - Бајина Башта - пут Р 112 - Национални парк Тара
- путни правац 2: Пожега - Ужице - пут М 5 - Кремна - пут Р 112 - Тара
- путни правац 3: Ужице - пут М 21 - Бела земља - Кнежевићи - пут Р 112 - пут М 5 - Кремна - пут Р 112 - Национални парк Тара
- путни правац 4: Златибор - пут М 21 - Кнежевићи - пут Р 112 - пут М 5 - Кремна - пут Р 112 - Национални парк Тара
- путни правац 5: граница Републике Српске (Вишеград) - пут М 5 - Кремна - пут Р 112 - Национални парк Тара

НАЦИОНАЛНИ ПАРК ФРУШКА ГОРА

Дефинисани су следећи путни правци за вођење туристичких токова до Националног парка Фрушка Гора:

- путни правац 1: граница Мађарске - пут М 22 (Е75) - Нови Сад - пут Р 120 - пут М 22.1 - Петроварадин - пут М 21 - Националног парка Фрушка Гора
- путни правац 1.1: Нови Сад (центар) - мост Слободе - пут М 21 - Фрушка Гора
- путни правац 2: Београд - пут М 22 (Е75) - петља Марадик - пут М 22.2 - пут М 22.1 - Сремски Карловци - Петроварадин - пут М 21 - Националног парка Фрушка Гора
- путни правац 3: Београд - пут М 22 (Е70) - петља Рума - пут М 21 - Рума - Ириг - Фрушка Гора
- путни правац 4: граница Хрватске - пут М 1 (Е70) - петља Рума - пут М 21 - Рума - Ириг - Националног парка Фрушка Гора
- путни правац 5: Зрењанин - пут М 7 - Нови Сад - пут М 22.1 - Петроварадин - пут М 21 - Националног парка Фрушка Гора

Поред знакова за израз добродошлице у Национални парк Фрушка Гора који су постављени дуж пута М 21 из правца Новог Сада и из правца Руме, Национални парк Фрушка Гора обележен је изразима добродошлице на улазу у Национални парк дуж следећих путних праваца:

- пут Р 116: Сремска Митровица - Фрушка Гора - Свилош, из правца Сремске Митровице и из правца Свилоша
- пут Р 130: Ириг - Раковац, из правца Ирига и из правца Раковца.
- локални пут: Беочин - Бешеново, из правца Беочина и из правца Бешенова.

- локални пут: Лаћарак - Дивош - Нештин, из правца Дивоша и из правца Нештина.

НАЦИОНАЛНИ ПАРК КОПАОНИК

Дефинисани су следећи путни правци за вођење туристичких токова до Националног парка Копаоник:

- путни правац 1: Београд - пут М 22 - Прељина - пут М 5 - Краљево - пут М 22 - Ушће - Биљановац - пут Р 119 - Јошаничка Бања - пут Р 119а - Национални парк Копаоник
- путни правац 2: Београд - пут М 1 (Е75) - петља Појате - пут М 5 - Крушевац - пут Р 102 - Разбојна (Равни) - пут Р 222 - Брус - пут Р 218 - Брзеће - пут Р 218а - Национални парк Копаоник
- путни правац 3: Лесковац - пут М 1 (Е75) - петља Дољевац - пут Р 245 - Житорађа - Прокупље - пут М 25 - Белољин - пут Р 102 - Блаце - Разбојна (Равни) - пут Р 222 - Брус - пут Р 218 - Брзеће - пут Р 218а - Национални парк Копаоник
- путни правац 4: Ниш - пут М 1 (Е75) - петља Прокупље - пут М 25 - Прокупље - Белољин - пут Р 102 - Блаце - Разбојна (Равни) - пут Р 222 - Брус - пут Р 218 - Брзеће - пут Р 218а - Национални парк Копаоник
- путни правац 5: граница КиМ (Лепосавић) - пут М 22.3 - Рудница - пут Р 119а - Национални парк Копаоник

НАЦИОНАЛНИ ПАРК ЂЕРДАП

Дефинисани су следећи путни правци за вођење туристичких токова до Националног парка Ђердап:

- путни правац 1: Београд - пут М 1 (Е75) - петља Пожаревац - пут М 24 - Пожаревац - пут М 25.1 - Голубац - Национални парк Ђердап
- путни правац 2: Пирот - пут М 1.12 (Е80) - Ниш (петља Малча) - пут М 25 - Књажевац - Зајечар - Неготин - Кладово - Национални парк Ђердап (Доњи Милановац)
- путни правац 3: Ниш - пут М 1.12 (Е80) - петља Малча - пут М 25 - Књажевац - Зајечар - Неготин - Кладово - Национални парк Ђердап (Доњи Милановац)
- путни правац 4: граница Бугарске (Вршка Чука) - пут М 5 - Зајечар - пут М 25 - Неготин - Кладово - Национални парк Ђердап (Доњи Милановац)
- путни правац 5: граница Бугарске (Мокрање) - пут М 24 - Неготин - пут М 25 - Кладово - Национални парк Ђердап (Доњи Милановац)
- путни правац 6: граница Румуније (брана ХЕ Ђердап) - пут М 25 - Национални парк Ђердап (Доњи Милановац)
- путни правац 7: Мајданпек - пут М 24 - Национални парк Ђердап (Доњи Милановац) - раскрсница путева М25/М24 - пут М 25 - (Доњи Милановац)

АРХЕОЛОШКО НАЛАЗИШТЕ РОМУЛИЈАНА-ГАМЗИГРАД

Дефинисани су следећи путни правци за вођење туристичких токова до Археолошког налазишта Ромулијана-Гамзиград :

- путни правац 1: Београд - пут М 1 (Е75) - петља Параћин - пут М 5 - Бољевац - Гамзиград
- путни правац 2: Ниш - пут М 1 (Е75) - петља Параћин - пут М 5 - Бољевац - Археолошко налазиште Гамзиград
- путни правац 3: Пирот - пут М 1.12 (Е80) - Ниш (петља Малча) - пут М 25 - Књажевац - Зајечар - пут М 5 - Археолошко налазиште Гамзиград
- путни правац 4: граница Бугарске (Вршка Чука) - пут М 5 - Зајечар - Археолошко налазиште Гамзиград
- путни правац 5: Неготин - пут М 25 - Зајечар - пут М 5 - Археолошко налазиште Гамзиград

РЕЗЕРВАТ БИОСФЕРЕ ГОЛИЈА-СТУДЕНИЦА

Дефинисани су следећи путни правци за вођење туристичких токова до Резервата биосфере Голија-Студеница:

- путни правац 1: Београд - пут М 22 - Прељина - пут М 5 - Краљево - пут М 22 - Ушће - пут Р116 - Резерват биосфере Голија-Студеница (Студеница)
- путни правац 2: Рибариће - пут М 22 - Нови Пазар - пут М 8 - пут Р 234 - Резерват биосфере Голија-Студеница (Плешин)
- путни правац 3: Ужице - пут М 5 - Пожега - пут М 21.1 - Ариље - Ивањица - Резерват биосфере Голија-Студеница (Куманица)
- путни правац 4: Чачак - пут М 5 - Пожега - пут М 21.1 - Ариље - Ивањица - Резерват биосфере Голија-Студеница (Куманица)
- путни правац 5: Сјеница - пут М 8 - Дуга Пољана - пут Р 272 - Резерват биосфере Голија-Студеница (Дуга Пољана)

4. Коришћени прописи и техничке карактеристике туристичке сигнализације

Главни пројекат туристичке сигнализације, урађена је применом "Правилника о садржини и начину истицања туристичке сигнализације" из 2005.године и уз коришћење следећих прописа:

- SRPS Z.S2.600
- SRPS U.S2.201, SRPS U.S2.202, SRPS U.S2.203 и SRPS U.S2.204
- SRPS U.S2.314, SRPS U.S2.315 и SRPS U.S2.316

Поред наведених прописа, у Студији је поштован став Министарства трговине, туризма и услуга и став свих релевантних институција у склопу Туристичке организације Србије да се

туристи путем туристичке сигнализације усмеравају до туристичких одредишта дуж основне путне мреже и даље релевантним путним правцима све до самог туристичког одредишта.

На основу става Министарства трговине, туризма и услуга и става Туристичке организације Србије у Студији је за туристичку сигнализацију примењено двојезично писмо и то:

- Српско ћирилично писмо
- Енглеско писмо.

Називи туристичких локалитета у енглеском писму исписивани су српским латиничним писмом на туристичкој сигнализацији, сходно ставу Министарства трговине, туризма и услуга и ставу Туристичке организације Србије (допис "Оцена поводом лингвистичких решења у примени енглеског писма у називу културних добара" број 01-313 од 28.9.2006.).

Сходно резултатима Студије, за текст на знаковима у Пројекту је коришћено писмо нормалне ширине са следећом величином слова:

- h = 280 mm дуж аутопутева
- h = 210 mm дуж државних путева I и II реда (ранијих магистралних и регионалних путева)
- h = 175 mm дуж државних путева I и II реда и дуж улица у граду
- h = 140 mm дуж улица у граду.

Изузетно је коришћено уско писмо у случајевима дугачких натписа.

На наредним сликама је приказана туристичка сигнализација која је коришћена у изради и реализацији предметног пројекта.



Слика 4-42 Знак туристичка путоказна табла израђен у складу са стандардом SRPS U.S2.600 (314).
Према стандарду није било могуће предвидети фотографски приказ на овим знаковима



Слика 4-43 Знак туристичка табла за израз добродошлице израђена према Правилнику о садржини и начину истицања туристичке сигнализације. Примена оваквог знака, према важећим прописима није била могућа, али је створена добра основа за израду предлога стандарда предвиђеног предметним мастер планом



Слика 4-44 Знак туристичка информациона табла израђен у складу са важећим стандардом SRPS U.S2.600. Према стандарду није било могуће предвидети фотографски приказ на овим знаковима, али је тиме створена добра основа за израду предлога стандарда предвиђеног предметним мастер планом



Слика 4-45 Знак туристичка информациона табла израђен у складу са важећим стандардом SRPS U.S2.600. Према стандарду није било могуће предвидети фотографски приказ на овим знаковима



Слика 4-46 Знак туристичка информациона табла израђен у складу са важећим стандардом SRPS U.S2.314. Примена оваквог знака, према важећим прописима није била могућа



Слика 4-47 Модификовани знак туристичка путоказна табла израђен у складу са важећим стандардом SRPS U.S2.314. Примена оваквог знака, према важећим прописима није била могућа



Слика 4-48 Знак туристичка информациона табла израђен у складу са важећим стандардом SRPS U.S2.600. Према стандарду није било могуће предвидети фотографски приказ на овим знаковима



Слика 4-49 Знак туристички стреласта путоказ израђен у складу са стандардом SRPS U.S2.600 (314). Према стандарду није било могуће предвидети фотографски приказ на овим знаковима



Слика 4-50 Знак туристичка путоказна табла израђен у складу са стандардом SRPS U.S2.600 (314). Према стандарду није било могуће предвидети фотографски приказ на овим знаковима



Слика 4-51 Знак туристичка информациона табла израђен у складу са важећим стандардом SRPS U.S2.600. Према стандарду није било могуће предвидети фотографски приказ на овим знаковима

Посебна функционална целина Главног пројекта туристичке сигнализације била је обележавање свих граничних прелаза у Републици Србији једнообразном одговарајућом туристичком сигнализацијом са изразом добродошлице у земљу.

Применом Правилника о туристичкој сигнализацији из 2005. године пројектоване су туристичке табле:

- "Република Србија - Добродошли", које се постављају на улазу у земљу
- "Република Србија - Довиђења", који се постављају на излазу из земље

Сходно значају граничног прелаза дефинисаног у сарадњи са Министарством трговине, туризма и услуга пројектоване су табле за израз добродошлице у три димензије и то:

- h = 280 mm
- h = 210 mm
- h = 140 mm



Слика 4-52 Знак за израз добродошлице израђен према Правилнику о садржини и начину истицања туристичке сигнализације. Примена оваквог знака, према важећим прописима није била могућа, али је створена добра основа за израду предлога стандарда предвиђеног предметним мастер планом

5. Одржавање туристичке сигнализације

Од дана постављања нису вршене активности на редовном или ванредном одржавању ове туристичке сигнализације.

6. Недостаци пројекта и туристичке сигнализације

У пројекту је поштован став Министарства трговине, туризма и услуга и став свих релевантних институција у оквиру Туристичке организације Србије да се туристи путем туристичке сигнализације усмеравају до туристичких одређишта дуж основне путне мреже и даље релевантним путним правцима све до самог туристичког одређишта, што је у супротностима са Правилником о саобраћајној сигнализацији и стандардима који су били важећи у време реализације пројекта. Обзиром да наведени документи нису дозвољавали могућност вођења учесника у саобраћају до туристичких одређишта дуж путне мреже, Пројектант се определио за примену "Правилника о туристичкој сигнализацији" из 2005. године, односно за решења која ће бити функционална за учеснике у саобраћају. Овакав приступ је довео до превелике покривености путне мреже туристичком сигнализацијом, тако да су поједина туристичка одређишта означавана на аутопутевима од уласка у државу, затим дуж аутопутева, као и на местима искључења са аутопута, па и даље путевима која воде до туристичких одређишта. Како је примењено решење било у супротности са правилима одређеним Правилником о саобраћајној сигнализацији, Инвеститор за ову туристичку сигнализацију, иако је постављена на путевима, није добио дозволу за постављање.

Поред тога, недостатак представља изузетно ретко коришћено уског писма услед чега су поједини знакови изузетно великих димензија. Додатни недостатак овог пројекта је неодржавање постављене туристичке сигнализације.

Поред наведених недостатака, техничка решења појединих знакова туристичке сигнализације која су урађена у предметном пројекту, а која су проистекла комбиновањем решења датих у Правилнику о туристичкој сигнализацији са решењима предвиђеним српским стандардима су дала добру основу за израду измене стандарда о туристичкој сигнализацији, као и израде предлога стандарда датог у овом мастер плану.

4.2.2.2 Туристички локалитети на подручју Жичке Епархије

Током 2009.године урађен је Главни пројекат туристичке сигнализације за туристичке локалитете на подручју Жичке Епархије. Туристички локалитети који припадају подручју Овчара и Каблара обрађени су као јединствена туристичка функционална целина.

1. Инвеститор и значај пројекта

Инвеститор пројекта туристичке сигнализације за туристичке локалитете на подручју Жичке Епархије било је ЈП Путеви Србије, које је у потпуности финансирало израду техничке документације и постављање туристичке сигнализације.

Инвеститор пројекта и министарство надлежно за послове туризма су оценили да овај пројекат има велики значај за развој туризма на нивоу државе.

2. Туристичка одредишта и локације постављања туристичке сигнализације

У наредној табели приказан је преглед туристичких локалитета који су обухваћени предметним пројектом.

Р.бр.	Назив културног добра	Век	Значај
Манастири Овчара и Каблара			
1	Манастир Благовештење	XVII	Велики
2	Манастир Ваведење	XIII	Велики
3	Манастир Вазнесење	XVI	Велики
4	Манастир Јовање	XVI	Велики
5	Манастир Никоље	XIV	Велики
6	Манастир Преображење	XVI	Велики
7	Манастир Свете Тројице	XV	Велики
8	Манастир Сретење	XIV	Велики
9	Манастир Успење	XIV	Велики
10	Манастир Велуђе	XIV	Велики
11	Манастир Вољавча	XVII	Велики
12	Манастир Враћевшница	XV	Велики
13	Манастир Вујан	XIII	Велики
14	Манастир Годовик	XIV	Велики
15	Манастир Градац	XIII	Изузетан
16	Манастир Дренча	XIV	Велики
17	Манастир Каменац	XVI	Велики

18	Манастир Клисура	XIII	Велики
19	Манастир Ковиље	XIII	Велики
20	Манастир Љубостиња	XIV	Изузетан
21	Манастир Павлица	XIV	Изузетан
22	Манастир Плеш	XV	Велики
23	Манастир Рача	XVII	Велики
24	Манастир Руденица	XV	Велики
25	Манастир Рујан	XVI	Велики
26	Манастир Стјеник	XIV	Велики
27	Манастир Стубал	XX	Велики
28	Манастир Стрмац	XVII	Велики
29	Манастир Манасија	XV	Изузетан
30	Манастир Раваница	XIV	Изузетан
31	Ресавска пећина		Изузетан

Овим пројектном нису обухваћени Манастир Студеница који је на листи светске културне баштине и Манастир Жича који је у припреми за номинацију светске културне баштине. Ови манастири су предмет посебног пројекта туристичке сигнализације за вођење туристичких токова до споменика културе на листи светске културне баштине и до споменика културе који су у припреми за номинацију светске културне баштине.

Значај наведених туристичких локалитета под редним бројевима 12, 29, 30 и 31 преузет је од Министарства културе, а на основу евиденције у централном регистру овог министарства.

Остали туристички локалитети не налазе се у централном регистру Министарства културе. Њихов значај наведен је на основу става Епархије Жичке.

Задатак Главног пројекта туристичке сигнализације је:

- Дефинисање положаја туристичких одредишта на путној мрежи Србије сходно Референтном систему ЈП Путеви Србије
- Израда програма постављања туристичке сигнализације на путној мрежи сходно значају туристичког одредишта
- Дефинисање садржаја туристичких знакова за поједина туристичка одредишта
- Утврђивање локација постављања туристичких знакова на путној мрежи
- Израда предмера радова
- Израда предрачуна радова

У оквиру пројекта је извршено постављање туристичке сигнализације на државним путевима (аутопутевима и на државним путевима I и II реда) и на значајним локацијама на општинским путевима.

3. Опис техничког решења

Постојеће стање туристичке сигнализације у тренутку израде пројекта за упућивање посетилаца до туристичких локалитета који су предмет овог Главног пројекта је веома лоше.

На основу постојеће туристичке сигнализације дуж основне путне мреже Републике Србије туристи нису у ситуацији да могу, пратећи туристичку сигнализацију, стићи до наведених туристичких локалитета. Такође, постојећа туристичка сигнализација није у складу са употребом језика и писма у земљи, није једнообразна за све туристичке локалитете истог значаја, није доследно постављена за све туристичке локалитете истог значаја, оштећена је у великој мери.

Уколико се не постави нова одговарајућа туристичка сигнализација Република Србија неће бити у ситуацији да на ваљан начин развија туризам у земљи.

Циљ израде пројектне документације је да се за наведене туристичке локалитете постави одговарајућа туристичка сигнализација дуж путне мреже Србије.

Сврха реализације пројектне документације је:

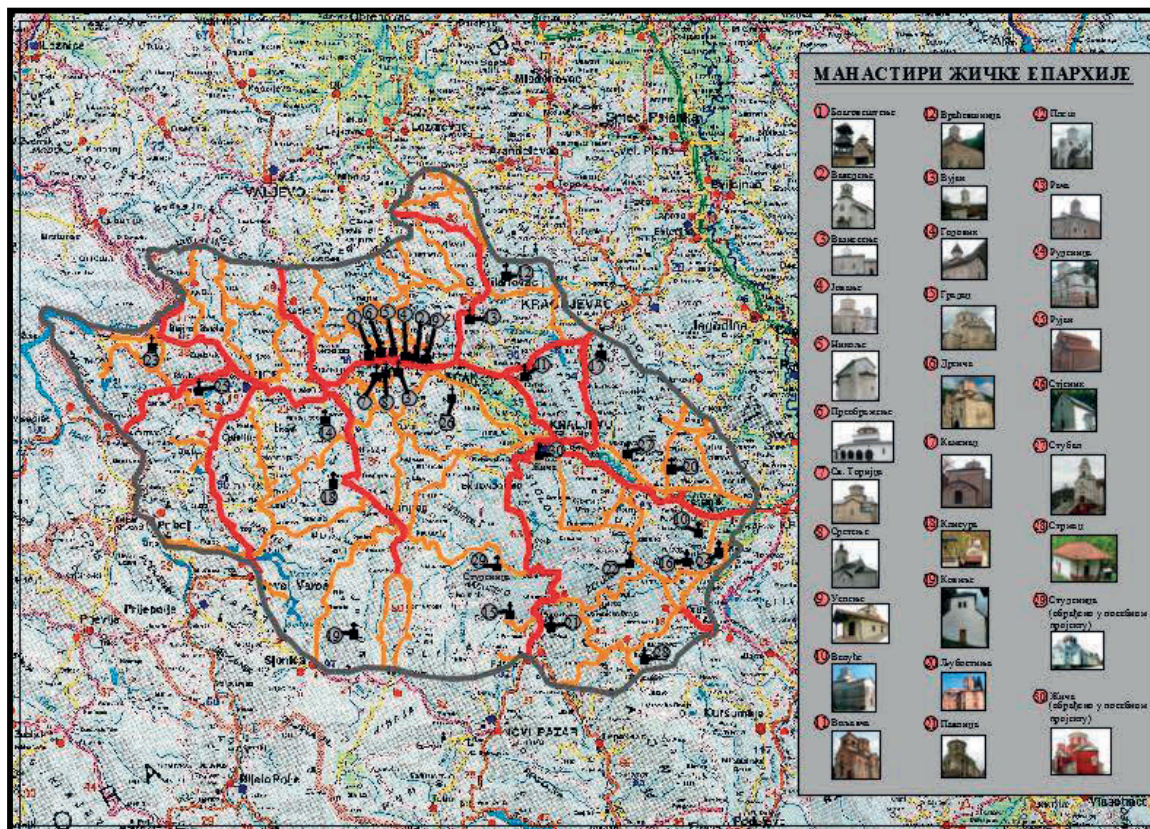
- омогућавање туристима да на лак начин дођу до туристичких одредишта
- стварање основних услова за популаризацију туристичких потенцијала у Србији.
- Очекивани резултат израде пројектне документације је:
- повећање заинтересованости корисника туристичких услуга за туристичке потенцијале у Србији
- популаризација туризма у Србији
- стварање основе за све наредне активности у популаризацији туристичких потенцијала у Србији.

Праћење резултата реализације пројектне документације могуће је остварити кроз сагледавање повећања туристичких посета туристичким потенцијалима у Србији у односу на период пре постављања нове туристичке сигнализације дуж путне мреже.

Вођење туриста, до туристичких локалитета који су предмет овог пројекта, одговарајућом туристичком сигнализацијом организовано је у више нивоа сходно значају туристичких локалитета, њиховим садржајима туристичке понуде и могућностима приступа, а у складу са "Правилником о туристичкој сигнализацији" из 2005.године.

Сагледавајући наведене показатеље, за туристичке локалитете који су предмет пројекта дефинисани су основни путни правци за вођење туристичких токова на којима је потребно поставити одговарајућу туристичку сигнализацију.

Мастер план за означавање туристичких одредишта и управљање туристичком сигнализацијом на државним путевима у Републици Србији



Слика 4-53 Прегледна карта туристичких одредишта која су означена туристичком сигнализацијом

Предвиђен је следећи начин вођења туристичких токова до Манастира Овчара и Каблара:

Туристичка тачка	Локација	Пут на коме је постављена туристичка сигнализација	Примењена туристичка сигнализација
01	за Марковицу, раскрсница пута М 5 (Пожега - Чачак) и пута Р217а за Лучане и Манастире Сретење и Свете Тројице [0168]	М 5 Р 217а	III-75.1, III-13.1, III-75.2, III-13.2 III-75.3, III-75.4
02	пут М 5, деоница за Марковицу - за Кратовску Стену Манастир Ваведење Манастир Вазнесење	М 5	T1 T1 III-75.6 III-75.7
03	пут М 5, деоница за Марковицу - за Кратовску Стену и раскрсница са локалним путем за Вазнесење Манастир Ваведење Манастир Вазнесење Манастир Преображење	М 5 локални М 5	III-75.11 III-75.8, III-12.1 III-75.9, III-12.2 T2 III-75.10
04	пут М 5, деоница за Марковицу - за Кратовску Стену и раскрсница са локалним		

Мастер план за означавање туристичких одредишта и управљање туристичком сигнализацијом на државним путевима у Републици Србији

	путем за Преображење Манастир Вознесење Манастир Преображење	М 5 локални	III-75.14 III-75.12, III-12.3 III-75.13, III-12.4 Т9
05	пут М 5, деоница за Марковицу - за Кратовску Стену и раскрсница са локалним путем за Овчар Бању пре тунела из правца Чачка – Манастир Јовање – Манастир Успење – Манастир Никоље – Манастир Благовештење	М 5	III-13.4 III-75.15, III-13.3
05.1	пут М 5, деоница за Марковицу - за Кратовску Стену и раскрсница са локалним путем за Овчар Бању пре тунела из правца Пожеге – Манастир Јовање – Манастир Успење – Манастир Никоље – Манастир Благовештење	М 5	III-13.13
06	за Кратовску Стену, раскрсница пута М 5 (Пожега - Чачак) и пута Р217а за Лучане и Манастире Сreteње и Свете Тројице [0169]	М 5	III-75.16, III-13.2, III-13.21
07	Раскрсница пута Р 217а (за Марковицу - Лучани - за Кратовску Стену) и некатегорисаног пута	Р 217а	III-13.5
08	Раскрсница пута Р 217а (за Марковицу - Лучани - за Кратовску Стену) и некатегорисаног пута	Р 217а	III-13.1
09	Раскрсница пута Р 217а (за Марковицу - Лучани - за Кратовску Стену) и локалног пута за Манастире Сreteње и Свете Тројице	Р 217а	III-75.17, III-75,18 III-13.1 III-13.2
10	Раскрсница локалног пута за Манастире Сreteње и Свете Тројице и некатегорисаног пута	локални	III-13.6
11	Раскрсница локалног пута за Манастир Сreteње и локалног пута за Манастир Свете Тројице	локални	III-13.7
12	Раскрсница локалног пута за Манастир Свете Тројице и некатегорисаног пута	локални	III-12.5
13	Улаз у Манастир Свете Тројице	локални	Т3
14	Раскрсница локалног пута за Манастир Сreteње и некатегорисаног пута	локални	III-12.6
15	Улаз у Манастир Сreteње	локални	Т4
16	Овчар Бања, раскрсница локалног пута за Манастире Јовање, Успење, Никоље, Благовештење и некатегорисаног пута	локални	III-13.8, III-13.9
	Овчар Бања, раскрсница локалног пута за Манастире Јовање, Успење, Никоље, Благовештење и некатегорисаног пута	локални	III-12.7

	Овчар Бања, раскрсница локалног пута за Манастире Јовање, Успење, Никоље, Благовештење и некатегорисаног пута	локални	III-12.8
	Овчар Бања, раскрсница локалног пута за Манастире Јовање, Успење и Никоље и локалног пута за Манастир Благовештење	локални	III-13.10
	Овчар Бања, раскрсница локалног пута за Манастир Благовештење и некатегорисаног пута	локални	III-12.9
	Овчар Бања, улаз у Манастир Благовештење	локални	T8
17	Раскрсница локалног пута за Манастире Јовање, Успење и некатегорисаног пута	локални	III-12.10, III-75.19
18	Локални пут за Манастире Јовање и Успење - улаз у Манастир Никоље	локални	T5
19	Раскрсница локалног пута за Манастир Јовање и локалног пута за Манастир Успење	локални	III-13.11, III-13.12
20	Улаз у Манастир Јовање	локални	T6
21	Улаз у Манастир Успење	локални	T7

Предвиђен је следећи начин вођења туристичких токова до Манастира Велућа, Манастира Дренча и Манастира Руденица:

Туристичка тачка	Локација	Пут на коме је постављена туристичка сигнализација	Примењена туристичка сигнализација
01	Стопања, раскрсница пута М 5 (Краљево - Крушевац), пута Р 218 за Александровац и локалног пута за Манастир Велућа [0177]	М 5 Р 218 локални	III-13.1, III-13.2, III-13.3, III-13.4, III-75.3, III-75.2, III-75.1
02	Велуће улаз у Манастир Велуће	локални	III-13.10 T1
03	Тулеш, раскрсница пута Р 218 (Стопања - Александровац) за Манастир Дренча и локалног пута за Манастир Руденица	Р 218 локални	III-75.5, III-13.5, III-12.2, III-13.6, III-12.1
04	Улаз у Манастир Руденица	локални	T2
05	Горње Ратаје, Раскрсница пута Р 218 (Стопања - Александровац), локалног пута за Манастир Руденицу и локалног пута за Манастира Дренча	Р 218 локални локални	III-12.3, III-75.6, III-12.2, III-12.1 III-12.3, III-12.4, T3
06	Читлук, раскрсница пута М 5 (Крушевац - Трстеник) и пута Р 218 за Александровац [0178]	М 5 Р 233	III-75.9, III-13.7, III-78.8, III-75.7
07	Раскрсница пута Р 119 (Крушевац - Александровац) и пута Р 218 (Брус - Стопања), Пролаз кроз Александровац	Р 218 Р 119	III-13.8, III-75.10, III-13.5, III-12.5, III-12.4 III-13.9

Предвиђен је следећи начин вођења туристичких токова до Манастира Вољавча:

Туристичка тачка	Локација	Пут на коме је постављена туристичка сигнализација	Примењена туристичка сигнализација
01	Раскрсница пута М 5 (Прељина - Краљево) и локалног пута за Тавник и Манастир Вољавча	М 22	III-75.1, III-12.2, III-75.2, III-12.1
02	Раскрсница локалног пута за Тавник и Манастир Вољавча и некатегорисаног пута	локални	III-13.1
03	Раскрснице локалног пута за Тавник и локалних путева за Манастир Вољавча	локални	III-12.3, III-12.4
04	Улаз у Манастир Вољавча	локални	T1

Предвиђен је следећи начин вођења туристичких токова до Манастира Враћевшница:

Туристичка тачка	Локација	Пут на коме је постављена туристичка сигнализација	Примењена туристичка сигнализација
01	Враћевшница, раскрсница пута М 22 (Горњи Милановац - Прељина) и пута Р212 за Неваде и Крагујевац	М 22	III-75.1, III-12.2, III-12.1, III-75.2, III-12.2, III-12.2
02	Раскрсница пута Р 212 (Горњи Милановац - Крагујевац) и локалног пута за Манастир Враћевшница	Р 212	III-12.1, III-12.2
03	Улаз у Манастир Враћевшница	локални	III-12.3, T1

Предвиђен је следећи начин вођења туристичких токова до Манастира Вујан:

Туристичка тачка	Локација	Пут на коме је постављена туристичка сигнализација	Примењена туристичка сигнализација
01	Раскрсница пута М 22 (Горњи Милановац - Прељина) и локалног пута за Манастир Вујан	М 22	III-75.1, III-12.1, III-75.2, III-12.2
02	Улаз у Манастир Вујан	локални	T1

Предвиђен је следећи начин вођења туристички токова до Манастира Годовик:

Туристичка тачка	Локација	Пут на коме је постављена туристичка сигнализација	Примењена туристичка сигнализација
01	Раскрсница пута М21.1 (Пожега-Ивањица) и локалног пута за Годовик и Манастир Годовик	М 21.1	III-75.1, III-12.1, III-75.2, III-13.1
02	Зона цркве 200м пре Манастира Годовик Улаз у Манастир Годовик	локални	III-13.2 T 1

Предвиђен је следећи начин вођења туристичких токова до Манастира Градац и Манастира Павлица:

Туристичка тачка	Локација	Пут на коме је постављена туристичка сигнализација	Примењена туристичка сигнализација
01	Биљановац, раскрсница пута М 22 (Краљево - Рашка) и пута Р 119 за Јошаничку Бању и Копаоник [0270]	М 22 Р 119	III-13.2, III-13.1
02	Деоница пута М 22 Биљановац - Брвеник [0270 - 0271]	М 22	III-75.1, III-75.2
03	Брвеник, раскрсница пута М 22 (Ушће - Рашка) и пута Р 223 за Манастир Градац и локалног пута за Манастир Павлицу [0270]	М 22	III-75.3, III-75.4, III-13.3, III-75.5, III-75.6, III-13.4
04	Раскрсница код школе, локалног пута за Манастир Павлицу и некатегорисаног пута	локални	III-12.1
05	Раскрсница локалног пута за Манастир Павлицу и некатегорисаног пута	локални	III-13.5 Т1
06	Раскрсница пута Р 233 за Манастир Градац и локалног пута за Локве и Рудовик	Р 233	III-13.6
07	Раскрсница пута Р 233 за Голију и локалног пута за Манастир Градац	Р 233	III-12.2, III-12.3
08	Улаз у Манастир Градац	локални	Т1

Предвиђен је следећи начин вођења туристичких токова до Манастира Каменац:

Туристичка тачка	Локација	Пут на коме је постављена туристичка сигнализација	Примењена туристичка сигнализација
01	Раскрсница пута М 23.1 (Крагујевац - Краљево) и локалног пута за Манастир Каменац	М 23.1	III-75.1, III-12.1, III-75.2, III-12.2
02	Улаз у Манастир Клисура	локални	Т1

Предвиђен је следећи начин вођења туристичких токова до Манастира Клисура:

Туристичка тачка	Локација	Пут на коме је постављена туристичка сигнализација	Примењена туристичка сигнализација
01	Раскрсница пута М 21.1 (Пожега - Ивањица) и локалног пута за Манастир Клисура	М 21.1	III-75.1, III-12.2, III-75.2, III-12.1
02	Улаз у Манастир Клисура	локални	Т1

Предвиђен је следећи начин вођења туристичких токова до Манастира Ковилје:

Туристичка тачка	Локација	Пут на коме је постављена туристичка сигнализација	Примењена туристичка сигнализација
01	Бук, раскрсница пута М 21.1 (Ивањица - Међуречје - Куманица) и пута Р 116 за Брадуљице [0246]	М 21.1 Р 119	III-13.1, III-75.1, III-12.1
02	Раскрсница пута М 21.1 (Међуречје - Куманица) и локалног пута за Братљево, Манастир Ковилје и село Ковилје	М 21.1	III-12.2 III-12.3
03	Раскрсница локалног пута Братљево - Манастир Ковилје - село Ковилје и пута за Ерчеге	локални	III-12.4
04	Раскрсница локалног пута Братљево - село Ковилје и прилазног пута за Манастир Ковилје Улаз у Манастир Плеш	локални Прилаз Манастиру	III-12.5 Т1

Предвиђен је следећи начин вођења туристичких токова до Манастира Љубостиња:

Туристичка тачка	Локација	Пут на коме је постављена туристичка сигнализација	Примењена туристичка сигнализација
01	Трстеник, раскрсница пута М 5 (Краљево - Крушевац) и пута Р219 за Рековац и Манастир Љубостињу [0176]	М 5	III-75.1, III-12.1
02	Трстеник, пут Р 219, раскрсница улица Цара Душана и Светог Саве	Р 219	III-12.2
03	Трстеник, пут Р 219, раскрсница улица Светог Саве и Милана Рајића	Р 219	III-12.2, III-12.3
04	Трстеник, пут Р 219, раскрсница улица Милана Рајића и Радоја Крстића	Р 219	III-13.1
05	Трстеник, пут Р 219, раскрсница улица Милана Рајића и Књигиње Милице	Р 219 Књигиње Милице	III-13.1 III-12.2
06	Трстеник [Грабовац (за Чаири)], раскрсница пута Р 219 (Трстеник - Манастир Љубостиња - Рековац) и пута Р217 за Велику Дренову и Грабовац [1008]	Р 217	III-13.2, III-12.1
07	Трстеник, раскрсница пута Р 219 и улице Улаз у Манастир Љубостиња	Р 219 улица Р 219	III-12.2 III-13.1 Т1
08	Раскрсница пута М 5 (Краљево - Крушевац) и улице којом се улази у Трстеник из правца Крушевца	М 5	III-75.2, III-13.2
09	Пут М 5, деоница Стопања - Читлук [0117]	М 5	III-75.3
10	Пут М 5, деоница Берановац - Ново Село [0113]	М 5	III-75.4

Предвиђен је следећи начин вођења туристичких токова до Манастира Плеш:

Туристичка тачка	Локација	Пут на коме је постављена туристичка сигнализација	Примењена туристичка сигнализација
01	Грчак, раскрсница пута Р 119 (Јошаничка Бања - Грчак) и пута Р 222 за Станишинце	Р 119	III-75.1, III-12.2, III-75.2, III-12.1
02	Раскрсница пута Р222 (Грчак - Станишинци) - локалног пута за Манастир Плеш	Р 222	III-12.1, III-12.2
	Раскрсница пута за Манастир Плеш - улице у селу	локални	III-12.3
	Улаз у Манастир Плеш	локални	T1

Предвиђен је следећи начин вођења туристичких токова до Манастира Рача:

Туристичка тачка	Локација	Пут на коме је постављена туристичка сигнализација	Примењена туристичка сигнализација
01	Раскрсница пута Р 112 (Бајина Башта - Тара) [0467] и пута Р 1126 за Манастир Рачу [4497]	Р 112	III-75.1, III-12.1, III-75.2, III-13.1
02	Улаз у Манастир Рачу (крај пута Р 1126)	Р 1126	T1

Предвиђен је следећи начин вођења туристичких токова до Манастира Рујан:

Туристичка тачка	Локација	Пут на коме је постављена туристичка сигнализација	Примењена туристичка сигнализација
01	Раскрсница пута М 5 (Ужице - Вишеград) и пута Р112 за Златибор	М 5 Р 112	III-75.2, III-12.1, III-75.1, III-13.1
02	Раскрсница пута М21 (Ужице - Златибор) и пута Р112 за Кремну	М 21	III-75.3, III-12.2
03	Раскрсница пута М 5 (Ужице - Кремна) и пута М 19.1 за Дуб [0039]	М 19.1 М 5	III-12.3, III-12.4
04	Ужице, раскрсница пута М 5 (Пожега - Ужице) и пута М 21 за Златибор	М 5	III-75.4, III-12.2
05	Раскрсница пута Р 112 (Ужице - Кремна) и локалног пута за Врутце	Р 112	III-75.5, III-12.1, III-75.6, III-12.2
06	Раскрсница локалног пута за Врутци и локалног пута за Манастир Рујан	локални за Врутци	III-12.1
	Улаз у Манастир Рујан	локални	III-12.1, T1

Предвиђен је следећи начин вођења туристички токова до Манастира Стјеник:

Туристичка тачка	Локација	Пут на коме је постављена туристичка сигнализација	Примењена туристичка сигнализација
01	Раскрсница пута Р 226 (Чачак - Краљево) и локалног пута за Жевицу и Манастир Стјеник	Р 226	III-75.1, III-12.1, III-75.2, III-12.2
02	Раскрсница локалног пута за Жевицу и локалног пута за Манастир Стјеник, 4.100км од раскрснице са путем Р226 Раскрсница локалног пута за Манастир Стјеник и некатегорисаног пута Улаз у Манастир Стјеник	локални	III-12.3
		локални	III-12.4
		локални	T1

Предвиђен је следећи начин вођења туристички токова до Манастира Стрмац:

Туристичка тачка	Локација	Пут на коме је постављена туристичка сигнализација	Примењена туристичка сигнализација
01	Витановац, раскрсница пута М23.1 (Крагујевац - Краљево) и пута Р219 за Трстеник [0283]	М 23.1	III-12.1, III-12.2
04	Раскрсница пута Р219 (Витановац - Трстеник) и улаза у Манастир Стрмац Улаз у Манастир Стубал	Р 219 Улаз у Манастир	III-12.3, III-12.3, T1

Предвиђен је следећи начин вођења туристички токова до Манастира Стрмац:

Туристичка тачка	Локација	Пут на коме је постављена туристичка сигнализација	Примењена туристичка сигнализација
01	Разбојна, раскрсница пута Р102 (Крушевац - Блаце) и пута Р222 за Брус [0422]	Р 102	III-12.1, III-12.2
02	Батоте, раскрсница пута Р 222 (Разбојна - Брус) и локалног пута за Манастир Стрмац	Р 222	III-75.1, III-12.3, III-75.2, III-12.4
03	Раскрсница локалног пута за Манастир Стрмац и локалног пута за цркву Светог Николе, 3.700км од раскрснице са путем Р222	локални	III-13.1
04	Раскрсница локалног пута за Манастир Стрмац и некатегорисаног пута, 6.550км од раскрснице са путем Р222, односно 100м пре Манастира Стрмац Улаз у Манастир Стрмац	локални	III-12.1, T1

Предвиђен је следећи начин вођења туристичких токова до Манастира Манасија, Манастира Раваница и Ресавске пећине:

Туристичка тачка	Локација	Пут на коме је постављена туристичка сигнализација	Примењена туристичка сигнализација
01	Пут М 1 (Е-75), зона петље Велика Плана [0109]	М 1 (Е-75)	III-75.1, III-75.2
02	Пут М 1 (Е-75), зона петље Марковац [0008]	М 1 (Е-75) крак петље	III-74.1, III-74.2 III-13.1
03	Пут М 1 (Е-75), зона петље Ћуприја [0010] Пут Р 103, Ћуприја - Деспотовац, у зони петље Деспотовац	М 1 (Е-75) крак петље М 1 (Е-75) крак петље	III-75.3, III-75.4, III-12.6 III-13.9, III-13.10, III-75.5, III-75.6, III-75.7, III-74.3, III-74.4, III-13.10 III-13.12, III-13.9, III-75.16, III-75.17
04	Свилајнац, раскрсница пута М 4 (Марковац - Свилајнац) и пута Р 103 (Деспотовац - Жабари) [0163]	М 4	III-75.8, III-75.9, III-13.2
05	Медвеђа, раскрсница пута Р 103 (Свилајнац - Деспотовац) и пута Р 110 за Глоговац [0428]	Р 103	III-75.10, III-13.3
06	Раскрсница пута Р 103 (Медвеђа - Деспотовац) и локалног пута за Плажане	Р 103	III-75.11
07	Пролаз кроз Деспотовац, раскрсница пута Р 103 (Медвеђа - Деспотовац) и улице	Р 103	III-13.3
	Пролаз кроз Деспотовац, раскрсница пута Р 103 (Деспотовац - Двориште) и пута Р 280 за Манастир Манасију	Р 103	III-13.4, III-12.1
	Излаз из Деспотовца, пут Р103 (Деспотовац - Двориште)	Р 103	III-75.12
	Улаз у Деспотовац, пут Р 216 (Ћуприја - Деспотовац)	Р 216	III-75.15
	Пролаз кроз Деспотовац, раскрсница пута Р 216 (Ћуприја - Деспотовац) и улице	Р 216	III-12.2
	Пролаз кроз Деспотовац, раскрсница пута Р 216 (Ћуприја - Деспотовац) и улице	Р 216	III-12.1
	Пролаз кроз Деспотовац, раскрсница пута Р 216 (Ћуприја - Деспотовац) и пута Р 103 (Медвеђа - Деспотовац) [0429]	Р 216	III-12.1
Пролаз кроз Деспотовац, раскрсница пута Р 280 (Деспотовац - Манастир Манасија) и улице	Р 280	III-12.5	

	Пролаз кроз Деспотовац, раскрсница пута Р 280 (Деспотовац - Манстир Манасија) и улице	Р 280	III-12.1
08	Улаз у Манастир Манасију [0661]	Р 280	T2
09	Двориште, раскрсница пута Р 103 (Деспотовац - Равна река) и пута Р 103а за Водно и Ресавску пећину [0430]	Р 103 Р 103а	III-13.5, III-13.6 III-13.7 III-75.13
10	Водна, раскрсница пута Р 103а (Двориште - Ресавска пећина) и пута Р 216 за Крепољин [0435]	Р 103а	III-13.8
11	Дивљаковац, [0669] зона Ресавске пећине улаз у Ресавску пећину	Р 103а	III-12.10, III-12.8, T3
12	пут Р 216, деоница Ћуприја - Деспотовац	Р 216	III-75.14
13	пут Р 216, пролаз кроз Ћуприју за Манастир Манасију	Р 216	III-12.1 III-12.1
14	Пут Р 103, деоница Ћуприја -Манастир Раваница	Р 103	III-75.15
	Раскрсница пута 103 (Ћуприја -Манастир Раваница) и некатегорисаног пута	Р 103	III-12.7
	Пут Р 103, улаз у Манастир Раваница	Р 103	T1
	Пут Р 103, деоница Манастир Раваница - Деспотовац, 77м после зоне Манастира Раваница	Р 103	III-75.19
15	Сењски рудник, раскрсница пута Р 103 и пута за Сењски рудник	Р 103	III-12.9

4. Коришћени прописи и техничке карактеристике туристичке сигнализације,

Главни пројекат туристичке сигнализације је урађен применом "Правилника о туристичкој сигнализацији" из 2005.године. При пројектовању величине знакова и начина исписивања садржаја туристичке сигнализације коришћени су следећи прописи:

- SRPS Z.S2.600
- SRPS U.S2.201, SRPS U.S2.202, SRPS U.S2.203 и SRPS U.S2.204
- SRPS U.S2.314

Наведени "JU (SRPS) прописи" нису у потпуности предвидели могућност вођења учесника у саобраћају до одредишта. Из тих разлога пројектно решење туристичке сигнализације у одређеним случајевима није могло у потпуности да примени наведене "JU (SRPS) прописе", па се Пројектант у тим ситуацијама определио за примену "Правилника о туристичкој сигнализацији" из 2005.године, односно за решења која ће бити функционална за учеснике у саобраћају.

При пројектовању туристичке сигнализације примењено је двојезично писмо и то:

- Српско ћирилично писмо
- Енглеско писмо.

Називи туристичких локалитета у енглеском писму исписивани су српским латиничним писмом на туристичкој сигнализацији, сходно ставу Министарства трговине, туризма и услуга и ставу Туристичке организације Србије (допис "Оцена поводом лингвистичких решења у примени енглеског писма у називу културних добара" број 01-313 од 28.9.2006.).

За текст на знаковима у пројекту је коришћено писмо нормалне ширине са следећом величином слова:

- h = 280 mm дуж аутопутева
- h = 210 mm дуж државних путева I и II реда (ранијих магистралних и регионалних путева)
- h = 175 mm дуж државних путева I и II реда и дуж улица у граду
- h = 140 mm дуж улица у граду.

На наредним сликама је приказана туристичка сигнализација која је коришћена у изради и реализацији предметног пројекта.



Слика 4-54 Знак туристички путоказ израђен у складу са стандардом SRPS U.S2.600 (314). Према стандарду није било могуће предвидети фотографски приказ на овим знаковима



Слика 4-55 Модификовани знак туристичка информациона табла израђен комбиновањем различитих српских стандарда. Примена оваквог знака, према важећим прописима није била могућа



Слика 4-56 Модификовани знак туристичка информациона табла израђен комбиновањем различитих српских стандарда. Примена оваквог знака, према важећим прописима није била могућа, али је пружила добру основу за израду предлога стандарда предвиђеног предметним мастер планом



Слика 4-57 Модификовани знак туристичка путоказна табла израђен у складу са важећим стандардом SRPS U.S2.314. Примена оваквог знака, према важећим прописима није била могућа



Слика 4-58 Знак туристичка информациона табла израђен у складу са важећим стандардом SRPS U.S2.600. Према стандарду није било могуће предвидети фотографски приказ на овим знаковима



Слика 4-59 Знак туристичка табла за израз добродошлице израђена према Правилнику о садржини и начину истицања туристичке сигнализације

5. Одржавање туристичке сигнализације

Од дана постављања нису вршене активности на редовном или ванредном одржавању ове туристичке сигнализације.

6. Недостаци пројекта и туристичке сигнализације

Као што је наведено, у пројекту је поштован став Министарства трговине, туризма и услуга и став свих релевантних институција у оквиру Туристичке организације Србије да се туристи путем туристичке сигнализације усмеравају до туристичких одредишта дуж основне путне мреже и даље релевантним путним правцима све до самог туристичког одредишта, што је у супротности са Правилником о саобраћајној сигнализацији и стандардима који су били важећи у време реализације пројекта. Обзиром да наведени документи нису дозвољавали могућност вођења учесника у саобраћају до туристичких одредишта дуж путне мреже, Пројектант се определио за примену "Правилника о туристичкој сигнализацији" из 2005. године, односно за решења која ће бити функционална за учеснике у саобраћају. Овакав приступ је довео до превелике покривеност путне мреже туристичком сигнализацијом. Како је примењено решење било у супротности са правилима одређеним Правилником о саобраћајној сигнализацији, Инвеститор за ову туристичку сигнализацију, иако је постављена на путевима, није добио дозволу за постављање. Поред тога, недостатак представља изузетно ретко коришћено уског писма услед чега су поједини знакови изузетно великих димензија. Додатни недостатак овог пројекта је неодржавање постављене туристичке сигнализације.

Поред наведених недостатака, техничка решења појединих знакова туристичке сигнализације која су урађена у предметном пројекту, а која су проистекла комбиновањем решења датих у Правилнику о туристичкој сигнализацији са решењима предвиђеним српским стандардима су дала добру основу за израду измене стандарда о туристичкој сигнализацији, као и израде предлога стандарда датог у овом мастер плану.

4.2.3 Туристичка сигнализација у насељеним местима

Анализом постављене туристичке сигнализације у појединим градовима и насељеним местима која се користи за информисање учесника у саобраћају о јавним и другим сличним одредиштима у насељима су обухваћени следећи пројекти:

- Пројекат за постављање туристичке сигнализације за Град Суботица
- Пројекат за постављање туристичке сигнализације за Град Ниш

Основна разлика између наведених пројеката се огледа у ређању, односно постављање табли на заједничком носачу, које је у Суботици је вршено прво по правцу одредишта (хронолошки ређане: право, лево, десно), па по удаљености (прво најудаљеније ка најближем одредишту), док су Нишу табле прво груписане по боји (хронолошки ређане: црвена, браон, бела, плава па зелена), након тога су у оквиру исте групе (боје) табле ређане на основу правца одредишта (хронолошки ређане: право, лево, десно), па такође у оквиру исте групе (боје) по удаљености (прво најудаљеније ка најближем одредишту). У Нишу је предвиђено постављање туристичких табли испред објеката, док у Суботици није. Поред тога, табле за означавање „Туристичких информација“ у Нишу су са подлогом црвене боје, а у Суботици са подлогом браон боје.

4.2.3.1 Туристичка сигнализација за Град Суботица

Овим пројектом је обухваћена израда саобраћајног пројекта потребног за израду и постављање туристичке сигнализације на подручју града Суботице. Предметни пројекат се састоји из три различита дела у оквиру којих је обрађено:

- Вински пут Суботица;
- Вођење туристичког саобраћаја на улазним туристичким правцима у подручје града;
- Вођење туристичког саобраћаја у пешачкој зони.

Део пројекта који се односи на означавање *Винског пута Суботица* је урађен у складу са приказом датим у оквиру тачке 4.2.1.1 предметног мастер плана, тако да овде неће бити детаљније презентован.

Вођење туристичког саобраћаја на улазним туристичким правцима у подручје града:

Овим саобраћајним пројектом је обухваћена туристичка саобраћајна сигнализација за вођење туристичког саобраћаја на улазним правцима у подручје града. Туристичка саобраћајна сигнализација је пројектована у складу са Пројектним задатком Инвеститора, устаљеном пројектантском праксом и важећом регулативом који третирају предметну област. Инвеститор је доставио Пројектанту списак свих туристичких садржаја до којих је потребно упућивати учеснике у саобраћају.

Вођење туристичког саобраћаја у пешачкој зони:

Овим саобраћајним пројектом је обухваћена туристичка саобраћајна сигнализација за вођење туристичког саобраћаја у пешачкој зони Града Суботице. Туристичка саобраћајна сигнализација је пројектована у складу са Пројектним задатком Инвеститора, устаљеном пројектантском праксом и важећом регулативом који третирају предметну област. Инвеститор је доставио Пројектанту списак свих туристичких садржаја до којих је потребно упућивати учеснике у саобраћају.

1. Инвеститор и значај пројекта

Инвеститор и наручилац пројекта је Туристичка организација Града Суботице. Министарство надлежно за послове туризма је у потпуности финансирао израду техничке документације и постављање туристичке сигнализације.

2. Туристичка одредишта и локације постављања туристичке сигнализације

Туристичка одредишта која су означена у оквиру овог пројекта се деле на:

- Културно-историјске знаменитости,
- Спортско – рекреационе центре,
- Природне знаменитости,
- Јавне објекте и друге сличне објекте који немају значај са аспекта развоја туризма али туристима омогућавају комфорнији боравак у граду.

Туристичка сигнализација је постављена на државним путевима I и II реда, на општинским путевима, на улицама у насељима и на пешачким стазама и зонама.

3. Опис техничког решења

У оквиру дела пројекта који се односи на вођење туристичког саобраћаја на улазним туристичким правцима у подручје града су извршене следеће активности:

1. Одређен је материјал за израду знакова, као и изглед саобраћајне сигнализације. Пројектант је дефинисао димензије симбола (пиктограма), као и величину и врсту слова која ће се користити за димензионисање знакова обавештења који ће се користити за вођење туристичког саобраћаја на улазним правцима у подручје града, а у зависности од врсте пута на којем се сигнализација поставља и у зависности од реалних услова на терену, што подразумева просторна ограничења, постојећа ограничења брзине кретања и услове које претпоставља микролокација постављања знакова. Такође је дефинисан и потребан број и врста носача саобраћајне сигнализације;
2. Извршено је теренско истраживање у циљу анализе постојећег система вођења саобраћаја у граду и његовог усклађивања са вођењем туристичког саобраћаја.;
3. У потпуности су одређене микролокације за постављање туристичке саобраћајне сигнализације на правцима кретања туриста кроз подручје града, односно одређене су

раскрснице и локације, као и микролокације на којима ће се вршити постављање саобраћајне сигнализације, што је представљено у ситуационом плану са одговарајућом фотодокументацијом у циљу ефикасног пројектног решења за извођење радова, као и за исходавање потребних решења за постављање предметне туристичке сигнализације.

На локацијама на којима је предвиђено постављање знакова, које су положене на државним путевима извршено је усклађивање стационаже постављања знакова са званичном стационажом државног пута, а на основу важећег Референтног система. Извршено је снимање микролокација и раскрсница на којима се поставља саобраћајна сигнализација GPS уређајем за мобилно мапирање у формату погодном за уношење у програмски пакет ACAD. Микролокације постављања знакова су геореференциране са одговарајућим координатама.

4. Недвосмислено су одређени знакови обавештења (туристичка саобраћајна сигнализација), путеви на којима се постављају и микролокације њиховог постављања.

Вођење туристичког саобраћаја на улазним туристичким правцима у подручје града пута се врши на државним и општинским путевима и градским саобраћајницама у циљу јасног и правовременог упућивања корисника саобраћаја ка одређеним туристичким садржајима на подручју града. Улазни туристички правци на којима је предвиђено постављање туристичке саобраћајне сигнализације су:

1. Аутопут - Сенћански пут (државни пут М-24)
2. Правац из Палића - Сегедински пут (државни пут М-22.1)
3. Правац из Келебије - Карађорђево пут (државни пут М-17.1)
4. Правац из Бачке Тополе - Београдски пут (државни пут М-22.1)
5. Правац из Сомбора - Сомборски пут (државни пут М-17.1)

Осим на улазним туристичким правцима за возила, предвиђено је постављање сигнализације и на раскрсници Улица Ђуре Ђаковића и Улице Рајхлов Парк у сврху вођења туриста корисника железничке станице.



Слика 4-60 Прегледна карта раскрсница и локација на којима је постављена туристичка сигнализација на улазним туристичким правцима у подручје града

У оквиру дела пројекта који се односи на вођење туристичког саобраћаја у пешачкој зони су извршене следеће активности:

1. Одређен је материјал за израду знакова, као и изглед саобраћајне сигнализације. Пројектант је дефинисао димензије симбола (пиктограма), као и величину и врсту слова која ће се користити за димензионисање знакова обавештења који ће се користити за вођење туристичког саобраћаја у пешачкој зони Града Суботице. Такође је дефинисан и потребан број и врста носача саобраћајне сигнализације;
2. У потпуности су одређене микролокације за постављање туристичке саобраћајне сигнализације на правцима кретања туриста кроз подручје града, односно одређене су раскрснице и локације унутар пешачке зоне, као и микролокације на којима ће се вршити постављање саобраћајне сигнализације, што је представљено у ситуационом плану са одговарајућом фотодокументацијом у циљу ефикасног пројектног решења за извођење радова, као и за исходавање потребних решења за постављање предметне туристичке сигнализације.

Извршено је снимање микролокација и раскрсница на којима се поставља саобраћајна сигнализација GPS уређајем за мобилно мапирање у формату погодном за уношење у програмски пакет ACAD. Микролокације постављања знакова су геореференциране са одговарајућим координатама.

3. Недвосмислено су одређени знакови обавештења (туристичка саобраћајна сигнализација) и микролокације њиховог постављања.

Вођење туристичког саобраћаја у пешачкој зони је предвиђено на следећим локацијама:

- Рајхлов парк
- Почетак корзоа
- Трг слободе (код Градске куће)
- Трг републике
- Трг Змај Јовин
- Трг Цара Јована Ненада
- Трг слободе (код Библиотеке)
- Трг Јакаба и Комора
- Угао Рудићеве ул. и Ул. Матка Вуковића
- Трг Свете Терезе
- Штросмајерова ул. (између Градске куће и Музичке школе)
- Угао Штросмајерове ул. и Ул. Максима Горког
- Угао Прерадовићеве ул. (Загребачке ул.) и Сомборског пута.

Пројектно решење се заснива на упућивању туриста на улазним правцима у пешачку зону и на појединим значајним локацијама унутар саме пешачке зоне. Локације на којима се постављају саобраћајни знакови су приказани на прегледној карти, као и туристичка одредишта до којих упућују ти саобраћајни знаци. Сваки саобраћајни знак води до једног туристичког одредишта (усмерен је према њему), па је назив тог туристичког одредишта исписан на обе стране саобраћајног знака на четири језика, Српском и Мађарском на једној страни и Хрватском и Енглеском на другој страни.



Слика 4-61 Прегледна карта раскрсница и локација на којима је постављена туристичка сигнализација у пешачкој зони

4. Коришћени прописи и техничке карактеристике туристичке сигнализације

Туристичка сигнализација је пројектована у складу са устаљеном пројектантском праксом и важећом регулативом који третирају ову област, уз то да одређена решења нису предвиђена ни у једним од стандарда и правилника који су били на снази у то време већ су дата посебна пројектантска решења. Решења туристичке сигнализације предвиђена у овом пројекту су послужила као основа за предлога Српског стандарда SRPS Z.S2.600 уз примену модификација одређених у стандарду SRPS Z.S2.341.

Обзиром да се постављање саобраћајне сигнализације на путевима а тиме и туристичке сигнализације врши на основу прописа који су везани за Закон о безбедности саобраћаја, пројектант је био у обавези да се придржава наведеног закона и да туристичку сигнализацију изради према важећем Правилнику о саобраћајној сигнализацији, да би Инвеститор могао да добије дозволу за постављање туристичке сигнализације.

Поред наведеног, туристичка сигнализација је пројектована применом следећих стандарда:

- SRPS Z.S2.601-1
- SRPS Z.S2.341
- SRPS U.S2.201, SRPS U.S2.202, SRPS U.S2.203 и SRPS U.S2.204
- SRPS U.S2.314

За означавање туристичких одредишта су коришћени следећи знакови туристичке сигнализације:

- знак „туристичка путоказна табла“,
- знак „путоказ за јавне објекте“.

Знакови „туристичка путоказна табла“ и „путоказ за јавне објекте“ су пројектовани у складу са устаљеном пројектантском праксом и важећом регулативом који третирају ову област, уз посебна пројектантска решења. Боја основе пројектованих саобраћајних знакова је одабрана према врсти одредишта према којем упућује поједини знак, па је сходно томе, коришћена браон, бела, плава и зелена боја. Димензије табли су прилагођене реалним условима на терену, што подразумева просторна ограничења, постојећа ограничења брзине кретања и услове које претпоставља микролокација постављања. У складу са Пројектним задатком, а услед ограничења које намећу наведени услови на терену, Пројектант је у изради туристичке сигнализације употребио оптималну висину слова у циљу постизања примењивог и одрживог решења.

На наредним сликама је приказана туристичка сигнализација која је коришћена у изради и реализацији предметног пројекта.



Слика 4-62 Знак туристичка путоказна табла израђен у складу са предлогом стандарда SRPS U.S2.600., на основу примене и модификације стандарда SRPS U.S2.341.



Слика 4-63 Знак туристичка путоказна табла израђен у складу са предлогом стандарда SRPS U.S2.600., на основу примене и модификације стандарда SRPS U.S2.341.



Слика 4-64 Принцип постављања знакова туристичка путоказна табла на заједничком носачу



Слика 4-65 Изглед једне стране двостране табле која се поставља у пешачкој зони



Слика 4-66 Изглед друге стране двостране табле која се поставља у пешачкој зони



Слика 4-67 Начин постављања туристичких табли у пешачкој зони

Ређање табли на носач је урађено тако да су прво табле ређане на основу правца одредишта (хронолошки ређане: право, лево, десно) па по удаљености (од најудаљеније па ближе одредиште).

Димензије знакова зависе од назива одредишта. Пројектант је извршио корекцију висине слова на туристичким путоказним таблама како би димензије табли прилагодио реалним условима на терену. Примењена висина слова за туристичке табле је 80 mm, односно 60 mm на таблама у пешачкој зони. Натписи на туристичким таблама су исписани ћириличним уским писмом према СРПС У.С4.204 и латиничним уским писмом према СРПС У.С4.202, односно фонтом Times New Roman.

Сви елементи на лицу знака су израђени од фолије која има ретрорефлексију класе II, односно класе I на таблама у пешачкој зони. Туристичке табле у пешачкој зони имају фолију и испис одредишта са обе стране знака.

За „туристичке путоказне табле“ и „путоказе за јавне објекте“ су употребљени кутијасте полупортални носачи, а за туристичке табле у пешачкој зони украсни стубови.

5. Одржавање туристичке сигнализације

Од дана постављања нису вршене активности на редовном или ванредном одржавању ове туристичке сигнализације.

6. Недостаци пројекта и туристичке сигнализације

Основни недостаци овог пројекта произилазе из намере инвеститора да прибави дозволу за постављање туристичке сигнализације у складу са прописима, услед чега није било могуће користити туристичку сигнализацију предвиђени Правилником о садржини и начину истицања туристичке сигнализације, већ само ону која је предвиђена Правилником о саобраћајној сигнализацији и пратећим стандардом SRPS Z.S2.600. Наиме, примена стандарда SRPS Z.S2.600, има бројна ограничења која доводе до превеликих димензија појединих табли, као и атипичног и нелогичног изгледа туристичке сигнализације у случају када се на истом носачу постављају знакови којима се упућује за смер кретања право и за смер скретања лево или десно. Међутим, надлежне институције су прихватиле измену појединих туристичких знакова у циљу минимизације њених димензија и елиминисања недостатака који су били присутни у претходним пројектима у случају када се постављало више различитих знакова на заједничком носачу. Ове корекције су произашле из слободнијег тумачења стандарда SRPS Z.S2.600, као и другачије примене стандарда SRPS Z.S2.341, што представља први и најзначајнији корак у усклађивању туристичке сигнализације са потребама на терену. На овај начин су елиминисани основни недостаци претходних пројеката у овом пројекту су знакови „туристичка информациона табла“, „туристичка стреласти путоказ“, „туристичка путоказна табла“, „путоказ за јавне објекте“, „туристичка табла за означавање туристичког одредишта“ пројектовани у складу са устаљеном пројектантском праксом и важећом регулативом који третирају ову област, уз посебна пројектантска решења на основу којих ће касније бити израђен предлог стандарда, избегнути су проблеми превелике димензије табли које не одговарају реалним

условима на терену, постојећим ограничењима брзине кретања и условима које претпоставља микролокација постављања. У циљу постизања примењивог и одрживог решења у изради туристичке сигнализације је употребљена оптимална висина слова. Поред наведених, значајан недостатак овог пројекта је начин на који су табле ређане на носачима.

Недостатак представља проблем одржавања јер се туристичка сигнализација не одржава од момента њеног постављања.

4.2.3.2 Туристичка сигнализација за Град Ниш

Овим пројектом је обухваћена израда саобраћајног пројекта потребног за израду и постављање туристичке сигнализације на подручју града Ниша и његове околине. То је један од најсложенијих пројеката који је израђен за потребе означавања туристичких одредишта у Републици Србији. Његова сложеност се огледа у броју и разноликости туристичких одредишта која су означена, као и свеобухватности и систематичности окарактерисаној прагматичним приступом у изради пројектног решења. Предметни пројекат се састоји из пет различитих делова у оквиру којих је обрађено:

- Туристичка сигнализација у граду Нишу, његовој околини и Нишкој Бањи;
- Туристичка сигнализација за означавање значајних архитектонско грађевинских објеката, Нишке тврђаве и осталих значајних туристичких објеката;
 - Табле које се постављају на објектима;
 - Опште табле, табле за археолошка налазишта и слободностојеће табле за појединачне објекте;
- Туристичка сигнализација за означавање значајних објеката града Ниша (на државним путевима у гравитационом подручју града);
- Туристичка сигнализација – постављање рекламних табли „city light”.

Туристичка сигнализација у граду Нишу, његовој околини и Нишкој Бањи и Туристичка сигнализација за означавање значајних објеката града Ниша (на државним путевима у гравитационом подручју града):

За потребе израде овог дела предметног пројекта спроведена су теренска истраживања где је, између осталог, размотрен и анализиран постојећи начин упућивања корисника ка туристичким одредиштима. На основу спроведених теренских истраживања и на основу консултација са представницима Наручиоца установљени су принципи означавања туристичких одредишта који су реализовани предвиђеним пројектним решењем. Туристичка сигнализација је пројектована у складу са Пројектним задатком Наручиоца, устаљеном пројектантском праксом и важећом регулативом који третирају предметну област. Наручилац је доставио Пројектанту списак свих туристичких садржаја које је потребно означавати туристичком сигнализацијом, са тачним натписима на српском и енглеском језику.

Туристичка сигнализација за означавање значајних архитектонско грађевинских објеката, Нишке тврђаве и осталих значајних туристичких објеката:

За потребе израде овог дела предметног пројекта, такође су спроведена теренска истраживања. У оквиру теренских истраживања Пројектант је заједно са надлежним представницима Завода за заштиту споменика културе Ниш извршио обилазак свих локација на којима ће се постављати информационе табле предвиђене пројектом и заједно са њима одредио положај и оријентацију, односно микролокацију постављања свих табли. Предметни пројекат је израђен у складу са Решењем о утврђивању услова за предузимање мера техничке заштите, број 142, издатог од стране Завода за заштиту споменика културе Ниш. Наручилац је доставио Пројектанту списак свих туристичких садржаја које је потребно означавати туристичком сигнализацијом, са тачним натписима на Српском и Енглеском језику.

Туристичка сигнализација – постављање рекламних табли „city light”:

На састанцима са надлежним представницима Инвеститора су одређене локације на којима ће се постављати нове табле, локације на којима ће се постојеће табле задржати и уредити (санирати), локације са којих се демантирају и измештају постојеће табле, као и локације на које ће се изместити постојеће демантиране табле.

У оквиру теренских истраживања Пројектант је заједно са надлежним представницима Инвеститора извршио обилазак свих локација на којима ће се постављати нове, измештати или уређивати постојеће City light табле предвиђене пројектом и заједно са њима одредио положај и оријентацију, односно микролокацију постављања нових и постојећих-демантираних табли, као и потребне мере за санацију и уређење постојећих табли.

Предметни пројекат је израђен у складу са предпројектним условима и осталим захтевима Наручиоца.

1. Инвеститор и значај пројекта

Наручилац и инвеститор пројекта је била Туристичка организација Ниш. Министарство надлежно за послове туризма је у потпуности финансирало израду техничке документације и постављање туристичке сигнализације. Министарство надлежно за послове туризма је оценило да овај пројекат има велики значај за развој туризма Града Ниша али и Републике Србије јер се на подручју града и његове околине налазе изузетно значајна туристичка одредишта.

2. Туристичка одредишта и локације постављања туристичке сигнализације

Туристичка одредишта која су означена у оквиру овог пројекта се деле на:

- Културно-историјске знаменитости,
- Спортско – рекреационе центре,
- Природне знаменитости,
- Значајне архитектонске објекте,

- Јавне објекте и друге сличне објекте који немају значај са аспекта развоја туризма али туристима омогућавају комфорнији боравак у граду.

Туристичка сигнализација је постављена на аутопуту, државним путевима I и II реда, на општинским путевима, на улицама у насељима и испред туристичких одредишта, као и на значајним архитектонским објектима.

3. Опис техничког решења

У оквиру дела пројекта којим је обухваћена туристичка сигнализација у граду Нишу, његовој околини и Нишкој Бањи, као и туристичка сигнализација за означавање значајних објеката града Ниша (на државним путевима у гравитационом подручју града), су извршене следеће активности:

- Одређен је материјал за израду, изглед и димензије саобраћајне сигнализације. Такође је дефинисан и потребан број и врста носача саобраћајне сигнализације;
- Извршено је теренско истраживање у циљу анализе постојећег стања саобраћајне сигнализације и дефинисања означавања туристичких одредишта;
- У потпуности су одређене микролокације за постављање туристичке саобраћајне сигнализације, односно одређен је положај микролокација и раскрсница на којима се врши постављање туристичке сигнализације, што је представљено у ситуационом плану са одговарајућом фотодокументацијом у циљу ефикасног пројектног решења за постављање, као и за исхођевање свих неопходних сагласности од управљача пута. На ситуационим плановима је приказана и постојећа саобраћајна сигнализација у зони микролокација на којима се пројектом предвиђа постављање сигнализације.

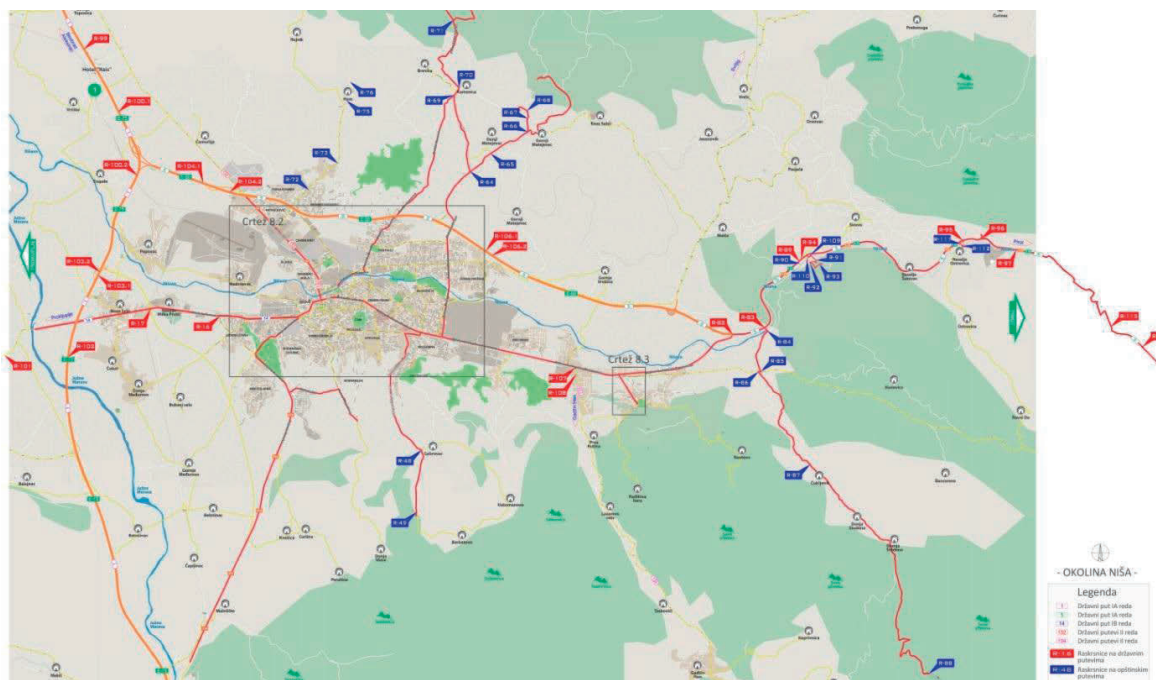
На деоницама положеним на државним путевима извршено је усклађивање микролокације постављања знакова са званичном стационом државног пута по тренутно важећем референтном систему. Извршено је снимање микролокација и раскрсница на којима се поставља саобраћајна сигнализација GPS уређајем за мобилно мапирање у формату погодном за уношење у програмски пакет ACAD. Микролокације постављања знакова су геореференциране са одговарајућим координатама;

- Недвосмислено су одређени знакови обавештења и путеви на којима се постављају и микролокације њиховог постављања.

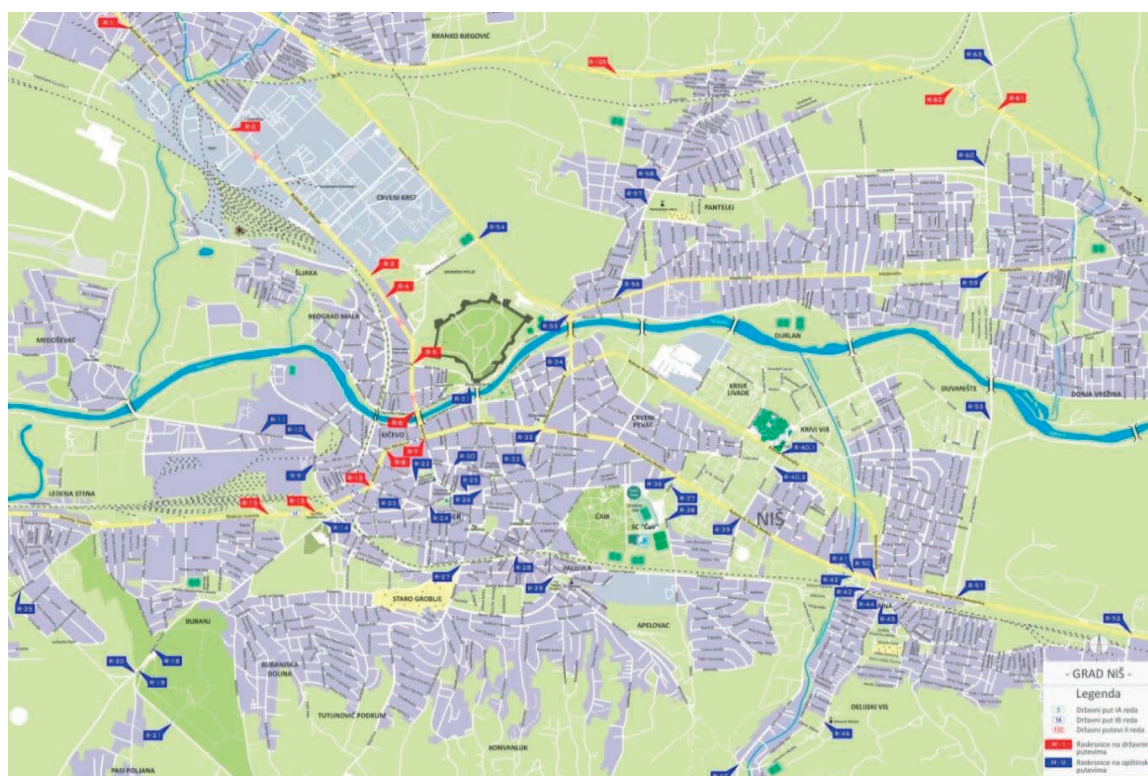
Постављање туристичке сигнализације се врши на значајнијим улазним туристичким правцима у подручје града Ниша, његове околине и Нишке Бање се врши на државним и општинским путевима и градским саобраћајницама у циљу јасног и правовременог упућивања корисника саобраћаја ка одређеним туристичким садржајима на подручју града. Улазни туристички правци на којима је предвиђено постављање туристичке саобраћајне сигнализације су правци из Београда, Врања, Димитровграда и Прокупља.

Осим на улазним туристичким правцима за возила, предвиђено је постављање сигнализације и на одређеним раскрсницама у граду Нишу, његовој околини и Нишкој Бањи чиме је омогућено транспарентно и недвосмислено означавање туристичког одредишта.

Мастер план за означавање туристичких одредишта и управљање туристичком сигнализацијом на државним путевима у Републици Србији



Слика 4-68 Прегледна карта раскрсница и локација на којима је постављена туристичка сигнализација у околини града

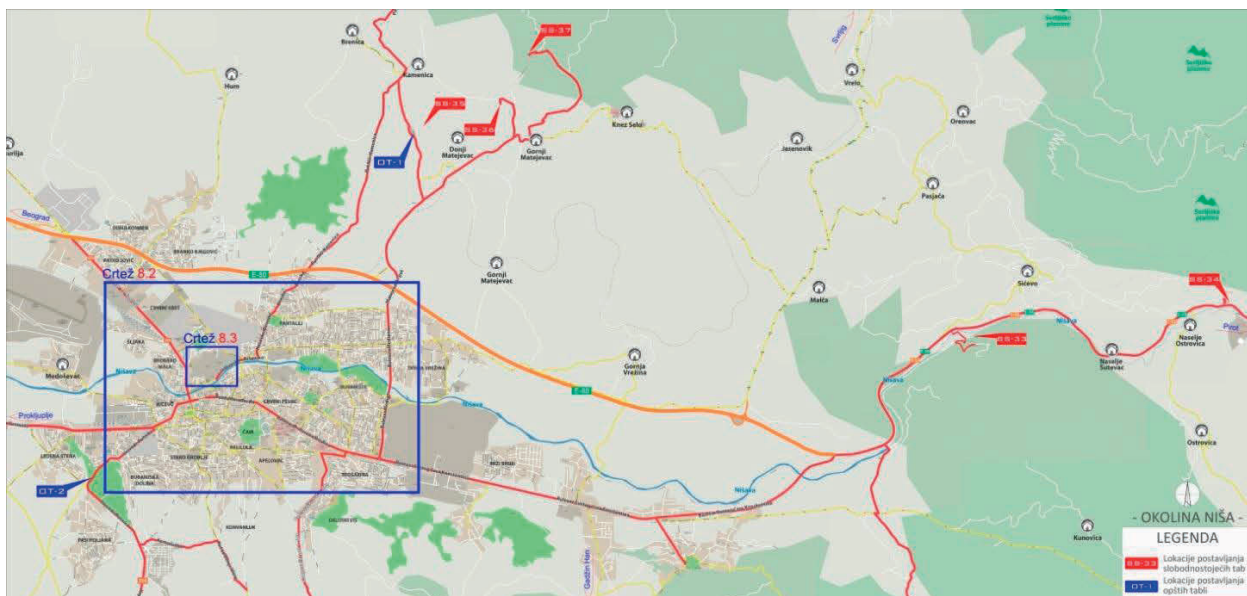


Слика 4-69 Прегледна карта раскрсница и локација на којима је постављена туристичка сигнализација у граду

У оквиру дела пројекта којим је обухваћена туристичка сигнализација за означавање значајних архитектонско грађевинских објеката, Нишке тврђаве и осталих значајних туристичких објеката, су извршене следеће активности:

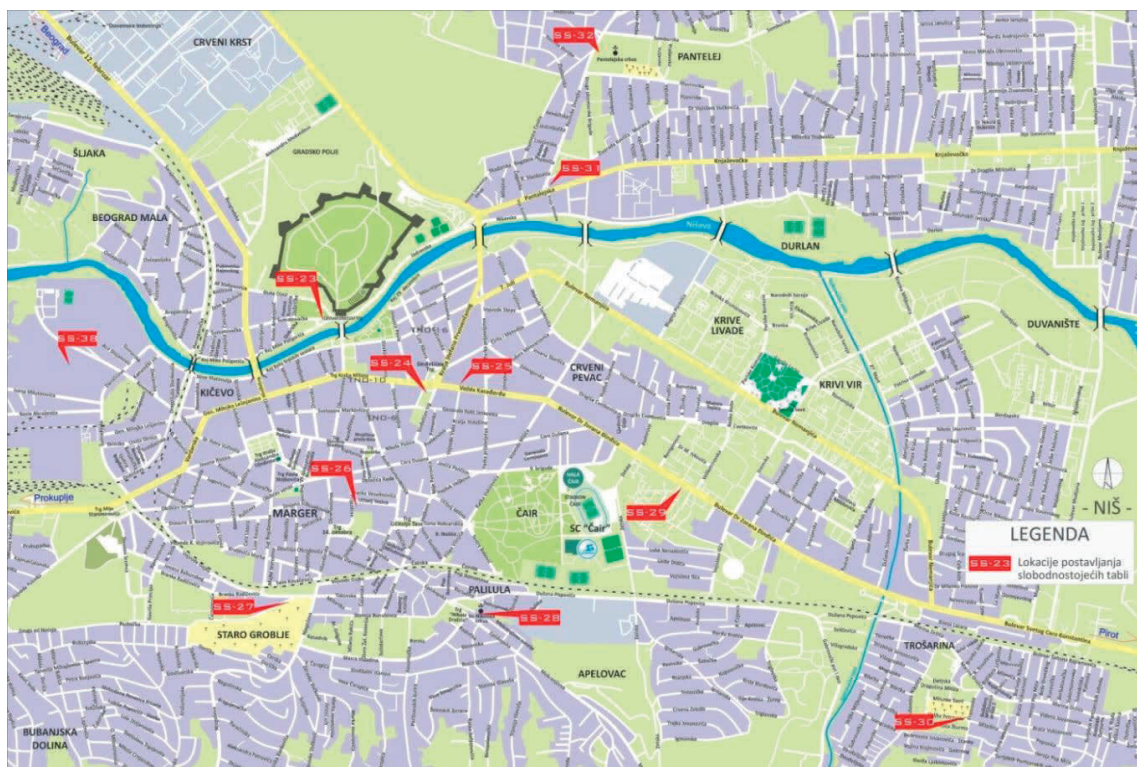
1. Одређен је материјал за израду, изглед, димензије, позиције и начин постављања слободностојећих и општих табли (информационих табли), као и табли на објектима. Такође је дефинисан и потребан број и врста носача информационих табли, као и начин причвршћивања табли на објекат;
2. Извршено је теренско истраживање у циљу анализе постојећег стања;
3. У потпуности су одређене микролокације за постављање информационих табли, односно одређен је положај микролокација, што је представљено у ситуационом плану са одговарајућом фотодокументацијом у циљу ефикасног пројектног решења за постављање, као и за исходавање свих неопходних сагласности од надлежних институција.

Извршено је снимање микролокација на којима се поставља информациона табла GPS уређајем за мобилно мапирање у формату погодном за уношење у програмски пакет ACAD. Микролокације постављања знакова су геореференциране са одговарајућим координатама.

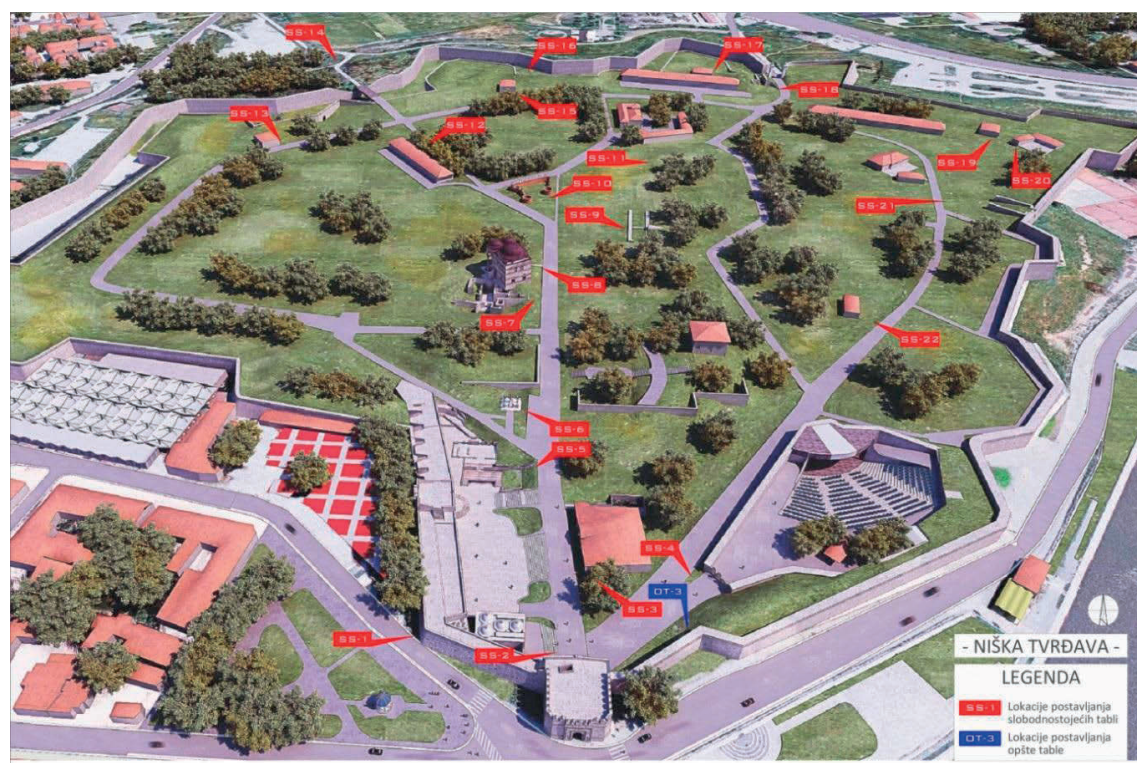


Слика 4-70 Прегледна карта локација на којима су постављене слободностојеће и опште табле у околини града

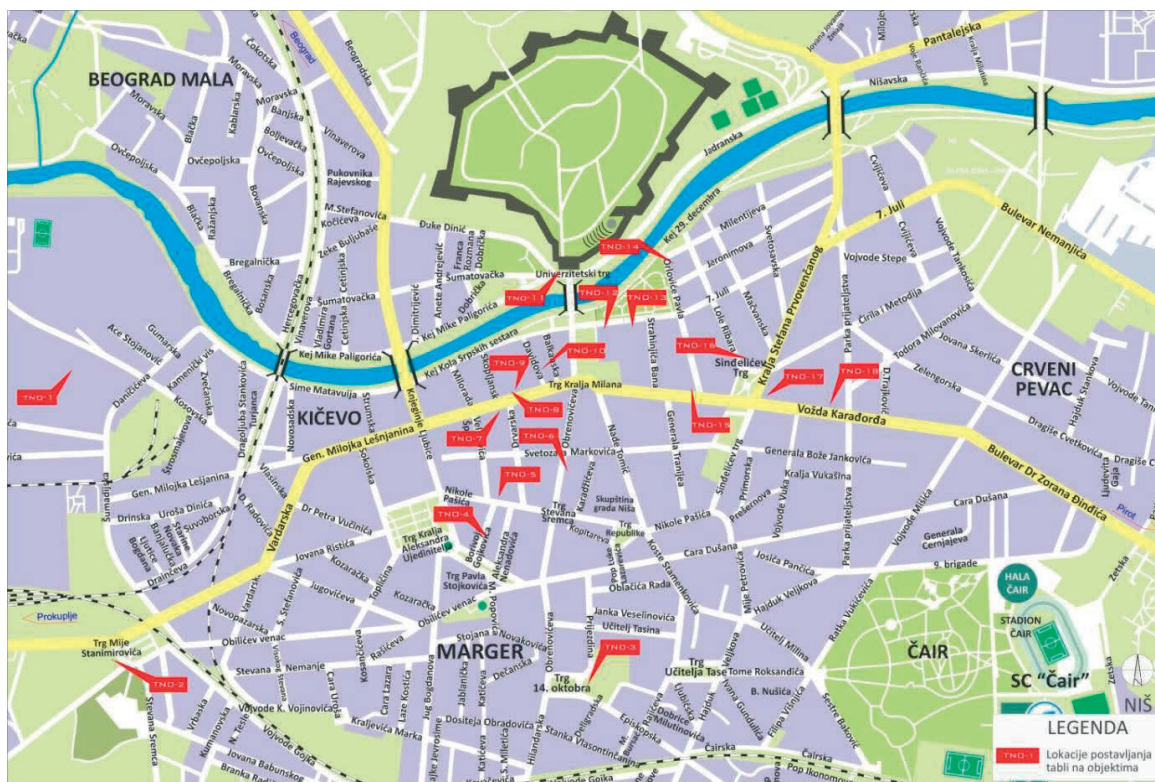
Мастер план за означавање туристичких одредишта и управљање туристичком сигнализацијом на државним путевима у Републици Србији



Слика 4-71 Прегледна карта локација на којима су постављене слободностојеће и опште табле у граду



Слика 4-72 Прегледна карта локација на којима су постављене слободностојеће и опште табле у Нишкој тврђави

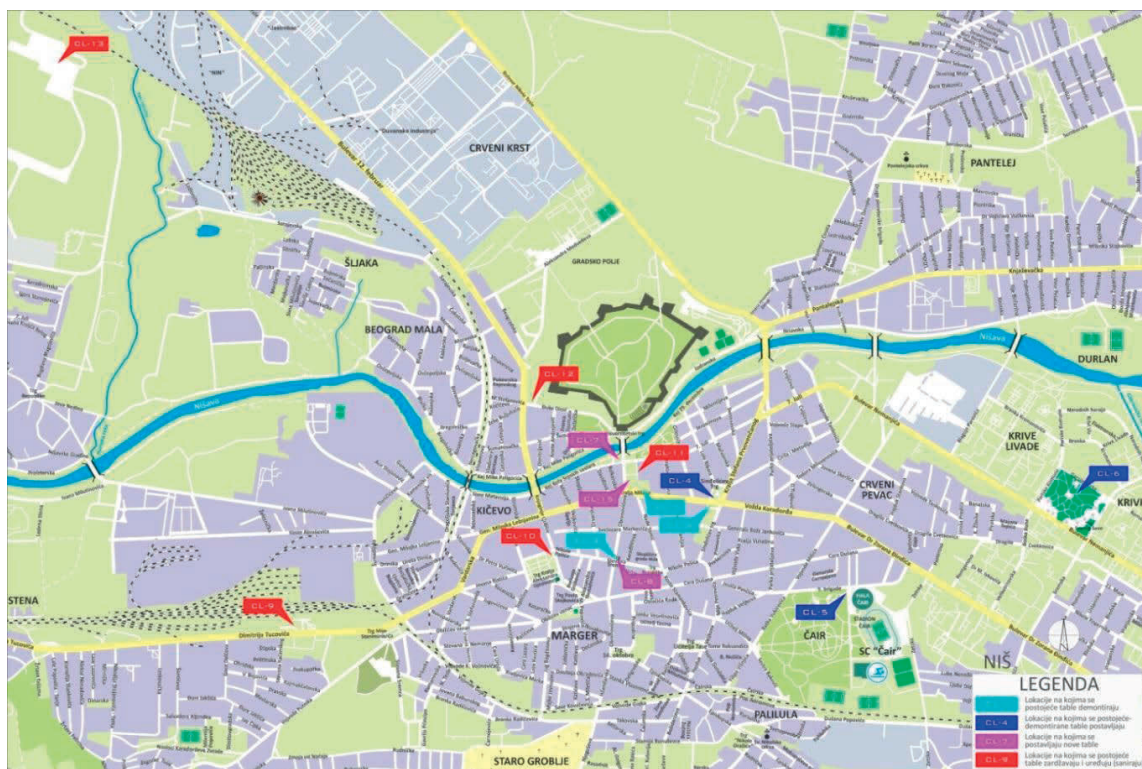


Слика 4-73 Прегледна значајних архитектонских објеката на којима су постављене табле

У оквиру дела пројекта којим је обухваћена туристичка сигнализација – постављање рекламних табли „city light” су извршене следеће активности:

1. Одређен је материјал за израду, изглед, димензије, позиције и начин постављања City light табле;
2. Извршено је теренско истраживање у циљу анализе постојећег стања;
3. У потпуности су одређене микролокације за постављање City light табле, односно одређен је положај микролокација, што је представљено у ситуационом плану са одговарајућом фотодокументацијом у циљу ефикасног пројектног решења за постављање, као и за исходавање свих неопходних сагласности од надлежних институција.

Извршено је снимање микролокација на којима се поставља City light табла GPS уређајем за мобилно мапирање у формату погодном за уношење у програмски пакет ACAD. Микролокације постављања знакова су геореференциране са одговарајућим координатама.



Слика 4-74 Прегледна карта локација на којима су постављене City light табле

4. Коришћени прописи и техничке карактеристике туристичке сигнализације

Туристичка сигнализација је пројектована у складу са устаљеном пројектантском праксом и важећом регулативом који третирају ову област, уз то да одређена решења нису предвиђена ни у једним од стандарда и правилника који су били на снази у то време већ су дата посебна пројектантска решења. Поред наведеног, туристичка сигнализација је пројектована у складу са тадашњим предлогом Српског стандарда SRPS Z.S2.600 уз примену модификација одређених у стандарду SRPS Z.S2.341.

Постављање сигнализације на аутопуту, према тада важећим прописима који произилазе из Закона о безбедности саобраћаја није било дозвољено, док је по основу подзаконских аката Закона о туризму било могуће да се изврши постављање туристичке сигнализације на аутопуту. Како би се решила ова контрадикција, министарство надлежног за послове туризма је дало мишљење да је предметни пројекат од изузетног значаја за развој туризма у Републици Србији на основу ког је постављена туристичка сигнализација на аутопуту. Обзиром да се постављање саобраћајне сигнализације на путевима а тиме и туристичке сигнализације врши на основу прописа који су везани за Закон о безбедности саобраћаја, пројектант је био у обавези да се придржава наведеног закона и да туристичку сигнализацију изради према важећем Правилнику о саобраћајној сигнализацији, да би Инвеститор могао да добије дозволу за постављање туристичке сигнализације.

Поред наведеног, туристичка сигнализација је пројектована применом следећих стандарда:

- SRPS Z.S2.601-1

- SRPS Z.S2.341
- SRPS U.S2.201, SRPS U.S2.202, SRPS U.S2.203 и SRPS U.S2.204
- SRPS U.S2.314

За означавање туристичких одредишта су коришћени следећи знакови туристичке сигнализације:

- знак „туристичка информациона табла“,
- знак „туристичка стреласти путоказ“,
- знак „туристичка путоказна табла“,
- знак „путоказ за јавне објекте“,
- знак „туристичка табла за означавање туристичког одредишта“ који се поставља непосредно испред објекта,
- Опште табле, табле које се постављају испред комплекса (Нишка тврђава, Чегар и Бубањ),
- Слободностојеће табле, табле које се постављају испред објеката,
- Табле на објектима, информативне табле које се постављају на објектима,
- City light табле, табле на којима се истиче туристички и информативни садржај.

Знакови „туристичка информациона табла“, „туристичка стреласти путоказ“, „туристичка путоказна табла“, „путоказ за јавне објекте“, „туристичка табла за означавање туристичког одредишта“ су пројектовани у складу са устаљеном пројектантском праксом и важећом регулативом који третирају ову област, уз посебна пројектантска решења која су предвиђена предлогом стандарда о туристичкој сигнализацији. Боја основе пројектованих саобраћајних знакова је одабрана према врсти одредишта према којем упућује поједини знак, па је сходно томе, коришћена црвена, браон, бела, плава и зелена боја. Димензије табли су прилагођене реалним условима на терену, што подразумева просторна ограничења, постојећа ограничења брзине кретања и услове које претпоставља микролокација постављања. У складу са Пројектним задатком, а услед ограничења које намећу наведени услови на терену, Пројектант је у изради туристичке сигнализације употребио оптималну висину слова у циљу постизања примењивог и одрживог решења.

Опште табле, Слободностојеће табле, Табле на објектима и City light табле су пројектоване у складу са Решењем о утврђивању услова за предузимање мера техничке заштите, број 142, издатог од стране Завода за заштиту споменика културе Ниш и у складу са предпројектним условима и осталим захтевима Наручиоца.

На наредним сликама је приказана туристичка сигнализација која је коришћена у изради и реализацији предметног пројекта.



Слика 4-75 Знак туристичка путоказна табла израђен у складу са предлогом стандарда SRPS U.S2.600., на основу примене и модификације стандарда SRPS U.S2.341.



Слика 4-76 Знак туристичка путоказна табла израђен у складу са предлогом стандарда SRPS U.S2.600., на основу примене и модификације стандарда SRPS U.S2.341.



Слика 4-77 Знак туристичка путоказна табла израђен у складу са предлогом стандарда SRPS U.S2.600., на основу примене и модификације стандарда SRPS U.S2.341.



Слика 4-78 Знак туристичка путоказна табла израђен у складу са предлогом стандарда SRPS U.S2.600., на основу примене и модификације стандарда SRPS U.S2.341.



Слика 4-79 Знак туристичка путоказна табла израђен у складу са предлогом стандарда SRPS U.S2.600., на основу примене и модификације стандарда SRPS U.S2.341.



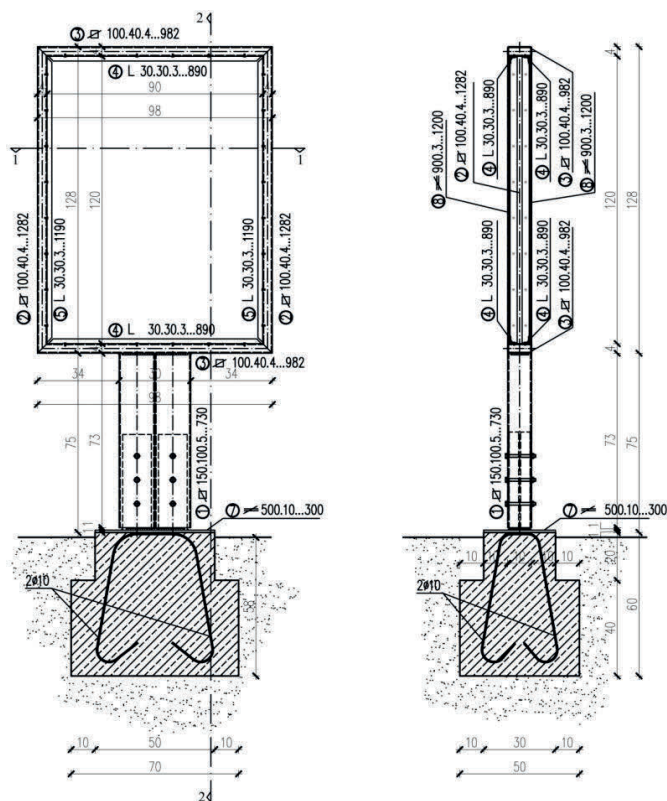
Слика 4-80 Знак туристичка путоказна табла израђен у складу са предлогом стандарда SRPS U.S2.600., на основу примене и модификације стандарда SRPS U.S2.341.



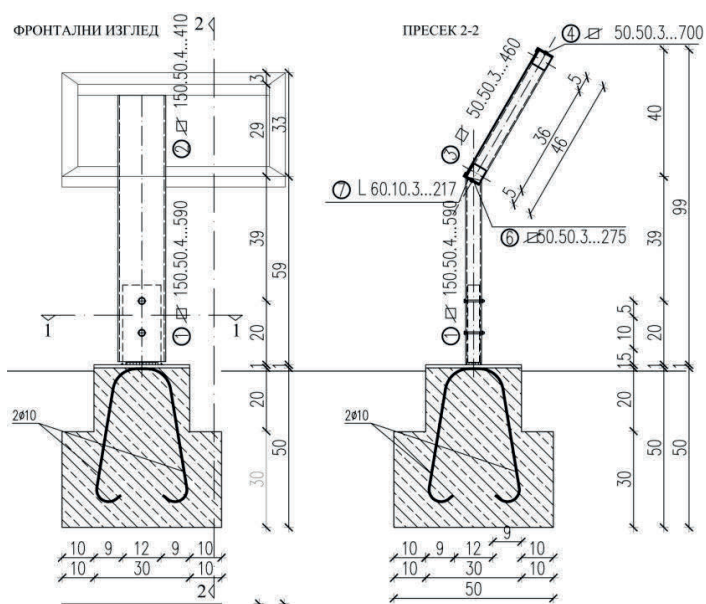
Слика 4-81 Принцип постављања знакова туристичка путоказна табла на заједничком носачу у складу са предлогом стандарда SRPS U.S2.600.



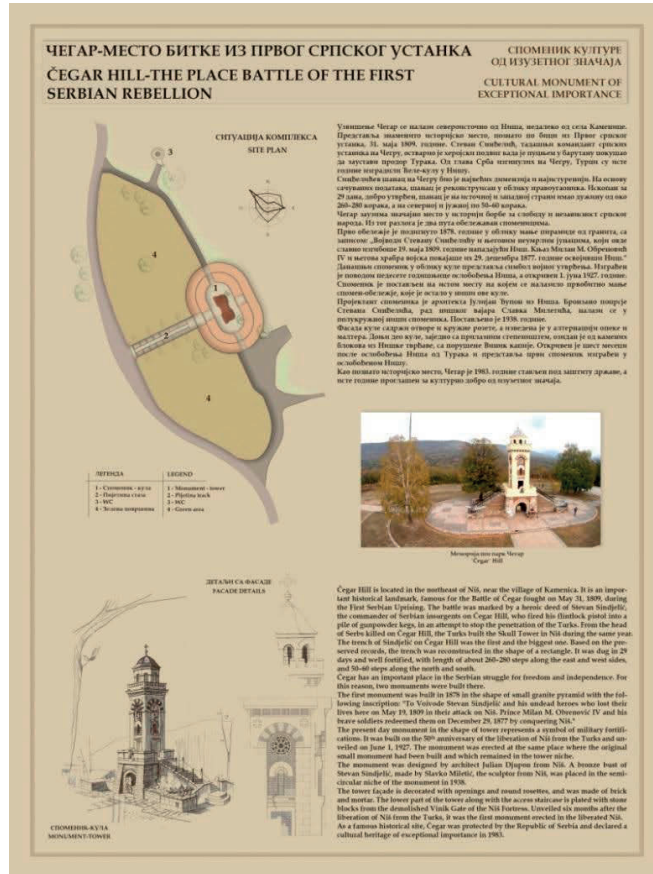
Слика 4-82 Знак туристичка информациона табла израђен у складу са предлогом стандарда SRPS U.S2.600.



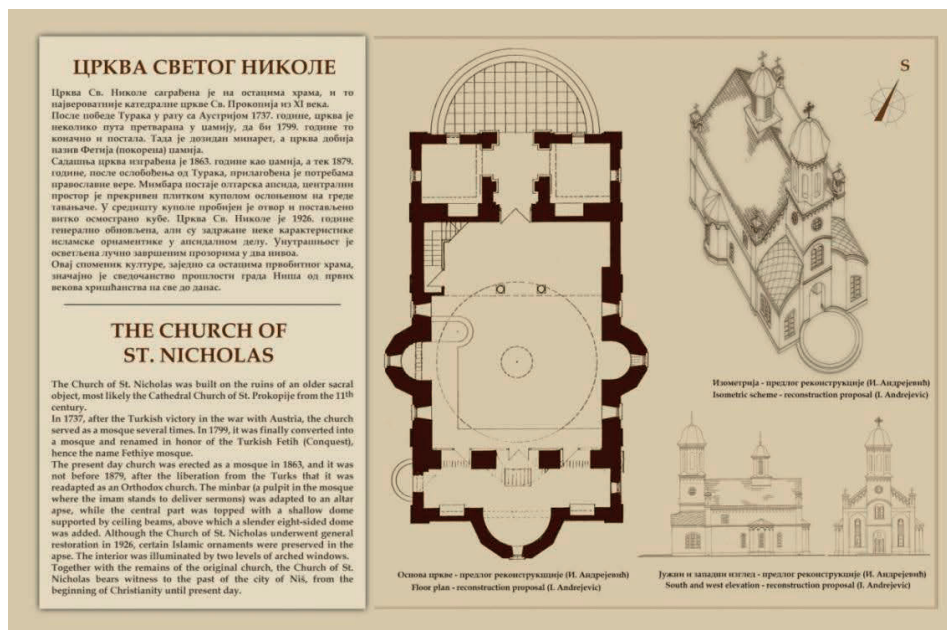
Слика 4-83 Конструкција Опште табле која се поставља унутар туристичких комплекса како би пружила више информација о туристичком комплексу



Слика 4-84 Конструкција Слободностојеће табле која се поставља да пружи више информација о туристичком садржају који се налази унутар туристичког комплекса



Слика 4-85 Садржај Опште табле која се поставља унутар туристичких комплекса како би пружила више информација о туристичком комплексу



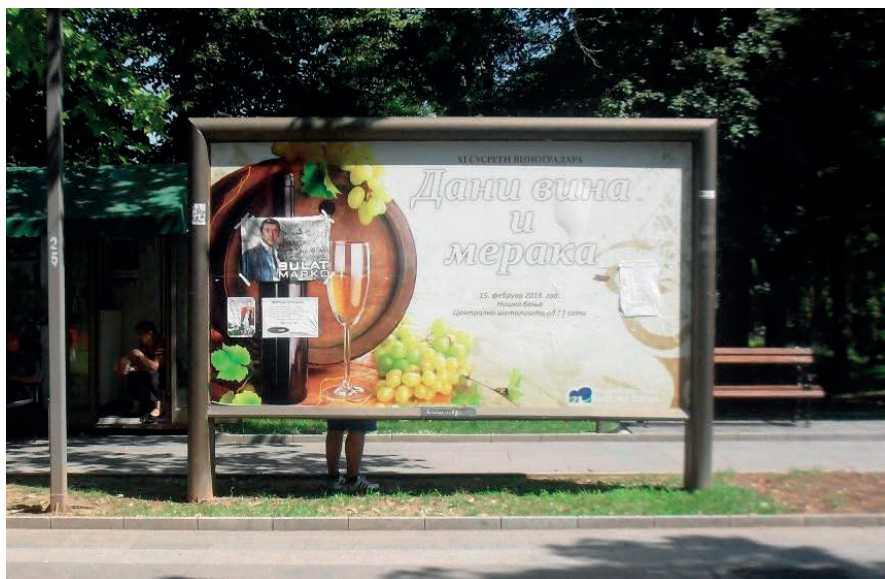
Слика 4-86 Садржај Слободностојеће табле која се поставља да пружи више информација о туристичком садржају који се налази унутар туристичког комплекса



Слика 4-87 Садржај и изглед табле која се поставља на значајан архитектонско грађевински објекат



Слика 4-88 Изглед постојеће City light табла која је санирана и премештена на другу локацију



Слика 4-89 Изглед постојеће City light табла која је санирана



Слика 4-90 Изглед новопостављене City light табле

Знак обавештења који се поставља непосредно испред објекта није био предвиђен ни једним од стандарда и правилника који су били на снази у то време и он је пројектован према посебно решењу пројектанта, као и пиктограм „око“ који пројектован уз пиктограм који се односи на објекат. Такође није било предвиђено ни једним од стандарда и правилника који су били на снази у то време и да основа табле туристичке сигнализације буде црвене боје као што је у овом пројекту предвиђено за означавање „Туристичких информација“. Наведено је било садржано у предлогу стандарда о туристичкој сигнализацији, те је на основу тога извршено пројектовање одговарајућих решења.

Ређање табли на носач је урађено тако да су прво груписане табле по боји (хронолошки ређане: црвена, браон, бела, плава па зелена), након тога су табле ређане у оквиру групе, а на основу правца одредишта (хронолошки ређане: право, лево, десно) па по удаљености, такође у оквиру сваке групе посебно (прво удаљеније па ближе одредиште).

Димензије знакова зависе од врсте знака и назива одредишта. Пројектант је извршио корекцију висине слова на туристичким путоказним таблама како би димензије табли прилагодио реалним условима на терену. Примењена висина слова за туристичке информационе табле (ТИТ) је 280mm, 210 mm, 200 mm, 160 mm, 150 mm и 120 mm, за туристичке стреласте путоказе (TSP) 210 mm и 140 mm, а за туристичке табле (ТТ) 140 mm и 84 mm. Натписи на ТИТ су исписани ћириличним нормалним и уским писмом према СРПС У.С4.203 и СРПС У.С4.204 и латиничним нормалним и уским писмом према СРПС У.С4.201 и СРПС У.С4.202. Натписи на TSP и ТТ су исписани ћириличним уским писмом према СРПС У.С4.204 и латиничним уским писмом према СРПС У.С4.202.

Сви елементи на лицу знака су израђени од фолије која има ретрорефлексију класе II.

За „туристичке информационе табле“ су употребљени решеткасти носачи, док су за „туристичке стреласте путоказе“ и „туристичке путоказне табле“ коришћени цевни носачи (најчешће два комада по знаку), а кутијасте полупортални носачи су употребљени за „туристичке путоказне табле“, „путоказе за јавне објекте“ и „туристичке табле за означавање туристичког одредишта“.

Опште и Слободностојеће табле се израђују штампањем садржаја у пуном колору на PVC фолији која се лепи на алуминијумску подлогу, минималне дебљине 0,06mm. Табле су финално заштићене премазима отпорним на атмосферске утицаје и UV зрачења уз примену заштитне антиграфит фолије. Табле се постављају на металној подконструкцији.

Табле које се постављају на објектима се израђују од месинга дебљине 5 mm. Спољна обрада табли је тзв. "чешљани месинг" у циљу добијања матиране подлоге. Ивице табли су обарају под углом од 45 степени и полирају се до високог сјаја. Гравура је обојена у црно и дубине је од 0,5 до 1 mm. На позадини табле су уграђени анкери за монтажу који се не виде на лицу табле. Монтажа на спољни зид објекта је извршена анкеровањем и типловањем. Заштита табле је извршена висококвалитетним ауто лаком или одговарајућим PVC материјалом за спољну употребу.

5. Одржавање туристичке сигнализације

Од дана постављања нису вршене активности на редовном или ванредном одржавању ове туристичке сигнализације.

6. Недостаци пројекта и туристичке сигнализације

Основни недостаци овог пројекта произилазе из намере инвеститора да прибави дозволу за постављање туристичке сигнализације у складу са прописима, услед чега није било могуће користити туристичку сигнализацију предвиђени Правилником о садржини и начину истицања туристичке сигнализације, већ само ону која је предвиђена Правилником о саобраћајној сигнализацији и пратећим стандардом SRPS Z.S2.600. Наиме, примена стандарда SRPS Z.S2.600, има бројна ограничења која доводе до превеликих димензија појединих табли, као и атипичног и нелогичног изгледа туристичке сигнализације у случају када се на истом носачу постављају знакови којима се упућује за смер кретања право и за смер скретања лево или десно. Међутим, надлежне институције су прихватиле измену појединих туристичких знакова у циљу минимизације њених димензија и елиминисања недостатака који су били присутни у претходним пројектима у случају када се постављало више различитих знакова на заједничком носачу. Ове корекције су произашле из слободнијег тумачења стандарда SRPS Z.S2.600, као и другачије примене стандарда SRPS Z.S2.341, што представља први и најзначајнији корак у усклађивању туристичке сигнализације са потребама на терену. На овај начин су елиминисани основни недостаци претходних пројеката у овом пројекту су знакови „туристичка информациона табла“, „туристичка стреласти путоказ“, „туристичка путоказна табла“, „путоказ за јавне објекте“, „туристичка табла за означавање туристичког одредишта“ пројектовани у складу са устаљеном пројектантском праксом и важећом регулативом који третирају ову област, уз посебна пројектантска решења предвиђена предлогом стандарда, чиме су избегнути проблеми превелике димензије табли које не одговарају реалним условима на терену, постојећим ограничењима брзине кретања и условима које претпоставља микролокација постављања. У циљу постизања примењивог и одрживог решења у изради туристичке сигнализације је употребљена оптимална висина слова.

Недостатак представља постављање туристичке сигнализације на аутопуту, где је због непостојања одговарајућих прописа и могућности да се туристичко одредиште означи на стандардној путоказној сигнализацији, извршено постављање туристичке информационе табле којом је означен Град Ниш. Додатни недостатак је проблем одржавања јер се туристичка сигнализација не одржава од момента њеног постављања.

4.2.4 Туристичка сигнализација на појединим подручјима

Анализом постављене туристичке сигнализације на појединим подручјима су обухваћени следећи пројекти:

- Пројекат туристичке сигнализације за означавање Власине
- Пројекат туристичке сигнализације за означавање Туристичке регије Западна Србија

4.2.4.1 Туристичка сигнализација за означавање Власине

Последњих година су UNITED NATIONS DEVELOPMENT PROGRAMME (UNDP), Општина Сурдулица, ЈП Дирекција за грађевинско земљиште и путеве општине Сурдулица и Туристичка организација Сурдулица били изузетно активни у промоцији екотуризма и заштити животне средине Власинског језера, као једном од потенцијално најзначајнијих туристичких дестинација на подручју Републике Србије. У сврху реализације програма, односно промоције екотуризма и заштите животне средине Власинског језера UNDP је заједно са компанијом Coca Cola systems определило средства у висини од 261.000 USD у периоду од 2011 до 2014 године.

Једна од активности предвиђених програмом било је постављање Туристичке сигнализације за означавање Власине, која је одлуком надлежних институција проглашена Природним пределом изузетне вредности Републике Србије.

Циљ пројекта је било пружање помоћи Општини Сурдулица у развоју екотуризма и очувања природне околине, као највећег потенцијала општине. Постављањем туристичке сигнализације је очекивано повећање корисника туристичких услуга кроз правовремено и транспарентно пружање информација учесницима у саобраћају, како онима у транзиту тако и путницима (туристима) намерницима.

Овим саобраћајним пројектом је обухваћена израда и постављање туристичке саобраћајне сигнализације за означавање Власине. Туристичка саобраћајна сигнализација је пројектована у складу са Пројектним задатком Инвеститора, законом, правилницима и стандардима који третирају предметну област. Предметни пројекат се састоји из два дела:

- Туристичка сигнализација за означавање Власине и за означавање бициклистичке руте на јавним путевима
- Туристичка сигнализација за означавање стаза за пешачење на Власини

Туристичка сигнализација за означавање Власине и за означавање бициклистичке руте на јавним путевима:

Пројектним задатком је предвиђено да у оквиру израде пројектно техничке документације израде адекватна решења за постављање туристичке сигнализације на државном путу првог А реда бр.1 из правца Београда и Скопља, саобраћајне и туристичке сигнализације на државном путу другог реда бр. 136 из правца Владичиног Хана – Сурдулице - Стразимировца и на државном путу другог реда бр. 181 из правца Власотинце – Црна Трава – Власина –

Босилеград, као и на обележеним пешачким и бициклическим рутама око Власинског језера за вођење туристичког саобраћаја на Власинском језеру (туристичка сигнализација и инфо табле).

Пројектно решење, у складу са пројектним задатком, предвидело је постављање сигнализације у 2 фазе. Прва фаза је обухватила:

- Постављање туристичке сигнализације за вођење туристичког саобраћаја у складу са израђеном пројектном документацијом за државне путеве првог А реда бр.1 (По један велики и по један мали знак из правца Београда и Скопља).
- Постављање туристичке сигнализације за вођење туристичког саобраћаја у складу са израђеном пројектном документацијом за државне путеве другог реда бр.136 и бр.181 (Укупно 12 знакова).
- Постављање туристичке сигнализације и инфо табле у пешачкој и бициклическој зони Власинског језера (12 знакова/инфо табле). Туристичке инфо табле треба да буду израђене од дрвета и усклађене са међународно прихваћеним стандардима обележавања пешачких и бициклических стаза.

У другој фази је предвиђено постављање туристичке сигнализације на додатним локацијама дуж наведених путних праваца у циљу потпунијег пружања информација, као и постављање туристичких информационих табли за означавање Власине на уласку у Србију из Бугарске (Стрезимировце и Рибарци, као и на државном путу Власотинце - Пирот код места Свође), за које није било средстава за постављање у фази I.

Туристичка сигнализација за означавање стаза за пешачење на Власини:

У оквиру састанака и презентација извршених са представницима Инвеститора, а у циљу израде одговарајућег пројектног решење, дефинисане су мапе и карте које треба буду постављене на сигнализацији за означавање пешачких стаза, као и димензије и материјали који ће се користити за израду сигнализације.

1. Инвеститор и значај пројекта

Наручилац пројекта је била ЈП Дирекција за грађевинско земљиште и путеве општине Сурдулица, а инвеститор је био United nations development programme, који је у потпуности финансирао израду техничке документације и постављање туристичке сигнализације.

Министарство надлежно за послове туризма је оценило да овај пројекат велики значај за развој туризма.

2. Туристичка одредишта и локације постављања туристичке сигнализације

Туристичка одредишта која су означена у оквиру овог пројекта се деле на:

- Власина, као Предео изузетних одлика,
- Бициклическа рута и
- Пешачке стазе на Власини.

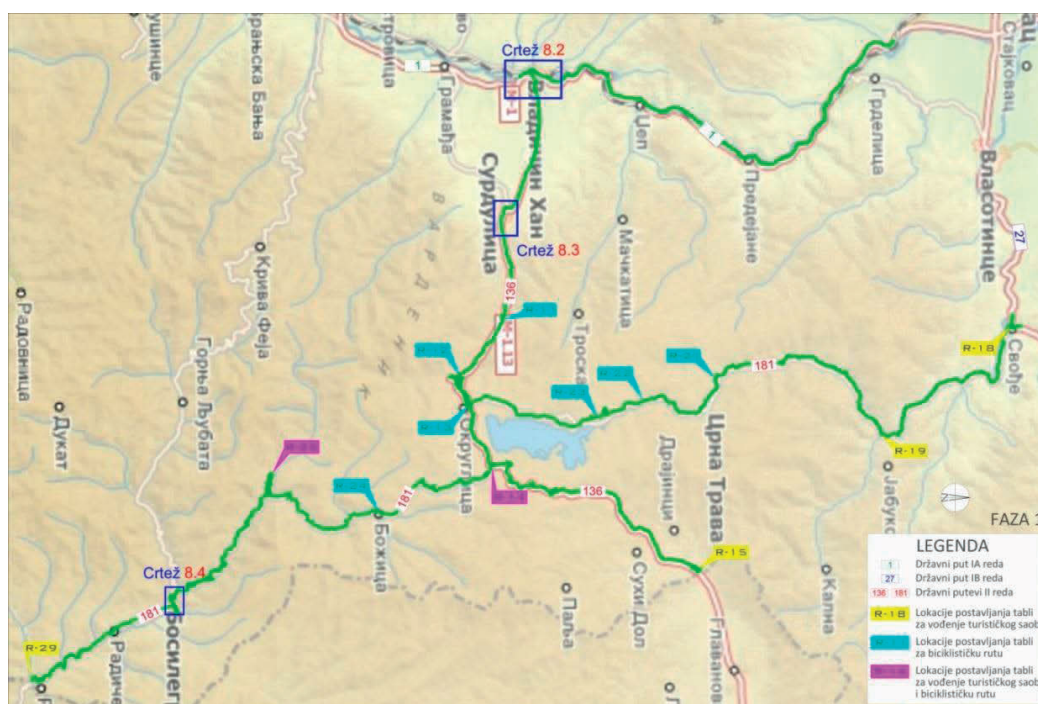
Туристичка сигнализација је постављена на државним путевима I и II реда, на општинским путевима и на улицама у насељима.

3. Опис техничког решења

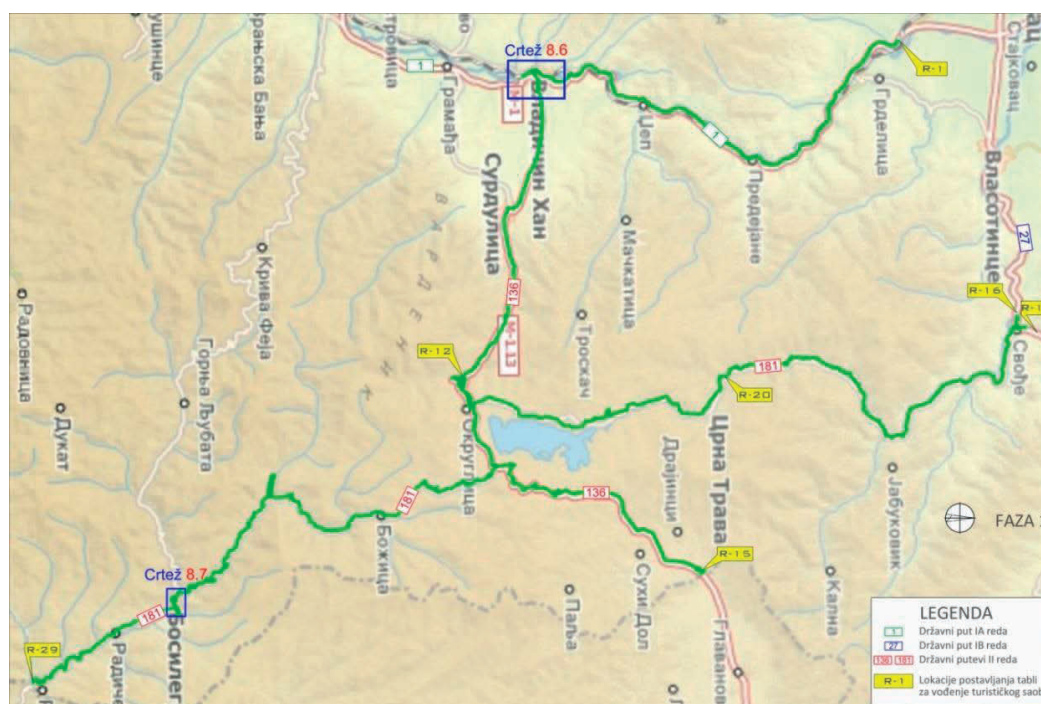
А. У оквиру теренских истраживања извршен обилазак целокупне трасе путева на којима је пројектним задатком предвиђено постављање сигнализације, свих раскрсница и локација на којима ће се извршити постављање сигнализације предвиђене пројектом. Извршено је снимање постојеће саобраћајне сигнализације и опреме на локацијама обрађеним пројектом, као и снимање целокупне трасе винског пута GPS уређајем за мобилно мапирање. На деоницама државних путева је извршено одређивање положаја постојећих саобраћајних знакова и њихов положај је одређен стационажом пута у односу на чворне тачке важећег референтног система. На основу теренских истраживања, Пројектант је формирао ситуационе планове који је користио као подлогу за израду пројектног решења. У ситуационом плану је, поред пројектног решења, приказана и постојећа саобраћајна сигнализација и опрема.

Као што је наведено, на основу теренских истраживања Пројектант је утврдио просторни распоред постојеће саобраћајне сигнализације и опреме. Сви елементи од значаја за израду пројектног решења су фотографисани и приказани у ситуационом плану. Предвиђено је постављање сигнализације на микролокацијама на којима није угрожена прегледност, као ни и безбедност свих учесника у саобраћају. Пројектно решење је, између осталог, израђено у складу са прецизним упутством одређеним у пројектном задатку, где је дефинисан број табли и знакова туристичке сигнализације које је потребно поставити у првој фази на одређеним путним правцима.

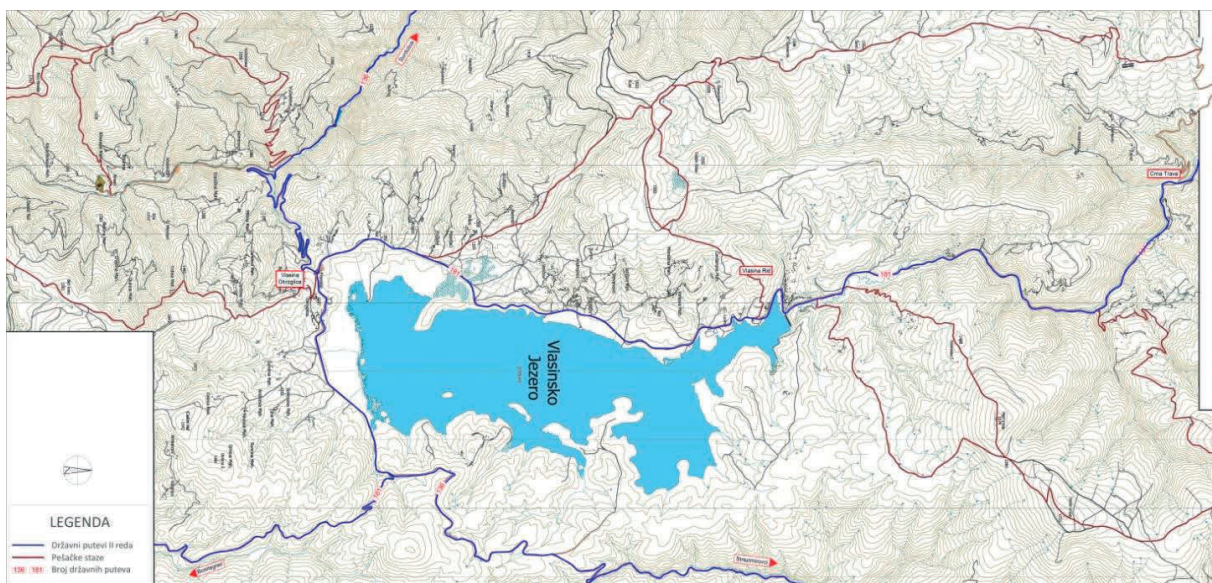
Предметна сигнализација је пројектована у складу са важећим законом, правилницима и стандардима који третирају ову област. У складу са Правилником о саобраћајној сигнализацији и туристичким значајем Власине која је проглашена пределом изузетних одлика, пројектована је основа знакова и табли туристичке саобраћајне сигнализације браон боје. Туристичка сигнализација за означавање бициклистичке руте Власина је пројектована у складу са важећим Правилником о садржини и начину истицања туристичке сигнализације. Димензије табли и знакова су прилагођене реалним условима на терену, што подразумева просторна ограничења, постојећа ограничења брзине кретања и услове које претпоставља микролокација постављања. Услед ограничења које намећу наведени услови на терену, Пројектант је у изради туристичке сигнализације употребио оптималну висину слова у циљу постизања примењивог и одрживог решења.



Слика 4-91 Прегледна карта локација и раскрсница на којима је постављена туристичка сигнализација за означавање Власине и бициклистичке руте – фаза 1



Слика 4-92 Прегледна карта локација и раскрсница на којима је постављена туристичка сигнализација за означавање Власине и бициклистичке руте – фаза 2



Слика 4-93 Прегледна карта локација на којима је постављена туристичка сигнализација за означавање стаза за пешачење

4. Коришћени прописи и техничке карактеристике туристичке сигнализације

Туристичка сигнализација је пројектована у складу са тадашњим предлогом Српског стандарда SRPS Z.S2.600 уз примену модификација одређених у стандарду SRPS Z.S2.341.

Поред наведеног, туристичка сигнализација је пројектована применом следећих стандарда:

- SRPS Z.S2.601-1
- SRPS Z.S2.341
- SRPS U.S2.201, SRPS U.S2.202, SRPS U.S2.203 и SRPS U.S2.204
- SRPS U.S2.314

За означавање туристичких одредишта су коришћени следећи знакови туристичке сигнализације:

- знак „туристичка информациона табла“,
- знак „туристичка стреласти путоказ“,
- знак „туристичка путоказна табла“,
- знак „бициклички путоказ“,
- Бицикличка информативна табла,
- Пешачка информативна табла.

Знакови „туристичка информациона табла“, „туристичка стреласти путоказ“, „туристичка путоказна табла“ су пројектовани у складу са устаљеном пројектантском праксом и важећом регулативом који третирају ову област, уз посебна пројектантска решења. Боја основе пројектованих саобраћајних знакова је одабрана према врсти одредишта према којем упућује

поједини знак, па је сходно томе, коришћена браон боја. Димензије табле су прилагођене реалним условима на терену, што подразумева просторна ограничења, постојећа ограничења брзине кретања и услове које претпоставља микролокација постављања. У складу са Пројектним задатком, а услед ограничења које намећу наведени услови на терену, Пројектант је у изради туристичке сигнализације употребио оптималну висину слова у циљу постизања примењивог и одрживог решења.

Знакови „бициклически путоказ“ и Бициклическа информативна табла су пројектоване у складу са савременом пројектантском праксом, а дизајн самих табле је одређен посебно за бициклическу руту Власина. Бициклическа информативна табла у себи садржи и мапу која је представљена на Пешачке информативне табле.

Пешачке информативне табле су израђене од алуминијумског лима са претходно аплицираним мапама Власине са уцртаним пешачким стазама који се причвршћује на таблу израђену од водоотпорног шпера дебљине 15 mm. Лим се причвршћује одговарајућим монтажним лепком отпорним на спољне утицаје. Табле од дрвеног материјала се претходно заштићују одговарајућим премазом (сандолин и сл.). Ове табле се постављају на дрвени носач.

На наредним сликама је приказана туристичка сигнализација која је коришћена у изради и реализацији предметног пројекта.



Слика 4-94 Знак туристички стреласт путоказ израђен у складу са предлогом стандарда SRPS U.S2.600.



Слика 4-95 Знак туристички стреласт путоказ израђен у складу са предлогом стандарда SRPS U.S2.600.



Слика 4-96 Знак туристичка информациона табла израђен у складу са предлогом стандарда SRPS U.S2.600 чиме је омогућена рационализације димензије знака



Слика 4-97 Знак „бицикlistички путоказ“



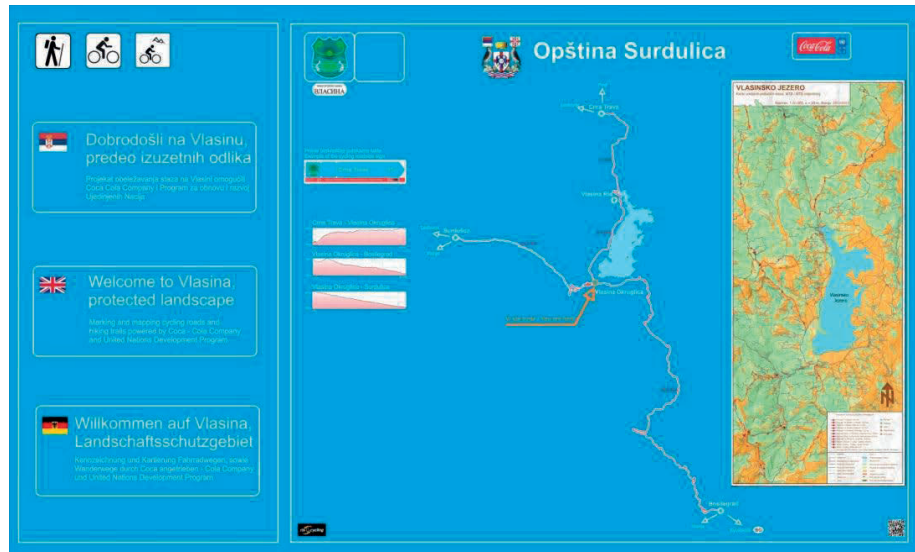
Слика 4-98 Знак „бицикlistички путоказ“



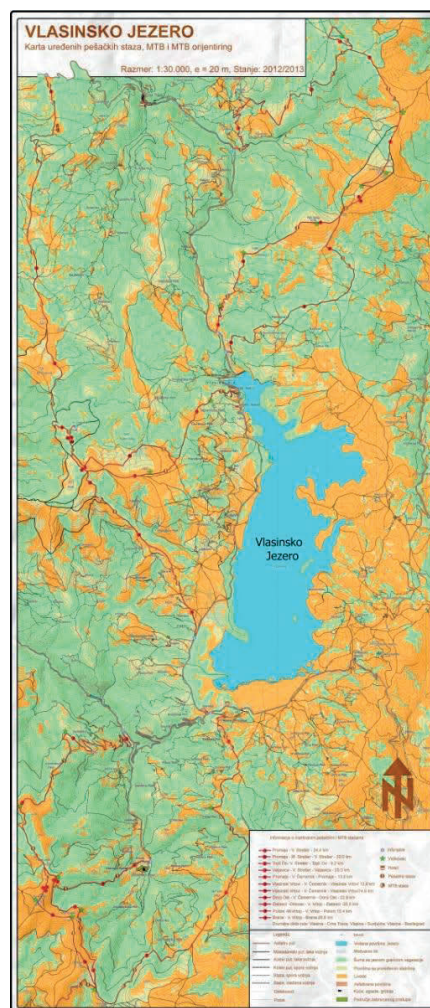
Слика 4-99 Знак „бицикlistички путоказ“



Слика 4-100 Знак „бицикlistички путоказ“



Слика 4-101 Знак „бицикличичка информациона табла“



Слика 4-102 Прегледна карта пешачких стаза постављена на знаку

Димензије знакова зависе од врсте знака и назива одредишта. Пројектант је извршио корекцију висине слова на туристичким путоказним таблама како би димензије табли прилагодио реалним условима на терену. Примењена висина слова за туристичке информационе табле је 125 mm и 175 mm, за туристичке стреласте путоказе и туристичке путоказне табле 105 mm, 140 mm и 175 mm. Натписи су исписани ћириличним нормалним и уским писмом према СРПС У.С4.203 и СРПС У.С4.204 и латиничним нормалним и уским писмом према СРПС У.С4.201 и СРПС У.С4.202. На „туристичким информационим таблама“ су поред пиктограма за Власину као Предео изузетних одлика пројектовани и пиктограми који ближе говоре о садржајима на подручју Власине.

Сви елементи на лицу знака су израђени од фолије која има ретрорефлексију класе II, а на бицикличким и пешачким таблама класе I.

За „туристичке информационе табле“ су употребљени решеткасти носачи, док су за „туристичке стреласте путоказе“ и „туристичке путоказне табле“ коришћени цевни носачи (најчешће два комада по знаку), као и за бицикличке путоказе (најчешће један комад по знаку), а за пешачке табле су употребљени дрвени носачи.

5. Одржавање туристичке сигнализације

Од дана постављања нису вршене активности на редовном или ванредном одржавању ове туристичке сигнализације.

6. Недостаци пројекта и туристичке сигнализације

Основни недостаци овог пројекта произилазе из намере инвеститора да прибави дозволу за постављање туристичке сигнализације у складу са прописима, услед чега није било могуће користити туристичку сигнализацију предвиђени Правилником о садржини и начину истицања туристичке сигнализације, већ само ону која је предвиђена Правилником о саобраћајној сигнализацији и пратећим стандардом SRPS Z.S2.600. Наиме, примена стандарда SRPS Z.S2.600, има бројна ограничења која доводе до превеликих димензија појединих табли, као и атипичног и нелогичног изгледа туристичке сигнализације у случају када се на истом носачу постављају знакови којима се упућује за смер кретања право и за смер скретања лево или десно. Међутим, надлежне институције су прихватиле измену појединих туристичких знакова у циљу минимизације њених димензија и елиминисања недостатака који су били присутни у претходним пројектима у случају када се постављало више различитих знакова на заједничком носачу. Ове корекције су произашле из слободнијег тумачења стандарда SRPS Z.S2.600, као и другачије примене стандарда SRPS Z.S2.341, што представља први и најзначајнији корак у усклађивању туристичке сигнализације са потребама на терену. Додатни недостатак представља неодржавање постављене сигнализације која је сада у прилично лошем стању.

4.2.4.2 Туристичка сигнализација за означавање Туристичке регије Западна Србија

Пројекат постављања туристичке сигнализације у западној Србији је у оквиру **швајцарског Програма развоја приватног сектора** спровела Регионална развојна агенције Златибор.

Програм развоја приватног сектора у оквиру Регионалне развојне агенције Златибор је утврдио да не постоје јасне надлежности и процедуре за постављања туристичке сигнализације на путевима првог реда, а који су најзначајнији са аспекта транзитног туризма. Једини пројекат туристичке сигнализације који је обележио туристичке атракције на путевима првог реда је био већ поменути пројекат Вински путеви Србије. Овај пројекат је успешно реализован превасходно захваљујући томе што су Вински путеви регуларан и популаран елемент туристичке понуде у Европи, и подржани јаким иницијативама асоцијација винара.

Програм је иницирао заједничку сарадњу свих битних чинилаца за туристичку сигнализацију: Министарства трговине, туризма и телекомуникација, ЈП Путеви Србије и ТОС. На овај начин дефинисан је модел и процедуре сарадње у постављању туристичке сигнализације. Овај модел је и формално верификован кроз тројни уговора о партнерству РРА Златибор (ПСД) - ЈП Путеви Србије – ТОС који је потписан у марту 2015. године. Министарство услед бирократских ограничење није могло формално да уђе у партнерство са наведеним институцијама, али је на нивоу Министарства донета одлука о подржавању партнерског споразума.

Након што су сви партнери потврдили да је дефинисани модел сарадње на тему постављања туристичке сигнализације применљив у пракси, ПСД је иницирао тестирање модела, кроз активности мапирања и обележавања туристичких атракција на територији Западне Србије. (Златиборски, Рашки, Моравички и Колубарски округа)

Сам модел је предвиђао сет од две активности: мапирање и евалуација туристичких атракција. Иницијална активност се односила на мапирање потенцијала туристичких атракција за развој транзитног туризма. Кључну улогу у мапирању туристичких атракција одиграле су локалне туристичке организације (ЛТО), које су са локала дале предлоге туристичких атракција за обележавање туристичком сигнализацијом. ПСД је подржао ЛТО у фацитацији традиционалних произвођача да развију своје пословање у области транзитног туризма. Како би се традиционални произвођачи додатно мотивисали, ПСД је финансијски подржао 15 традиционалних произвођача у успостављању дегустационих центара традиционалне производње. До децембра 2016, већина подржани традиционалних произвођача је у потпуности успоставило дегустационе центре традиционалне производње и креирало потпуно нове туристичке атракције транзитног туризма. Пратећи пример ових традиционалних произвођача, још 5 традиционалних произвођача је кренуло да самостално инвестира у своје дегустационе центре, који су својим формирањем комплементарно утицали на туристичку понуду транзитног туризма.

Након што су локалне туристичке организације дефинисале предлоге туристичких атракција, укључујући по први пут и традиционалне произвођаче, ТОС је у сарадњи са ПСД,

Министарством и Регионалном туристичком организацијом Западна Србија, извршио евалуацију туристичких атракција базирану на принципима туристичке валоризације:

Доступност. Оцењена је доступност локалитета у односу на главне магистралне и транзитне туристичке правце. Три фактора су узета у обзир: физичка доступност у смислу путне подлоге, временска и психолошка доступност.

Туристичка атрактивност тј. способност туристичког ресурса да привуче пажњу посетилаца и да задовољи њихове туристичке потребе, тј. потребе за искуством, забавом, исхраном и пићем, сазнањем итд.

Комплементарност са укупном туристичком понудом општине и округа у коме се налази атракција. Извршена је детаљне анализа укупне туристичке понуде општина. Обележене су природне и културне атракције, у чијој близини се налазе традиционални произвођачи, јер се на тај начин повећао туристички промет и атракција и традиционалних произвођача. Пример је Потпећка пећина и грнчари у њеном атару, чија укупна понуда је комплементарна. Више појединих центара у ширем реону је формирано тј. у окрузима са том врстом специфичних производа, као заметак будућих туристичких рута традиционалних производа, а и да се искористи потенцијал оближњих туристичких дестинација.

Конкурентност. Водило се рачуна да се укључе објекти који немају конкуренцију тј. први се појављују у својој бранши на територији своје општине као дегустациони центри. На тај начин се постиже демонстрациони ефекат и подстиче развој ове врсте специфичног туристичког производа.

Диверсификација. По први пут су обележени традиционални произвођачи који никада пре нису обележавани званичном туристичком сигнализацијом: сеоско туристичко домаћинство, дестилерија ракије, грнчари, млекаре, фарме итд.

Како су се традиционални произвођачи, по први уврстили у понуду транзитног туризма, било је потребно креирати сет пиктограма за обележавање традиционалних произвођача. ТОС је у сарадњи са ПСД креирао потпуно нови сет симбола и пиктограма за обележавање традиционалних произвођача, а које ће као такве ЈП Путеви Србије уврстити у стандарде за обележавање туристичке сигнализације.

За сваку туристичку атракцију рађено је двојезично обележавање, српски/енглески, а током процеса превода утврђено је да на националном нивоу не постоје стандарди превода који прецизно дефинишу ову област. Партнери су се за потребе пројекта интерно усагласили око превођења, а да у наредном периоду на националном нивоу дефинишу стандард за превођење назива и топонима туристичких

Туристичка сигнализација постављена у оквиру овог пројекта, имала је позитиван утицај на повећање прихода и запослености, како у туризму тако и другим сродним привредним гранама. Највећа замерка на систем туристичке сигнализације се огледао у недостатку километраже на појединим туристичким путоказима ка конкретним туристичким атракцијама. Као последица тога, поједини турист нису хтели да се упуте ка овим атракцијама, јер нису могли да предвиде удаљеност атракције од главног пута.

1. Инвеститор и значај пројекта

Наручилац и инвеститор пројекта је била Регионална развојна агенција Златибор, која је у потпуности, преко горе наведеног швајцарског програма финансирала израду техничке документације и постављање туристичке сигнализације. Подршку реализацији пројекта је пружио ЈП Путеви Србије које се обавезало на одржавање сигнализације, као и министарство надлежно за послове туризма.

Министарство надлежно за послове туризма је оценило да овај пројекат има велики значај за развој туризма.

2. Туристичка одредишта и локације постављања туристичке сигнализације

Туристичка одредишта која су означена у оквиру овог пројекта се деле на:

- Културно-историјске знаменитости,
- Природне знаменитости,
- Традиционални произвођачи,
- Сеоска домаћинства.

Туристичка сигнализација је постављена на аутопуту, државним путевима I и II реда, на општинским путевима и на улицама у насељима.

3. Опис техничког решења

Пројектант је пре почетка израде Главног пројекта извршио анализу постојећег Идејног пројекта. Пројектно решење је израђено на основу Пројектно техничке документације за постављање туристичке сигнализације на територији Западне Србије која је у форми Идејног пројекта, уз допуне које су договорене са представницима Наручиоца и Инвеститора. Туристичка саобраћајна сигнализација је дефинисана у складу са Пројектним задатком Инвеститора, законом, правилницима и стандардима који третирају предметну област. Инвеститор је доставио Пројектанту списак свих туристичких локалитета које је потребно означити, као и финалне натписе на српском и енглеском језику.

У складу са Пројектним задатком, Идејним пројектом и на основу договора са представницима Инвеститора и Наручиоца, у оквиру предметног пројектног решења одређен је материјал за израду знакова, као и изглед и димензије саобраћајне сигнализације која ће се примењивати за означавање локалитета на подручју обухваћеном пројектом. Пројектант је дефинисао димензије пиктограма, као и величину и врсту слова која ће се користити за димензионисање туристичке сигнализације која ће се користити за означавање локалитета, а у зависности од врсте пута на којем се сигнализација поставља, узимајући у обзир и просторне могућности на самој микролокацији постављања поједине туристичке сигнализације. Изглед пиктограма Традиционалних произвођача је дефинисао и одобрио Наручилац. Примена пиктограма за поједина туристичка одредишта је дефинисана заједно са представницима Наручиоца и Инвеститора. Поред тога, дефинисан је и потребан број и врста носача саобраћајне

сигнализације. Одређени су путни правци на којима ће се извршити обавештавање корисника и са којих ће се извршити упућивање корисника ка дефинисаним локалитетима. У обзир су узети само значајнији путни правци са аспекта саобраћајног оптерећења, коришћења и просторног положаја у односу на који се може остварити једноставан приступ предметним локалитетима.

Пројектно решење је, између осталог, израђено у складу са основним принципом вођења саобраћаја који је саставни део Идејног пројекта уз допуне договорене са представницима Наручиоца и Инвеститора. Основни принцип вођења саобраћаја се заснива на вођењу саобраћаја до првог наредног локалитета уз мање варијације за најзначајнија туристичка одредишта. На значајнијим путним правцима на прилазима значајним туристичким одредиштима (приоритете 1-3 је одредио Наручилац) су постављене туристичко информационе табле III-401, којима се учесници у саобраћају обавештавају о близини туристичког одредишта са додатним описом који одређује то одредиште. Обзиром на изузетно велики број изузетно значајних туристичких одредишта која се налазе на подручју Западне Србије и целине коју та одредишта чине у туристичком смислу, пројектним решењем је предвиђено постављање сигнализације на аутопуту на оба прилаза код петље „Рума“, на прилазу од Београда код петље „Баточина“ и на прилазу од Ниша код петље „Појате“. Принцип који је коришћен приликом обележавања традиционалних произвођача, туристичким информационим таблама III-401, а који је осмишљен у Идејном пројекту је задржан. На значајним прилазима подручјима у ком се налази група са појединим традиционалним произвођачима, предвиђено је постављање табли III-401 са универзалним пиктограмом који се надаље користи за све традиционалне произвођаче.

Предвиђено је постављање туристичке саобраћајне сигнализације и на државним путевима I и II реда и на општинским путевима.

У оквиру теренских истраживања Пројектант је извршио обилазак свих раскрсница и локација на којима ће се извршити постављање сигнализације предвиђене пројектом. Извршено је снимање постојеће саобраћајне сигнализације и опреме на локацијама обрађеним пројектом, као и снимање GPS уређајем за мобилно мапирање. На деоницама државних путева је извршено одређивање положаја постојећих саобраћајних знакова. На основу теренских истраживања, Пројектант је формирао ситуационе планове који је користио као подлогу за израду пројектног решења. У ситуационом плану је, поред пројектног решења, приказана и постојећа саобраћајна сигнализација и опрема. На појединим раскрсницама где већ постоји туристичка саобраћајна сигнализација, из разлога прегледности и уочљивости знакова извршено је поновно пројектовање постојеће сигнализације у складу са туристичком сигнализацијом коју предвиђа предметни пројекат.

4. Коришћени прописи и техничке карактеристике туристичке сигнализације

Туристичка сигнализација је пројектована у складу са тадашњим предлогом Српског стандарда SRPS Z.S2.600 уз примену модификација одређених у стандарду SRPS Z.S2.341.

Постављање сигнализације на аутопуту, према тада важећим прописима који произилазе из Закона о безбедности саобраћаја није било дозвољено, док је по основу подзаконских аката Закона о туризму било могуће да се изврши постављање туристичке сигнализације на

аутопуту. Како би се решила ова контрадикција, министарство надлежног за послове туризма је дало мишљење да је предметни пројекат од изузетног значаја за развој туризма у Републици Србији на основу ког је постављена туристичка сигнализација на аутопуту. Обзиром да се постављање саобраћајне сигнализације на путевима а тиме и туристичке сигнализације врши на основу прописа који су везани за Закон о безбедности саобраћаја, пројектант је био у обавези да се придржава наведеног закона и да туристичку сигнализацију изради према важећем Правилнику о саобраћајној сигнализацији, да би Инвеститор могао да добије дозволу за постављање туристичке сигнализације.

Поред наведеног, туристичка сигнализација је пројектована применом следећих стандарда:

- SRPS Z.S2.601-1
- SRPS Z.S2.341
- SRPS U.S2.201, SRPS U.S2.202, SRPS U.S2.203 и SRPS U.S2.204
- SRPS U.S2.314

За означавање туристичких одредишта су коришћени следећи знакови туристичке сигнализације:

- знак „туристичка информациона табла“,
- знак „туристичка стреласти путоказ“,
- знак „туристичка путоказна табла“,
- знак „путоказ за јавне објекте“,
- знак „туристичка табла за израз добродошлице“.

Знакови су пројектовани у складу са устаљеном пројектантском праксом и важећом регулативом који третирају ову област, уз посебна пројектантска решења предвиђена предлогом стандарда о туристичкој сигнализацији. Боја основе пројектованих саобраћајних знакова је одабрана према врсти одредишта према којем упућује поједини знак, па је сходно томе, коришћена браон, плава и љубичаста боја. Димензије табли су прилагођене реалним условима на терену, што подразумева просторна ограничења, постојећа ограничења брзине кретања и услове које претпоставља микролокација постављања. У складу са Пројектним задатком, а услед ограничења које намећу наведени услови на терену, Пројектант је у изради туристичке сигнализације употребио оптималну висину слова у циљу постизања примењивог и одрживог решења. Наручилац је одредио следеће симболе (пиктограме) који су примењени за означавање свих традиционалних произвођача на подручју обухваћеним овим пројектом:



Слика 4-103 Коришћени симболи (пиктограми)

Пиктограм јабука у руци се користи за означавање свих традиционалних произвођача, док је поред тог универзалног пиктограма, за поједине традиционалне произвођаче употребљаван и пиктограм за млекаре, дестилерије, грнчаре, туристичка домаћинства и произвођаче пршуте.

Пројектовање туристичких информационих табла III-401 је урађено у две варијанте како би се извршила рационализација трошкова извођења радова на постављању сигнализације.

На појединим локацијама су предвиђени знакови без натписа (само са пиктограмом) чиме је извршена рационализација трошкова постављања сигнализације, а задржан квалитет вођења саобраћаја. Поред тога, примењено је решење натписа у два реда на туристичким путоказним таблама које ће уједно бити и саставни део предлога стандарда приказаног у предметном мастер плану.

На наредним сликама је приказана туристичка сигнализација која је коришћена у изradi и реализацији предметног пројекта.



Слика 4-104 Знак туристичка путоказна табла израђен у складу са предлогом стандарда SRPS U.S2.600, а на основу примене модификованог стандарда SRPS U.S2.341



Слика 4-105 Знак туристичка табла за означавање туристичког одредишта израђен у складу са предлогом стандарда SRPS U.S2.600, а на основу примене модификованог стандарда SRPS U.S2.341



Слика 4-106 Знак туристичка путоказна табла израђен у складу са предлогом стандарда SRPS U.S2.600, а на основу примене модификованог стандарда SRPS U.S2.341



Слика 4-107 Знак туристичка путоказна табла израђен у складу са предлогом стандарда SRPS U.S2.600, а на основу примене модификованог стандарда SRPS U.S2.341



Слика 4-108 Знак туристичка информациона табла израђен у складу са предлогом стандарда SRPS U.S2.600 чиме је омогућена рационализације димензије знака



Слика 4-109 Знак туристичка информациона табла израђен у складу са предлогом стандарда SRPS U.S2.600 чиме је омогућена рационализације димензије знака



Слика 4-110 Знак туристичка табла за израз добродошлице израђена у складу са предлогом стандарда SRPS U.S2.600 чиме је омогућена рационализације димензије знака



Слика 4-111 Знак туристичка информациона табла израђен у складу са предлогом стандарда SRPS U.S2.600 чиме је омогућена рационализације димензије знака



Слика 4-112 Знак туристичка информациона табла израђен у складу са предлогом стандарда SRPS U.S2.600 чиме је омогућена рационализације димензије знака



Слика 4-113 Знак туристичка информациона табла израђен у складу са предлогом стандарда SRPS U.S2.600 чиме је омогућена рационализације димензије знака

Димензије знакова зависе од врсте знака и назива одредишта. Пројектант је извршио корекцију висине слова на туристичким путоказним таблама како би димензије табли прилагодио реалним условима на терену. Висина слова је, одређена за поједине врсте знакова у зависности од услова за њихово постављање на микролокацији уз уважавање стандарда из предметне области. Натписи су исписани ћириличним уским писмом према СРПС У.С4.204 и латиничним уским писмом према СРПС У.С4.202.

Сви елементи на лицу знака су израђени од фолије која има ретрорефлексију класе II.

За „туристичке информационе табле“ и „туристичке табле за израз добродошлице“ су употребљени решеткасти носачи, док су за „туристичке стреласте путоказе“, „туристичке

путоказне табле“ и „путоказ за јавне објекте“ коришћени цевни носачи (најчешће два комада по знаку) и кутијасте полупортални носачи.

5. Одржавање туристичке сигнализације

Од дана постављања нису вршене активности на редовном или ванредном одржавању ове туристичке сигнализације.

6. Недостаци пројекта и туристичке сигнализације

Основни недостаци овог пројекта произилазе из намере инвеститора да прибави дозволу за постављање туристичке сигнализације у складу са прописима, услед чега није било могуће користити туристичку сигнализацију предвиђени Правилником о садржини и начину истицања туристичке сигнализације, већ само ону која је предвиђена Правилником о саобраћајној сигнализацији и пратећим стандардом SRPS Z.S2.600. Наиме, примена стандарда SRPS Z.S2.600, има бројна ограничења која доводе до превеликих димензија појединих табли, као и атипичног и нелогичног изгледа туристичке сигнализације у случају када се на истом носачу постављају знакови којима се упућује за смер кретања право и за смер скретања лево или десно. Међутим, надлежне институције су прихватиле измену појединих туристичких знакова у циљу минимизације њених димензија и елиминисања недостатака који су били присутни у претходним пројектима у случају када се постављало више различитих знакова на заједничком носачу. Ове корекције су произашле из слободнијег тумачења стандарда SRPS Z.S2.600, као и другачије примене стандарда SRPS Z.S2.341, што представља први и најзначајнији корак у усклађивању туристичке сигнализације са потребама на терену. Недостатак предметног пројекта представља исписивање удаљености до туристичког одредишта на знаковима туристички стреласте путоказ и туристичка путоказна табла.

4.2.5 Најчешћи проблеми у поступцима израде пројеката и постављања туристичке сигнализације

Проблеми који су присутни у поступцима израде пројеката и у току постављања туристичке сигнализације, пре свега произилазе из колизије законских и подзаконских аката који се односе на туристичку сигнализацију, што је наведено као основни повод за израду предметног мастер плана, а што је уједно и потврђено спроведеном анализом постојећег стања у овој области у Републици Србији.

Као **најзначајнији заједнички недостатак** свих меродавних регулативних докумената који се односе на ову област се издваја **непостојање процедуре којом ће се дефинисати значај и одабир туристичких садржаја који се могу означавати туристичком сигнализацијом на путевима**. Из наведеног заједничког недостатка произилазе и одређени проблеми у поступцима израде пројеката и постављања туристичке сигнализације, који се односе на намеру различитих субјеката у туризму за означавањем туристичких садржаја који не пружају потребне услове, нити имају елементарне услове које туристи очекују обзиром да је туристички садржај означен туристичком сигнализацијом. Из ове намере произилазе даљи проблеми који утичу на „нагомилавање“ непотребне туристичке сигнализације на путној мрежи, што угрожава прегледност и безбедност учесника у саобраћају. Поред наведених, присутни су и следећи проблеми у поступцима израде пројеката и постављања туристичке сигнализације:

- намера наручиоца да на знаковима туристичке сигнализације испише што више информација о туристичком садржају који се означава што онемогућава постављање појединих знакова услед недостатка простора или пак заклања осталу саобраћајну сигнализацију и угрожава прегледност и безбедност саобраћаја
- намера наручиоца да користи што више језика и писама националних мањина у срединама у којима је језик националне мањине проглашен службеним
- примена терминологије која се користи на знаковима и превод примењених натписа
- примена стандарда SRPS Z.S2.600, има бројна ограничења која доводе до превеликих димензија појединих табли те се исте не могу поставити на терену јер не постоји довољно простора, као и атипичног и нелогичног изгледа туристичке сигнализације у случају када се на истом носачу постављају знакови којима се упућује за смер кретања право и за смер скретања лево или десно
- примена стандарда SRPS Z.S2.600, има бројна ограничења која доводе до атипичног и нелогичног постављања и изгледа туристичке сигнализације у случају када се на истом носачу постављају знакови којима се упућује за смер кретања право и за смер скретања лево или десно
- нејасни и недовољно дефинисани пројектни задаци од стране наручиоца
- нетражење услова за израду техничке документације од стране управљача путева на чијим се путевима поставља туристичка сигнализација

- непознавање процедуре за постављање туристичке сигнализације и израде техничке документације од стране наручиоца
- непостојање одржавања постављене туристичке сигнализације и њено пропадање што такође може угрозити учеснике у саобраћају.

4.3 Анализа туристичких садржаја који су обележени туристичком сигнализацијом

На основу спроведене анализе означена туристичка одредишта се могу поделити у односу на изворе финансирања који су улагали у израду техничке документације и постављање туристичке сигнализације. У складу са наведеним, туристички садржаји се могу поделити на оне чије је означавање финансирано:

- средствима државних институција
- средствима локалних самоуправа

4.3.1 Пројекти финансирани средствима државних институција

Код реализације пројеката које је подржало и/или финансирало министарство надлежно за послове туризма и ЈП Путеви Србије су означавани следећи објекти који имају велики значај за развој туризма на подручју Републике Србије:

- Објекти на UNESCO листама,
- Национални паркови,
- Значајни манастири и цркве,
- Скијалишта,
- Вински путеви,
- Пут римских царева,
- Међународна бицикличка рута Еуровело 6,
- Међународна бицикличка рута Еуровело 11,
- Предеоне целине, попут Власине и сл.

Запостављене су, односно нису означаване бање, као ни разне тематске руте, са изузетком туристичке руте „пут римских царева“, које би могле да обједине традиционалне произвођаче и друге привредне субјекте од значаја за туризам, а по узору на туристичку сигнализацију постављену у Западној Србији.

Такође је запостављено и означавање туристичких одредишта која се налазе унутар туристичких дестинација, као што су Национални паркови, Паркови природе и сл.

4.3.2 Пројекти финансирани средствима локалних самоуправа

Локална самоуправа је углавном финансирала израду техничке документације и постављање туристичке сигнализације за означавање објеката који су локалног значаја и који су у њеној надлежности. Поред тога, често је учествовала у означавању објеката већег значаја који се налазе на подручју (територији) локалне самоуправе, као што су заштићена културна добра,

заштићена природна добра, и други слични туристички садржаји, док је у насељеним местима углавном вршено означавање следећих туристичких садржаја који немају битан културно историјски значај, нити значај са становишта развоја туризма, али се означавају да би туристима пружили потребне сервисне информације и да би им омогућили једноставније кретање и сналажење у насељеним местима:

- туристички информативни центар,
- зграда општине,
- зграда суда,
- зграда полиције,
- болница,
- хитна помоћ,
- путнички терминали,
- паркинизи намењени превасходно туристичким аутобусима,
- спортско-рекреативни центри,
- пословни центри,
- конгресни центри и
- други слични садржаји који у зависности од насељеног места представљају предмет интересовања туриста.

4.4 Одржавање туристичке сигнализације

Проблем одржавања туристичке сигнализације на државним путевима настаје одмах по њеном постављању на терену, јер се ова врста сигнализације не предаје на одржавање по устаљеном моделу.

Одржавање постављене туристичке сигнализације практично не постоји, осим сигнализације која је постављена за означавање Европске бицикличке руте Еуровело 6 коју одржава Министарство трговине, туризма и телекомуникација, као и туристичке сигнализације која је постављена за означавање Туристичке регије западна Србија коју одржава ЈП Путеви Србије.

4.5 Надлежности и функционалне везе између институција

У оквиру анализе је утврђено постојеће стање у делу надлежности и функционалних веза између институција које су задужене за означавање туристичких одредишта и постављање туристичке сигнализације. Надлежности и функционалне везе између појединих институција произилазе из закона који третирају област туристичке сигнализације, а заједнички услед колизија у регулативи и преплитању надлежности генеришу проблеме који су дуги низ године присутни у овој области.

Посебан проблем у означавању туристичких одредишта представља нејасан и недефинисан приступ у одабиру одредишта који ће се означавати, као и непостојање одговарајућег плана програма за означавање одредишта. Између осталог, овај проблем је узрокован бројним и различитим одредиштима која се означавају туристичком сигнализацијом а која су у надлежности различитих институција које имају различите ставове и приоритете. Туристичка одредишта могу бити културне, историјске, природне, спортске, угоститељске, привредне или друге туристичке знаменитости (туристички путеви и сл.). Оне су у надлежности различитих институција, те су приоритети за означавањем неког објекта за институцију у чијој је надлежности битни, док за друге институције нису, услед чега долази до стихијског и непланског означавања које није у складу са реалним потребама и које није у функцији развоја туризма. Поред наведених проблема, који се односе на неусклађеност правних аката и различитих приоритета у одабиру и означавању туристичких одредишта, значајан проблем представља и нефункционална сарадња између институција по питању туристичке сигнализације. Нису дефинисане, нити су разграничене надлежности појединих институција које се баве туристичким производом и туристичком сигнализацијом.

Туристичка организација Србије, у складу са својим Статутом би требало да координира надлежним институцијама и да на тај начин обезбеђује туристичку сигнализацију. У претходном периоду су најчешће локалне туристичке организације водиле инвестиције које су имале за циљ постављање туристичке сигнализације. Локалне туристичке организације немају довољне капацитете за испуњавање сложених техничких процедура за постављање туристичке сигнализације, што се посебно односи на путеве од државног значаја, тако да је у пракси дошло до постављања сигнализације без спровођења законских дефинисаних процедура и неадекватног обележавања туристичких вредности у Србији.

Поред проблема, који се односе на неусклађеност правних аката и различитих процедура, стандарда, приоритета у одабиру и означавању туристичких одредишта, значајан проблем представља и нефункционална сарадња између институција по питању туристичке сигнализације, као и нечињење меродавних институција које нису остваривале улогу која им је намењена законима и правилницима који се односе на ову област.

Туристичка организација Србије (ТОС), у складу са својим Статутом Члан 5. требало да обавља послове из тачка 12. *„утврђивања програма постављања туристичке сигнализације и координирања активности туристичких организација и других субјеката за њено обезбеђење“*. У пракси, велики број ентитета и институција са различитим нивоима ингеренцијама је директно и индиректно укључено у процес обележавања туристичком сигнализацијом. Сарадња међу овим институцијама по питању туристичке сигнализације у већини случајева изостаје или је на недовољном нивоу са испреплетаним надлежностима. Услед тога изостаје јасно дефинисан и координиран систем и приступ у обележавању туристичком сигнализацијом. Министарство надлежно за туризам је у последњих неколико година уложило значајна средства у туристичку сигнализацију кроз пројектно финансирање. На овај начин су многе дестинације добиле адекватну туристичку сигнализацију, мада упркос истом инвеститору изглед и функционалност сигнализације није једнообразна од

дестинације до дестинације. Финансирање туристичке сигнализације од стране Министарства, није решио проблем лакшег постављања туристичке сигнализације на државним путевима. Постављање сигнализације на локалним путевима није проблематичан за већину локалних туристичких организација, које се по Закону о туризму старају о туристичкој сигнализацији. Оне тај посао најчешће обављају са локалним самоуправама везано за локалне путеве, али се увек јави проблем приликом постављања туристичке сигнализације на државним путевима. Капацитети туристичких организација су релативно ниски, за потребе превазилажења формално-техничких процедура које се захтевају у оваквим ситуацијама. ЈП Путеви Србије често немају разумевања за одређене туристичке атракције које је потребно обележити те их сврставају у комерцијалне садржаје, за шта је потребно плаћање месечне надокнаде за закуп локације у путном појасу. Поред израде техничке документације, прибављања дозвола и израде самих средстава туристичке сигнализације, месечна накнада често превазилази и онако ниске финансијске капацитете локалних туристичких организација.

Да би се елиминисали постојећи проблеми и уредио систем у смислу надлежности и функционалних веза између различитих субјеката и институција у овој области, покренуте су активности на изради предметног мастер плана. Најзначајнији задатак његове израде је да се успостави одржив систем означавања туристичких одредишта на путевима у ком ће сваки субјекат и институција везана за туризам и туристичку сигнализацију имати јасно дефинисану улогу и заузети учешће, прво у успостављању а касније и у функционисању целог система. Основе и процедура потребна за успостављање одрживог система означавања туристичких одредишта на путевима је дефинисана и приказана у 11. поглављу предметног мастер плана.

4.6 Програми за постављање туристичке сигнализације

По основу члана 33. важећег Закона о туризму, надлежност Туристичке организације Србије је утврђивање програма постављања туристичке сигнализације и координирање активности туристичких организација и других субјеката за њено обезбеђење. У току активности на изради мастер плана је утврђено да програми за постављање туристичке сигнализације не постоје нити су икада постојали, иако су исти дефинисани законом.

У складу са Стратегијом развоја туризма Републике Србије у области инфраструктуре и саобраћаја неопходно је поставити целокупан систем туристичке сигнализације. Мастер план туристичке сигнализације треба да створи оквир за успостављање система за означавање туристичких одредишта, али се сам процес означавања туристичких одредишта и постављања туристичке сигнализације мора спроводити сукцесивно кроз реализацију појединачних програма и пројеката на основу којих ће се вршити означавање туристичких одредишта туристичком сигнализацијом. У циљу успостављања одрживог система за означавање туристичких одредишта на путевима, неопходна што хитнија примена Закона о туризму и израда одговарајућих програма за постављање туристичке сигнализације.

4.7 Потребе туристичке привреде

Поред тога што се туристичком сигнализацијом морају обухватити туристички садржаји јавног власништва и релевантни јавни субјекти, неизоставно је да се у процес означавања туристичком сигнализацијом обухвате и потребе приватног сектора. Приватни сектор је важан у инвентарисању садржаја које би требало обележити, али мора имати и важну улогу у процесу одлучивања и финансирања постављања знакова туристичке сигнализације.

Потреба за укључивањем приватног сектора произилази из глобалног тренда у формама туристичких кретања. Последњих година, све више је изражена потреба туриста за самосталним, индивидуалним путовањима. Оваква форма путовања захтева доступност информација које ће туристи омогућити висок степен сигурности и задовољства током путовања. Туристичка сигнализација је управо извор информација на коју се индивидуални туристи највише ослањају.

Евидентна је потреба да се изврши означавање разних врста приватних објеката. Хотелијери и ресторатери истичу потребу да се њихови објекти обележе унутар дестинације нудећи ширу информациону основу попут контакт података, фотографије објекта и слично. Нова је потреба да се у систем означавања укључе произвођачи традиционалних производа (дестилерије, винарије, произвођачи кајамака, сира, пршуте итд) који своје производе нуде на тржишту туризма кроз дегустативне центре.

Означавање туристичких садржаја у приватном сектору представља велики изазов. Сам процес мора бити јасно дефинисан, ефикасан и транспарентан заснован на партиципацији јавног и приватног сектора. Критеријуми за одабир морају бити прецизни и недискриминишући.

Како би се осигурала примена наведених принципа и извршио јаван и прихватљив одабир приватних објеката који ће се обележити, потребно је укључити различите субјекте у фазама самог процеса.

Могућност је да се у инвентар приватних објеката које би требало означити укључе регионалне развојне агенције/развојне институције и регионалне канцеларије Привредне коморе Србије. Ове институције поседују ажурне базе података и широку мрежу контаката са приватним субјектима у туризму. У том смислу, њихова улога би могла бити и у ажурирању база података како би се обезбедило неометано спровођење процеса у наредним годинама. Ажурирање туристичких садржаја је критична тачка. Оно представља највећи ризик и мора бити реализовано минимум једном годишње па је потребно укључити и друге релевантне субјекте у овај процес. Тако је евидентна и потреба да се у процес израде инвентара туристичких садржаја укључе и релевантна удружења и туристичке агенције.

ХОРЕС је пословно удружење хотелијера и ресторатера Србије које окупља највећи број хотелијера и ресторатера Србије. Удружење има сврху да буде струковно пословно удружење које обједињује хотелијере, ресторатере, казина, школе и факултете. У том смислу је важан субјект како у инвентарисању приватних објеката у сектору смештаја и хране тако и у оцени подобности појединих привредних субјеката у односу на дефинисане критеријуме за

обележавање туристичком сигнализацијом. У овом процесу би велики допринос могла дати и **ЈУТА** као национална асоцијација туристичких агенција која окупља преко две стотине педесет чланица (туристичких агенција и организатора путовања). Заједно са **Удружењем туристичких водича Србије** могла би да допринесе оцени привредних субјеката вођена највишим стандардима квалитета у туризму и туристичком вођењу.

Потребно је извршити оцену и класификацију приватних објеката за потребе означавања туристичком сигнализацијом. У том смислу, потребно је да се дефинишу стратешки приоритети за означавањем у складу са Стратегијом развоја туризма Србије. Хијерархија означавања треба да буде таква да се означава туристичка дестинација, а касније појединачни објекти у оквиру дестинације.

Евалуација приватних али и других туристичких садржаја који ће моћи да се означе туристичком сигнализацијом би била поверена Туристичкој организацији Србије и министарству за туризам, јер су једине компетентне институције за евалуацију туристичких садржаја уз уважавање мишљења и препорука осталих релевантних институција.

Сам процес који се заснива на партиципацији јавног и приватног сектора омогућава да се искристалишу и будући модалитети финансирања. Тако је указано на потребу успостављања комбинованог финансирања постављања сигнализације од стране јавног и приватног сектора. На пример, Хорека сектор је спреман да плати постављање знака уколико би исти садржао контакт податке и ближе представио понуду конкретног објекта. Потреба приватног сектора је да се уз опште информације на сам знак уведу и слике објеката као графичка решења што намеће и потребу израде оправданости оваквог подухвата јер постоје ограничења техничке и опште информативне природе. Техничке препреке су у смислу гаранција на знак јер је гаранција на знак без фотографије седам година, а на знак са фоторафијом две године. Ограничења опште информативне природе су у смислу да већ постоје ЕУ стандарди за обележавање различитих врста туристичких садржаја.

4.8 Ставови јавног сектора

Потребе јавног сектора се огледају у томе да се креира системско решење које би на прави начин решило вишегодишњи проблем у вези са туристичком сигнализацијом. Ово решавање је неопходно и има подршку од свих заинтересованих страна (стејхолдера) и свака заинтересована страна ће дати свој пун допринос у изналажењу најбољег решења. Треба дефинисати основне процедуре које ће бити утемељене на законској основи и одговарајућим правилницима са циљем успостављања одрживог система и примене законске и подзаконске регулативе. Уколико су закони и правилници у колизији немогуће је на прави начин дефинисати изглед, димензије и процедуре постављања туристичке сигнализације а не успоставити систем и обезбедити његово функционисање.

Гледајући специфичне потребе сваке заинтересоване стране из јавног сектора могуће је утврдити следеће закључке у вези туристичке сигнализације:

- ЈП Путеви Србије су спремни да преузму активну улогу у систему означавања туристичких одредишта и постављања туристичке сигнализације на путевима под условом да се дефинишу јасне процедуре, како у одабиру туристичких садржаја који ће се означавати, тако и у поступцима постављања, одржавања и уклањања туристичке сигнализације на путевима.
- Јавни сектор има потребу да установи систем класификације и приоритизације туристичких садржаја и уколико је потребно и да се креирају нови пиктограми. У креирању нових пиктограма Туристичка организација Србије, као кровна организација свих локалних туристичких организација, може преузети одговорност на себе. ТОС има искуство и капацитет да на ефикасан начин, уз укључивање свих расположивих ресурса води овај процес.
- Евидентна је потреба да се утврди координација и са институцијама из области културе, пре свега приликом одабира терминологије, знакова и натписа за културна добра, као што су манастири и слично. Јер уколико се не задовољи потреба ових културних институција може доћи до тога да туристичка сигнализација буде неадекватна и збуњујућа. Што имплицира да се морају уважавати и правила ових институција.
- У циљу што практичнијег обележавања дестинација, постоји могућност преузимања система из других земаља, при чему би се користио принцип обележавања дестинација на путевима вишег реда, а садржаји би били обележени пиктограмима. Као пример добре праксе може послужити бицикличка рута „Еуро Вело“ 6 и 13, где у овом случају бицикличке руте имају национални значај и овакав пример се може применити и у Србији, при чему се може додатно консултовати Дунавски центар за компетенцију који је координатор за Србију.
- Неопходно је дефинисати начин обезбеђивања финансијских ресурса који би се користили за управљање и одржавање сигнализацијом. Поред тешкоћа у обезбеђивању материјалних ресурса, велика је потреба да се унапред утврде тачна финансијска средства због система јавних набавки и одговарајуће администрације. Јер поред

постављања сигнализације исту треба једном годишње ажурирати, како туристи не били доведени у заблуду, а цео систем дискредитован. Ово је неопходност уколико се жели да се успостави систем, који ће задовољити одговарајућу потребу туриста, а самим тим туристичка сигнализација ће бити на квалитативном, садржајном и естетском смислу на високом нивоу.

- Што се тиче спортских објеката, евидентна је потреба да њих свакако треба укључити у систем туристичке сигнализације, јер су они саставни део туристичке понуде. При томе је неопходно извршити посебну поделу и класификацију спортских објеката, јер то је предуслов за њихово адекватно обележавање.
- Потребно је дефинисати начин на који би ишле информације по систему одоздо на горе, односно од локалних туристичких организација ка ТОС-у, који би био централно место за обједињавање, сумирање и утврђивање коначне листе туристичких садржаја. У појединим локалним самоуправама не постоје локалне туристичке организације и тада треба предвидети које друге институције могу преузети улогу и функцију коју би у овом процесу имала ЛТО (локална туристичка организација). Ово је потребно прецизно дефинисати јер чест случај да не постоји одговарајућа координација на локалном нивоу, између општинске управе и општинских установа, односно јавних предузећа.
- Неопходно је утврдити категоризацију туристичких садржаја и дефинисање листа туристичких одредишта која се могу означавати туристичком сигнализацијом, јер је то једини начин би се успоставио одржив систем означавања туристичких одредишта и постављања туристичке сигнализације. Такође је потребно извршити хијерархију означавања туристичких садржаја, на пример на државном путу да се обележи место које поседује туристичка домаћинства, а само домаћинство да буде обележено на општинском путу и сл., што треба да буде дефинисано предметним мастер планом.
- Приликом обележавања приватних објеката морају се прво дефинисати минимални стандарди. На пример да хотел има минимум 3 звездице. Ово је неопходно како би се мотивисали приватни субјекти да додатно унапреде атрактивност својих објеката и да туристичка сигнализација усмери туристе ка објектима који ће задовољити њихове потребе.
- Иако је евидентна потреба да се дефинишу тачни и прецизни критеријуми, због комплементарности туристичких дестинација није лако формирање истих. На пример није исто значајно туристичко домаћинство у Косјерићу и на Златибору, због различитих тржишних, социјалних и других фактора који имају утицај на ова два домаћинства.

5 Анализа постојећег стања у земљама у окружењу

У складу са захтевима пројектног задатка, у оквиру активности на изради мастер плана је извршена анализа постојећег стања у домену постављене туристичке сигнализације и у домену регулативе која се односи на ову област у земљама у окружењу и у развијеним земљама. Утврђено је да у Републици Србији у односу на земље у окружењу али и у односу на развијене земље постоји суштинска разлика у домену регулативе, што ће укратко бити приказано у овом и наредном поглављу мастер плана, као и у делу описа предности и недостатака. Наиме, утврђено је да једино Република Србија има два правоснажна подзаконска акта која се односе на област туристичке сигнализације, који третирају исту материју, а који су при томе у колизији јер дефинишу различита правила за идентичне ситуације.

Анализа постојећег стања у области туристичке сигнализације у земљама у окружењу и у развијеним земљама је првенствено обухватила анализу система за означавање туристичких одредишта на путевима, који се може оценити и описати кроз следеће параметре значајне за предметну област:

1. Више различитих правилника који се односе на туристичку сигнализацију
2. Надлежност
3. Виши правни акт
4. Врста туристичке сигнализације
5. Услови која мора да испуни туристички садржај да би се означио туристичком сигнализацијом
6. Одлука о туристичком садржају који треба да се означити
7. Одобрење на означавање одређеног туристичког садржаја
8. Процедура за одабир туристичких садржаја који треба да се означе
9. Израда техничке документације за постављање туристичке сигнализације
10. Процедура за постављање туристичке сигнализације
11. Означавање туристичких одредишта на путоказној сигнализацији
12. Изглед знакова приказан у правилнику
13. Врсте знакова туристичке сигнализације
14. Укупан број различитих знакова који се постављају на путевима
15. Ограничења у димензијама знакова
16. Боја знакова
17. Стриктно одређен положај текста и симбола
18. Коришћење различитих комбинација текста и симбола
19. Језик и писмо на знаковима

20. Класа материјала
21. Стубови носачи
22. Положај у попречном профилу
23. Постављање на аутопуту
24. Вођење дуж путне мреже или само упућивање на последњој раскрсници
25. Ограничења за постављање
26. Одржавање
27. Колизација са осталом подзаконском регулативом

У наредној табели је дат приказ и анализа параметара за оцену стања у области туристичке сигнализације за Босну и Херцеговину.

Параметри за оцену стања	Коментар
1. Више различитих правилника који се односе на туристичку сигнализацију	Постоји само један правилник. Туристичка сигнализација је дефинисана у посебном правилнику
2. Надлежност	Министарство саобраћаја
3. Виши правни акт	Закон о основама безбедности саобраћаја
4. Врста туристичке сигнализације	Само туристичка сигнализација која се поставља на путевима
5. Услови која мора да испуни туристички садржај да би се означио туристичком сигнализацијом	Дефинисани су услови, а посебно за постављање сигнализације на аутопуту где се захтева да је садржај од изузетног значаја за развој туризма на подручју државе
6. Одлука о туристичком садржају који треба да се означити	Одлуку доноси наручилац, односно инвеститор у договору са туристичком организацијом
7. Одобрење на означавање одређеног туристичког садржаја	Није предвиђено давање одобрења
8. Процедура за одабир туристичких садржаја који треба да се означе	Не постоји
9. Израда техничке документације за постављање туристичке сигнализације	Предвиђена је правилником
10. Процедура за постављање туристичке сигнализације	Предвиђена је правилником
11. Означавање туристичких одредишта на путоказној сигнализацији	Није предвиђено
12. Изглед знакова приказан у правилнику	Није
13. Врсте знакова туристичке сигнализације	<ul style="list-style-type: none"> • Знак „Туристичка информациона табла“ • Знак „Туристички страласти путоказ“ и „туристичка путоказна табла“ • Знак „туристичка табла за означавање туристичког одредишта“ • Знак „туристичка табла за израз дободошлице“ • Знак „путоказ за јавне објекте“ • Знак „путоказ за природна добра“ • Знак „путоказ за хотеле и мотеле“ • Знак „путоказ за пословну зону“ • Знак „културно – историјско добро“ Знак „туристички пут“
14. Укупан број различитих знакова који се постављају на путевима	19 различитих знакова
15. Ограничења у димензијама знакова	Постоје, одређене су максималне димензије за сваку врсту знака посебно

Мастер план за означавање туристичких одредишта и управљање туристичком сигнализацијом на државним путевима у Републици Србији

16. Боја знакова	Могуће је коришћење различитих боја у зависности од врсте знака
17. Стриктно одређен положај текста и симбола	Није, положај се може мењати ради рационализације димензије знакова
18. Коришћење различитих комбинација текста и симбола	Дозвољено је
19. Језик и писмо на знаковима	Дефинисани у правилнику (према службеним језицима свих ентитета), а може и на страном језику
20. Класа материјала	На аутопутевима класа II а на осталим класа I
21. Стубови носачи	Позива се на правилник о саобраћајној сигнализацији
22. Положај у попречном профилу	Позива се на правилник о саобраћајној сигнализацији
23. Постављање на аутопуту	Дозвољено, уколико је садржај који се означава од изузетног значаја за развој туризма на подручју државе
24. Вођење дуж путне мреже или само упућивање на последњој раскрсници	Дозвољено је вођење дуж путне мреже
25. Ограничења за постављање	Знакови не смеју да урожавају прегледност пута и остале сигнализације и безбедност учесника у саобраћају
26. Одржавање	Предвиђено и регулише се уговором између управљача и туристичке организације
27. Колизација са осталом подзаконском регулативом	НЕМА колизације

У наредној табели је дат приказ и анализа параметара за оцену стања у области туристичке сигнализације за Хрватску.

Параметри за оцену стања	Коментар
1. Више различитих правилника који се односе на туристичку сигнализацију	Постоји само један правилник. Туристичка сигнализација је дефинисана у посебном правилнику
2. Надлежност	Министарство саобраћаја
3. Виши правни акт	Закон о путевима
4. Врста туристичке сигнализације	Само туристичка сигнализација која се поставља на путевима
5. Услови која мора да испуни туристички садржај да би се означио туристичком сигнализацијом	Дефинисани су услови, а посебно за постављање сигнализације на аутопуту где се захтева да је садржај од изузетног значаја за развој туризма на подручју државе
6. Одлука о туристичком садржају који треба да се означити	Одлуку доноси наручилац, односно инвеститор
7. Одобрење на означавање одређеног туристичког садржаја	Није предвиђено давање одобрења
8. Процедура за одабир туристичких садржаја који треба да се означе	Не постоји
9. Израда техничке документације за постављање туристичке сигнализације	Предвиђена је правилником а у складу са Законом о путевима
10. Процедура за постављање туристичке сигнализације	Предвиђена је правилником а у складу са Законом о путевима
11. Означавање туристичких одредишта на путоказној сигнализацији	Предвиђено је
12. Изглед знакова приказан у правилнику	јесте
13. Врсте знакова туристичке сигнализације	<ul style="list-style-type: none"> • Знак „Туристичка информациона табла“ • Знак „Туристички страласта путоказ“ и „туристичка путоказна табла“ • Знак „туристичка табла за означавање туристичког одредишта“ • Знак „туристичка табла за израз дободошлице“

Мастер план за означавање туристичких одредишта и управљање туристичком сигнализацијом на државним путевима у Републици Србији

	<ul style="list-style-type: none"> • Знак „путоказ за јавне објекте“ • Знак „путоказ за природна добра“ • Знак „путоказ за хотеле и мотеле“ • Знак „путоказ за пословну зону“ • Знак „културно – историјско добро“ • Знак „туристички пут“
14. Укупан број различитих знакова који се постављају на путевима	21 различит знак
15. Ограничења у димензијама знакова	Постоје, одређене су максималне димензије за сваку врсту знака посебно
16. Боја знакова	Могуће је коришћење различитих боја у зависности од врсте знака
17. Стриктно одређен положај текста и симбола	Није, положај се може мењати ради рационализације димензије знакова
18. Коришћење различитих комбинација текста и симбола	Дозвољено је
19. Језик и писмо на знаковима	Дефинисани у правилнику (хрватски и националне мањине где је у службеној употреби), а може и на страном језику
20. Класа материјала	На аутопутевима класа II а на осталим класа I
21. Стубови носачи	Позива се на закон о путевима
22. Положај у попречном профилу	Позива се на закон о путевима
23. Постављање на аутопуту	Дозвољено, уколико је садржај који се означава од изузетног значаја за развој туризма на подручју државе
24. Вођење дуж путне мреже или само упућивање на последњој раскрсници	Дозвољено је вођење дуж путне мреже
25. Ограничења за постављање	Знакови не смеју да урожавају прегледност пута и остале сигнализације и безбедност учесника у саобраћају
26. Одржавање	Уколико је предвиђена пројектом саобраћајне сигнализације пута, одржава је управљач пута Уколико је предмет посебног пројекта, одржава је наручилац
27. Колизација са осталом подзаконском регулативом	НЕМА колизације

6 Анализа постојећег стања у развијеним земљама

Анализа постојећег стања у области туристичке сигнализације у развијеним земљама је, као и код земаља у окружењу првенствено обухватила анализу система за означавање туристичких одредишта на путевима, који се може оценити и описати кроз параметре значајне за предметну област приказане у доњим табелама.

У наредној табели је дат приказ и анализа параметара за оцену стања у области туристичке сигнализације за Словенију.

Параметри за оцену стања	Коментар
1. Више различитих правилника који се односе на туристичку сигнализацију	Постоји само један правилник. Туристичка сигнализација је дефинисана правилнику о саобрћајној сигнализацији
2. Надлежност	Министарство инфраструктуре
3. Виши правни акт	Закон о путевима
4. Врста туристичке сигнализације	Само туристичка сигнализација која се поставља на путевима
5. Услови која мора да испуни туристички садржај да би се означио туристичком сигнализацијом	Дефинисани су услови
6. Одлука о туристичком садржају који треба да се означити	Одлуку доноси наручилац, односно инвеститор у договору са управљачем пута
7. Одобрење на означавање одређеног туристичког садржаја	Није предвиђено давање одобрења
8. Процедура за одабир туристичких садржаја који треба да се означе	Не постоји
9. Израда техничке документације за постављање туристичке сигнализације	Предвиђена је правилником
10. Процедура за постављање туристичке сигнализације	Предвиђена је правилником
11. Означавање туристичких одредишта на путоказној сигнализацији	Предвиђено је правилником
12. Изглед знакова приказан у правилнику	Јесте
13. Врсте знакова туристичке сигнализације	<ul style="list-style-type: none"> • Знак „Туристичка информациона табла“ • Знак „Туристички стралести путоказ“ и „туристичка путоказна табла“ • Знак „туристичка табла за означавање одредишта“ • Знак „туристичка табла за израз дободошлице“ • Знак „путоказ за јавне објекте“ • Знак „путоказ за природна добра“ • Знак „путоказ за хотеле и мотеле“ • Знак „путоказ за пословну зону“ • Знак „културно – историјско добро“ • Знак „туристички пут“ • Знакови бициклистичке сигнализације
14. Укупан број различитих знакова који се постављају на путевима	18 различитих знакова
15. Ограничења у димензијама знакова	Постоје, одређене су максималне димензије за сваку врсту знака посебно
16. Боја знакова	Могуће је коришћење различитих боја у зависности од врсте знака
17. Стриктно одређен положај текста и симбола	Није, положај се може мењати ради рационализације димензије знакова
18. Коришћење различитих комбинација текста и симбола	Дозвољено је
19. Језик и писмо на знаковима	Дефинисани у правилнику (на словеначком), а може и

Мастер план за означавање туристичких одредишта и управљање туристичком сигнализацијом на државним путевима у Републици Србији

	на страном језику
20. Класа материјала	Дефинисана у правилнику
21. Стубови носачи	Дефинисани у правилнику
22. Положај у попречном профилу	Дефинисан у правилнику
23. Постављање на аутопуту	Дозвољено
24. Вођење дуж путне мреже или само упућивање на последњој раскрсници	Дозвољено је вођење дуж путне мреже
25. Ограничења за постављање	Знакови не смеју да урожавају прегледност пута и остале сигнализације и безбедност учесника у саобраћају
26. Одржавање	Одржава је управљач пута
27. Колизија са осталом подзаконском регулативом	НЕМА колизије

У наредној табели је дат приказ и анализа параметара за оцену стања у области туристичке сигнализације за Аустрију.

Параметри за оцену стања	Коментар
1. Више различитих правилника који се односе на туристичку сигнализацију	Постоји само један правилник. Туристичка сигнализација је дефинисана правилнику о саобраћајној сигнализацији
2. Надлежност	Министарство саобраћаја
3. Виши правни акт	Закон о путевима
4. Врста туристичке сигнализације	Само туристичка сигнализација која се поставља на путевима
5. Услови која мора да испуни туристички садржај да би се означио туристичком сигнализацијом	Дефинисани су услови
6. Одлука о туристичком садржају који треба да се означити	Одлуку доноси наручилац, односно инвеститор у договору са управљачем пута
7. Одобрење на означавање одређеног туристичког садржаја	Није предвиђено давање одобрења
8. Процедура за одабир туристичких садржаја који треба да се означе	Не постоји
9. Израда техничке документације за постављање туристичке сигнализације	Предвиђена је правилником
10. Процедура за постављање туристичке сигнализације	Предвиђена је правилником
11. Означавање туристичких одредишта на путоказној сигнализацији	Није предвиђено правилником
12. Изглед знакова приказан у правилнику	Јесте
13. Врсте знакова туристичке сигнализације	<ul style="list-style-type: none"> • Знак „Туристичка информациона табла“ • Знак „Туристички страласти путоказ“ и „туристичка путоказна табла“ • Знак „туристичка табла за означавање туристичког одредишта“ • Знак „туристичке информације“
14. Укупан број различитих знакова који се постављају на путевима	5 различитих знакова
15. Ограничења у димензијама знакова	У зависности од симбола и натписа
16. Боја знакова	Браон са белим словима и симболима
17. Стриктно одређен положај текста и симбола	Није, положај се може мењати ради рационализације димензије знакова
18. Коришћење различитих комбинација текста и симбола	Дозвољено је
19. Језик и писмо на знаковима	Дефинисани у правилнику (на немачком)
20. Класа материјала	Дефинисана у правилнику
21. Стубови носачи	Дефинисани у правилнику
22. Положај у попречном профилу	Дефинисан у правилнику

Мастер план за означавање туристичких одредишта и управљање туристичком сигнализацијом на државним путевима у Републици Србији

23. Постављање на аутопуту	Дозвољено
24. Вођење дуж путне мреже или само упућивање на последњој раскрсници	Није дозвољено је вођење дуж путне мреже
25. Ограничења за постављање	Знакови не смеју да урожавају прегледност пута и остале сигнализације и безбедност учесника у саобраћају
26. Одржавање	Одржава је управљач пута
27. Колизација са осталом подзаконском регулативом	НЕМА колизације

У наредној табели је дат приказ и анализа параметара за оцену стања у области туристичке сигнализације за Италију.

Параметри за оцену стања	Коментар
1. Више различитих правилника који се односе на туристичку сигнализацију	Постоји само један правилник. Туристичка сигнализација је дефинисана правилнику о саобраћајној сигнализацији
2. Надлежност	Министарство за саобраћај и путеве
3. Виши правни акт	Закон о путевима
4. Врста туристичке сигнализације	Само туристичка сигнализација која се поставља на путевима
5. Услови која мора да испуни туристички садржај да би се означио туристичком сигнализацијом	Нису дефинисани услови
6. Одлука о туристичком садржају који треба да се означити	Одлуку доноси наручилац, односно инвеститор у договору са управљачем пута
7. Одобрење на означавање одређеног туристичког садржаја	Није предвиђено давање одобрења
8. Процедура за одабир туристичких садржаја који треба да се означе	Не постоји
9. Израда техничке документације за постављање туристичке сигнализације	Предвиђена је правилником
10. Процедура за постављање туристичке сигнализације	Предвиђена је правилником
11. Означавање туристичких одредишта на путоказној сигнализацији	Предвиђено је правилником
12. Изглед знакова приказан у правилнику	Јесте
13. Врсте знакова туристичке сигнализације	<ul style="list-style-type: none"> • Знак „Туристичка информациона табла“ • Знак „Туристички стралести путоказ“ и „туристичка путоказна табла“ • Знак „туристичке информације“
14. Укупан број различитих знакова који се постављају на путевима	12 различитих знакова
15. Ограничења у димензијама знакова	У зависности од симбола и натписа
16. Боја знакова	Браон са белим словима и симболима и у разним бојама у зависности од врсте туристичког одредишта
17. Стриктно одређен положај текста и симбола	Да
18. Коришћење различитих комбинација текста и симбола	Дозвољено је
19. Језик и писмо на знаковима	Дефинисани у правилнику (на италијанском)
20. Класа материјала	Дефинисана у правилнику
21. Стубови носачи	Дефинисани у правилнику
22. Положај у попречном профилу	Дефинисан у правилнику
23. Постављање на аутопуту	Дозвољено
24. Вођење дуж путне мреже или само упућивање на последњој раскрсници	Није дозвољено је вођење дуж путне мреже
25. Ограничења за постављање	Знакови не смеју да урожавају прегледност пута и остале сигнализације и безбедност учесника у

Мастер план за означавање туристичких одредишта и управљање туристичком сигнализацијом на државним путевима у Републици Србији

	саобраћају
26. Одржавање	Одржава је управљач пута
27. Колизија са осталом подзаконском регулативом	НЕМА колизије

У наредној табели је дат приказ и анализа параметара за оцену стања у области туристичке сигнализације за Швајцарску.

Параметри за оцену стања	Коментар
1. Више различитих правилника који се односе на туристичку сигнализацију	Постоји само један правилник. Туристичка сигнализација је дефинисана правилнику о саобраћајној сигнализацији
2. Надлежност	Швајцарско савезно веће
3. Виши правни акт	Закон о друмском саобраћају
4. Врста туристичке сигнализације	Само туристичка сигнализација која се поставља на путевима
5. Услови која мора да испуни туристички садржај да би се означио туристичком сигнализацијом	Нису дефинисани услови
6. Одлука о туристичком садржају који треба да се означити	Одлуку доноси наручилац, односно инвеститор у договору са управљачем пута
7. Одобрење на означавање одређеног туристичког садржаја	Није предвиђено давање одобрења
8. Процедура за одабир туристичких садржаја који треба да се означе	Не постоји
9. Израда техничке документације за постављање туристичке сигнализације	Предвиђена је правилником
10. Процедура за постављање туристичке сигнализације	Предвиђена је правилником
11. Означавање туристичких одредишта на путоказној сигнализацији	Предвиђено је правилником
12. Изглед знакова приказан у правилнику	Јесте
13. Врсте знакова туристичке сигнализације	<ul style="list-style-type: none"> • Знак „Туристичка информациона табла“ • Знак „Туристички страласте путоказ“ и „туристичка путоказна табла“ • Знак „туристичке информације“
14. Укупан број различитих знакова који се постављају на путевима	4 различита знака
15. Ограничења у димензијама знакова	У зависности од симбола и натписа
16. Боја знакова	Браон са белим словима и симболима
17. Стриктно одређен положај текста и симбола	Да
18. Коришћење различитих комбинација текста и симбола	Дозвољено је
19. Језик и писмо на знаковима	Дефинисани у правилнику (на немачком и француском)
20. Класа материјала	Дефинисана у правилнику
21. Стубови носачи	Дефинисани у правилнику
22. Положај у попречном профилу	Дефинисан у правилнику
23. Постављање на аутопуту	Дозвољено
24. Вођење дуж путне мреже или само упућивање на последњој раскрсници	Није дозвољено је вођење дуж путне мреже
25. Ограничења за постављање	Знакови не смеју да урожавају прегледност пута и остале сигнализације и безбедност учесника у саобраћају
26. Одржавање	Одржава је управљач пута
27. Колизија са осталом подзаконском регулативом	НЕМА колизије

7 Предности и недостаци туристичке сигнализације у Републици Србији

У наставку анализе постојећег стања туристичке сигнализације која је извршена за подручје Републике Србије, државе у окружењу и развијене Европске земље, потребно је извршити критички осврт на предности и недостатаке туристичке сигнализације у нашој држави.

Анализом постојећег стања туристичке сигнализације у Републици Србији утврђени су следећи **најзначајнији недостаци**:

1. Непостојање системског приступа, односно система за означавање туристичких одредишта;
2. Колизација између закона и подзаконских аката који се односе на ову област;
3. Непостојање процедуре којом ће се дефинисати значај и одабир туристичких садржаја који се могу означавати туристичком сигнализацијом на путевима;
4. Једино Република Србија има два правоснажна подзаконска акта која се односе на област туристичке сигнализације, који третирају исту материју, а који су при томе у колизацији јер дефинишу различита правила за идентичне ситуације. Свака друга држава, чија је регулатива у области туристичке сигнализације била предмет анализе има само један подзаконски акт, односно правилник који третира туристичку сигнализацију, без обзира да ли је реч о засебном правилнику или правилнику о саобраћајној сигнализацији у оквиру ког се налази и туристичка сигнализација.

Упоредном анализом туристичке сигнализације у Републици Србији у односу на државе у окружењу и развијене Европске земље су такође потврђени горе **наведени недостаци**, као и чињеница да је **основни задатак израде предметног мастер плана** давање смерница за „изградњу институција“, односно успостављање функционисања свих мериторних институција и субјеката у овој области, чиме ће се омогућити успостављање одрживог система означавања туристичких одредишта уз дефинисање основних процедура које ће се примењивати у даљем функционисању система.

Сprovedеним анализама у претходним поглављима мастер плана је утврђено **да не постоје предности** туристичке сигнализације у Републици Србији.

8 Визија развоја туристичке сигнализације и обавештавања учесника у саобраћају о туристичким садржајима

Постоје различити облици туристичких кретања која се разликују према основној туристичкој потреби (културној или рекреативној), према мотивима, радијусу, годишњем добу, узрасту, врсти транспорта итд. Комбинована туристичка кретања су подједнако присутна услед све јаче економске и културне покретљивости и развоја техничких средстава саобраћаја. У комбинована кретања убрајамо излетничка и екскурзиона.

Према радијусу, разликујемо: национална (регионална и интеррегионална) и међународна (континентална и интерконтинентална). Према годишњем добу разликујемо сезонска и вансезонска, али је уобичајена подела на летња и зимска туристичка кретања. Према узрасту путника разликујемо: дечија, омладинска и мешовита кретања (постоје и кретања трећег доба), а према социолошком моменту: индивидуална, породична и групна туристичка кретања. Најзад према врсти транспорта кретања могу бити: друмска, ваздушна, поморска и железничка. Сваки облик кретања је истовремено и врста туризма, што још једном потврђује примарни значај за разумевање туристичког феномена у целини.

У основи туристичких кретања стоји рекреативна и културна потреба за кретањем. Она се огледа у јакој вољи субјекта да изабере мотив, да планира и промени правац кретања или време боравка, да изабере средство транспорта и облик смештаја итд. Из тог специфичног обележја проистичу и основне карактеристике туристичког феномена: динамичност, хетерогеност, комплексност и флуктабилност, који се нужно јављају и код сваког облика кретања појединачно.

Основне облике туристичких кретања делимо на :

- рекреативна,
- културна,
- екскурзиона,
- транзитна и
- излетничка

Имајући све горе наведено једна од елемената визије за туристичку сигнализацију у Србији би требало да буде стандардан алат за промоцију туристичких садржаја у простору у циљу задовољења туристичких потреба. Означавање туристичких садржаја и услуга би требало да буде временски и садржајно прилагодљив процес, који би пратио промене на туристичком тржишту. Ово значи да да би се туристичком сигнализацијом требало обележавати оне садржаје који су нови на страни туристичке понуде, али истовремено и оне садржаје за којим се појави нови интерес на страни туристичке тражње односно код туриста.

Туристичка сигнализација, као вид конвенцијалне промоције и обележавања туристичких садржаја, и даље је најпопуларнији код туриста. Туристи сигнализацију и даље виде као најбољи начин информисања о туристичким садржајима и као најбоље средство за вођење ка

истим. Поред тога туристи очекују да добију што више информација о туристичком садржају кроз додавање додатних информација на туристичке путоказе.

У том смислу потребно је туристима предочити најзначајније туристичке атракције у Србији и оно што је јединствено и што је стратешки циљ промоције туризма Србије. Овде постоји неколико циљних група којима се обраћа путем туристичке сигнализације. Транзитни туристи, углавном страни, током летње сезоне на путу Е 75, један од најфреквентнијих праваца тзв. источномедитерански правац који повезује Северну и Централну Европу са истоком Медитерана. Такође, ту су и домаћи транзитни туристи на поменутом правцу и ка црногорском приморју, Златибору, Копаонику и тако даље. Поред транзитних туриста, значајну циљну групу представљају стационарни туристи у дестинацијама који одлазе на групне или индивидуалне излете у широј гравитационој зони дестинације.

У горе наведеном контексту потребно је најзначајније туристичке садржаје презентовати на највидљивијим и најфреквентнијим правцима, како би се капитализовао велики број транзитних туриста. Најзначајнији туристички садржаји у Србији су главни град и административни центри, туристичка места прве категорије, заштићена културна и природна добра на УНЕСКО листама и слично. С тим у вези, потребно је дочекати туристе од уласка у Србију, на свим граничним прелазима таблама добродошлице. Приликом уласка у туристичке дестинације би требало да их информишу табле добродошлице са информацијама о садржајима који се налазе у тим дестинацијама. Потребно је успоставити принцип хијерархизације туристичких садржаја, при чему ће се најважнији означити на што широј територији на што транспарентнији начин, а остале у складу са наведеном хијерархијом означити респективно.

Суштина визије развоја туристичке сигнализације је успостављање функционалног и одрживог система за означавање туристичких одредишта и управљање туристичком сигнализацијом, који ће у основи да обухвати:

- Утврђивање критеријума које треба да испуне туристички садржаји да би били означени туристичком сигнализацијом,
- Формирање листе туристичких садржаја који задовољавају услове да буду означени туристичком сигнализацијом, односно листе туристичких одредишта,
- Израду саобраћајног пројекта за постављање туристичке сигнализације,
- Постављање туристичке сигнализације и
- Одржавање туристичке сигнализације.

Визија система туристичке сигнализације базирана је на функционалном повезивању свих институција у систему туризма, како би се туристима обезбедило лакше сналажење у простору и/или се обезбедило задовољавање њихових туристичких потреба усмеравањем на туристичке вредности или услуге у простору, уз помоћ средстава туристичке сигнализације. Званична туристичка сигнализација треба да буде и гарант квалитета туристичке понуде, тако да она мора односити на садржаје који ће задовољити све захтевније туристичке потребе путника.

Систем туристичке сигнализације би требало да буде флексибилан, креативан, подржавајући и развојни у смислу креирања и промоције појединачних туристичких производа Србије. Требало би да буде повезан са системом маркетинга интегрисаног туристичког производа, тако да ова два система буду усклађена што ће довести до синергије ефеката промоције туризма Србије.

Са аспекта туриста, визија развоја туристичке сигнализације обухвата параметре којима би требало да се обезбеди да туристичка сигнализација буде уочљива, усклађена са међународним стандардима, функционална тј. да води до одредишта, разумљива, прегледна и информативна.

Поред наведеног, обзиром на достигнути степен технолошког развоја, потребно је узети у обзир и друге видове информисања путника на путевима, пре свега применом модерних неконвенционалних технологија која се огледа кроз:

- емитовање радио сигнала на граничним прелазима и чеоним наплатним станицама,
- успостављање Wifi зона на граничним прелазима и чеоним наплатним станицама,
- постављање видео билборда на граничним прелазима и чеоним наплатним станицама.

Наведено информисање путника подразумева израду одговарајућих спотова и прилога о туристичким знаменитостима Републике Србије које ће путници моћи да одгледају, чују или прочитају док чекају у реду на граничним прелазима и чеоним наплатним станицама. Водећу улогу у успостављању горе наведених система који се базирају на примени неконвенционалних технологија требају да имају следећи субјекти туризма уз подршку ЈП Путеви Србије:

- Министарство надлежно за послове туризма;
- Покрајински секретаријат надлежан за послове туризма;
- Туристичка организација Србије.

9 Туристички садржаји и туристичка одредишта

Емпиријски је препозната и доказана потреба да се унапреди квалитет и ефективност туристичке сигнализације у Републици Србији. Недефинисане улоге и процедуре у постављању туристичке сигнализације и недовољна уређеност ове области довели су до тога да је туристичка сигнализација недовољно развијена, да већ постављени знакови не дају довољно информација туристима којима су превасходно и намењени, а многи туристички садржаји нису уопште означени. Са друге стране, не постоје јасне процедуре које дефинишу, који туристички садржаји треба да буду означени туристичком сигнализацијом на путевима, а који не треба да се означе у туризмомолошком и саобраћајном смислу истовремено. Такође, не постоје ни јасне смернице које дефинишу начин означавања туристичких садржаја на појединим категоријама путних праваца у односу на значај туристичких садржаја.

Туристички садржаји могу да буду најразличитије туристичке услуге и производи, природне, антропогене и амбијенталне туристичке вредности или друге туристичке знаменитости (регије, дестинације, појединачне атракције, туристички путеви, објекти саобраћајне инфраструктуре, јавни простори, угоститељски објекти, традиционални произвођачи и сл.). За потребе предметног мастер плана, сви наведени елементи туристичке понуде ће бити подведени под називом „туристички садржаји“.

Туристичком сигнализацијом на путевима се могу означити само они туристички садржаји који имају статус туристичких одредишта. Да би одређени туристички садржај добио статус туристичког одредишта он мора да задовољи одређене критеријуме. На основу наведеног, у овом поглављу мастер плана су описани туристички садржаји и дефинисани су критеријуми које треба да испуни одређени туристички садржај да би био означен туристичком сигнализацијом, односно да би добио статус туристичког одредишта. Поступак добијања статуса туристичког одредишта се реализује кроз примену процедуре за формирање листа туристичких одредишта, коју спроводи **комисија за проглашење туристичких одредишта** формирана од стране Туристичке организације Србије у сарадњи са министарством надлежним за послове туризма. Процедура за формирање листа туристичких одредишта је детаљно описана у тачки 11.1.1 предметног Мастер плана, а у основи садржи следеће кораке:

- **ПРВИ КОРАК** - У првом кораку се према **подели туристичких садржаја у функцији означавања** (према тачки 9.1) утврђује којој групи припада туристички садржај,
- **ДРУГИ КОРАК** - У другом кораку се према **критеријумима за одабир и означавање туристичких одредишта** (одређеним у тачки 9.2) који су дефинисани за групе туристичких садржаја, утврђује да ли туристички садржај испуњава услове да буде означен као туристичко одредиште и ако испуњава услове, утврђује се којег је реда (у складу са тачком 10.1).

9.1 Подела туристичких садржаја у функцији означавања

Туристички садржаји у најширем смислу обухватају:

- Туристичке дестинације које за потребе израде предметног мастер плана у ширем појмовном и географском смислу могу да обухвате туристичко место, туристички простор, туристичку локацију или одређени туристички комплекс који у оквиру свог простора има већи број различитих туристичких садржаја,
- Туристичка места као организоване и функционалне целине са формираном туристичком понудом, природном вредностима, културним добрима и другим знаменитостима значајним за туризам, са комуналном, саобраћајном и туристичком инфраструктуром као и објектима и другим садржајима за смештај и боравак туриста,
- Туристичке атракције као привлачна обележја туристичке дестинације, природног, друштвеног или амбијенталног карактера,
- Туристичке локације као ужа, саобраћајно повезана и инфраструктурно повезана просторно-техничка целина која садржи једну или више туристичких атракција,
- Туристичке руте као физички опипљиве деонице у простору које дефинишу инвентар материјалних и нематеријалних, културних и историјских елемената, повезаних тематски, концептуално или дефиницијом као и идентификацијом локација постојећих добара повезаних у тачкастој, линеарној или регионалној структури који унутар руте стварају обележену и презентовану континуирану целину,
- Угоститељски објекти, односно хотелијерски и ресторатерски објекти за прихват, боравак туриста, пружање исхране и пића и других услуга туристима,
- Сеоска туристичка домаћинства као објекти или групе објеката у којем се пружају услуге смештаја, исхране и пића у руралном (сеоском) окружењу са елементима локалног обележја и наслеђа,
- Традиционални произвођачи и други привредни субјекти који обављају делатност производње и продаје традиционалних производа под законским прописаним условима, а своје производе нуди у виду дегустације у специјално за то опремљеним објектима,
- Објекти спортско - рекреативне инфраструктуре као што су стадиони, скијалишта, базени и друго,
- Остали објекти од значаја за боравак, транспорт, активности и задовољство туриста као што су аеродроми, железничке станице, аутобуске станице, луке итд.

За потребе означавања туристичком сигнализацијом, односно у функцији означавања туристички садржаји се деле на следеће групе:

- Туристичка места,
- Туристички простори, локације и атракције,

- Туристичке руте,
- Бициклическе руте,
- Угоститељски објекти (сеоска туристичка домаћинства, хотелијерски и ресторатерски објекти и сл.),
- Традиционални произвођачи и други привредни субјекти,
- Пратећи туристички садржаји у насељеним местима.

9.1.1 Туристичка места

Туристичко место је туристички садржај који представља организациону и функционалну целину са формираном туристичком понудом, природним вредностима, културним добрима и другим знаменитостима значајним за туризам, са комуналном, саобраћајном и туристичком инфраструктуром, као и објектима и другим садржајима за смештај и боравак туриста.

Категоризација и подела туристичких места се врши према Правилнику о категоризацији туристичких места. Туристичка места се према правилнику деле на следеће четири категорије, при чему је I категорија највиша, а IV најнижа:

- Туристичка места I категорије,
- Туристичка места II категорије,
- Туристичка места III категорије,
- Туристичка места IV категорије.

9.1.2 Туристички простор, локације и атракције

Туристички простор јесте јединствена и недељива географска и функционална целина природних и створених ресурса и вредности од значаја за туризам.

Туристичка локација јесте ужа, саобраћајно повезана и инфраструктурно опремљена просторно-технолошка целина, која садржи једну или више туристичких атракција.

Туристичка атракција јесте нарочито привлачно обележје туристичке дестинације, природног или друштвеног карактера у оквиру туристичког простора. Туристичка дестинација јесте одредиште туристичког путовања које својом опремљеношћу омогућава прихват и боравак туриста.

У основи, туристички простори, туристичке локације и туристичке атракције обухватају:

➤ Природна добра

- Национални паркови
- Паркови природе
- Предела изузетних одлика

- Општи и специјални резервати природе
- Споменици природе
- Заштићена станишта
- Хидро ресурси (реке, језера и сл.)
- Геоморфолошки објекти (пећине, стећци, прозорци итд.)
- Остала природна добра и ресурси
- **Археолошка налазишта**
- **Архитектонска дела**
 - Храмови
 - Палате
 - Дворци
 - Цркве, катедрале, џамије
 - Градске куће
 - Објекти народног неимарства
- **Просторно-амбијенталне целине**
 - Стара језгра градова
 - Сеоске архитектонске целине
 - Манастирски комплексни
 - Средњовековне тврђаве
 - Етно паркови
- **Спомен обележја**
- **Установе културе**
 - Музеји
 - Галерије
 - Биоскопи
 - Позоришта
 - Културни центри
 - Образовни центри
 - Природњачки центри

➤ **Предеоне целине и остале садржаје**

- Скијалишта
- Купалишта, аква паркови, базени
- Излетишта
- Стадиони и спортски комплекси
- Кампови
- Аеродроми
- Луке, пристаништа
- Ловишта
- Риболовни ревири
- Остали садржаји који нису наведени

9.1.3 Туристичке регије

Туристичка регија је просторна целина у којој је туризам једна од доминантних или обједињујућих функција, док је физиономија простора у многоме последица те функције. Једна од основних карактеристика туристичких регија је **индивидуалност туристичке регије** која пре свега зависи од туристичке структуре регије, односно од структуре и броја туристичких садржаја (туристичка места, туристички локалитети, туристичке атракције, туристички простор, туристички производи, туристичка инфраструктура и супраструктура и сл.) који се налазе у одређеној туристичкој регији.

Туристичке регије могу бити хомогене и хетерогене. Хомогене туристичке регије су оне регије где је туризам главни извор прихода домицилног становништва. Хетерогене туристичке регије су код којих је туризам основ стицања мањег или већег дохотка домицилног становништва, које се поред туризма бави и неким другим делатностима.

Свака туристичка регија има своје конститутивне елементе који представљају њену физиономску карактеристику. То су:

- Привлачност
- Облик туристичког промета
- Материјални елементи
- Организациони и функционални елементи

Индивидуалност једне туристичке регије заснована је на њеној типологији, а последица је њене туристичке структуре, коју чине:

- Туристички локалитети
- Туристичке атракције

- Туристички простор
- Туристички производи
- Туристичка места

Туристичке регије се могу делити према:

- Мотивској физиономији
- Степену развоја
- Величини
- Функцији

Према мотивској физиономији туристичке регије се деле на:

- Природне
- Антропогене
- Комбиноване

Према степену развоја туристичке регије се деле на:

- Потенцијалне
- Афирмисане
- Развијене

Према величини туристичке регије се деле на:

- Макрорегије
- Мезорегије
- Микрорегије

Према функцији туристичке регије се деле на:

- Хомогене
- Хетерогене

9.1.4 Туристичке руте

Туристичке руте су туристички садржаји који представљају **целовит туристички производ**, односно скуп међузависних елемената или парцијалних туристичких производа који се у пракси организује као посебан вредносни ланац који чине материјални производи и услуге, природне вредности и културна добра, туристичке атракције, туристичка супраструктура и туристичка инфраструктура.

Поред туристичке инфраструктуре, туристичке руте чини и туристичка супраструктура. Туристичке руте располажу одређеном туристичком инфраструктуром. Туристичка

инфраструктура јесу објекти за информисање, предах, снабдевање, рекреацију, едукацију и забаву туриста, и то: скијалишта, купалишта и плаже, тематски и забавни паркови, туристички информативни центри, центри за прихват туриста и посетилаца, одморишта поред путева, објекти наутичког туризма, терени за голф, тенис терени, отворени и затворени објекти спортске рекреације, мале вештачке акумулације са купалиштем, базени за купање, велнес објекти, забавно рекреативне стазе и путеви (трим стазе, стазе здравља, видиковци, панорамски путеви, бицикличке стазе, пешачке стазе, стазе за моторне санке и слично), уређене обале река и језера, објекти за посматрање природних реткости, објекти за предах и краће задржавање туриста, објекти за авантуристичке активности и друго.

Туристичка супраструктура јесу угоститељски објекти као и галерије, изложбени, конгресни и забавни објекти који су у непосредној вези са угоститељским објектима и објектима спортско рекреативног садржаја или са њима чине јединствену целину.

Туристичке руте су **тематске руте** и у основи обухватају комплекс туристичких садржаја који су у интеракцији и који се међусобно идентификују и промовишу као једна целина. Туристичке руте се често називају туристичким путевима, а у пракси су најчешће реализоване као:

- Путеви вина,
- Путеви ракије,
- Путеви меда,
- Путеви сира,
- Путеви културе (пут римских царева, пут манастира и сл.),
- Други слични путеви.

9.1.5 Бицикличке руте

Бицикличке руте су туристички садржаји, које као и туристичке руте представљају **туристички производ**. Бицикличке руте, такође обухватају комплекс туристичких садржаја који су у интеракцији и који се међусобно идентификују и промовишу као једна целина. Основна разлика између туристичких рута и бицикличких рута је у томе што су бицикличке руте намењене посебној врсти туриста (тзв. „Циклотуристима“) и што се бицикличке руте означавају посебном врстом туристичке сигнализације.

Бицикличке руте могу да повезују градове или насеља, да воде поред великих река или да повезују различита туристичка места, локалитете, атракције или просторе, као и друге туристичке садржаје. Оне се најчешће трасирају дуж постојећих јавних путева (категорисаних или некатегорисаних), дуж насипа и сл. Саставни део бицикличке руте може (али и не мора) да буде посебно уређена бицикличка стаза која је планирана или изграђена на њеној траси.

9.1.6 Угоститељски објекти од значаја за туризам

Угоститељски објекти су основни елементи туристичке понуде који обухватају сеоска туристичка домаћинства, хотелијерске и ресторатерске објекте и друге сличне објекте.

Угоститељство, сачињено од хотелијерства и ресторатерства често представља најзначајнији објекат интересовања туриста. Сви угоститељски објекти су категоризовани у складу са правилницима који се примењују у овој области.

Угоститељски објекти се деле на основне и комплементарне, а већу важност за туризам имају основни, у смислу квалитета и разноврсности понуђених услуга за туристе. Значај за развој туризма могу да имају угоститељски објекти који поседују смештајне капацитете, као што су хотели, гарни хотели, апарт хотели, мотели, туристичка насеља и кампови, док су угоститељски објекти типа пансион и комплементарни туристички капацитети као што су кућа, апартман и соба прилично мањег значаја.

За развој туристичких дестинација много већи значај углавном имају хотелијерски објекти зато што поред услуга исхране и пића, они пружају и низ других услуга. Поред тога они утичу на развој различитих видова туризма као на пример: конгресног, МИЦЕ, велнес и спа и томе слично. Допринос хотелијерства развоју туризма, а нарочито хотела виших категорија, је немерљив у смислу запошљавања, наплате боравишне таксе, доприноса буџету државе (локални и републички ниво), запошљавању становништва, пласману пољопривредних производа и многих позитивних утицаја.

Ресторатерски објекти немају већи значај за туризам, осим у појединачним ситуацијама и у неразвијеним туристичким дестинацијама.

Сеоско туристичко домаћинство је објекат или група објеката у којем се пружају услуге смештаја, исхране и пића или само исхране и пића, који се налази у руралном (сеоском) окружењу са елементима локалног обележја и наслеђа (традиционална архитектура, физиономија и функција као на пример салаши, традиционална домаћинства и томе слично). Због руралног карактера Србије њеног равномерног регионалног развоја, као и праксе у неким развијенијим туристичким земљама сеоска туристичка домаћинства су посебно обрађена у овом Мастер плану.

9.1.7 Традиционални произвођачи и други привредни субјекти од значаја за туризам

У групу традиционалних произвођача и других привредних произвођача спадају сви произвођачи традиционалних производа, млекаре, дестилерије и други слични произвођачи, чији производи потенцијално могу представљати предмет интереса транзитних туриста. Овде спадају и сви стари занати који се налазе на листи старих заната и других рукотворина. Поред наведеног, овој групи припадају и сви привредни субјекти који због својих особина имају туристичку вредност, као на пример: хидроцентрала на Ђердапу, видиковци на телекомуникационим торњевима, индустријски центри, рудници, винари, виноградаре, произвођачи ракије, млека, меда и сл.

9.1.8 Пратећи туристички садржаји у насељеним местима

У ову групу туристичких садржаја спадају објекти који се налазе у насељеним местима а који не припадају ни једној од раније наведених група (тачке 9.1.1 до 9.1.7). То су туристички садржаји који немају битан културно историјски значај, нити значај са становишта развоја туризма, али се означавају да би туристима пружили потребне сервисне информације и да би им омогућили једноставније кретање и сналажење у насељеним местима. Овој групи туристичких садржаја најчешће припадају: туристички информативни центар, зграда општине, суда, полиције, болница, хитна помоћ, путнички терминали, паркинзи намењени превасходно туристичким аутобусима, спортско-рекреативни центри, пословни центри, конгресни центри, привредни објекти, смештајни и угоститељски објекти и други слични садржаји који у зависности од насељеног места представљају предмет интересовања туриста.

9.2 Критеријуми за одабир и означавање туристичких одредишта

Критеријуми за одабир и означавање туристичких одредишта су развијени да би се одредило да ли одређени туристички садржај, за ког је у претходном кораку утврђено којој групи припада (према подели туристичких садржаја у функцији означавања туристичком сигнализацијом) испуњава услове да буде означен туристичком сигнализацијом као туристичко одредиште, као и да се утврди којег је реда тако одређено туристичко одредиште.

Критеријуми за одабир и означавање туристичких одредишта се деле на:

- Опште критеријуме,
- Посебне критеријуме,
- Појединачне критеријуме.

9.2.1 Општи критеријуми

Општи критеријуми за означавање туристичких садржаја су следећи:

1. **По врстама туристичких мотива**, могу се означавати природни, културни, историјски, верски, амбијентални, спортски, привредни и други сродни садржаји у најширем смислу,
2. **По величини туристички атрактивног простора**, могу се означавати туристичке регије и простори, туристички путеви и тематске руте, туристичка места, туристичке атракције, туристички локалитети и појединачни туристичко-угоститељски објекти, и сл.,
3. **По врсти власничке структуре**, могу се означавати туристички садржаји у јавном и у приватном власништву. Могу се означавати туристички садржаји у домаћем и иностраном власништву,
4. **По степену афирмисаности**, могу се означавати афирмисани и туристички садржаји у развоју.

Општа хијерархија туристичких садржаја се врши у складу са следећим критеријумима:

1. Приоритет за означавање туристичким сигнализацијом имају туристички садржаји који се налазе на важећим листама УНЕСКО, заштићена природна добра, заштићена културна добра, категоризована туристичка места која имају одређену категорију за туристичка места према важећем правилнику,
2. Приоритет за означавање туристичким сигнализацијом имају туристички садржаји у ширем значењу, које су у складу са Стратегијом развоја туризма Републике Србије,
3. Приоритет имају атракције које се у складу са плановима рада Туристичке организације Србије, регионалних и локалних туристичких организација.

9.2.2 Посебни критеријуми

Посебни критеријуми за означавање туристичких садржаја су следећи.

1. Успостављеност, оперативност и афирмисаност туристичких атракција.

Туристичка сигнализација се поставља само за оне садржаје који су функционални и оперативни, односно туристичка сигнализација се не може постављати за планиране туристичке садржаје који још увек нису довршени, отворени, односно уређени, приведени туристичкој намени и који немају минимум безбедности за боравак и активности туриста. Не би требало означавати садржаје који немају способност задовољења сазнајних, културних, рекреативних, здравствених, естетских, духовних и других туристичких потреба гостију. Не би требало обележавати туристичке атракције које ће изазвати супротност задовољења туристичких потреба тј. супротни ефекат разочарења.

2. Отвореност за туристичке посете

Туристички садржаји који захтевају постављање туристичке сигнализације морају бити отворени за јавност без претходне најаве или предрезервације. Изузетак може бити предрезервација за вођене туристичке групе, али се мора демонстрирати да је туристичко искуство гарантовано индивидуалним туристима без претходне најаве или предрезервације. Ово за циљ има да се избегну непријатности, а повећа задовољство туриста.

3. Радно време

Легитимно очекивање туриста је да је туристички садржај отворен када одлуче да га посете на основу туристичке сигнализације. Уколико није тако, незадовољство туристе ће се рефлектовати на целокупну туристичку понуду и кредибилност постављене туристичке сигнализације.

Захтев да туристички садржаји омогуће прихват туриста током радних дана, а нарочито током викенда је оправдана да би се осигурала доступност у време када је промет туриста најинтензивнији.

У случају сезонског пословања радно време мора бити минимум током сезонских месеци током године. У том случају мора бити назначен период рада на одговарајућим интернет странама или другим средствима информисања.

4. Доступност, безбедност боравка и паркинг простор

Туристички садржаји би требало да буду доступни саобраћајницама без обзира на подлогу, али у квалитету којим се не угрожава безбедност путника и возила. Потребно је да постоји простор који мора имати минимум техничких услова за безбедно паркирање возила. Туристи би током боравка, кретања и активности на туристичким садржајима требало да буду обезбеђени од могућности пада, пропадања или на други начин физички угрожени.

5. Презентација

Туристима мора бити омогућена минимална презентација туристичких вредности, доживљаја и активности. Методе презентације могу обухватати: инфо центре, визиторски центре, природњачке центре, водиче, презентаторе, брошуре, аудио водиче, различита дигитална средства туристичке презентације, мобилне апликације, информативне табле, интерпретативне табле, презентационе табле, мапе, макете и слично што ће туристима омогућити задовољење својих туристичких потреба.

6. Доступни јавни тоалети

Сви туристички садржаји код којих се обаља комерцијална активност (нпр. они које нуде продају роба или услуга, наплаћују улаз и сл.) морају имати доступне јавне тоалете. То не односи на садржаје који не захтевају дуго задржавање туриста (нпр, где је процењено задржавање туриста краће од 20 минута) или који нису комерцијални (нпр. видиковци, споменици и сл).

9.2.3 Појединачни критеријуми

Појединачни критеријуми су направљени према групама добијеним на основу поделе туристичких садржаја у функцији означавања.

9.2.3.1 Туристичка места

За туристичка места, као једну од група одређених поделом туристичких садржаја у функцији означавања, **нису дефинисани појединачни критеријуми за одабир и означавање туристичких одредишта** зато што се ови туристички садржаји категоришу према правилнику о категоризацији туристичких места. Формалним проглашењем и категоризацијом туристичког места на основу правилника, стварају се предуслови да се оно означи туристичком сигнализацијом. То значи да се свако проглашено туристичко место неће по аутоматизму сматрати туристичким одредиштем, већ да је то предуслов да оно може да буде означено туристичком сигнализацијом. Финалну одлуку о томе да ли проглашено туристичко место може да буде означено туристичком сигнализацијом, доноси комисија за проглашење туристичких одредишта. Туристичко место може бити означено туристичком сигнализацијом само ако се налази на коначним листама туристичких одредишта које формира надлежна комисија, а у складу са процедуром описаном у тачки 11.1.1.

Дакле, када се туристичко место нађе на коначним листама туристичких одредишта, испуњени су сви потребни услови да би се оно могло означити туристичком сигнализацијом, што у наредном кораку подразумева израду техничке документације за његово означавање у складу са регулативом која се примењује у поступку одобрења постављања саобраћајне сигнализације на путевима (према Закону о безбедности саобраћаја, Правилнику о саобраћајној сигнализацији и сл.). Обим означавања и примена знакова туристичке сигнализације зависи од одлуке комисије, односно од тога у коју категорију туристичког одредишта (I, II, III или IV реда) је сврстано одређено туристичко место, што је објашњено у тачкама 10.4.1, 10.4.2, 10.4.3 и 10.4.4 овог мастер плана. То практично значи да туристичко

место I категорије неће аутоматски добити статус туристичког одредишта I реда, већ коначну одлуку о статусу, односно категорији туристичког одредишта доноси комисија за проглашење туристичких одредишта.

У зависности од категорије, туристичка места имају статус следећих туристичких одредишта:

- Туристичка места I категорије могу имати статус Туристичког одредишта I или II реда (тачке 10.4.1 и 10.4.2 мастер плана),
- Туристичка места II категорије имају статус Туристичког одредишта II или III реда (тачке 10.4.2 и 10.4.3 мастер плана),
- Туристичка места III категорије имају статус Туристичког одредишта III или IV реда (тачке 10.4.3 и 10.4.4.1 мастер плана),
- Туристичка места IV категорије имају статус Туристичког одредишта IV-A реда (тачка 10.4.4 мастер плана).

9.2.3.2 Туристички простор, локације и атракције

За туристички простор, туристичке локације и туристичке атракције, као једну од група одређених поделом туристичких садржаја у функцији означавања, **дефинисани су појединачни критеријуми за одабир и означавање туристичких одредишта** који су описани у овој тачки мастер плана. На основу ових критеријума, комисија за проглашење туристичких одредишта, одређује којој категорији туристичког одредишта припада одређени туристички садржај. Туристичком сигнализацијом се могу означити само они туристички садржаји који се налазе на коначним листама туристичких одредишта које формира надлежна комисија, а у складу са процедуром описаном у тачки 11.1.1.

Туристички простори, туристичке локације и туристичке атракције **се за потребе означавања туристичком сигнализацијом** деле на следеће подгрупе:

1. Туристички садржаји на UNESCO листи

2. Заштићена природна добра

- Национални паркови
- Паркови природе
- Предела изузетних одлика
- Специјални резервати природе
- Споменици природе
- Станишта

3. Заштићена културна добра

- Споменици културе

- Просторно културно историјске целине
- Археолошка налазишта
- Знаменита места

4. Предеоне целине и остали садржаји

- Скијалишта
- Купалишта, аква паркови, базени
- Излетишта
- Стадиони и спортски комплекси
- Кампови
- Аеродроми
- Луке, пристаништа
- Ловишта
- Риболовни ревири
- Остали садржаји који нису наведени

Туристички садржаји на UNESCO листи могу да обухвате било који туристички садржај који припада некој другој подгрупи, односно који припада заштићеним природним добрима или заштићеним културним добрима или предеоним целинама и осталим садржајима.

Заштићена културна добра обухватају све туристичке садржаје који су наведени у оквиру архитектонских дела, просторно-амбијенталних целина и установа културе, као и археолошка налазишта и спомен обележја.

1. Туристички садржаји на UNESCO листи

Различитост културног наслеђа у свету у ком живимо незамењив је извор духовног богатства човечанства. Његова значајна карактеристика се заснива, управо, на богатству различитости и супротности култура и цивилизација које му, својим преплитањем, дају специфичан значај. Ово богатство што чини духовну и материјалну основу постојања једног народа и друштва, потребно је пажљиво чувати. Циљ заштите је очување квалитета и вредности културног добра, продужетак његовог века трајања, као и заштита његове материјалне грађе. Од суштинске важности је усаглашавање међународних принципа који се односе на заштиту културног наслеђа, где свака земља преузима одговорност за примену плана у оквиру сопствене културе. С обзиром на повећан ризик по културно и природно наслеђе у свету, 1972. године, на Генералној конференцији UNESCO-а, усвојена је Конвенција о заштити Светског културног и природног наслеђа. Конвенција из 1972. године представља једну од три конвенције UNESCO-а које третирају културно наслеђе. Друге две су Конвенција о заштити културног наслеђа у случају оружаног сукоба (Хашка конвенција) усвојена 1954. године, и Конвенција о начину

забране и спречавања илегалног увоза, извоза и трансфера културног наслеђа, из 1970. године.

Основни циљ Конвенције о заштити Светског културног и природног наслеђа је идентификација подручја културног и природног наслеђа које се номинује за Листу светског наслеђа.

Да би се неко културно добро или подручје номинovalo за Листу светске баштине, као предуслов, мора поседовати изузетну универзалну вредност која се дефинише на основу постављених критеријума. Према Конвенцији, културно наслеђе је подељено у три категорије:

- **споменици** (архитектонска дела, дела монументалне скулптуре и сликарства, археолошки елементи или структуре, натписи, пећинска станишта и комбинација више одлика које поседују изузетну универзалну вредност, са гледишта историје, уметности, или науке);
- **споменичке целине** (групе раздвојених или повезаних грађевина које због своје архитектуре, хомогености или положаја у пределу поседују изузетну универзалну вредност);
- **споменичка подручја** (резултати људског дела и комбинованог дела природе и човека, и подручја која укључују археолошке локалитете који поседују изузетну универзалну вредност са историјског, естетског, етнолошког, или антрополошког гледишта).

Дакле, за Листу светске баштине могуће је номинovati читав град као што је то Рим (Италија), један део који се налази унутар историјског града (Меида-е-шах у Исфакану, Иран) или одређен број заштићених споменика.

У случају да је заштићено подручје угрожено опасношћу изазваном од стране природе или човека, исто се може уписати на Листу светске баштине у опасности са циљем да се угроженом подручју омогући међународна помоћ да би се опасност уклонила. Када се добро упише на Листу светске баштине очекује се да ће вредности које чине његов универзални значај, бити трајно очуване. Неприхватљиве су било које активности које умањују његову универзалну вредност и аутентичност. Према томе, заштићено подручје може бити избрисано са Листе светске баштине у следећим случајевима:

- ако заштићено подручје претрпи оштећења која су уништила вредност због које је место уписано на Листу светске баштине;
- ако је квалитет подручја Светског наслеђа угрожен од стране човека, а корективне мере нису предузете у заданом временском року. Сва заштићена подручја са Листе светске баштине су добра држава на чијој територији се налазе, али је у интересу међународне заједнице да се брине о заштићеним подручјима ради будућих генерација човечанства.

Према општим критеријумима за одабир и означавање туристичких одредишта, туристички садржаји који се налазе на UNESCO листама имају приоритет за означавање туристичком сигнализацијом. Туристички садржаји на UNESCO листи могу да обухвате било који туристички садржај који припада некој другој подгрупи, односно који припада:

- заштићеним природним добрима или
- заштићеним културним добрима или
- предеоним целинама и осталим садржајима.

Локалитети који се налазе на подручју Републике Србије, а који су уписани на неку од UNESCO листа су:

- Сопоћани,
- Стари Рас,
- Манастир Студеница,
- Средњовековни споменици на Косову и Метохији (Манастир Високи Дечани, Црква Богородица Љевишка, Манастири Пећке патријаршије и Манастир Грачаница),
- Феликс Ромулијана – Римска палата,
- Стећци – средњовековни надгробни споменици,
- Парк природе Голија који се налази на листи Човек и биосфера где је проглашен за резерват биосфере.

На основу поделе туристичких одредишта према значају за означавање, туристички садржаји који се налазе на UNESCO листама представљају **туристичка одредишта I реда**, док коначну одлуку о тачној категорији туристичког одредишта, односно да ли су IA или IB реда доноси надлежна комисија, а на основу значаја појединих туристичких садржаја и на основу тога да ли задовољавају критеријуме наведене табели датог у оквиру ове тачке предметног мастер плана.

У складу са посебним критеријумима, који се примењују и код туристичких садржаја који се налазе на UNESCO листи препоручује се означавање успостављених, оперативних и афирмисаних туристичких садржаја, тако да се означавање Парка природе Голија не препоручује док се не задовољи минимум потребних услова. Сличан је случај и са Стећцима који се могу означити у оквиру означавања територије Националног парка Тара, док се њихово самостално означавање не препоручује из разлога што није задовољен минимум потребних услова одређених у посебним критеријумима.

2. **Заштићена природна добра**

Туристичком сигнализацијом се могу означавати само заштићена природна добра која обухватају:

- Националне паркове
- Паркове природе
- Пределе изузетних одлика
- Специјалне резервате природе

- Споменике природе
- Станишта

Национални паркови су, поред природних добара на UNESCO листи или другим међународним листама, најзначајнија природна добра и целине којима располажемо, тако да у том смислу их условно можемо назвати туристичким садржајима од националног значаја. Поред националних паркова Фрушка гора, Ђердап, Копаоник и Тара, на подручју Републике Србије се налази и Национални парк Шар планина на Косову и Метохији, покрајини под међународном управом. Овај национални парк би требало означити на територији која је под управом Републике Србије, а за преостале деонице захтевати означавање од стране привремених институција управе у Приштини. Код означавања националних паркова треба поштовати општи принцип означавања који подразумева да туристичка сигнализација треба да се постави на путним правцима којима се долази у гравитационо подручје националног парка како би се туристи благовремено упутили ка националном парку. Поред тога, неопходно је да се истовремено означавање репрезентативних локалитета на територији националног парка, као на пример локалитет Спајићи на Заовинама где се налази станиште заштићене врсте Панчићеве оморике али и све остале локалитете на подручју националног парка. Као што је наведено, у оквиру означавања Националног парка Тара, требало би означити и Стећке који се налазе на UNESCO листи. Националне паркове би требало означавати као **туристичка одредишта I реда**, док коначну одлуку о тачној категорији туристичког одредишта, односно да ли су IA или IB реда доноси надлежна комисија.

Паркови природе су такође важна заштићена природна добра и требало би да имају нешто мањи значај од националних паркова. Као код означавања националних паркова и овде треба поштовати општи принцип означавања. Парк природе Мируша који се налази на Косову и Метохији би требало означити на територији која је под управом Републике Србије, а од привремених органа управе у Приштини захтевати даље означавање. Паркове природе би требало означавати као **туристичка одредишта IB реда или II реда**, а у зависности од одлуке надлежне комисије.

Пределу изузетних одлика су значајна природна добра, нешто мањег значаја од националних паркова и паркова природе. Код означавања предела изузетних одлика треба поштовати општи принцип означавања. Пределе изузетних одлика би требало означавати као **туристичка одредишта II реда**, а у зависности од одлуке надлежне комисије.

Специјални резервати природе, због својих вредности и степена заштите, треба да буду рангирати у истој равни као и предели изузетних одлика. Требало би их означавати као **туристичка одредишта II реда**, а у зависности од одлуке надлежне комисије.

Споменици природе су туристички садржаји знатно мањих ареала распрострањања него национални паркови, предели изузетних одлика и специјални резервати природе. Требало би

их означавати као **туристичка одредишта III реда**, а у зависности од одлуке надлежне комисије.

Заштићена станишта по својим карактеристикама би требало означавати као **туристичка одредишта IV реда**, такође у зависности од одлуке надлежне комисије.

У функцији одређивања којој категорији туристичких одредишта припадају поједина заштићена природна добра, примењују општи и посебни критеријуми, као и појединачни критеријуми који су наведени у табели датај у оквиру ове тачке предметног мастер плана.

3. Заштићена културна добра

Многи објекти, предмети, појаве и догађаји који су настали током дуге историје развоја човечанства имају заједничко својство да су створени људском руком као резултат духовног доживљаја ствари и појава или уметничког стварања.

Само порекло уметничког стварања лежи у човековој потреби да осмисли сопствено искуство и створи своју визију света помоћу различитих изражајних средстава. Осим дела која имају уметничку вредност, човек ствара и дела која имају историјски, друштвени или неки други културни значај. Ова дела настају као израз материјалне и духовне културе једног човека или групе људи тј. народа и имају својства да задовољавају неку од људских потреба у сфери културе. У научној и стручној литератури постоји велики број дефиниција и критеријума за разврставање људских творевина, као што су: културни или културно-историјски споменик, културно добро, културна вредност, културна баштина, споменик културе и друго.

Према важећем Закону о културним добрима, по многим мишљењима, изабран је најбољи термин који дефинише постојећу проблематику. Сва остварења човека било материјалне или духовне природе обједињена су појмом културно добро.

Културна добра су дефинисана као ствари и творевине материјалне и духовне културе која имају таква својства да задовољавају део или укупну културну потребу савременог човека. Она су од посебног значаја за уметност, културу, историју једног друштва, па се најзначајнија стављају под посебну друштвену заштиту. Културно добро, овако дефинисано представља шири појам од културно-историјског споменика који подразумева само материјална културна добра.

Културна добра морају, да би се што квалитетније и на прави начин презентовала у оквиру туризма, поседовати још нека својства, и то:

- да поседују својства споменика културе (уметничку и естетску вредност, знаменитост),
- да имају културни, историјски или значај за развој науке,
- да имају својство атрактивности, препознатљивости, раритетности, спектакуларности или друге културне карактеристике и

- да буду уређени, организовани или припремљени не само за културолошку већ и туристичку презентацију (Томка, 1998).

Према важећем Закону о културним добрима, културна добра, у зависности од физичких, уметничких, културних и историјских својстава, могу бити: непокретна и покретна културна добра. За Мастер план су значајна непокретна културна добра те ће овде бити наведена.

Туристичком сигнализацијом се могу означавати само заштићена културна добра која обухватају:

- Споменике културе
- Просторно културно историјске целине
- Археолошка налазишта
- Знаменита места

Споменик културе је грађевинско-архитектонски објекат од посебног културног или историјског значаја, као и његова градитељска целина, објекат народног градитељства, други непокретни објекат, део објекта и целине са својствима везаним за одређену средину, дело монументалног и декоративног сликарства, вајарства, примењених уметности и техничке културе, као и друга покретна ствар у њима од посебног културног и историјског значаја.

Просторно културно-историјска целина јесте урбано или рурално насеље или њихови делови, односно простор с више непокретних културних добара од посебног културног и историјског значаја.

Археолошко налазиште је део земљишта или површине под водом који садржи остатке грађевина и других непокретних објеката, гробних и других налаза, као и покретне предмете из ранијих историјских доба, а од посебног су културног и историјског значаја.

Знаменито место је простор везан за догађај од посебног значаја за историју, подручје с израженим елементима природних и радом створених вредности као јединствене целине, као и спомен гробови или гробља и друга спомен обележја која су подигнута ради трајног очувања успомене на значајне догађаје, личности и места из националне историје (меморијали), од посебног културног и историјског значаја.

Културна добра се, у зависности од свог значаја, **као и за потребе означавања туристичком сигнализацијом**, разврставају у следеће категорије:

- Заштићена културна добра од изузетног значаја
- Заштићена културна добра од великог значаја
- Заштићена културна добра

Културно добро од изузетног значаја јесте оно културно добро које има једну од следећих карактеристика:

- посебан значај за друштвени, историјски и културни развој народа у националној историји, односно за развој његовог природног окружења;
- сведочи о пресудним историјским догађајима и личностима и њиховом деловању у националној историји;
- представља јединствене (раритетне) примерке стваралаштва свог времена или јединствене примерке из историје природе;
- велики утицај на развој друштва, културе, технике и науке;
- изузетну уметничку или естетску вредност.

Културно добро од великог значаја јесте оно културно добро које има једну од следећих карактеристика:

- значајно је за одређено подручје или раздобље;
- сведочи о друштвеним или природним појавама, односно условима друштвено-економског и културно-историјског развоја у одређеним раздобљима;
- сведочи о значајним догађајима и истакнутим личностима из националне историје

На основу поделе туристичких одредишта према значају за означавање, културна добра од изузетног значаја би требало да представљају **туристичка одредишта I реда или II реда**, док би културна добра од великог значаја требало да представљају **туристичка одредишта II и III реда**. Заштићена културна се могу означавати као **туристичка одредишта IV реда**. Коначну одлуку о тачној категорији туристичког одредишта, доноси надлежна комисија, а на основу значаја појединих садржаја и на основу тога да ли задовољавају критеријуме наведене у табели датај у оквиру ове тачке предметног мастер плана.

4. Предеоне целине и остали садржаји

На основу поделе туристичких одредишта према значају за означавање, скијалишта би требало да представљају **туристичка одредишта I реда или II реда**. Остали туристички садржаји који припадају овој групи би требало да представљају **туристичка одредишта III или IV реда**. Коначну одлуку о тачној категорији туристичког одредишта, доноси надлежна комисија, а на основу значаја појединих садржаја и на основу тога да ли задовољавају критеријуме наведене у табели датај у оквиру ове тачке предметног мастер плана.

Појединачни критеријуми за поједине подгрупе које припадају групи „туристички простор, туристичке локације и туристичке атракције“ су приказани у наредној табели:

Врста добра	Појединачни критеријуми
<p>ПРИРОДНА ДОБРА</p> <ul style="list-style-type: none"> • Национални паркови • Паркови природе • Предела изузетних одлика • Општи и специјални резервати природе • Споменици природе • Заштићена станишта • Хидро ресурси (реке, језера и сл.) • Пећине • Остали природна добра и ресурси 	<ul style="list-style-type: none"> - Простор уређен у туристичке сврхе: обележене пешачке стазе, интерпретативни материјали дуж стаза, обезбеђен прилаз и одговарајући мобилијар - Доступни водичи или пратиоци - Подручје поседује одговарајућу супраструктуру у виду угоститељских, трговинских и других садржаја. - Могућност организовања групних посета - Смештајни капацитети - Услуге исхране и пића - Визиторски центар или инфо центар и доступни штампани инфо материјали (нпр. мапа подручја) - Број посетилаца - Простор уређен за организацију пикника - Места уређена за одлагање отпада - Доступна лица за обезбеђење сигурности посетилаца: службе спашавања на подручјима националних паркова, паркова природе, односно стараоци/чувари/водичи на подручјима хидро ресурса и пећина - Заступљеност у промотивним активностима туристичких организација
<p>АРХЕОЛОШКА НАЛАЗИШТА</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Општа опремљеност и туристичка уређеност омогућава безбедан приступ и обилазак атракције - Историјски значај - Доступност интерпретативног/едукативног материјала - Доступни водичи или пратиоци - Могућност организовања групних посета - Услуге исхране и пића - Визиторски центар или инфо центар са сувенирницом - Број посетилаца - Заступљеност у промотивним активностима туристичких организација

<p>АРХИТЕКТОНСКА ДЕЛА</p> <ul style="list-style-type: none"> • Храмови • Палате • Дворци • Цркве, катедрале, џамије • Градске куће • Објекти народног неимарства 	<ul style="list-style-type: none"> - Доступност посетиоцима и туристима - Историјски, културни и духовни значај - Ниво туристичке презентације и општа туристичка уређеност и опремљеност - Доступност интерпретативног/едукативног материјала - Могућност организовања групних посета - Доступни водичи за индивидуално или групно вођење - Доступна информативна служба са утврђеним радним временом на располагању посетиоцима лично или путем телефона - Информације о садржајима и активностима доступне путем интернета и друштвених мрежа - Смештајни капацитети - Услуге исхране и пића - Инфо центар - Број посетилаца - Заступљеност у промотивним активностима туристичких организација
<p>ПРОСТОРНО-АМБИЈЕНТАЛНЕ ЦЕЛИНЕ</p> <ul style="list-style-type: none"> • Стара језгра градова • Сеоске архитектонске целине • Манастирски комплекс • Средњевековне тврђаве • Етно паркови 	<ul style="list-style-type: none"> - Општа опремљеност и туристичка уређеност омогућава безбедан приступ и обилазак атракције - Општа туристичка уређеност и опремљеност простора - Омогућава увид у историју и околности живљења - Осликава историјски значајне догађаје - Промотивни материјали су доступни - Значај препознат од стране локалних власти и локалне заједнице - Информације о атракцији, садржајима и активностима на атракцији су доступне путем интернета или друштвених мрежа - Могућност организовања групних посета - Смештајни капацитети - Услуге исхране и пића - Визиторски центри и инфо центар са продајом сувенира или других прикладних добара

	<ul style="list-style-type: none"> - Број посетилаца - Заступљеност у промотивним активностима туристичких организација
СПОМЕН ОБЕЛЕЖЈА	<ul style="list-style-type: none"> - Општа опремљеност и туристичка уређеност омогућава безбедан приступ и обилазак атракције - Омогућава увид у историју и околности живљења - Осликава историјски значајне догађаје - Промотивни материјали су доступни - Значај препознат од стране локалних власти и локалне заједнице - Доступност интерпретативног/едукативног материјала (инфо табле) на атракцији - Представља део свеукупне туристичке понуде у оквиру промотивних активности локалне туристичке организације или друге надлежне институције - Доступне услуге хране и пића у непосредној близини - Налази се у близини других атракција са којима може бити комплементарна - Уређен простор за кратки одмор (клубе и сл.)
УСТАНОВЕ КУЛТУРЕ <ul style="list-style-type: none"> • Музеји • Галерије • Биоскопи • Позоришта • Културни центри • Образовни центри • Природњачки центри 	<ul style="list-style-type: none"> - Постојање сталне поставке која је у вези са локалном заједницом и њеним идентитетом - Приказује одговарајуће материјале, квалитет или специфичности које осликавају одређену тему или идентитет посетиоцу или туристи - Могућност организовања групних посета у зависности од врсте и карактеристика добра - Доступна информативна служба са утврђеним радним временом на располагању посетиоцима лично или путем телефона - Информације о садржајима и активностима доступне путем интернета и друштвених мрежа - Успостављени редовни канали јавног информисања о активностима (путем ТВ, радија и сл.) - Заступљеност у промотивним активностима туристичких организација

	- Број посетилаца
ПРЕДОНЕ ЦЕЛИНЕ И ОСТАЛИ САДРЖАЈИ	- Атрактивност искуства које се нуди туристима
	- Могућност организовања групних посета
	- Доступни смештајни капацитети
	- Водичка служба
	- Услуге исхране и пића
	- Инфо центар са сувенирницом, односно другим видовима продаје усклађеним са врстом и садржајима атракције
	- Број посетилаца
	- Заступљеност у промотивним активностима туристичких организација
	- Значај за локалну заједницу и туристе
	- Значај за развој спорта и других друштвених сфера
<ul style="list-style-type: none">• Скијалишта• Купалишта, аква паркови, базени• Излетишта• Стадиони и спортски комплекси• Аеродроми• Луке, пристаништа• Ловишта• Риболовни ревири• Остали садржаји који нису наведени	

9.2.3.3 Туристичке регије

Да би туристичка регија добила статус туристичког одредишта, односно да би се означила туристичком сигнализацијом неопходно је да се испуне следећи предуслови:

- да се за туристичку регију изради **Елаборат о туристичкој регији**,
- да комисија за проглашење туристичких одредишта изда **сагласност** на овај елаборат,
- да министарство надлежно за послове туризма или Туристичка организација Србије изда **решење о проглашењу туристичке регије** чиме је процес формирања туристичке регије завршен.

За потребе **проглашења туристичке регије** је потребно израдити правилник о туристичким регијама или други подзаконски акт о туристичким регијама које ће имати обавезујућу примену. Алтернативно, могуће је да се у оквиру новог Правилника о туристичкој сигнализацији предвиди проглашење туристичких регија и одређивање њихове категорије за потребе означавања туристичком сигнализацијом, односно за потребе добијања статуса туристичког одредишта.

Елаборат о туристичкој регији треба да обухвати следеће елементе:

- Описати потребу за обележавањем одређене регије,
- Податке о носиоцу развоја и промоције регије,

- Описати конститутивне елементе туристичке регије који представљају њену физиономску карактеристику (привлачност, облик туристичког промета, материјални елементи, организациони елементи),
- Одредити и описати припадност туристичке регије се могу делити према: мотивској физиономији, степену развоја, величини и функцији,
- Описати индивидуалност једне туристичке регије кроз одређивање положаја и опис свих туристичких садржаја који се налазе у регији (туристичка места, туристички локалитети, туристичке атракције, туристички простор, туристички производи, туристичка инфраструктура и супраструктура и сл.)
- Навести и описати смештајне, угоститељске и друге услуге које туристи могу користити унутар регије а у зависности од положаја туристичких садржаја унутар регије.

За туристичке регије, као једну од група одређених поделом туристичких садржаја у функцији означавања, **нису дефинисани појединачни критеријуми за одабир и означавање туристичких одредишта** зато што су одређени предуслови које ови туристички садржаји морају да испуне да би добили статус туристичког одредишта. Формалним проглашењем туристичке регије, стварају се предуслови да се она означи туристичком сигнализацијом. То практично значи да се свака проглашена туристичка регија неће по аутоматизму сматрати туристичким одредиштем, већ је то предуслов да она може да буде означена туристичком сигнализацијом. Финалну одлуку о томе да ли проглашена туристичка регија може да буде означена туристичком сигнализацијом, доноси комисија за проглашење туристичких одредишта након издавања решења о проглашењу туристичке регије. Ова одлука, иако представља формалност јер је доноси комисија која је пре издавања решења морала да изда сагласност на елаборат о туристичкој регији, ипак не може бити донета пре издавања наведеног решења о проглашењу, чиме су обезбеђени услови да се туристичка регија нађе на коначним листама туристичких одредишта.

Туристичка регија може бити означена туристичком сигнализацијом само ако се налази на коначним листама туристичких одредишта које формира надлежна комисија, а у складу са процедуром описаном у тачки 11.1.1.

Дакле, када се туристичка регија нађе на коначним листама туристичких одредишта, испуњени су сви потребни услови да би се она могла означити туристичком сигнализацијом, што у наредном кораку подразумева израду техничке документације за њено означавање у складу са регулативом која се примењује у поступку одобрења постављања саобраћајне сигнализације на путевима (према Закону о безбедности саобраћаја, Правилнику о саобраћајној сигнализацији и сл.). На основу поделе туристичких одредишта према значају за означавање, **туристичке регије представљају туристичка одредишта VII реда** (тачка 10.4.7 мастер плана).

9.2.3.4 Туристичке руте

Да би туристичка рута добила статус туристичког одредишта, односно да би се означила туристичком сигнализацијом неопходно је да се испуне следећи предуслови:

- да се за туристичку регију изради **Елаборат о туристичкој рути**,
- да комисија за проглашење туристичких одредишта изда **сагласност** на овај елаборат и да предложи категорију туристичке руте,
- да министарство надлежно за послове туризма или Туристичка организација Србије изда **решење о проглашењу туристичке руте** чиме је процес формирања туристичке руте завршен. Саставни део решења треба да буде и категорија туристичке руте.

За потребе **проглашења и категоризације туристичке руте је потребно израдити правилник** о категоризацији туристичких рута или други подзаконски акт о категоризацији туристичких рута које ће имати обавезујућу примену. Алтернативно, могуће је да се у оквиру новог Правилника о туристичкој сигнализацији предвиди проглашење туристичких рута и одређивање њихове категорије за потребе означавања туристичком сигнализацијом, односно за потребе добијања статуса туристичког одредишта.

Туристичке руте се деле на оне које туристи обилазе и посећују возилима и оне које туристи обилазе и посећују пешачењем. Према категорији, туристичке руте се деле на:

- Националне туристичке руте које су од изузетног значаја за развој туризма Републике Србије;
- Националне туристичке руте;
- Регионалне туристичке руте које су од изузетног значаја за развој туризма Републике Србије;
- Регионалне туристичке руте;
- Пешачке туристичке руте.

У предметном мастер плану, обзиром да се исти бави туристичком сигнализацијом на путевима, обрађене су само оне пешачке туристичке руте чија се траса у потпуности или делимично поклапа са путевима на којима се одвија јавни саобраћај.

Елаборат о туристичкој рути треба да обухвати следеће елементе:

- Податке о носиоцу развоја и промоције руте,
- Опис тематике руте у контексту природног или антропогеног наслеђа подручја кроз које рута пролази,
- Опис и дефинисање свих основних туристичких садржаја који чине основну понуду туристичке руте према тематици руте,
- Опис тржишних сегмената на које се рута односи,

- Дефинисање неколико варијанти туристичке руте узимајући у обзир мрежу јавних путева и положај основних туристичких садржаја који чине основну понуду туристичке руте према тематици руте,
- За сваку варијанту навести и описати које се додатни туристички садржаји (туристичка места, туристички простор, локације и атракције, елементи туристичке инфраструктуре и друге сличне туристичке знаменитости) могу видети или обићи на рути,
- За сваку варијанту навести и описати смештајне, угоститељске и друге услуге које туристи могу користити дуж руте,
- Поређење варијанти и одабир одговарајуће уз примену одговарајућих индикатора (функционалних и/или економских и сл.),
- Дефинисање одабране варијанте туристичке руте, које обухвата следеће активности: одређивање главне руте и одређивање детурова,
- Трасирање одабране варијанте туристичке руте, које обухвата следеће активности: теренско истраживање, GPS и фото снимање на терену, обраду података, детаљан опис одабране варијанте руте са дефинисањем деоница, чворова и раскрсница.

За туристичке руте, као једну од група одређених поделом туристичких садржаја у функцији означавања, **дефинисани су** горе наведени **предуслови** које ови туристички садржаји морају да испуне да би добили статус туристичког одредишта и **појединачни критеријуми за категоризацију** туристичких рута. Формалним проглашењем туристичке руте, стварају се предуслови да се она означи туристичком сигнализацијом. То значи да се свака проглашена туристичка руте неће по аутоматизму сматрати туристичким одредиштем, већ је то предуслов да она може да буде означена туристичком сигнализацијом. Финалну одлуку о томе да ли проглашена туристичка руте може да буде означена туристичком сигнализацијом, доноси комисија за проглашење туристичких одредишта након издавања решења о проглашењу туристичке руте. Ова одлука, иако представља формалност јер је доноси комисија која је пре издавања решења морала да изда сагласност на елаборат о туристичкој рути, ипак не може бити донета пре издавања наведеног решења о проглашењу, чиме су обезбеђени услови да се туристичка рута нађе на коначним листама туристичких одредишта. Обавеза комисије за проглашење туристичких одредишта је да за туристичку руту која се налази на листи туристичких одредишта, истовремено одреди и њену категорију према следећим минималним појединачним критеријумима:

- Национална туристичка рута је она која се простире у најмање два округа и четири општине;
- Регионална туристичка рута је она која се простире у најмање две општине.

Горе наведени појединачни критеријуми су минимални а не довољни, јер не мора да значи да ће рута која се простире у најмање два округа и четири општине, по аутоматизму бити проглашена за националну туристичку руту, нити да ће туристичка рута која се простире у најмање две општине бити проглашена за регионалну. Финалну одлуку о категорији туристичке

руте доноси комисија а на основу оцене тематике руте и свих осталих елемената наведених у Елаборату о туристичкој рути. Поред наведеног, комисија за проглашење туристичких одредишта, такође на основу оцене тематике руте и свих осталих елемената наведених у Елаборату о туристичкој рути, регионалним и националним рутама може донети повлашћени статус туристичких рута које су од изузетног значаја за развој туризма Републике Србије.

Туристичка рута може бити означена туристичком сигнализацијом само ако се налази на коначним листама туристичких одредишта које формира надлежна комисија, а у складу са процедуром описаном у тачки 11.1.1.

Дакле, када се туристичка рута нађе на коначним листама туристичких одредишта, испуњени су сви потребни услови да би се она могла означити туристичком сигнализацијом, што у наредном кораку подразумева израду техничке документације за њено означавање у складу са регулативом која се примењује у поступку одобрења постављања саобраћајне сигнализације на путевима (према Закону о безбедности саобраћаја, Правилнику о саобраћајној сигнализацији и сл.). На основу поделе туристичких одредишта према значају за означавање, **туристичке руте представљају туристичка одредишта V реда** (тачка 10.4.5 мастер плана).

9.2.3.5 Бициклическе руте

Да би бициклическа рута добила статус туристичког одредишта, односно да би се означила туристичком сигнализацијом неопходно је да се испуне следећи **предуслови**:

- да се за туристичку регију изради **Елаборат о бициклическој рути**,
- да комисија за проглашење туристичких одредишта изда **сагласност** на овај елаборат и да предложи категорију бициклическе руте,
- да министарство надлежно за послове туризма или Туристичка организација Србије изда **решење о проглашењу бициклическе руте** чиме је процес формирања туристичке руте завршен. Саставни део решења треба да буде и категорија бициклическе руте.

За потребе **проглашења и категоризације бициклическе руте** је потребно израдити одговарајући правилник или други подзаконски акт о категоризацији бициклических рута које ће имати обавезујућу примену. Алтернативно, могуће је да се у оквиру новог Правилника о туристичкој сигнализацији предвиди проглашење бициклических рута и одређивање њихове категорије за потребе означавања туристичком сигнализацијом, односно за потребе добијања статуса туристичког одредишта.

Према категорији, бициклическе руте се деле на:

- Националне бициклическе руте,
- Регионалне бициклическе руте,
- Локалне бициклическе руте.

Руте које имају међународни карактер, као Еуровело руте и друге сличне бицикличке руте, се најчешће убрајају у националне бицикличке руте.

Елаборат о бицикличкој рути треба да обухвати следеће елементе:

- Податке о носиоцу развоја и промоције руте,
- Дефинисање неколико варијанти бицикличке руте узимајући у обзир површине које се могу користити за кретање бициклиста (јавни путеви, категорисани и некатегорисани путеви, речни насипи и сл.) и туристичке садржаје (туристичка места, туристички простор, локације и атракције и друге сличне туристичке знаменитости) који се налазе на подручју кроз које се рута простире,
- За сваку варијанту навести и описати које се туристички садржаји (туристичка места, туристички простор, локације и атракције, елементи туристичке инфраструктуре и друге сличне туристичке знаменитости) могу видети или обићи на рути
- За сваку варијанту навести и описати смештајне, угоститељске и друге услуге које туристи могу користити дуж руте
- Поређење варијанти и одабир одговарајуће уз примену одговарајућих индикатора (функционалних и/или економских и сл.),
- Дефинисање одабране варијанте бицикличке руте, које обухвата следеће активности: одређивање главне руте, одређивање алтернативе главној рути и одређивање детурова, као и деоница путева на којима ће се бициклисти кретати постојећим површинама које се могу користити за кретање бициклиста (јавни путеви, категорисани и некатегорисани путеви, речни насипи и сл.) и деоница путева на којима постоји потреба за изградњу посебних бицикличких стаза,
- Трасирање одабране варијанте бицикличке руте, које обухвата следеће активности: теренско истраживање, GPS и фото снимање на терену, обраду података, детаљан опис одабране варијанте руте са дефинисањем деоница, чворова, карактеристичних тачака и раскрсница.

За бицикличке руте, као једну од група одређених поделом туристичких садржаја у функцији означавања, **дефинисани су** горе наведени **предуслови** које ови туристички садржаји морају да испуне да би добили статус туристичког одредишта и **појединачни критеријуми за категоризацију** бицикличких рута. Формалним проглашењем бицикличке руте, стварају се предуслови да се она означи туристичком сигнализацијом. То значи да се свака проглашена бицикличка рута неће по аутоматизму сматрати туристичким одредиштем, већ је то предуслов да она може да буде означена туристичком сигнализацијом. Финалну одлуку о томе да ли проглашена бицикличка рута може да буде означена туристичком сигнализацијом, доноси комисија за проглашење туристичких одредишта након издавања решења о проглашењу бицикличке руте. Ова одлука, иако представља формалност јер је доноси комисија која је пре издавања решења морала да изда сагласност на елаборат о бицикличкој рути, ипак не може бити донета пре издавања наведеног решења о

проглашењу, чиме су обезбеђени услови да се бицикличка рута нађе на коначним листама туристичких одредишта. Обавеза комисије за проглашење туристичких одредишта је да за бицикличку руту која се налази на листи туристичких одредишта, истовремено одреди и њену категорију према следећим минималним појединачним критеријумима:

- Национална бицикличка рута је она која се простире у најмање два округа и четири општине;
- Регионална бицикличка рута је она која се простире у најмање две општине,
- Локална бицикличка рута је она која се простире у најмање једној општини.

Горе наведени појединачни критеријуми су минимални а не довољни, јер не мора да значи да ће рута која се простире у најмање два округа и четири општине, по аутоматизму бити проглашена за националну бицикличку руту, нити да ће рута која се простире у најмање две општине бити проглашена за регионалну. Финалну одлуку о категорији бицикличке руте доноси комисија а на основу просторног положаја бицикличке руте и свих осталих елемената наведених у Елаборату о бицикличкој рути. Руте које имају међународни карактер, као Еуровело руте и друге сличне бицикличке руте, се најчешће убрајају у националне бицикличке руте. Код међународних рута не важе горе наведени минимални појединачни критеријуми, тако да међународна рута која се на проласку кроз подручје Републике Србије простире у само једној општини такође може добити статус националне бицикличке руте. о чему финалну одлуку доноси комисија за проглашење туристичких одредишта.

Бицикличка рута може бити означена туристичком сигнализацијом само ако се налази на коначним листама туристичких одредишта које формира надлежна комисија, а у складу са процедуром описаном у тачки 11.1.1.

Дакле, када се бицикличка рута нађе на коначним листама туристичких одредишта, испуњени су сви потребни услови да би се она могла означити туристичком сигнализацијом, што у наредном кораку подразумева израду техничке документације за њено означавање у складу са регулативом која се примењује у поступку одобрења постављања саобраћајне сигнализације на путевима (према Закону о безбедности саобраћаја, Правилнику о саобраћајној сигнализацији и сл.). На основу поделе туристичких одредишта према значају за означавање, **бицикличке руте представљају туристичка одредишта VI реда** (тачка 10.4.6 мастер плана).

9.2.3.6 Угоститељски објекти од значаја за туризам

Заступљеност и бројност угоститељских објеката ограничава и отежава могућности за њихово означавање туристичком сигнализацијом. Означавање угоститељских објеката захтева постављање одговарајућих критеријума како би се извршила правилна селекција за одабир угоститељских објеката који ће се означити туристичком сигнализацијом. Основни проблеми због којих је битно извршити одговарајућу селекцију и тиме ограничити број угоститељских који могу да се означе су:

- проблеми безбедног одвијања саобраћаја јер би заступљеност и бројност угоститељских објеката захтевала постављање великог броја знакова туристичке сигнализације што би утицало на пажњу возача и отежану могућност за опажањем битних информација, као и на заклањање постојеће саобраћајне сигнализације и ограничавање прегледности у зонама раскрсница;
- технички проблеми постављања туристичке сигнализације везани за теренске, грађевинске и саобраћајне услове урбаних средина, густину саобраћајница, локацију угоститељских објеката и сл.;
- суштински и практични проблеми везани за различит значај наведених објеката у зависности од развијености туристичке дестинације (у развоју или афирмисане) и у зависности од типа дестинације (градске, планинске, бањске итд).

Услед наведених проблема предметним мастер планом је предвиђено да се означавају следећи угоститељски објекти:

- хотели категорије 3*, 4* и 5* звездица;
- мотели;
- туристички кампови.

Остали основни и комплементарни туристички капацитети (пансиони, куће, апартмани, собе, ресторани и сл.) се не означавају туристичком сигнализацијом, већ се могу означити рекламном сигнализацијом према саобраћајно техничким условима управљача путева (тачка 10.5 мастер плана).

Критеријуми за означавање угоститељских објеката су одређени у зависности од локације где се налазе, односно да ли се налазе у туристичкој дестинацији, насељеном месту или ван насељеног места и ван туристичке дестинације и обухватају:

- **у насељеним местима** се могу означавати мотели, туристички кампови и хотели највиших категорија са 4* и 5* звездица. **У изузетним случајевима**, када у насељу не постоје наведени објекти могу се означити и други смештајни капацитети који су од значаја за то насеље (нпр. уколико нема хотела највиших категорија могу се означити и хотели нижих категорија јер су они онда од значаја за туристичку понуду насеља, као и пансиони или апартмани). У конкретном случају, када се налазе у насељеним местима, а на основу поделе туристичких одредишта према значају за означавање, ова туристичка одредишта **представљају туристичка одредишта VIII реда** (тачка 10.4.8 мастер плана);
- **у туристичким дестинацијама** се могу означавати мотели, туристички кампови и хотели категорија са 3*, 4* и 5* звездица. У конкретном случају, када се налазе у туристичким дестинацијама, а на основу поделе туристичких одредишта према значају

за означавање, ова туристичка одредишта **представљају туристичка одредишта IV-Б реда** (тачка 10.4.4.2 мастер плана);

- када се налазе **ван насељених места или ван туристичких дестинација** могу означавати мотели, туристички кампови и хотели категорија са 3*, 4* и 5* звездица. У конкретном случају, када се налазе ван насељених места или ван туристичких дестинација, а на основу поделе туристичких одредишта према значају за означавање, ова туристичка одредишта представљају **туристичка одредишта IV-А реда** (тачка 10.4.4.1 мастер плана).

Сеоско туристичко домаћинство се категоризује на основу Правилника о минимално техничким и санитарно хигијенским условима за пружање услуга у сеоском туристичком домаћинству. За потребе означавања сеоског туристичког домаћинства туристичком сигнализацијом, потребно је да се изврши измена наведеног правилника и да се уврсте одредбе у вези означавања туристичком сигнализацијом. Измене треба да се односе на увођење додатних појединачних критеријума за означавање објеката туристичком сигнализацијом које треба да утврди комисија именована од стране министарства надлежног за послове туризма изласком на терен. Алтернативно, доле наведене додатне критеријуме је могуће укључити у нови Правилник о туристичкој сигнализацији за потребе означавања сеоских туристичких домаћинстава туристичком сигнализацијом, односно за потребе добијања статуса туристичког одредишта.

Сеоско домаћинство може бити означено туристичком сигнализацијом само ако је категорисано као сеоско туристичко домаћинство према наведеном правилнику и ако задовољи **следеће додатне појединачне критеријуме**:

- Да поседује техничке и организационе предуслове за пружање туристичких услуга организовањем групама туриста од најмање 15 до 75 особа,
- Да пружа услуге исхране и пића,
- Да располаже ресторанским капацитетом од 50 места и одговарајућим паркингом,
- Да је доминантно је изграђено у духу традиционалне архитектуре
- Да располаже отвореним или затвореним базеном,
- Запослен домаћин који ће прихватати туристе и имати развијене вештине презентације туристичких и културно историјских карактеристика округа у ком се налази домаћинство.

Када се домаћинство на основу правилника прогласи за сеоско туристичко домаћинство, остварен је **предуслов** да би могло да буде на листи туристичких одредишта. Финалну одлуку о томе да ли сеоско туристичко домаћинство може да буду означено туристичком сигнализацијом, доноси комисија за проглашење туристичких одредишта.

Сеоско туристичко домаћинство може бити означено туристичком сигнализацијом само ако се налази на коначним листама туристичких одредишта које формира надлежна комисија, а у складу са процедуром описаном у тачки 11.1.1.

Дакле, када се ови туристички садржаји нађу на коначним листама туристичких одредишта, испуњени су сви потребни услови да би се они могли означити туристичком сигнализацијом, што у наредном кораку подразумева израду техничке документације за њихово означавање у складу са регулативом која се примењује у поступку одобрења постављања саобраћајне сигнализације на путевима (према Закону о безбедности саобраћаја, Правилнику о саобраћајној сигнализацији и сл.). На основу поделе туристичких одредишта према значају за означавање, сеоска туристичка домаћинства **представљају туристичка одредишта IV-A реда** (тачка 10.4.4.1 мастер плана).

9.2.3.7 Традиционални произвођачи и други привредни субјекти од значаја за туризам

Привредни субјекти могу бити проглашени традиционалним произвођачима и другим привредним субјектима од значаја за туризам **на основу решења о проглашењу** које издаје министарство надлежног за послове туризма или Туристичка организација Србије, на основу одговарајућег подзаконског акта или другог подзаконског акта који треба да се изради за ову сврху. Утврђеност испуњености услова и доле наведених појединачних критеријума треба да се утврди и верификује од стране посебно образоване комисије уз излазак на терен и обилазак објекта. За потребе проглашења традиционалних произвођача и других привредних субјеката **потребно је изградити одговарајући правилник** или други подзаконски акт које ће имати обавезујућу примену. Алтернативно, могуће је да се у оквиру новог Правилника о туристичкој сигнализацији предвиди проглашење традиционалних произвођача и других привредних субјеката за потребе означавања туристичком сигнализацијом, односно за потребе добијања статуса туристичког одредишта.

Да би привредни субјект био проглашен за традиционалног произвођача или другог привредног субјекта од значаја за туризам, мора да испуни **следеће појединачне критеријуме**:

- Привредни субјект мора бити регистрован за делатност производње,
- Привредни субјект мора поседовати техничке и организационе предуслове за пружање туристичких услуга индивидуалним или групним туристима,
- У оквиру комплекса где је организована традиционална производња мора постојати уређен простор за прихват туриста,
- Привредни субјект мора понудити свој производ кроз дегустацију и продају у одговарајућим, посебним просторијама,
- Мора бити доступан материјал који описује производ и процес његове производње у форми која је прихватљива за туристе (кратка брошура и сл.)
- Запослен домаћин који ће прихватати туристе и имати развијене вештине презентације привредног субјекта, производа и процес производње

Када се привредни субјект наведеним решењем прогласи за традиционалног произвођача или другог привредног субјекта од значаја за туризам, остварен је **предуслов** да би могао да буде на листи туристичких одредишта. Финалну одлуку о томе да ли проглашени традиционални

произвођач или други привредни субјекат од значаја за туризам може да буду означен туристичком сигнализацијом, доноси комисија за проглашење туристичких одредишта.

Традиционални произвођачи и други привредни субјекти од значаја за туризам могу бити означени туристичком сигнализацијом само ако се налазе на коначним листама туристичких одредишта које формира надлежна комисија, а у складу са процедуром описаном у тачки 11.1.1.

Дакле, када се ови туристички садржаји нађу на коначним листама туристичких одредишта, испуњени су сви потребни услови да би се они могли означити туристичком сигнализацијом, што у наредном кораку подразумева израду техничке документације за њихово означавање у складу са регулативом која се примењује у поступку одобрења постављања саобраћајне сигнализације на путевима (према Закону о безбедности саобраћаја, Правилнику о саобраћајној сигнализацији и сл.). На основу поделе туристичких одредишта према значају за означавање, традиционални произвођачи и други привредни субјекти од значаја за туризам **представљају туристичка одредишта IV-A реда** (тачка 10.4.4.1 мастер плана).

9.2.3.8 Пратећи туристички садржаји у насељеним местима

Као што је наведено у тачки 9.1.8, у ову групу туристичких садржаја спадају објекти који се налазе у насељеним местима а који не припадају ни једној од раније наведених група (тачке 9.1.1 до 9.1.7). То су туристички садржаји који немају већи културно историјски значај, нити значај са становишта развоја туризма, али се означавају да би туристима пружили потребне сервисне информације и да би им омогућили једноставније кретање и сналажење у насељеним местима. Овој групи туристичких садржаја најчешће припадају: музеји, библиотеке и верски објекти мањег значаја, као и туристички информативни центар, зграда општине, суда, полиције, болница, хитна помоћ, путнички терминали, паркинзи намењени превасходно туристичким аутобусима, спортско-рекреативни центри, пословни центри, конгресни центри, привредни објекти, смештајни и угоститељски објекти и други слични садржаји који у зависности од насељеног места представљају интересовања туриста.

Да би се ови туристички садржаји означили туристичком сигнализацијом морају бити на списку или решењу које издаје градски или општински орган надлежан за послове туризма што је **предуслов** да би се могли наћи на листи туристичких одредишта. На овом списку (или решењу) мора бити наведена локација туристичког садржаја и образложена потреба за његовим означавањем. Финалну одлуку о томе да ли јавни објекти и друга туристичка одредишта у насељеним местима која се налазе на наведеном списку (или решењу) могу да буду означена туристичком сигнализацијом, доноси комисија за проглашење туристичких одредишта.

Јавни објекти и друга туристичка одредишта у насељеним местима могу бити означени туристичком сигнализацијом само ако се налазе на коначним листама туристичких одредишта које формира надлежна комисија, а у складу са процедуром описаном у тачки 11.1.1.

Дакле, када се ови туристички садржаји нађу на коначним листама туристичких одредишта, испуњени су сви потребни услови да би се они могли означити туристичком сигнализацијом, што у наредном кораку подразумева израду техничке документације за њихово означавање у складу са регулативом која се примењује у поступку одобрења постављања саобраћајне сигнализације на путевима (према Закону о безбедности саобраћаја, Правилнику о саобраћајној сигнализацији и сл.). На основу поделе туристичких одредишта према значају за означавање, јавни објекти и друга туристичка одредишта у насељеним местима **представљају туристичка одредишта VIII реда** (тачка 10.4.8 мастер плана).

10 Означавање туристичких одредишта

Означавање туристичких одредишта туристичком сигнализацијом има за циљ да се возачима (туристима) пружи правовремена информација о смеру кретања ка туристичком одредишту, односно о положају и локацији туристичког одредишта. Одређивање туристичких одредишта, односно туристичких садржаја који могу да се означе туристичком сигнализацијом је описано у процедури за формирање листа туристичких одредишта, датај у тачки 11.1.1 мастер плана, док је постављање туристичке сигнализације описано у процедури приказаној у тачки 11.1.2.

У овом поглављу мастер плана су предложена основна правила (начела, принципи и сл.) која се морају поштовати при изради саобраћајних пројеката на основу којих се врши израда и постављање туристичке сигнализације. Основна правила представљају један од најбитнијих елемената за функционисање система за означавање туристичких одредишта који је описан у поглављу 11, а чије успостављање треба да допринесе решавању постојећих проблема и стварању услова за системско означавање туристичких одредишта, као и за системско управљање (пројектовање, постављање и одржавање) туристичком сигнализацијом на државним путевима у Републици Србији. Предметно поглавље обухвата одређивање:

- основног начела при одређивању натписа за туристичка одредишта,
- начело употребе језика и писама за натписе за туристичка одредишта,
- принципа за означавање туристичких одредишта,
- поделе, односно категорија туристичких одредишта,
- туристичких садржаја који се не означавају туристичком сигнализацијом.

10.1 Основно начело при одређивању натписа за туристичка одредишта

Основно начело при одређивању натписа за туристичка одредишта се заснива у формирању **што краће назива** туристичког одредишта и **што краће описа** који би требали да буду прави репрезент туристичког одредишта. Одређивање натписа се односи на формирање текста (назив и описа туристичког одредишта) **који би требало да се нађе на знаковима туристичке сигнализације**.

Потреба за одређивањем што краћих натписа произилази из следећих разлога:

- разлози безбедног одвијања саобраћаја – Потребно је користити што краће називе да би димензије знакова туристичке сигнализације биле што мање, те да би тиме у што мањој мери угрожавале прегледност на саобраћајницама и у зонама раскрсница, да би туристичка сигнализација у што мањој мери заклањала другу саобраћајну сигнализацију, као и да би се обезбедила потребна читљивост и пружање оптималног броја информација возачима који се крећу прописаном брзином кретања;
- технички и просторни разлози су везани за теренске, грађевинске и саобраћајне услове урбаних средина, густину саобраћајница, уске појасе регулације саобраћајница и путева услед чега није могуће поставити туристичку сигнализацију већих димензија које произилазе из коришћења дужих натписа;
- инвестициони разлози су везани за расположива финансијска средства потребна за постављање сигнализације, јер израда и постављање туристичке сигнализација већих димензија (које произилазе из дужих натписа) захтева већа финансијска средства за њену израду, веће и скупље носаче знакова, темеље већих димензија, веће ископе, транспорт и депоновање веће количине материјала из ископа и сл.

Из горе наведених разлога, јасна је и оправдана потреба за применом основног начела при одређивању натписа за туристичка одредишта јер је циљ постављања туристичке сигнализације правовремено пружање информације возачима о смеру кретања ка туристичком одредишту, односно о положају туристичког одредишта, а не рекламирању туристичких одредишта, презентовању историјских и других података, садржаја, капацитета и сл. Возачима је неопходно дати правовремене, кратке и јасне информације које се могу прочитати у условима вожње прописаном брзином кретања како би знали да наставе своје кретање у жељеном смеру, док је давање информација које се не могу прочитати у условима вожње контрапродуктивно и негативно утиче на безбедно одвијање саобраћаја. Услед наведених разлога и образложења, Пројектант је у обавези да у току израде саобраћајног пројекта користи што краће називе туристичких одредишта како би димензије туристичке сигнализације биле што мање.

Текст који би требало да се нађе на знаковима туристичке сигнализације одређује комисија за проглашење туристичких одредишта и он је саставни део листе туристичких одредишта. Овај текст не мора да буде финални, већ се може додатно сажети и скратити од стране управљача путева (у издатим условима) или пројектанта уз додатно образложење које је везано за разлоге

који угрожавају безбедно одвијање саобраћаја, техничка или просторна ограничења, као и инвестициона ограничења.

Примера ради, када се у једном насељу налази по једна православна и католичка црква, у складу са основним начелом, на туристичкој сигнализацији није потребно исписати називе цркава већ је довољно предвидети одговарајуће симболе уз натписе „Православна црква“ и „Католичка црква“. Ако се у насељу означава културни центар који у свом формалном називу, поред натписа „Културни центар“, садржи и назив насељеног места, а да је при томе то једини културни центар у насељу, тада није потребно на туристичкој сигнализацији исписати и назив насељеног места, већ је довољно исписати само „Културни центар“. Такође, се предлаже коришћење краћеница у што већој мери, као што су С. Пазова уместо Стара Пазова, М. Коњовић уместо Милан Коњовић и сл.

Предметним мастер планом је, у оквиру прилога где је дат предлог стандарда који се односе на туристичку сигнализацију, предложена модификација знака „туристичка путоказна табла“ на начин да се у посебним случајевима може урадити испис назива туристичког одредишта у два реда.

10.2 Начело употребе језика и писама за натписе за туристичка одредишта

Начело употребе језика и писама за натписе за туристичка одредишта је дефинисано на основу анализираних одредби Закона о службеној употреби језика и писама, као и Правилника о саобраћајној сигнализацији. Њиме се даје препорука да се за исписивање натписа (назива и описа) туристичких одредишта користе само Српски језик са Ћириличним писмом и Енглески језик. Предлаже се коришћење наведених језика истовремено, тако што се испод текста на Српском језику исписује исти тај текст на Енглеском језику. Изузетак од наведеног је туристичка сигнализација за означавање бицикличких рута и пешачких туристичких рута чија траса се поклапа са јавним путем, где се због малих димензија знакова и недостатка простора за исписивање текста, у зависности од потребе, могу користити комбинације Српског језика на Латиници и Енглеског језика. Овакав приступ се препоручује на целом подручју Републике Србије, без обзира да ли је у некој јединици локалне самоуправе у службеној употреби и језик националне мањине.

Разлози за наведени предлог су следећи:

- Српски језик и Ћирилично писмо су у складу са уставом и законима у званичној употреби у Републици Србији;
- Енглески језик је намењен иностраним туристима, у највећој мери се користи у званичној комуникацији између држава и у употреби је на туристичкој сигнализацији у највећем броју иностраних земаља;
- Исписивање натписа на туристичкој сигнализацији на језицима националних мањина није примењено у највећем броју иностраних земаља и обрађивач мастер плана сматра да није потребно да се примени ни у Републици Србији. То пре свега из разлога, што туристичка сигнализација није намењена становницима одређеног насеља, општине или регије (а тиме ни националним мањинама које у њој живе) јер они знају где се налазе одређени туристички садржаји и знају пут који треба да користе да би до њих дошли, већ је намењена иностраним гостима и гостима из других делова Републике Србије којима информација на језику националне мањине не значи много јер је не разумеју, тако да су за туристе битне информације на Енглеском и Српском језику.

10.3 Принципи означавања туристичких одредишта

Предметним мастер планом су дефинисани следећи принципи означавања туристичких одредишта:

- Основни принцип означавања туристичких одредишта,
- Општи принцип означавања туристичких одредишта,
- Појединачни принципи означавања туристичких одредишта,
- Посебни принципи означавања туристичких одредишта.

10.3.1 Основни принцип означавања туристичких одредишта

Туристичком сигнализацијом на путевима се могу означити само они туристички садржаји који имају статус туристичких одредишта, односно они туристички садржаји за које је на основу поделе туристичких садржаја у функцији означавања и на основу примене критеријума за одабир и означавање туристичких одредишта утврђено да имају статус туристичких одредишта. Поступак добијања статуса туристичког одредишта се реализује кроз примену процедуре за формирање листа туристичких одредишта, коју спроводи комисија за проглашење туристичких одредишта формирана од стране Туристичке организације Србије у сарадњи са министарством надлежним за послове туризма. Процедура за формирање листа туристичких одредишта је детаљно описана у тачки 11.1.1 предметног мастер плана. Крајњи производ ове процедуре су листе туристичких одредишта која могу да се означе на подручју Републике Србије. Комисија треба да формира једну заједничку коначну листа за подручје Републике Србије и парцијалне коначне листе за сваку јединицу локалне самоуправе посебно (градови и општине). Листе туристичких одредишта формално одобрава министарство надлежно за послове туризма. Важеће и званичне верзије коначних листи или измене и допуне ових листи морају бити јавно доступне на интернет страницама Туристичке организације Србије и министарства надлежног за послове туризма.

Основни принцип означавања туристичких одредишта произилази из горе наведеног текста и **налаже да се** туристичком сигнализацијом на путевима, могу означити само они туристички садржаји, односно туристичка одредишта која се налазе на коначним листама туристичких одредишта или на изменама и допунама ових листа.

10.3.2 Општи принцип означавања туристичких одредишта

Општи принцип означавања туристичких одредишта се пре свега односи на туристичке дестинације, односно туристичке комплексе који у оквиру свог простора имају већи број различитих туристичких садржаја. У најширем појмовном и географском смислу туристичке дестинације могу да обухвате туристичко место, туристички простор, туристичку локацију и туристичке руте, као и друге сличне туристичке комплексе са битном карактеристиком да у оквиру свог простора имају већи број различитих туристичких садржаја.

Општи принцип означавања туристичких одредишта **налаже да се** туристичком сигнализацијом, на меродавним раскрсницама, прво упућује на туристичку дестинацију, а да се касније, када се уђе у подручје туристичке дестинације означавају поједина туристичка одредишта која јој припадају. Обавеза надлежних субјеката у туризму, а пре свега наручиоца саобраћајног пројекта, је да техничком документацијом обухвате целу туристичку дестинацију, односно да обухвате израду решења за упућивање возача и туриста ка дестинацији са истовременом израдом решења за упућивање ка појединим туристичким одредиштима унутар дестинације, јер ће се на овај начин адекватније сагледати означавање туристичке документације и њених садржаја, док се постављање може вршити по фазама а у зависности од расположивих финансијских средстава.

У складу са одређеним појмом туристичке дестинације, у пракси постоје различити примери примене општег принципа означавања туристичких одредишта, од којих издвајамо:

- Код означавања националних паркова треба поштовати општи принцип означавања који подразумева да туристичка сигнализација треба да се постави на путним правцима којима се долази у гравитационо подручје националног парка како би се туристи благовремено упутили ка националном парку. Поред тога, неопходно је да се истовремено означавање репрезентативних локалитета на територији националног парка (као на пример локалитет Спајићи на Заовинама где се налази станиште заштићене врсте Панчићеве оморике, Митровац, Кањон Дервенте, али и све остале локалитете на подручју националног парка Тара);
- Као и у претходној тачки, општи принцип се на сличан начин примењује и при означавању: Туристичких садржаја на UNESCO листи, заштићених природних добара, заштићених културних добара, предеоних целина и других сличних туристичких дестинација
- Код означавања на туристичких рута, такође треба поштовати општи принцип означавања који подразумева да туристичка сигнализација треба да се постави на путним правцима којима се долази у гравитационо подручје туристичке руте како би се туристи благовремено упутили ка њој. Поред тога, неопходно је да се истовремено изврши и означавање репрезентативних туристичких садржаја који се налазе дуж туристичке руте, а који су дефинисани у Елаборату о туристичкој рути. На примеру винских путева, прво се туристи упућују ка винском путу, затим када се дође на вински пут, упућују се ка винским насељима (насеља у којима има винарија, винотека и сл.) и на крају када се уђе у винско насеље, туристи се упућују ка појединим винаријама;
- Као и у претходној тачки, општи принцип се на сличан начин примењује и при означавању традиционалних произвођача и сеоских домаћинстава, када се прво упућује на насеља која имају ове категорије туристичких одредишта, а када се уђе у насеље упућује се до конкретних традиционалних произвођача или сеоских домаћинстава.

Општи принцип означавања се не примењује код означавања пешачких и бициклистичких рута, што значи да се на путним правцима којима се долази у гравитационо подручје пешачке или

бициклическе руте, не поставља туристичка сигнализација којом се туристи упућују ка рути, већ се само на траси руте поставља сигнализација за упућивање пешака или бициклиста за кретање по рути, односно ка њеним одредиштима и чворовима, као и за упућивање бициклиста ка туристичким садржајима који су дефинисани у Елаборату о туристичкој рути.

Туристичке регије су такође туристичка одредишта код којих се не примењује општи принцип јер се не врши упућивање ка туристичкој регији, већ се одговарајућим туристичким знаковима означавају само улазак и излазак из територије проглашене туристичке регије. Унутар туристичке регије, туристичком сигнализацијом се могу означити само они туристички садржаји који имају статус туристичког одредишта, односно они који се налазе на коначним листама туристичких одредишта.

Из сличних разлога, као и код туристичких регија, општи принцип означавања се не примењује ни код означавања територије државе, покрајина, округа, градова и општина, јер се не врши упућивање ка њима, већ се одговарајућим туристичким знаковима означавају само улазак или излазак из одређене територије.

Општи принцип означавања се не примењује ни код означавања пратећих туристичких садржаја у насељеним местима, пре због функционалних карактеристика ових туристичких садржаја јер они немају културно историјски значај, нити значај са становишта развоја туризма, али се означавају да би туристима пружили потребне сервисне информације и да би им омогућили једноставније кретање и сналажење у насељеним местима.

10.3.3 Појединачни принципи означавања туристичких одредишта

Један од најзначајних параметара који припада појединачним принципима за означавање туристичких одредишта је његова „**гравитациона зона**“ која се одређује у зависности од категорије туристичког одредишта. Категорија туристичког одредишта се одређује од стране комисије за проглашење туристичких одредишта и уписана је на коначним листама туристичких одредишта.

Гравитациона зона туристичког одредишта обухвата површину око територије туристичког одредишта, у којој се налазе меродавни путеви и меродавне раскрснице на којима се може поставити туристичка сигнализација за означавање туристичког одредишта (упућивање ка туристичком одредишту). Граница гравитационе зоне је паралелна са границом територије туристичког одредишта. Вредност удаљености између две границе је различита у зависности од категорије туристичког одредишта и везана је за његов значај. У изузетним случајевима, када су меродавне раскрснице које су битне за упућивање туриста ка туристичким одредишту положене ван границе гравитационе зоне (али се налазе у њеној близини), обухват гравитационе зоне може изменити („проширити“) што мора да буде детаљно објашњено и образложено у саобраћајном пројекту за постављање туристичке сигнализације, где се дефинише тачан обухват гравитационе зоне, меродавни путеви и меродавне раскрснице на којима се поставља туристичка сигнализација. Меродавни путеви, односно локације на њима и меродавне раскрснице представљају баш оне локације на којима је битно да учесници у

саобраћају добију информацију о туристичком одредишту и смеру кретања како би дошли до њега. То су најчешће локације које се налазе на државним путевима (ређе су на општинским) који имају веће саобраћајно оптерећење од осталих путева и који су положени по ободу или унутар гравитационе зоне. На овим меродавним путевима и меродавним раскрсницама се врши највећа прерасподела саобраћајних токова а тиме и туриста ка одређеном туристичком одредишту и углавном се остварују даљинска путовања која пролазе поред (по ободу) гравитационе зоне, путовања која имају за циљ неко одредиште унутар гравитационе зоне и путовања која пролазе, односно транзитирају кроз гравитациону зону, те је логично и потребно да се баш на овим путевима и раскрсницама возачима и туристима пруже информације о кретању ка туристичком одредишту.

Појединачни принципи означавања туристичких одредишта су одређени за сваку категорију посебно и односе се на:

- одређивање подручја на коме се може поставити туристичка сигнализација (гравитационе зоне),
- дефинисање броја раскрсница на којима се може поставити туристичка сигнализација,
- примену одређених врста знакова туристичке сигнализације,
- дефинисање посебних система за упућивање и вођење туриста ка туристичким одредиштима што је посебно карактеристично за туристичке и бициклистичке руте и сл.

Појединачни принципи су приказани у оквиру описа појединих категорија туристичких одредишта (од тачке 10.4.1 до 10.4.9).

10.3.4 Посебни принципи означавања туристичких одредишта

Посебни принципи означавања туристичких одредишта обухватају следеће случајеве које је неопходно уважити у току извршења процедуре за постављање туристичке сигнализације, а пре свега при изради саобраћајног пројекта за постављање туристичке сигнализације:

- Означавање туристичких одредишта у насељеним местима,
- Означавање туристичких одредишта и насељених места који имају исти назив,
- Преклапање туристичких одредишта.
- Обједињавање постојеће и пројектоване туристичке сигнализације
- Обједињавање постојеће путоказне и пројектоване туристичке сигнализације
- Обједињавање туристичке сигнализације на аутопутевима и мотопутевима

10.3.4.1 Означавање туристичких одредишта у насељеним местима

Овај посебан принцип обухвата следеће случајеве означавања туристичких одредишта у насељеним местима:

1. Означавање пратећих туристичких садржаја у насељеним местима;

2. Означавање туристичких одредишта која се налазе у насељеним местима или поред насељених места;
3. Означавање туристичког одредишта на проласку кроз насељено место.

Означавање пратећих туристичких садржаја у насељеним местима се односи на туристичке садржаје који немају већи културно историјски значај, нити значај са становишта развоја туризма, али се означавају да би туристима пружили потребне сервисне информације и да би им омогућили једноставније кретање и сналажење у насељеним местима. Овој групи туристичких садржаја најчешће припадају: музеји, библиотеке и верски објекти мањег значаја, као и туристички информативни центар, зграда општине, суда, полиције, болница, хитна помоћ, путнички терминали, паркинзи намењени превасходно туристичким аутобусима, спортско-рекреативни центри, пословни центри, конгресни центри, и други слични садржаји који у зависности од насељеног места представљају интересовања туриста. Пратећи туристички садржаји који се налазе у насељеним местима могу бити означени туристичком сигнализацијом и тада се они означавају према категорији туристичких одредишта којој припадају, односно као туристичка одредишта VIII реда (тачка 10.4.8 мастер плана). Иако туристичким одредиштима VIII реда припадају пратећи туристички садржаји који се налазе у насељеним местима а који не припадају ни једној другој категорији туристичких одредишта, туристичком сигнализацијом која је предвиђена за њихово означавање, могу се означавати и друге категорије туристичких одредишта, а у складу са овим посебним принципом означавања што се односи на преостала два случаја означавања туристичких одредишта у насељеним местима.

Означавање туристичких одредишта која се налазе у насељеним местима или поред насељених места се односи на туристичке садржаје који нису пратећи туристички садржаји и који у формалном смислу не припадају туристичким одредиштима VIII реда, већ припадају другим категоријама туристичких одредишта (I, II, III, IV или V реда). У овом случају се туристичко одредиште налази или у насељеном месту или у његовој близини па је потребно да се туристичком сигнализацијом у насељу упуту на кретање ка туристичком одредишту и тада се за означавање наведених туристичких одредишта могу применити знакови који се користе за означавање туристичких одредишта VIII реда.

За означавање туристичких одредишта VIII реда, односно за означавање пратећих туристичких садржаја се користе знакови „туристичка путоказна табла“, који се у зависности од намене објекта израђују од материјала који има различите комбинације боја. Примера ради, за означавање излетишта или паркова, односно природних добара у насељу се користе знакови чија је боја основе зелена, док су натписи беле боје. За примену овог принципа је потребно нагласити да се у случају када се ови знакови примењују за означавање туристичких одредишта која припадају другим категоријама (I, II, III, IV или V реда), морају задржати боје знака одређене за категорију којој туристичко одредиште припада. Пример примене овог принципа је означавање заштићеног природног добра које се налази у насељу и које је категорисано као туристичко одредиште III реда. По правилима која се користе за означавање туристичких одредишта VIII реда, а у случају да је ово пратећи туристички садржај, требало би да буде означен знаком чија је основа зелене а натписи беле боје јер је реч о природном

добру. Међутим, обзиром да се ради о заштићеном природном добру, које је на коначним листама за означавање туристичких одредишта званично категорисано као туристичко одредиште III реда, оно ће и у насељу и ван насеља бити означено истим бојама, односно бојама које се користе на знаковима за означавање туристичких одредишта III реда (боја основе знакова ће бити бела а натписа браон).

Означавање туристичког одредишта на проласку кроз насељено место се односи на постављање туристичке сигнализације дуж пута који води до туристичког одредишта или до гравитационе зоне туристичког одредишта. Основна карактеристика овог случаја је да се туристичко одредиште налази ван насељеног места кроз које је потребно проћи да би се дошло до њега.

Пример примене овог принципа би могло да буде евентуално означавање Манастира Жиче и Манастира Студенице на денивелисаној раскрсници „петља Лапово“ на аутопуту Е-75. У овом случају је потребно израдити решење одговарајућег знака „туристичка информациона табла“ (са додатним натписом „VIA Крагујевац“) уз поштовање доле наведеног посебног принципа који се односи на „преклапање туристичких одредишта“. Овај знак треба да се постави на „петљи Лапово“ и њиме треба да се обавесте учесници у саобраћају о искључењу са аутопута како би наставили кретање ка наведеним манастирима. Применом натписа „VIA Крагујевац“, учесницима у саобраћају се даје информација да се до манастира долази преко Крагујевца и да надаље треба да прате постојећу путоказну сигнализацију која води за Крагујевац. Непосредно након улаза на територију насељеног места Крагујевац, поново се поставља знак „туристичка информациона табла“ (са додатним натписом „VIA насеље“), али овај пут са натписом „VIA Краљево“, којом се учесницима у саобраћају даје информација да се до манастира долази преко Краљевог и да надаље треба да прате постојећу путоказну сигнализацију која води за Краљево. Тек када се стигне у Краљево, у граду се постављају знакови туристичке сигнализације за упућивање ка Манастиру Жича и ка Манастиру Студеница, који се могу, у складу са применом овог посебног принципа, означити применом знакова који се користе за означавање туристичких одредишта VIII реда. Циљ примене овог приступа је да се искористи постојећи систем путоказне сигнализације за кретање ка туристичком одредишту, чиме се значајно смањује потреба за постављањем знакова туристичке сигнализације, смањује се потребна инвестициона вредност за означавање туристичког одредишта и умањује је негативан утицај на прегледност и заклањање друге саобраћајне сигнализације.

Предметним мастер планом је, у оквиру прилога где је дат предлог стандарда који се односе на туристичку сигнализацију, предложена модификација знака „туристичка информациона табла“ који се може користити у сврху примене наведеног посебног принципа означавања туристичких одредишта.

10.3.4.2 Означавање туристичких одредишта и насељених места који имају исти назив

Предметни принцип се односи на случај када туристичко одредиште има исти назив као и насељено место. Пример оваквог случаја је означавање Врњачке Бање, Палића, Града Ниша и сл. Према овом посебном принципу, туристичко одредиште које има исти назив као насељено место се не означава туристичком сигнализацијом, већ се оно означава путоказном сигнализацијом уз додатак одговарајућег пиктограма (симбола) поред назива насељеног места који учесницима у саобраћају пружа информацију да је насељено место истовремено и туристичко одредиште.

Изузетак од наведеног, је случај када се туристичко одредиште које носи назив града или насељеног места, према одговарајућим елаборатима, налази на туристичкој или бициклистичкој рути, и у том случају се оно може наћи на знаковима који се користе за њихово означавање (према тачкама 10.4.5 и 10.4.6 мастер плана).

10.3.4.3 Преклапање туристичких одредишта

Под појмом „преклапање“ туристичких одредишта се подразумева потреба да се на једној меродавној локацији на путу или на меродавној раскрсницизначи више туристичких одредишта. Преклапање туристичких одредишта обухвата следећа два случаја:

1. Преклапање у означавању туристичких одредишта који се налазе у једној туристичкој дестинацији,
2. Преклапање у означавању туристичких одредишта који се налазе у више туристичких дестинација.

Преклапање туристичких одредишта који се налазе у једној туристичкој дестинацији је случај када се у једној туристичкој дестинацији, односно у једном туристичком месту, туристичком простору или туристичкој локацији налази више туристичких одредишта који треба да се означе туристичком сигнализацијом. Пример оваквог случаја је означавање Фрушке горе која је истовремено представља Национални парк, Вински пут и Пут манастира, као и случај означавања Копаоника који истовремено представља Национални парк и Скијалиште и сл.

У оваквим случајевима се тежи да се туристичком сигнализацијом обухвате сви или већина најзначајнијих туристичких садржаја у оквиру једног одредишта, те је потребно израдити знакове туристичке сигнализације (пре свега „туристичке информационе табле“) који ће садржати одговарајуће симболе (пиктограме) свих или пиктограме најзначајнијих туристичких садржаја који се налазе у оквиру туристичке дестинације. На примеру Фрушке горе то су пиктограми националног парка, винског пута и пута манастира, док су на примеру Копаоника то пиктограми националног парка и скијалишта.

Предметним мастер планом је, у оквиру прилога где је дат предлог стандарда који се односе на туристичку сигнализацију, предложена модификација знака „туристичка информациона табла“ који се може користити у сврху примене наведеног посебног принципа означавања туристичких

одредишта који се односи на преклапање туристичких одредишта који се налазе у једној туристичкој дестинацији.

Преклапање у означавању туристичких одредишта који се налазе у више туристичких дестинација је случај када је потребно да се на једној меродавној локацији на путу или на меродавној раскрсници означи више туристичких одредишта која могу да буду различите туристичке атракције или да припадају различитим туристичким дестинацијама, односно различитим туристичким местима, туристичким просторима или туристичким локацијама. Пример оваквог случаја је потреба за означавањем Националног парка Ђерпад, Пута римских царева, Винског пута Подунавље и Голубачке тврђаве у зони денивелисане раскрснице на аутопуту „петља Пожаревац“. Други пример наведеног случаја је денивелисана раскрсница на аутопуту „петља Појате“ где је потребно означити Копаоник који истовремено представља Национални парк и Скијалиште, Манастир Студеницу, Манастир Жичу, Вински пут Жупу и Врњачку Бању.

У оваквим случајевима је потребно тежити да се туристичком сигнализацијом на једном знаку обухвате сва туристичка одредишта и да се при томе за једно туристичко одредиште које има више туристичких садржаја одаберу симболи којима ће се приказати само они најзначајнији, који карактеришу то туристичко одредиште.

Предметним мастер планом је, у оквиру прилога где је дат предлог стандарда који се односе на туристичку сигнализацију, предложена модификација знака „туристичка информациона табла“ који се може користити у сврху примене наведеног посебног принципа означавања туристичких одредишта који се односи на преклапање туристичких одредишта који се налазе у једној туристичкој дестинацији.

10.3.4.4 Обједињавање постојеће и пројектоване туристичке сигнализације

Обједињавање постојеће и пројектоване туристичке сигнализације налаже обавезу наручиоца постављања туристичке сигнализације, да преко пројектанта, при изради пројекта сагледа постојећу туристичку сигнализацију на меродавним путевима и меродавним раскрсницама на којима је потребно да пројектује и постави нову туристичку сигнализацију и да изради пројектно решење које ће интегрисати постојеће и пројектовано стање, а у циљу да би се број микролокација постављања знакова туристичке сигнализације свео на минимум и да би се умањила могућност заклањања друге саобраћајне сигнализације као и прегледност пута и раскрсница на којима се поставља туристичка сигнализација.

Пример овог принципа је потреба да се на раскрсници где већ постоје знакови туристичке сигнализације пројектују и поставе нови знакови туристичке сигнализације. Тада пројектант има обавезу да у складу са могућностима и правилима која се примењују у овој области, обједини постојећу и пројектовану сигнализацију на начин да се што већи број знакова туристичке сигнализације постави на заједничким носачима на што мањем броју микролокација. Ово се односи на знакове туристичке сигнализације, а пре свега на знакове „туристичка информациона табла“, „туристички стрелести путоказ“ и „туристичка путоказна табла“.

Код знакова „туристичка информациона табла“, често се јавља потреба да се постојећи и пројектовани знакови интегришу у јединствено решење применом посебног принципа за означавање туристичких одредишта који се односи на „преклапање туристичких одредишта“. У овом случају се постојећи знак „туристичка информациона табла“ уклања, док се на основу примене наведеног принципа пројектује нови на ком ће бити обједињена постојећа и пројектована туристичка одредишта и који ће бити постављен на новим носачима на новој микролокацији или на оној где је био постојећи знак туристичке сигнализације.

Код знакова „туристички стрелести путоказ“ и „туристичка путоказна табла“, у пракси су могућа два случаја. У првом случају се јавља потреба да се постојећа туристичка сигнализација уклони и да се изради ново решење постојеће сигнализације које треба да буде прилагођено пројектованим знаковима туристичке сигнализације. У другом случају се јавља потреба да се постојећа туристичка сигнализација задржи и тада је потребно да се пројектовано решење прилагоди постојећим знаковима туристичке сигнализације. У оба случаја је потребно да се уз примену прописа изврши усклађивање димензија знакова постојеће и пројектоване туристичке сигнализације, постављање знакова на новим заједничким носачима који могу бити постављени на микролокацијама где су се налазили постојећи знакови туристичке сигнализације или на потпуно новим локацијама и сл.

10.3.4.5 Обједињавање постојеће путоказне и пројектоване туристичке сигнализације

Обједињавање постојеће путоказне и пројектоване туристичке сигнализације налаже обавезу наручиоца постављања туристичке сигнализације, да преко пројектанта, при изради пројекта сагледа постојећу путоказну сигнализацију за вођење саобраћаја на меродавним путевима и меродавним раскрсницама на којима је потребно да пројектује и постави нову туристичку сигнализацију и да изради пројектно решење које ће интегрисати постојеће и пројектовано стање, а у циљу да би се број микролокација постављања знакова туристичке сигнализације свео на минимум и да би се умањила могућност заклањања друге саобраћајне сигнализације као и прегледност пута и раскрсница на којима се поставља туристичка сигнализација.

Пример овог принципа је потреба да се на раскрсници где већ постоје знакови путоказне сигнализације пројектују и поставе нови знакови туристичке сигнализације. Тада пројектант има обавезу да у складу са могућностима и правилима која се примењују у овој области, обједини постојећу путоказну и пројектовану туристичку сигнализацију на начин да се изврши измену постојеће путоказне сигнализације тако што ће израдити ново решење које ће у себи интегрисати појмове за вођење саобраћаја и називе туристичких одредишта која се означавају. То практично значи да се израђује ново решење путоказне сигнализације на ком ће, у зависности од врсте знака, на уметнутој основи или на посебним пољима бити исписани називи туристичких одредишта.

Поред наведеног, потреба за применом овог принципа, може да настане из примене посебног принципа за означавање туристичких одредишта који се односи на „означавање туристичких одредишта и насељених места који имају исти назив“. У овом случају се, на основу примене наведеног принципа, пројектује нови знак путоказне сигнализације на ком ће поред назива

одредишта бити додат одговарајући пиктограм за то одредиште (на браон основи са белим симболом или обрнуто).

Измењени („препројектовани“) знак се у оба наведена случаја, а у зависности од постојећих просторних могућности и ограничења најчешће поставља на новим носачима на истим позицијама где је била путоказна сигнализација. Знак се може поставити и на новим позицијама уколико ће то позитивно утицати на прегледност пута и правовремено пружање информација возачима. Постојећи знак се уклања у оба случаја.

10.3.4.6 Обједињавање туристичке сигнализације на аутопутевима и мотопутевима

Овај принцип, који се односи на обједињавање постојеће, пројектоване и планиране туристичке сигнализације се односи само на туристичка одредишта IA реда која се означавају на аутопутевима и мотопутевима и произилази из примене посебног принципа за означавање туристичких одредишта који се односи на „преклапање туристичких одредишта“. Принцип обједињавања постојеће, пројектоване и планиране туристичке сигнализације на аутопутевима и мотопутевима налаже обавезу наручиоца постављања туристичке сигнализације, да преко пројектанта, при изради пројекта на меродавним путевима и меродавним раскрсницама на којима је потребно да пројектује и постави нову туристичку сигнализацију сагледа:

- постојећу туристичку сигнализацију,
- туристичку сигнализацију за означавање туристичких одредишта која су предмет израде конкретног саобраћајног пројекта,
- туристичку сигнализацију за означавање туристичких одредишта која су нису предмет израде конкретног саобраћајног пројекта, а која би могла у перспективи да се означе на одређеној локацији на аутопуту или мотопуту.

Поред наведеног, овај принцип произилази и из потребе за рационализацијом и минимизацијом трошкова улагања у постављање туристичке сигнализације, као и из потребе за одржавањем задовољавајућег нивоа безбедног одвијања саобраћаја. Знакови туристичке сигнализације који се постављају на аутопутевима и мотопутевима имају највеће димензије, чиме су средстава потребна за њихову израду и постављање значајно већа од средстава потребних за знакове који се постављају на осталим путевима. У складу са наведеним, потребно је и дефинисана је обавеза наручиоца, да преко пројектанта плански сагледа потребу за постављањем туристичке сигнализације на аутопуту, како би се у једном кораку, у зони једне меродавне денivelисане раскрснице означило све што је потребно на њој како из разлога рационализације трошкова, тако и из разлога да се број микролокација на којима се знакови постављају свео на минимум. На примеру горе наведене „петља Појате“ на аутопуту, где је потребно означити Копаоник који истовремено представља Национални парк и Скијалиште, Манастир Студеницу, Манастир Жичу, Вински пут Жупу и Врњачку Бању, наручилац (који је наручио израду саобраћајног пројекта за нпр. означавање Копаоника) има обавезу да, преко пројектанта, изради решење које ће интегрисати и обухватити сва наведена туристичка одредишта, без обзира што је он наручилац израде пројекта који се односи само на означавање Копаоника.

10.4 Категорије туристичких одредишта

Као што је наведено, а у складу са основним принципом означавања туристичких одредишта, туристичком сигнализацијом на путевима се могу означити само они туристички садржаји, односно туристичка одредишта која се налазе на коначним листама туристичких одредишта или на изменама и допунама ових листа, које доноси комисија надлежна за проглашење туристичких одредишта а које одобрава министарство надлежно за послове туризма. Поред тога, на коначним листама туристичких одредишта се обавезно налази и категорија туристичког одредишта.

У складу са тачком 9.1, а за потребе означавања туристичком сигнализацијом, односно у функцији означавања, туристички садржаји су подељени на следеће групе:

- Туристичка места,
- Туристички простори, локације и атракције,
- Туристичке руте,
- Бициклическе руте,
- Угоститељски објекти (сеоска туристичка домаћинства, хотелијерски и ресторатерски објекти и сл.),
- Традиционални произвођачи и други привредни субјекти,
- Пратећи туристички садржаји у насељеним местима.

Туристичким садржајима који испуњавају критеријуме за означавање туристичком сигнализацијом и који су од стране комисије добили статус туристичког одредишта, су у зависности од групе којој припадају и пре свега своје функције и значаја, такође од стране комисије за проглашење туристичких одредишта, додељене одговарајуће категорије према којима су туристичка одредишта подељена на:

- туристичка одредишта I реда
- туристичка одредишта II реда
- туристичка одредишта III реда
- туристичка одредишта IV реда
- туристичка одредишта V реда
- туристичка одредишта VI реда
- туристичка одредишта VII реда
- туристичка одредишта VIII реда
- туристичка одредишта IX реда

10.4.1 Туристичка одредишта I реда

Туристичка одредишта I реда се деле на:

- Туристичка одредишта I-A реда,
- Туристичка одредишта I-B реда.

Подела туристичких одредишта I реда је извршена у односу на то да ли се туристичка сигнализација поставља на аутопуту или се не поставља, као и у односу на ширину гравитационе зоне туристичког одредишта.

10.4.1.1 Туристичког одредишта I-A реда

Туристичка одредишта I-A реда могу бити:

- туристичка места I категорије,
- туристички простор, туристичке локације или туристичке атракције.

Одређена туристичка дестинација, односно туристички садржај (туристичко место I категорије, туристички простор, туристичка локација или туристичка атракција) може бити проглашен туристичким одредиштем I-A реда само ако комисија за проглашење туристичких одредишта оцени да има изузетан значај за развој туризма на нивоу Републике Србије. Комисија је у обавези да код туристичких одредишта I-A реда, на коначим листама да предлог аутопутева и мотопутева, као и локација на њима, на којима би се могла поставити туристичка сигнализација за означавање туристичког одредишта.

Туристичка одредишта I-A реда се могу означавати на улицама, општинским путевима, на државним путевима I и II реда, као и на мотопутевима и аутопутевима. Туристичка одредишта I-A реда се означавају на мотопутевима и аутопутевима у зони денивелисаних раскрсница на којима се врши искључење са аутопута да би се наставило кретање ка туристичком одредишту.

Код означавања туристичких одредишта I-A реда се примењују:

- Основно начело при одређивању натписа за туристичка одредишта;
- Начело употребе језика и писама за натписе за туристичка одредишта,
- Основни принцип означавања туристичких одредишта,
- Општи принцип означавања туристичких одредишта,
- Посебни принципи означавања туристичких одредишта и
- Појединачни принципи означавања туристичких одредишта.

Општи принцип означавања туристичких одредишта се пре свега односи на туристичке дестинације и просторе, односно туристичке комплексе који у оквиру свог простора имају већи број различитих туристичких садржаја. У најширем појмовном и географском смислу туристичке

дестинације могу да обухвате туристичко место, туристички простор, туристичку локацију и туристичке руте, као и друге сличне туристички комплексе са битном карактеристиком да у оквиру свог простора има већи број различитих туристичких садржаја. Општи принцип означавања туристичких одредишта се примењује и код туристичких места, простора, локација и дестинација које су категорисане као Туристичка одредишта I-A реда и подразумева да се туристичком сигнализацијом, на меродавним путевима и раскрсницама, прво упућује на туристичку дестинацију, а да се касније, када се уђе у подручје туристичке дестинације означавају поједина туристичка одредишта која јој припадају.

Посебни принципи који се примењују код означавања туристичких одредишта I-A реда су:

- Означавање туристичких одредишта у насељеним местима,
- Означавање туристичких одредишта и насељених места који имају исти назив,
- Преклапање туристичких одредишта,
- Обједињавање постојеће и пројектоване туристичке сигнализације,
- Обједињавање постојеће путоказне и пројектоване туристичке сигнализације,
- Обједињавање постојеће, пројектоване и планиране туристичке сигнализације на аутопутевима и мотопутевима.

Појединачни принципи означавања туристичких одредишта I-A реда се односе на одређивање врсте и карактеристика знакова туристичке сигнализације, као и на одређивање начина постављања туристичке сигнализације за потребне за њихово означавање.

Знакови туристичке сигнализације

За означавање туристичких одредишта I-A реда се користе следећи знакови туристичке сигнализације:

- „туристичка информациона табла“ (без додатних натписа, са додатним натписом „VIA насеље“ и са додатним натписом „добродошли“ или „довиђења“)
- „туристички стреласта путоказ“ и „туристичка путоказна табла“
- „туристичка табла за означавање туристичког одредишта“
- знак „туристичке информације“.

Боја основе знакова туристичке сигнализације која се користи за означавање туристичких одредишта I-A реда је смеђа (браон), а оквир и натписи су беле боје, док су симболи црне боје на уметнутој основи беле боје. Код означавања туристичких одредишта I-A реда је могуће да се на знаковима, уместо симбола изради фотографски приказ у боји који репрезентује туристички садржај, у случају ако техничке могућности израде и примењених материјала за фотографски приказ обезбеђују идентичне услове трајности и гаранције као за остале материјале од којих се знак израђује према правилнику о саобраћајној сигнализацији и важећим стандардима.

Алтернативно, на свим горе наведеним знаковима, симболи могу бити израђени у колору (нпр. код означавања заштићених природних добара симболи могу бити зелене боје на белој основи). Материјали који се користе за израду симбола у колору треба да обезбеђују идентичне услове трајности и гаранције као и остали материјали од којих се знак израђује према правилнику о саобраћајној сигнализацији и важећим стандардима.

Изузетак од наведеног представља знак "туристичке информације" који има основу знака беле боје, оквир, линије које деле поља и поље на коме се исписује текст "туристичке информације" су браон боје - текст "туристичке информације" исписује се белом бојом - ликовни, графички, картографски, фотографски прикази и писане информације могу бити приказани у више боја.

Ови знакови се израђују према предлогу Српског стандарда и предлогу правилника који су дати у овом мастер плану.

Постављање туристичке сигнализације

Постављање туристичке сигнализације за означавање туристичких одредишта I-A реда се врши:

- по ободу гравитационе зоне,
- у гравитационој зони и
- ван гравитационе зоне.

Гравитациона зона туристичког одредишта обухвата површину око територије туристичког одредишта, у којој се налазе меродавни путеви и меродавне раскрснице на којима се може поставити туристичка сигнализација за означавање туристичког одредишта са циљем да се учесници у саобраћају правовремено информишу о туристичком одредишту и да се упуте ка њему. Граница гравитационе зоне је паралелна са границом територије туристичког одредишта и од ње је, код туристичких одредишта I-A реда, **удаљена 65 километара**. У изузетним случајевима, када су меродавне раскрснице које су битне за упућивање туриста ка туристичким одредишту положене ван границе гравитационе зоне (али се налазе у њеној близини), обухват гравитационе зоне може изменити („проширити“) што мора да буде детаљно објашњено и образложено у саобраћајном пројекту за постављање туристичке сигнализације, где се дефинише тачан обухват гравитационе зоне, меродавни путеви и меродавне раскрснице на којима се поставља туристичка сигнализација. Меродавни путеви, односно локације на њима и меродавне раскрснице, представљају баш оне локације на којима је битно да учесници у саобраћају добију информацију о туристичком одредишту и смеру кретања како би дошли до њега. То су најчешће локације које се налазе на државним путевима (ређе су на општинским) који имају веће саобраћајно оптерећење од осталих путева и који су положени по ободу или унутар гравитационе зоне. На овим меродавним путевима и меродавним раскрсницама се врши највећа прерасподела саобраћајних токова а тиме и туриста ка одређеном туристичком одредишту и углавном се остварују даљинска путовања која пролазе поред (по ободу) гравитационе зоне, путовања која имају за циљ неко одредиште унутар гравитационе зоне и путовања која пролазе, односно транзитирају кроз гравитациону зону, те је логично и потребно

да се баш на овим путевима и раскрсницама возачима и туристима пруже информације о кретању ка туристичком одредишту.

Када се туристичка сигнализација за означавање туристичких одредишта I-A реда поставља **по ободу гравитационе зоне** разликују се следећа два случаја:

1. када се туристичка сигнализација поставља у зони меродавне раскрснице;
2. када се туристичка сигнализација поставља ван зоне раскрснице, на локацији на меродавном путном правцу који улази у гравитациону зону и води директно до туристичког одредишта.

У првом случају је могуће поставити туристичку сигнализацију на свим меродавним раскрсницама на државним путевима и тада се на сваком прилазу поставља по један од следећих знакова туристичке сигнализације:

- „туристичка информациона табла“ (без додатних натписа или са додатним натписом „VIA насеље“) и
- „туристички стреласта путоказ“ или „туристичка путоказна табла“

У другом случају је могуће поставити туристичку сигнализацију на сваком меродавном путном правцу (државном путу), на по једној локацији и тада се може поставити само знак „туристичка информациона табла“ (без додатних натписа и то без стрелице).

Када се туристичка сигнализација за означавање туристичких одредишта I-A реда поставља **у гравитационој зони** разликују се следећи случајеви:

1. када се туристичка сигнализација поставља у зони раскрснице и то само на раскрсницама где је потребно да се скрене са главног пута да би се дошло до туристичког одредишта, као и на раскрсницама где постоји дилема за даље кретање ка туристичком одредишту;
2. када се туристичка сигнализација поставља на локацији на путу да би се означио улазак на територију туристичког одредишта, што се најчешће користи у случају означавања туристичких простора и туристичких дестинација које у оквиру своје територије имају већи број туристичких садржаја;
3. када путни правац који води до туристичког одредишта, на путу ка њему, пролази кроз већа насељена места;
4. када се туристичка сигнализација поставља на локацији на путу непосредно испред туристичког одредишта да би се оно означило или непосредно испред појединих туристичких одредишта који су саставни део туристичке дестинације.

У првом случају је могуће поставити туристичку сигнализацију на свим раскрсницама где је потребно да се скрене са главног пута да би се дошло до туристичког одредишта, као и на раскрсницама где постоји дилема за даље кретање ка туристичком одредишту и тада се поставља знак „туристички стреласта путоказ“ или знак „туристичка путоказна табла“.

Препоручује се да се на знаковима „туристички стрелести путоказ“ и „туристичка путоказна табла“ упише растојање до туристичког одредишта, посебно у оваквим случајевима када им не претходи знак „туристичка информациона табла“.

У другом случају је могуће поставити туристичку сигнализацију на локацији на путу да би се означио улазак на територију туристичког одредишта (пре свега за туристичке просторе и дестинације) и тада се поставља знак „туристичка информациона табла“ (са додатним натписом „добродошли“ или „довиђења“). Поред тога, у овом случају се може поставити и знак „туристичке информације“, како би се примарно, корисницима туристичких услуга, а секундарно осталим учесницима у саобраћају, пружиле детаљније информације о садржајима у туристичким дестинацијама и правилима понашања унутар њих.

У трећем случају је могуће поставити туристичку сигнализацију на свим путним правцима који воде до туристичког одредишта и који на путу ка њему пролазе кроз већа насељена места. У оваквим случајевима се, непосредно након улаза на територију насељеног места, поставља знак „туристичка информациона табла“ (са додатним натписом „VIA насеље“), који има за циљ да се искористи постојећи систем путоказне сигнализације за кретање ка туристичком одредишту, чиме се значајно смањује потреба за постављањем знакова туристичке сигнализације. У случају потребе за додатним потврдним информацијама, знак се може поставити и на излазу из територије насељеног места.

У четвртом случају је могуће поставити туристичку сигнализацију локацији на путу непосредно испред туристичког одредишта да би се оно означило или непосредно испред појединих туристичких одредишта који су саставни део туристичке дестинације и тада се поставља знак „туристичка табла за означавање туристичког одредишта“.

Када се туристичка сигнализација за означавање туристичких одредишта I-A реда поставља **ван гравитационе зоне** разликују се следећи случајеви:

1. када се туристичка сигнализација поставља у зони денивелисане раскрснице на мотопуту или на аутопуту на којој је потребно да се изврши искључење ради даљег кретања ка туристичком одредишту и
2. када се туристичка сигнализација поставља дуж путног правца којим се долази од аутопута или мотопута до гравитационе зоне туристичког одредишта.

У првом случају је могуће поставити туристичку сигнализацију на меродавној денивелисаној раскрсници на мотопуту или на аутопуту (на прилазу на ком је то потребно) поставља по један од следећих знакова туристичке сигнализације:

- „туристичка информациона табла“ (без додатних натписа или са додатним натписом „VIA насеље“) и
- „туристички стрелести путоказ“ или „туристичка путоказна табла“

У другом случају се поставља дуж путног правца којим се долази од аутопута или мотопута до гравитационе зоне туристичког одредишта. Тада је могуће поставити туристичку

сигнализацију на свим раскрсницама где је потребно да се скрене са главног пута да би се дошло до туристичког одредишта, као и на раскрсницама где постоји дилема за даље кретање ка туристичком одредишту и тада се поставља знак „туристички стрелести путоказ“ или знак „туристичка путоказна табла“. Препоручује се да се на знаковима „туристички стрелести путоказ“ и „туристичка путоказна табла“ упише растојање до туристичког одредишта, посебно у оваквим случајевима када им не претходи знак „туристичка информациона табла“. Поред тога, могуће је поставити и туристичку сигнализацију када пут пролази кроз већа насељена места, када се непосредно након улаза на територију насељеног места, поставља знак „туристичка информациона табла“ (са додатним натписом „VIA насеље“), који има за циљ да се искористи постојећи систем путоказне сигнализације за кретање ка туристичком одредишту, чиме се значајно смањује потреба за постављањем знакова туристичке сигнализације. У случају потребе за додатним потврдним информацијама, знак се може поставити и на излазу из територије насељеног места.

Положај знакова туристичке сигнализације у попречном профилу саобраћајнице је одређен Правилником о саобраћајној сигнализацији. Знакови туристичке сигнализације се не смеју постављати тако да угрожавају видљивост друге саобраћајне сигнализације на путевима, не смеју угрожавати прегледност раскрсница и путева на којима се постављају, као ни безбедно одвијање саобраћаја.

10.4.1.2 Туристичког одредишта I-Б реда

Туристичка одредишта I-Б реда могу бити:

- туристичка места I или II категорије,
- туристички простор, туристичке локације или туристичке атракције.

Туристичка одредишта I-Б реда се могу означавати на улицама, општинским путевима и на државним путевима I и II реда. Ова одредишта се не означавају на мотопутевима и аутопутевима.

Код означавања туристичких одредишта I-Б реда се примењују:

- Основно начело при одређивању натписа за туристичка одредишта;
- Начело употребе језика и писама за натписе за туристичка одредишта,
- Основни принцип означавања туристичких одредишта,
- Општи принцип означавања туристичких одредишта,
- Посебни принципи означавања туристичких одредишта и
- Појединачни принципи означавања туристичких одредишта.

Општи принцип означавања туристичких одредишта се пре свега односи на туристичке дестинације и просторе, односно туристичке комплексе који у оквиру свог простора имају већи

број различитих туристичких садржаја. У најширем појмовном и географском смислу туристичке дестинације могу да обухвате туристичко место, туристички простор, туристичку локацију и туристичке руте, као и друге сличне туристички комплексе са битном карактеристиком да у оквиру свог простора има већи број различитих туристичких садржаја. Општи принцип означавања туристичких одредишта се примењује и код туристичких места, простора, локација и дестинација које су категорисане као Туристичка одредишта I-Б реда и подразумева да се туристичком сигнализацијом, на меродавним путевима и раскрсницама, прво упућује на туристичку дестинацију, а да се касније, када се уђе у подручје туристичке дестинације означавају поједина туристичка одредишта која јој припадају.

Посебни принципи који се примењују код означавања туристичких одредишта I-Б реда су:

- Означавање туристичких одредишта у насељеним местима,
- Означавање туристичких одредишта и насељених места који имају исти назив,
- Преклапање туристичких одредишта,
- Обједињавање постојеће и пројектоване туристичке сигнализације,
- Обједињавање постојеће путоказне и пројектоване туристичке сигнализације.

Појединачни принципи означавања туристичких одредишта I-Б реда се односе на одређивање врсте и карактеристика знакова туристичке сигнализације, као и на одређивање начина постављања туристичке сигнализације за потребне за њихово означавање.

Знакови туристичке сигнализације

За означавање туристичких одредишта I-Б реда се користе следећи знакови туристичке сигнализације:

- „туристичка информациона табла“ (без додатних натписа, са додатним натписом „VIA насеље“ и са додатним натписом „добродошли“ или „довиђења“)
- „туристички стреласти путоказ“ и „туристичка путоказна табла“
- „туристичка табла за означавање туристичког одредишта“
- знак „туристичке информације“.

Боја основе знакова туристичке сигнализације која се користи за означавање туристичких одредишта I-Б реда је смеђа (браон), а оквир и натписи су беле боје, док су симболи црне боје на уметнутој основи беле боје. Код означавања туристичких одредишта I-Б реда је могуће да се на знаковима, уместо симбола изради фотографски приказ у боји који репрезентује туристички садржај, у случају ако техничке могућности израде и примењених материјала за фотографски приказ обезбеђују идентичне услове трајности и гаранције као за остале материјале од којих се знак израђује према правилнику о саобраћајној сигнализацији и важећим стандардима.

Алтернативно, на свим горе наведеним знаковима, симболи могу бити израђени у колору (нпр. код означавања заштићених природних добара симболи могу бити зелене боје на белој основи). Материјали који се користе за израду симбола у колору треба да обезбеђују идентичне услове трајности и гаранције као и остали материјали од којих се знак израђује према правилнику о саобраћајној сигнализацији и важећим стандардима.

Изузетак од наведеног представља знак "туристичке информације" који има основу знака беле боје, оквир, линије које деле поља и поље на коме се исписује текст "туристичке информације" су браон боје - текст "туристичке информације" исписује се белом бојом - ликовни, графички, картографски, фотографски прикази и писане информације могу бити приказани у више боја.

Ови знакови се израђују према предлогу Српског стандарда и предлогу правилника који су дати у овом мастер плану.

Постављање туристичке сигнализације

Постављање туристичке сигнализације за означавање туристичких одредишта I-Б реда се врши:

- по ободу гравитационе зоне,
- у гравитационој зони.

Гравитациона зона туристичког одредишта обухвата површину око територије туристичког одредишта, у којој се налазе меродавни путеви и меродавне раскрснице на којима се може поставити туристичка сигнализација за означавање туристичког одредишта са циљем да се учесници у саобраћају правовремено информишу о туристичком одредишту и да се упуте ка њему. Граница гравитационе зоне је паралелна са границом територије туристичког одредишта и од ње је, код туристичких одредишта I-Б реда, **удаљена 50 километара**. У изузетним случајевима, када су меродавне раскрснице које су битне за упућивање туриста ка туристичким одредишту положене ван границе гравитационе зоне (али се налазе у њеној близини), обухват гравитационе зоне може изменити („проширити“) што мора да буде детаљно објашњено и образложено у саобраћајном пројекту за постављање туристичке сигнализације, где се дефинише тачан обухват гравитационе зоне, меродавни путеви и меродавне раскрснице на којима се поставља туристичка сигнализација. Меродавни путеви, односно на локације на њима и меродавне раскрснице представљају баш оне локације на којима је битно да учесници у саобраћају добију информацију о туристичком одредишту и смеру кретања како би дошли до њега. То су најчешће локације које се налазе на државним путевима (ређе су на општинским) који имају веће саобраћајно оптерећење од осталих путева и који су положени по ободу или унутар гравитационе зоне. На овим меродавним путевима и меродавним раскрсницама се врши највећа прерасподела саобраћајних токова а тиме и туриста ка одређеном туристичком одредишту и углавном се остварују даљинска путовања која пролазе поред (по ободу) гравитационе зоне, путовања која имају за циљ неко одређено унутар гравитационе зоне и путовања која пролазе, односно транзитирају кроз гравитациону зону, те је логично и потребно

да се баш на овим путевима и раскрсницама возачима и туристима пруже информације о кретању ка туристичком одредишту.

Када се туристичка сигнализација за означавање туристичких одредишта I-Б реда поставља **по ободу гравитационе зоне** разликују се следећа два случаја:

1. када се туристичка сигнализација поставља у зони меродавне раскрснице;
2. када се туристичка сигнализација поставља ван зоне раскрснице, на локацији на меродавном путном правцу који улази у гравитациону зону и води директно до туристичког одредишта.

У првом случају је могуће поставити туристичку сигнализацију на свим меродавним раскрсницама на државним путевима и тада се на сваком прилазу поставља по један од следећих знакова туристичке сигнализације:

- „туристичка информациона табла“ (без додатних натписа или са додатним натписом „VIA насеље“) и
- „туристички стреласти путоказ“ или „туристичка путоказна табла“

У другом случају је могуће поставити туристичку сигнализацију на сваком меродавном путном правцу (државном путу) на по једној локацији и тада се може поставити само знак „туристичка информациона табла“ (без додатних натписа и то без стрелице).

Када се туристичка сигнализација за означавање туристичких одредишта I-Б реда поставља **у гравитационој зони** разликују се следећи случајеви:

1. када се туристичка сигнализација поставља у зони раскрснице и то само на раскрсницама где је потребно да се скрене са главног пута да би се дошло до туристичког одредишта, као и на раскрсницама где постоји дилема за даље кретање ка туристичком одредишту;
2. када се туристичка сигнализација поставља на локацији на путу да би се означио улазак на територију туристичког одредишта, што се најчешће користи у случају означавања туристичких простора и туристичких дестинација које у оквиру своје територије имају већи број туристичких садржаја;
3. када путни правац који води до туристичког одредишта, на путу ка њему, пролази кроз већа насељена места;
4. када се туристичка сигнализација поставља на локацији на путу непосредно испред туристичког одредишта да би се оно означило или непосредно испред појединих туристичких одредишта који су саставни део туристичке дестинације.

У првом случају је могуће поставити туристичку сигнализацију на свим раскрсницама где је потребно да се скрене са главног пута да би се дошло до туристичког одредишта, као и на раскрсницама где постоји дилема за даље кретање ка туристичком одредишту и тада се поставља знак „туристички стреласти путоказ“ или знак „туристичка путоказна табла“.

Препоручује се да се на знаковима „туристички стреласти путоказ“ и „туристичка путоказна табла“ упише растојање до туристичког одредишта, посебно у оваквим случајевима када им не претходи знак „туристичка информациона табла“.

У другом случају је могуће поставити туристичку сигнализацију на локацији на путу да би се означио улазак на територију туристичког одредишта (пре свега за туристичке просторе и дестинације) и тада се поставља знак „туристичка информациона табла“ (са додатним натписом „добродошли“ или „довиђења“). Поред тога, у овом случају се може поставити и знак „туристичке информације“, како би се примарно, корисницима туристичких услуга, а секундарно осталим учесницима у саобраћају, пружиле детаљније информације о садржајима у туристичким дестинацијама и правилима понашања унутар њих.

У трећем случају је могуће поставити туристичку сигнализацију на свим путним правцима који воде до туристичког одредишта и који на путу ка њему, пролазе кроз већа насељена места. У оваквим случајевима се, непосредно након улаза на територију насељеног места, поставља знак „туристичка информациона табла“ (са додатним натписом „VIA насеље“), који има за циљ да се искористи постојећи систем путоказне сигнализације за кретање ка туристичком одредишту, чиме се значајно смањује потреба за постављањем знакова туристичке сигнализације. У случају потребе за додатним потврдним информацијама, знак се може поставити и на излазу из територије насељеног места.

У четвртм случају је могуће поставити туристичку сигнализацију локацији на путу непосредно испред туристичког одредишта да би се оно означило или непосредно испред појединих туристичких одредишта који су саставни део туристичке дестинације и тада се поставља знак „туристичка табла за означавање туристичког одредишта“.

Положај знакова туристичке сигнализације у попречном профилу саобраћајнице је одређен Правилником о саобраћајној сигнализацији. Знакови туристичке сигнализације се не смеју постављати тако да угрожавају видљивост друге саобраћајне сигнализације на путевима, не смеју угрожавати прегледност раскрсница и путева на којима се постављају, као ни безбедно одвијање саобраћаја.

10.4.2 Туристичка одредишта II реда

Туристичка одредишта II реда могу бити:

- туристичка места I или II категорије,
- туристички простор, туристичке локације или туристичке атракције.

Туристичка одредишта II реда се могу означавати на улицама, општинским путевима и на државним путевима I и II реда. Ова одредишта се не означавају на мотопутевима и аутопутевима.

Код означавања туристичких одредишта II реда се примењују:

- Основно начело при одређивању натписа за туристичка одредишта;

- Начело употребе језика и писама за натписе за туристичка одредишта,
- Основни принцип означавања туристичких одредишта,
- Општи принцип означавања туристичких одредишта,
- Посебни принципи означавања туристичких одредишта и
- Појединачни принципи означавања туристичких одредишта.

Општи принцип означавања туристичких одредишта се пре свега односи на туристичке дестинације и просторе, односно туристичке комплексе који у оквиру свог простора имају већи број различитих туристичких садржаја. У најширем појмовном и географском смислу туристичке дестинације могу да обухвате туристичко место, туристички простор, туристичку локацију и туристичке руте, као и друге сличне туристички комплексе са битном карактеристиком да у оквиру свог простора има већи број различитих туристичких садржаја. Општи принцип означавања туристичких одредишта се примењује и код туристичких места, простора, локација и дестинација које су категорисане као Туристичка одредишта II реда и подразумева да се туристичком сигнализацијом, на меродавним путевима и раскрсницама, прво упућује на туристичку дестинацију, а да се касније, када се уђе у подручје туристичке дестинације означавају поједина туристичка одредишта која јој припадају.

Посебни принципи који се примењују код означавања туристичких одредишта II реда су:

- Означавање туристичких одредишта у насељеним местима,
- Означавање туристичких одредишта и насељених места који имају исти назив,
- Преклапање туристичких одредишта,
- Обједињавање постојеће и пројектоване туристичке сигнализације,
- Обједињавање постојеће путоказне и пројектоване туристичке сигнализације.

Појединачни принципи означавања туристичких одредишта II реда се односе на одређивање врсте и карактеристика знакова туристичке сигнализације, као и на одређивање начина постављања туристичке сигнализације за потребне за њихово означавање.

Знакови туристичке сигнализације

За означавање туристичких одредишта II реда се користе следећи знакови туристичке сигнализације:

- „туристичка информациона табла“ (без додатних натписа, са додатним натписом „VIA насеље“ и са додатним натписом „добродошли“ или „довиђења“)
- „туристички стрелasti путоказ“ и „туристичка путоказна табла“
- „туристичка табла за означавање туристичког одредишта“
- знак „туристичке информације“.

Боја основе знакова туристичке сигнализације која се користи за означавање туристичких одредишта II реда је смеђа (браон), а оквир и натписи су беле боје, док су симболи црне боје на уметнутој основи беле боје. Код означавања туристичких одредишта II реда је могуће да се на знаковима, уместо симбола изради фотографски приказ у боји који репрезентује туристички садржај, у случају ако техничке могућности израде и примењених материјала за фотографски приказ обезбеђују идентичне услове трајности и гаранције као за остале материјале од којих се знак израђује према правилнику о саобраћајној сигнализацији и важећим стандардима.

Алтернативно, на свим горе наведеним знаковима, симболи могу бити израђени у колору (нпр. код означавања заштићених природних добара симболи могу бити зелене боје на белој основи). Материјали који се користе за израду симбола у колору треба да обезбеђују идентичне услове трајности и гаранције као и остали материјали од којих се знак израђује према правилнику о саобраћајној сигнализацији и важећим стандардима.

Изузетак од наведеног представља знак "туристичке информације" који има основу знака беле боје, оквир, линије које деле поља и поље на коме се исписује текст "туристичке информације" су браон боје - текст "туристичке информације" исписује се белом бојом - ликовни, графички, картографски, фотографски прикази и писане информације могу бити приказани у више боја.

Ови знакови се израђују према предлогу Српског стандарда и предлогу правилника који су дати у овом мастер плану.

Постављање туристичке сигнализације

Постављање туристичке сигнализације за означавање туристичких одредишта II реда се врши:

- по ободу гравитационе зоне,
- у гравитационој зони.

Гравитациона зона туристичког одредишта обухвата површину око територије туристичког одредишта, у којој се налазе меродавни путеви и меродавне раскрснице на којима се може поставити туристичка сигнализација за означавање туристичког одредишта са циљем да се учесници у саобраћају правовремено информишу о туристичком одредишту и да се упуте ка њему. Граница гравитационе зоне је паралелна са границом територије туристичког одредишта и од ње је, код туристичких одредишта II реда, **удаљена 35 километара**. У изузетним случајевима, када су меродавне раскрснице које су битне за упућивање туриста ка туристичким одредишту положене ван границе гравитационе зоне (али се налазе у њеној близини), обухват гравитационе зоне може изменити („проширити“) што мора да буде детаљно објашњено и образложено у саобраћајном пројекту за постављање туристичке сигнализације, где се дефинише тачан обухват гравитационе зоне, меродавни путеви и меродавне раскрснице на којима се поставља туристичка сигнализација. Меродавни путеви, односно на локације на њима и меродавне раскрснице представљају баш оне локације на којима је битно да учесници у саобраћају добију информацију о туристичком одредишту и смеру кретања како би дошли до њега. То су најчешће локације које се налазе на државним путевима (ређе су на општинским) који имају веће саобраћајно оптерећење од осталих путева и који су положени по ободу или

унутар гравитационе зоне. На овим меродавним путевима и меродавним раскрсницама се врши највећа прерасподела саобраћајних токова а тиме и туриста ка одређеном туристичком одредишту и углавном се остварују даљинска путовања која пролазе поред (по ободу) гравитационе зоне, путовања која имају за циљ неко одредиште унутар гравитационе зоне и путовања која пролазе, односно транзитирају кроз гравитациону зону, те је логично и потребно да се баш на овим путевима и раскрсницама возачима и туристима пружи информације о кретању ка туристичком одредишту.

Када се туристичка сигнализација за означавање туристичких одредишта II реда поставља **по ободу гравитационе зоне** разликују се следећа два случаја:

1. када се туристичка сигнализација поставља у зони меродавне раскрснице;
2. када се туристичка сигнализација поставља ван зоне раскрснице, на локацији на меродавном путном правцу који улази у гравитациону зону и води директно до туристичког одредишта.

У првом случају је могуће поставити туристичку сигнализацију на појединим меродавним раскрсницама на државним путевима и тада се на сваком прилазу поставља по један од следећих знакова туристичке сигнализације:

- „туристичка информациона табла“ (без додатних натписа или са додатним натписом „VIA насеље“) и
- „туристички стрелести путоказ“ или „туристичка путоказна табла“

У другом случају је могуће поставити туристичку сигнализацију на појединим меродавним путним правцима (државним путевима), на по једној локацији и тада се може поставити само знак „туристичка информациона табла“ (без додатних натписа и то без стрелице).

Укупан број локација на државним путевима (и меродавних раскрсница и локација на меродавним путевима) на којима се поставља туристичка сигнализација за означавање туристичких одредишта II реда поставља по ободу гравитационе може да износи **највише четири локације**.

Када се туристичка сигнализација за означавање туристичких одредишта II реда поставља **у гравитационој зони** разликују се следећи случајеви:

1. када се туристичка сигнализација поставља у зони раскрснице и то само на раскрсницама где је потребно да се скрене са главног пута да би се дошло до туристичког одредишта, као и на раскрсницама где постоји дилема за даље кретање ка туристичком одредишту;
2. када се туристичка сигнализација поставља на локацији на путу да би се означио улазак на територију туристичког одредишта, што се најчешће користи у случају означавања туристичких простора и туристичких дестинација које у оквиру своје територије имају већи број туристичких садржаја;

3. када путни правац који води до туристичког одредишта, на путу ка њему, пролази кроз већа насељена места;
4. када се туристичка сигнализација поставља на локацији на путу непосредно испред туристичког одредишта да би се оно означило или непосредно испред појединих туристичких одредишта који су саставни део туристичке дестинације.

У првом случају је могуће поставити туристичку сигнализацију на свим раскрсницама где је потребно да се скрене са главног пута да би се дошло до туристичког одредишта, као и на раскрсницама где постоји дилема за даље кретање ка туристичком одредишту и тада се поставља знак „туристички стреласти путоказ“ или знак „туристичка путоказна табла“. Препоручује се да се на знаковима „туристички стреласти путоказ“ и „туристичка путоказна табла“ упише растојање до туристичког одредишта, посебно у оваквим случајевима када им не претходи знак „туристичка информациона табла“.

У другом случају је могуће поставити туристичку сигнализацију на локацији на путу да би се означило улазак на територију туристичког одредишта (пре свега за туристичке просторе и дестинације) и тада се поставља знак „туристичка информациона табла“ (са додатним натписом „добродошли“ или „довиђења“). Поред тога, у овом случају се може поставити и знак „туристичке информације“, како би се примарно, корисницима туристичких услуга, а секундарно осталим учесницима у саобраћају, пружиле детаљније информације о садржајима у туристичким дестинацијама и правилима понашања унутар њих.

У трећем случају је могуће поставити туристичку сигнализацију на свим путним правцима који воде до туристичког одредишта и који на путу ка њему, пролазе кроз већа насељена места. У оваквим случајевима се, непосредно након улаза на територију насељеног места, поставља знак „туристичка информациона табла“ (са додатним натписом „VIA насеље“), који има за циљ да се искористи постојећи систем путоказне сигнализације за кретање ка туристичком одредишту, чиме се значајно смањује потреба за постављањем знакова туристичке сигнализације. У случају потребе за додатним потврдним информацијама, знак се може поставити и на излазу из територије насељеног места.

У четвртном случају је могуће поставити туристичку сигнализацију локацији на путу непосредно испред туристичког одредишта да би се оно означило или непосредно испред појединих туристичких одредишта који су саставни део туристичке дестинације и тада се поставља знак „туристичка табла за означавање туристичког одредишта“.

Положај знакова туристичке сигнализације у попречном профилу саобраћајнице је одређен Правилником о саобраћајној сигнализацији. Знакови туристичке сигнализације се не смеју постављати тако да угрожавају видљивост друге саобраћајне сигнализације на путевима, не смеју угрожавати прегледност раскрсница и путева на којима се постављају, као ни безбедно одвијање саобраћаја.

10.4.3 Туристичка одредишта III реда

Туристичка одредишта III реда могу бити:

- туристичка места II или III категорије,
- туристички простор, туристичке локације или туристичке атракције.

Туристичка одредишта III реда се могу означавати на улицама, општинским путевима и на државним путевима I и II реда. Ова одредишта се не означавају на мотопутевима и аутопутевима.

Код означавања туристичких одредишта III реда се примењују:

- Основно начело при одређивању натписа за туристичка одредишта;
- Начело употребе језика и писама за натписе за туристичка одредишта,
- Основни принцип означавања туристичких одредишта,
- Општи принцип означавања туристичких одредишта,
- Посебни принципи означавања туристичких одредишта и
- Појединачни принципи означавања туристичких одредишта.

Општи принцип означавања туристичких одредишта се пре свега односи на туристичке дестинације и просторе, односно туристичке комплексе који у оквиру свог простора имају већи број различитих туристичких садржаја. У најширем појмовном и географском смислу туристичке дестинације могу да обухвате туристичко место, туристички простор, туристичку локацију и туристичке руте, као и друге сличне туристички комплексе са битном карактеристиком да у оквиру свог простора има већи број различитих туристичких садржаја. Општи принцип означавања туристичких одредишта се примењује и код туристичких места, простора, локација и дестинација које су категорисане као Туристичка одредишта III реда и подразумева да се туристичком сигнализацијом, на меродавним путевима и раскрсницама, прво упућује на туристичку дестинацију, а да се касније, када се уђе у подручје туристичке дестинације означавају поједина туристичка одредишта која јој припадају.

Посебни принципи који се примењују код означавања туристичких одредишта III реда су:

- Означавање туристичких одредишта у насељеним местима,
- Означавање туристичких одредишта и насељених места који имају исти назив,
- Преклапање туристичких одредишта,
- Обједињавање постојеће и пројектоване туристичке сигнализације,
- Обједињавање постојеће путоказне и пројектоване туристичке сигнализације.

Појединачни принципи означавања туристичких одредишта III реда се односе на одређивање врсте и карактеристика знакова туристичке сигнализације, као и на одређивање начина постављања туристичке сигнализације за потребне за њихово означавање.

Знакови туристичке сигнализације

За означавање туристичких одредишта III реда се користе следећи знакови туристичке сигнализације:

- „туристичка информациона табла“ (без додатних натписа, са додатним натписом „VIA насеље“ и са додатним натписом „добродошли“ или „довиђења“)
- „туристички стрелasti путоказ“ и „туристичка путоказна табла“
- „туристичка табла за означавање туристичког одредишта“
- знак „туристичке информације“.

Боја основе знакова туристичке сигнализације која се користи за означавање туристичких одредишта III реда је бела, а оквир и натписи су смеђе (браон) боје, док су симболи беле боје на уметнутој основи смеђе (браон) боје. Код означавања туристичких одредишта III реда се може применити фотографски приказ уместо симбола.

Алтернативно, на свим горе наведеним знаковима, симболи могу бити израђени у колору (нпр. код означавања заштићених природних добара симболи могу бити зелене боје на белој основи). Материјали који се користе за израду симбола у колору или фотографског приказа треба да обезбеђују идентичне услове трајности и гаранције као и остали материјали од којих се знак израђује према правилнику о саобраћајној сигнализацији и важећим стандардима.

Изузетак од наведеног представља знак "туристичке информације" који има основу знака беле боје, оквир, линије које деле поља и поље на коме се исписује текст "туристичке информације" су браон боје - текст "туристичке информације" исписује се белом бојом - ликовни, графички, картографски, фотографски прикази и писане информације могу бити приказани у више боја.

Ови знакови се израђују према предлогу Српског стандарда и предлогу правилника који су дати у овом мастер плану.

Постављање туристичке сигнализације

Постављање туристичке сигнализације за означавање туристичких одредишта III реда се врши:

- по ободу гравитационе зоне,
- у гравитационој зони.

Гравитациона зона туристичког одредишта обухвата површину око територије туристичког одредишта, у којој се налазе меродавни путеви и меродавне раскрснице на којима се може поставити туристичка сигнализација за означавање туристичког одредишта са циљем да се учесници у саобраћају правовремено информишу о туристичком одредишту и да се упуте ка њему. Граница гравитационе зоне је паралелна са границом територије туристичког одредишта и од ње је, код туристичких одредишта III реда, **удаљена 25 километара**. У изузетним

случајевима, када су меродавне раскрснице које су битне за упућивање туриста ка туристичким одредишту положене ван границе гравитационе зоне (али се налазе у њеној близини), обухват гравитационе зоне може изменити („проширити“) што мора да буде детаљно објашњено и образложено у саобраћајном пројекту за постављање туристичке сигнализације, где се дефинише тачан обухват гравитационе зоне, меродавни путеви и меродавне раскрснице на којима се поставља туристичка сигнализација. Меродавни путеви, односно на локације на њима и меродавне раскрснице представљају баш оне локације на којима је битно да учесници у саобраћају добију информацију о туристичком одредишту и смеру кретања како би дошли до њега. То су најчешће локације које се налазе на државним путевима (ређе су на општинским) који имају веће саобраћајно оптерећење од осталих путева и који су положени по ободу или унутар гравитационе зоне. На овим меродавним путевима и меродавним раскрсницама се врши највећа прерасподела саобраћајних токова а тиме и туриста ка одређеном туристичком одредишту и углавном се остварују даљинска путовања која пролазе поред (по ободу) гравитационе зоне, путовања која имају за циљ неко одредиште унутар гравитационе зоне и путовања која пролазе, односно транзитирају кроз гравитациону зону, те је логично и потребно да се баш на овим путевима и раскрсницама возачима и туристима пруже информације о кретању ка туристичком одредишту.

Када се туристичка сигнализација за означавање туристичких одредишта III реда поставља **по ободу гравитационе зоне** разликују се следећа два случаја:

1. када се туристичка сигнализација поставља у зони меродавне раскрснице;
2. када се туристичка сигнализација поставља ван зоне раскрснице, на локацији на меродавном путном правцу који улази у гравитациону зону и води директно до туристичког одредишта.

У првом случају је могуће поставити туристичку сигнализацију на појединим меродавним раскрсницама на државним путевима и тада се на сваком прилазу поставља по један од следећих знакова туристичке сигнализације:

- „туристичка информациона табла“ (без додатних натписа или са додатним натписом „VIA насеље“) и
- „туристички стреласта путоказ“ или „туристичка путоказна табла“

У другом случају је могуће поставити туристичку сигнализацију на појединим меродавним путним правцима (државним путевима), на по једној локацији и тада се може поставити само знак „туристичка информациона табла“ (без додатних натписа и то без стрелице).

Укупан број локација на државним путевима (и меродавних раскрсница и локација на меродавним путевима) на којима се поставља туристичка сигнализација за означавање туристичких одредишта III реда поставља по ободу гравитационе може да износи **највише три локације**.

Када се туристичка сигнализација за означавање туристичких одредишта III реда поставља у **гравитационој зони** разликују се следећи случајеви:

1. када се туристичка сигнализација поставља у зони раскрснице и то само на раскрсницама где је потребно да се скрене са главног пута да би се дошло до туристичког одредишта, као и на раскрсницама где постоји дилема за даље кретање ка туристичком одредишту;
2. када се туристичка сигнализација поставља на локацији на путу да би се означио улазак на територију туристичког одредишта, што се најчешће користи у случају означавања туристичких простора и туристичких дестинација које у оквиру своје територије имају већи број туристичких садржаја;
3. када путни правац који води до туристичког одредишта, на путу ка њему, пролази кроз већа насељена места;
4. када се туристичка сигнализација поставља на локацији на путу непосредно испред туристичког одредишта да би се оно означило или непосредно испред појединих туристичких одредишта који су саставни део туристичке дестинације.

У првом случају је могуће поставити туристичку сигнализацију на свим раскрсницама где је потребно да се скрене са главног пута да би се дошло до туристичког одредишта, као и на раскрсницама где постоји дилема за даље кретање ка туристичком одредишту и тада се поставља знак „туристички стреласта путоказ“ или знак „туристичка путоказна табла“. Препоручује се да се на знаковима „туристички стреласта путоказ“ и „туристичка путоказна табла“ упише растојање до туристичког одредишта, посебно у оваквим случајевима када им не претходи знак „туристичка информациона табла“.

У другом случају је могуће поставити туристичку сигнализацију на локацији на путу да би се означио улазак на територију туристичког одредишта (пре свега за туристичке просторе и дестинације) и тада се поставља знак „туристичка информациона табла“ (са додатним натписом „добродошли“ или „довиђења“). Поред тога, у овом случају се може поставити и знак „туристичке информације“, како би се примарно, корисницима туристичких услуга, а секундарно осталим учесницима у саобраћају, пружиле детаљније информације о садржајима у туристичким дестинацијама и правилима понашања унутар њих.

У трећем случају је могуће поставити туристичку сигнализацију на свим путним правцима који воде до туристичког одредишта и који на путу ка њему, пролазе кроз већа насељена места. У оваквим случајевима се, непосредно након улаза на територију насељеног места, поставља знак „туристичка информациона табла“ (са додатним натписом „VIA насеље“), који има за циљ да се искористи постојећи систем путоказне сигнализације за кретање ка туристичком одредишту, чиме се значајно смањује потреба за постављањем знакова туристичке сигнализације. У случају потребе за додатним потврђеним информацијама, знак се може поставити и на излазу из територије насељеног места.

У четвртном случају је могуће поставити туристичку сигнализацију локацији на путу непосредно испред туристичког одредишта да би се оно означило или непосредно испред

појединих туристичких одредишта који су саставни део туристичке дестинације и тада се поставља знак „туристичка табла за означавање туристичког одредишта“.

Положај знакова туристичке сигнализације у попречном профилу саобраћајнице је одређен Правилником о саобраћајној сигнализацији. Знакови туристичке сигнализације се не смеју постављати тако да угрожавају видљивост друге саобраћајне сигнализације на путевима, не смеју угрожавати прегледност раскрсница и путева на којима се постављају, као ни безбедно одвијање саобраћаја.

10.4.4 Туристичка одредишта IV реда

Туристичка одредишта IV реда могу бити следеће групе туристичких садржаја:

- туристичка места III или IV категорије,
- туристички простор, туристичке локације или туристичке атракције,
- мотели, туристички кампови и хотели категорија са 3*, 4* и 5* звездица,
- сеоска туристичка домаћинства,
- традиционални произвођачи и други привредни субјекти од значаја за туризам

Туристичка одредишта IV реда се деле на:

- Туристичког одредишта IV-A реда,
- Туристичког одредишта IV-B реда.

Подела туристичких одредишта IV реда је извршена у односу на горе наведене групе којима припадају туристичка одредишта која се означавају.

10.4.4.1 Туристичког одредишта IV-A реда

Туристичка одредишта IV-A реда могу бити:

- туристичка места III или IV категорије,
- туристички простор, туристичке локације или туристичке атракције,
- мотели, туристички кампови и хотели категорија са 3*, 4* и 5* звездица, када се налазе ван насељених места или ван туристичких дестинација,
- сеоска туристичка домаћинства,
- традиционални произвођачи и други привредни субјекти од значаја за туризам.

Туристичка одредишта IV-A реда се могу означавати на улицама, општинским путевима и на државним путевима I и II реда. Ова одредишта се не означавају на мотопутевима и аутопутевима.

Код означавања туристичких одредишта IV реда се примењују:

- Основно начело при одређивању натписа за туристичка одредишта;
- Начело употребе језика и писама за натписе за туристичка одредишта,
- Основни принцип означавања туристичких одредишта,
- Општи принцип означавања туристичких одредишта,
- Посебни принципи означавања туристичких одредишта и
- Појединачни принципи означавања туристичких одредишта.

Општи принцип означавања туристичких одредишта се пре свега односи на туристичке дестинације и просторе, односно туристичке комплексе који у оквиру свог простора имају већи број различитих туристичких садржаја. У најширем појмовном и географском смислу туристичке дестинације могу да обухвате туристичко место, туристички простор, туристичку локацију и туристичке руте, као и друге сличне туристички комплексе са битном карактеристиком да у оквиру свог простора има већи број различитих туристичких садржаја. Општи принцип означавања туристичких одредишта се примењује и код туристичких места, простора, локација и дестинација које су категорисане као Туристичка одредишта IV-A реда и подразумева да се туристичком сигнализацијом, на меродавним путевима и раскрсницама, прво упућује на туристичку дестинацију, а да се касније, када се уђе у подручје туристичке дестинације означавају поједина туристичка одредишта која јој припадају.

Посебни принципи који се примењују код означавања туристичких одредишта IV-A реда су:

- Означавање туристичких одредишта у насељеним местима,
- Означавање туристичких одредишта и насељених места који имају исти назив,
- Преклапање туристичких одредишта,
- Обједињавање постојеће и пројектоване туристичке сигнализације,
- Обједињавање постојеће путоказне и пројектоване туристичке сигнализације.

Појединачни принципи означавања туристичких одредишта IV-A реда се односе на одређивање врсте и карактеристика знакова туристичке сигнализације, као и на одређивање начина постављања туристичке сигнализације за потребне за њихово означавање.

Знакови туристичке сигнализације

За означавање туристичких одредишта IV-A реда се користе следећи знакови туристичке сигнализације:

- „туристичка информациона табла“ (без додатних натписа или са додатним натписом „VIA насеље“) и
- „туристички стреласта путоказ“ и „туристичка путоказна табла“

- „туристичка табла за означавање туристичког одређишта“.

Боја основе знакова туристичке сигнализације која се користи за означавање туристичких одређишта IV-A реда је бела, а оквир и натписи су смеђе (браон) боје, док су симболи беле боје на уметнутој основи смеђе (браон) боје. Код означавања туристичких одређишта IV-A реда се може применити фотографски приказ уместо симбола.

Алтернативно, на свим горе наведеним знаковима, симболи могу бити израђени у колору (нпр. код означавања заштићених природних добара симболи могу бити зелене боје на белој основи). Материјали који се користе за израду симбола у колору или фотографског приказа треба да обезбеђују идентичне услове трајности и гаранције као и остали материјали од којих се знак израђује према правилнику о саобраћајној сигнализацији и важећим стандардима.

Ови знакови се израђују према предлогу Српског стандарда и предлогу правилника који су дати у овом мастер плану.

Постављање туристичке сигнализације

Постављање туристичке сигнализације за означавање туристичких одређишта IV-A реда се врши:

- по ободу гравитационе зоне,
- у гравитационој зони.

Гравитациона зона туристичког одређишта обухвата површину око територије туристичког одређишта, у којој се налазе меродавни путеви и меродавне раскрснице на којима се може поставити туристичка сигнализација за означавање туристичког одређишта са циљем да се учесници у саобраћају правовремено информишу о туристичком одређишту и да се упуте ка њему. Граница гравитационе зоне је паралелна са границом територије туристичког одређишта и од ње је, код туристичких одређишта IV-A реда, **удаљена 20 километара**. У изузетним случајевима, када су меродавне раскрснице које су битне за упућивање туриста ка туристичким одређишту положене ван границе гравитационе зоне (али се налазе у њеној близини), обухват гравитационе зоне може изменити („проширити“) што мора да буде детаљно објашњено и образложено у саобраћајном пројекту за постављање туристичке сигнализације, где се дефинише тачан обухват гравитационе зоне, меродавни путеви и меродавне раскрснице на којима се поставља туристичка сигнализација. Меродавни путеви, односно на локације на њима и меродавне раскрснице представљају баш оне локације на којима је битно да учесници у саобраћају добију информацију о туристичком одређишту и смеру кретања како би дошли до њега. То су најчешће локације које се налазе на државним путевима (ређе су на општинским) који имају веће саобраћајно оптерећење од осталих путева и који су положени по ободу или унутар гравитационе зоне. На овим меродавним путевима и меродавним раскрсницама се врши највећа прерасподела саобраћајних токова а тиме и туриста ка одређеном туристичком одређишту и углавном се остварују даљинска путовања која пролазе поред (по ободу) гравитационе зоне, путовања која имају за циљ неко одређиште унутар гравитационе зоне и путовања која пролазе, односно транзитирају кроз гравитациону зону, те је логично и потребно

да се баш на овим путевима и раскрсницама возачима и туристима пруже информације о кретању ка туристичком одредишту.

Када се туристичка сигнализација за означавање туристичких одредишта IV-A реда поставља **по ободу гравитационе зоне** разликују се следећи случајеви:

1. када се туристичка сигнализација поставља у зони меродавне раскрснице;
2. када се туристичка сигнализација поставља ван зоне раскрснице, на локацији на меродавном путном правцу који улази у гравитациону зону и води директно до туристичког одредишта;
3. када се туристичка сигнализација поставља за означавање насеља у којима има сеоских туристичких домаћинстава или традиционалних произвођача и других привредних субјеката од значаја за туризам

У првом случају је могуће поставити туристичку сигнализацију на појединим меродавним раскрсницама на државним путевима и тада се на сваком прилазу поставља по један од следећих знакова туристичке сигнализације:

- „туристички стрелести путоказ“ или „туристичка путоказна табла“

У другом случају је могуће поставити туристичку сигнализацију на појединим меродавним путним правцима (државним путевима), на по једној локацији и тада се може поставити само знак „туристичка путоказна табла“ (без додатних натписа и то без стрелице).

Препоручује се да се на знаковима „туристички стрелести путоказ“ и „туристичка путоказна табла“ упише растојање до туристичког одредишта, посебно у оваквим случајевима када им не претходи знак „туристичка информациона табла“.

У трећем случају, који представља посебан случај, је могуће поставити туристичку сигнализацију на појединим меродавним раскрсницама на државним путевима и тада се на сваком прилазу поставља по један од следећих знакова туристичке сигнализације:

- „туристичка информациона табла“ (без додатних натписа или са додатним натписом „VIA насеље“) и
- „туристички стрелести путоказ“ или „туристичка путоказна табла“

У трећем случају се развија **посебан систем упућивања туриста**, који је у сагласности са општим принципом означавања туристичких одредишта који се примењује при означавању традиционалних произвођача и сеоских домаћинстава, када се прво упућује на насеља која имају ове категорије туристичких одредишта, а када се уђе у насеље упућује се до конкретних традиционалних произвођача или сеоских домаћинстава. У складу са наведеним, знак „туристичка информациона табла“ (без додатних натписа или са додатним натписом „VIA насеље“) се користи за означавање насеља у којима се налазе традиционални произвођачи и други привредни субјекти од значаја за туризам или сеоска туристичка домаћинства, а могуће ју је применити и код туристичких места, простора и дестинација.

Укупан број локација на државним путевима (и меродавних раскрсница и локација на меродавним путевима) на којима се поставља туристичка сигнализација за означавање туристичких одредишта IV-A реда поставља по ободу гравитационе може да износи **највише три локације**.

Када се туристичка сигнализација за означавање туристичких одредишта IV-A реда поставља у **гравитационој зони** разликују се следећи случајеви:

1. када се туристичка сигнализација поставља у зони раскрснице и то само на раскрсницама где је потребно да се скрене са главног пута да би се дошло до туристичког одредишта, као и на раскрсницама где постоји дилема за даље кретање ка туристичком одредишту;
2. када се туристичка сигнализација поставља на локацији на путу непосредно испред туристичког одредишта да би се оно означило или непосредно испред појединих туристичких одредишта који су саставни део туристичке дестинације.

У првом случају је могуће поставити туристичку сигнализацију на свим раскрсницама где је потребно да се скрене са главног пута да би се дошло до туристичког одредишта, као и на раскрсницама где постоји дилема за даље кретање ка туристичком одредишту и тада се поставља знак „туристички стреласти путоказ“ или знак „туристичка путоказна табла“. Препоручује се да се на знаковима „туристички стреласти путоказ“ и „туристичка путоказна табла“ упише растојање до туристичког одредишта, посебно у оваквим случајевима када им не претходи знак „туристичка информациона табла“.

У другом случају је могуће поставити туристичку сигнализацију локацији на путу непосредно испред туристичког одредишта да би се оно означило или непосредно испред појединих туристичких одредишта који су саставни део туристичке дестинације и тада се поставља знак „туристичка табла за означавање туристичког одредишта“.

Положај знакова туристичке сигнализације у попречном профилу саобраћајнице је одређен Правилником о саобраћајној сигнализацији. Знакови туристичке сигнализације се не смеју постављати тако да угрожавају видљивост друге саобраћајне сигнализације на путевима, не смеју угрожавати прегледност раскрсница и путева на којима се постављају, као ни безбедно одвијање саобраћаја.

10.4.4.2 Туристичког одредишта IV-B реда

Туристичка одредишта IV-B реда су следећи угоститељски објекти:

- мотели, у случају када се налазе у туристичким дестинација,
- туристички кампови, у случају када се налазе у туристичким дестинација и
- хотели категорија са 3*, 4* и 5*, звездица у случају када се налазе у туристичким дестинација.

Туристичка одредишта IV-B реда се могу означавати на улицама, општинским путевима и на државним путевима I и II реда у случају када ови путеви пролазе кроз туристичку дестинацију у

којој се налазе туристичка одредишта која се означавају. Ова одредишта се не означавају на мотопутевима и аутопутевима.

Код означавања туристичких одредишта IV-Б реда се примењују:

- Основно начело при одређивању натписа за туристичка одредишта;
- Начело употребе језика и писама за натписе за туристичка одредишта,
- Основни принцип означавања туристичких одредишта,
- Општи принцип означавања туристичких одредишта,
- Појединачни принципи означавања туристичких одредишта.

Код означавања туристичких одредишта IV-Б реда се **не примењују ни општи ни посебни принципи** означавања туристичких одредишта јер се они означавају само унутар туристичке дестинације према посебном плану означавања угоститељских објеката, који у ову сврху израђује пројектант за потребе управљача туристичке дестинације, уз уважавање пројектних услова које издаје управљач пута. Овај план се обавезно израђује за целу територију туристичке дестинације и њиме се не сме фаворизовати означавање појединих угоститељских објеката, нити се сме вршити њихово рангирање.

Појединачни принципи означавања туристичких одредишта IV-Б реда се односе на одређивање врсте и карактеристика знакова туристичке сигнализације, као и на одређивање начина постављања туристичке сигнализације за потребне за њихово означавање.

Знакови туристичке сигнализације

За означавање туристичких одредишта IV-Б реда се користе следећи знакови туристичке сигнализације:

- „туристичка путоказна табла“
- „туристичка табла за означавање туристичког одредишта“

Боја основе знакова туристичке сигнализације која се користи за означавање туристичких одредишта IV-Б реда је љубичаста, а оквир и натписи су беле боје, док су симболи црне боје на уметнутој основи беле боје. Код означавања туристичких одредишта IV-Б реда се може применити фотографски приказ уместо симбола.

Алтернативно, на свим горе наведеним знаковима, симболи могу бити израђени у колору. Материјали који се користе за израду симбола у колору или фотографског приказа треба да обезбеђују идентичне услове трајности и гаранције као и остали материјали од којих се знак израђује према правилнику о саобраћајној сигнализацији и важећим стандардима.

Ови знакови се израђују према предлогу Српског стандарда и предлогу правилника који су дати у овом мастер плану.

Постављање туристичке сигнализације

Постављање туристичке сигнализације за означавање туристичких одредишта IV-Б реда се врши на свим меродавним раскрсницама и меродавним локацијама на саобраћајницама унутар туристичке дестинације које се одређују у плану означавања угоститељских објеката. Потребно је да се на свакој меродавној раскрсници и на меродавној локацији означе смерови кретања ка свим угоститељским објектима дефинисаним у плану, без обзира на положај објекта унутар туристичке дестинације и његове удаљености од места постављања знакова. Препоручује се да се на знаковима „туристичка путоказна табла“ упише растојање до туристичког одредишта, посебно у случајевима када се означавају разутјени објекти у просторно великим туристичким дестинацијама.

Знак „туристичка табла за означавање туристичког одредишта“ се може поставити непосредно испред угоститељског објекта како би се означила његова локација.

Положај знакова туристичке сигнализације у попречном профилу саобраћајнице је одређен Правилником о саобраћајној сигнализацији. Знакови туристичке сигнализације се не смеју постављати тако да угрожавају видљивост друге саобраћајне сигнализације на путевима, не смеју угрожавати прегледност раскрсница и путева на којима се постављају, као ни безбедно одвијање саобраћаја.

10.4.5 Туристичка одредишта V реда

Туристичка одредишта V реда су туристичке руте.

Туристичка одредишта V реда се деле на:

- Туристичког одредишта V-A реда,
- Туристичког одредишта V-Б реда,
- Туристичког одредишта V-Ц реда.

Подела туристичких одредишта V реда је извршена у односу на то да ли се означава туристичка рута националног значаја или туристичка рута регионалног значаја, као и у односу на то да ли се туристичка сигнализација може поставити на аутопуту или се не може поставити на аутопуту. Посебно су обрађене пешачке туристичке руте које представљају туристичка одредишта V-Ц реда.

Према категорији, туристичке руте се деле на:

- Националне туристичке руте које су од изузетног значаја за развој туризма Републике Србије;
- Националне туристичке руте;
- Регионалне туристичке руте које су од изузетног значаја за развој туризма Републике Србије;
- Регионалне туристичке руте

- Пешачке туристичке руте.

10.4.5.1 Туристичка одредишта V-A реда

Туристичка одредишта V-A реда су туристичке руте националног значаја које могу бити:

- Националне туристичке руте које су од изузетног значаја за развој туризма Републике Србије;
- Националне туристичке руте.

Туристичка одредишта V-A реда се могу означавати на општинским путевима и на државним путевима I и II реда. Ова одредишта се могу означити на мотопутевима и аутопутевима, само у случају када се на туристичкој рути налази један или више туристичких садржаја који су окарактерисани као туристичка одредишта I-A реда или ако је предметна туристичка рута проглашена туристичким садржајем од изузетног значаја за развој туризма Републике Србије од стране комисије за проглашење туристичких одредишта. Националне туристичке руте које од комисије за проглашење туристичких одредишта добиле статус туристичких рута од изузетног значаја за развој туризма Републике Србије се не могу означити на аутопутевима и мотопутевима. Комисија је у обавези да код туристичких одредишта V-A реда која се означавају на аутопутевима и мотопутевима, на коначим листама да предлог аутопутева и мотопутева, као и локација на њима, на којима би се могла поставити туристичка сигнализација за означавање ових туристичких одредишта.

Код означавања туристичких одредишта V-A реда се примењују:

- Основно начело при одређивању натписа за туристичка одредишта;
- Начело употребе језика и писама за натписе за туристичка одредишта,
- Основни принцип означавања туристичких одредишта,
- Општи принцип означавања туристичких одредишта,
- Посебни принципи означавања туристичких одредишта и
- Појединачни принципи означавања туристичких одредишта.

Општи принцип означавања туристичких одредишта подразумева да туристичка сигнализација треба да се постави на путним правцима којима се долази у гравитационо подручје туристичке руте како би се туристи благовремено упутили ка њој. Поред тога, неопходно је да се истовремено изврши и означавање репрезентативних туристичких садржаја који се налазе дуж туристичке руте, а који су дефинисани у Елаборату о туристичкој рути. На примеру винских путева, прво се туристи упућују ка винском путу, затим када се дође на вински пут, упућују се ка винским насељима (насеља у којима има винарија, винотека и сл.) и на крају када се уђе у винско насеље, туристи се упућују ка појединим винаријама.

Посебни принципи који се примењују код означавања туристичких одредишта V-A реда су:

- Означавање туристичких одредишта у насељеним местима,
- Преклапање туристичких одредишта,
- Обједињавање постојеће и пројектоване туристичке сигнализације,
- Обједињавање постојеће путоказне и пројектоване туристичке сигнализације,
- Обједињавање постојеће, пројектоване и планиране туристичке сигнализације на аутопутевима и мотопутевима.

Код означавања туристичких рута важи изузетак од примене посебног принципа за означавање туристичких одредишта и насељених места који имају исти назив, према коме се туристичко одредиште које носи назив града или насељеног места означава туристичком сигнализацијом када се према одговарајућим елаборатима налази на туристичкој рути.

Појединачни принципи означавања туристичких одредишта V-A реда се односе на одређивање врсте и карактеристика знакова туристичке сигнализације, као и на одређивање начина постављања туристичке сигнализације за потребне за њихово означавање.

Знакови туристичке сигнализације

За означавање туристичких одредишта V-A реда се користе следећи знакови туристичке сигнализације:

- „туристичка информациона табла“ (без додатних натписа, са додатним натписом „VIA насеље“ и са додатним натписом „добродошли“ или „довиђења“)
- „туристички стреласти путоказ“ и „туристичка путоказна табла“
- „туристичка табла за означавање туристичког одредишта“
- „туристички пут“.

Боја основе знакова туристичке сигнализације која се користи за означавање туристичких одредишта V-A реда је смеђа (браон), а оквир и натписи су беле боје, док су симболи црне боје на уметнутој основи беле боје. Код означавања туристичких одредишта V-A реда може да се примени фотографски приказ уместо симбола. Алтернативно, симболи могу бити израђени у колору (нпр. код означавања заштићених природних добара симболи могу бити зелене боје). Материјали који се користе за израду симбола у колору или за фотографски приказ треба да обезбеђују идентичне услове трајности и гаранције као и остали материјали од којих се знак израђује према правилнику о саобраћајној сигнализацији и важећим стандардима.

Ови знакови се израђују према предлогу Српског стандарда и предлогу правилника који су дати у овом мастер плану.

Постављање туристичке сигнализације

Постављање туристичке сигнализације за означавање туристичких одредишта V-A реда се врши:

- по ободу гравитационе зоне,
- у гравитационој зони и
- ван гравитационе зоне.

Гравитациона зона туристичког одредишта обухвата површину око територије туристичког одредишта, у којој се налазе меродавни путеви и меродавне раскрснице на којима се може поставити туристичка сигнализација за означавање туристичког одредишта са циљем да се учесници у саобраћају правовремено информишу о туристичком одредишту и да се упуте ка њему. Граница гравитационе зоне је паралелна са границом територије туристичког одредишта и од ње је, код туристичких одредишта V-A реда, **удаљена 35 километара**. У изузетним случајевима, када су меродавне раскрснице које су битне за упућивање туриста ка туристичким одредишту положене ван границе гравитационе зоне (али се налазе у њеној близини), обухват гравитационе зоне може изменити („проширити“) што мора да буде детаљно објашњено и образложено у саобраћајном пројекту за постављање туристичке сигнализације, где се дефинише тачан обухват гравитационе зоне, меродавни путеви и меродавне раскрснице на којима се поставља туристичка сигнализација. Меродавни путеви, односно на локације на њима и меродавне раскрснице представљају баш оне локације на којима је битно да учесници у саобраћају добију информацију о туристичком одредишту и смеру кретања како би дошли до њега. То су најчешће локације које се налазе на државним путевима (ређе су на општинским) који имају веће саобраћајно оптерећење од осталих путева и који су положени по ободу или унутар гравитационе зоне. На овим меродавним путевима и меродавним раскрсницама се врши највећа прерасподела саобраћајних токова а тиме и туриста ка одређеном туристичком одредишту и углавном се остварују даљинска путовања која пролазе поред (по ободу) гравитационе зоне, путовања која имају за циљ неко одредиште унутар гравитационе зоне и путовања која пролазе, односно транзитирају кроз гравитациону зону, те је логично и потребно да се баш на овим путевима и раскрсницама возачима и туристима пруже информације о кретању ка туристичком одредишту.

За потребе означавања туристичких рута и вођења туриста дуж туристичких рута се на нивоу израде саобраћајног пројекта за постављање туристичке сигнализације **развија посебан систем упућивања** у зависности од тематике руте и парцијалних туристичких производа које туристичка рута обједињује. У системима упућивања на туристичким рутама најчешће не постоје ограничења по питању удаљености туристичких садржаја који се означавају. Основни принцип упућивања туриста и вођења саобраћаја дуж туристичке руте се заснива на вођењу саобраћаја до првог наредног појединачног туристичког садржаја. Непосредно на месту скретања са основне трасе туристичке руте ка најближем туристичком садржају се означава скретање ка том садржају и следећи наредни туристички садржај који се налази на траси туристичке руте, ма колико он био удаљен од ове локације (уз исписивање удаљености до њега). Уколико је најближи туристички садржај на основној траси туристичке руте, тада се уз знак „туристичка табла за означавање туристичког одредишта“ поставља и путоказ за упућивање ка првом следећем туристичком садржају. Упућивање ка туристичким садржајима

који се налазе ван основне трасе туристичке руте, се врши на раскрсницама на којима се са основне трасе туристичке руте скреће ка одређеном туристичком садржају, као и на раскрсницама положеним на саобраћајницама које воде од туристичке руте до туристичког садржаја. Вођење саобраћаја и упућивање корисника у обрнутом смеру се не врши, већ се подразумева да се туриста до основне трасе пута враћа истим саобраћајницама којима је остварио приступ до туристичког садржаја.

Када се туристичка сигнализација за означавање туристичких одредишта V-A реда поставља **по ободу гравитационе зоне** разликују се следећа два случаја:

1. када се туристичка сигнализација поставља у зони меродавне раскрснице;
2. када се туристичка сигнализација поставља ван зоне раскрснице, на локацији на меродавном путном правцу који улази у гравитациону зону и води директно до туристичког одредишта.

У првом случају је могуће поставити туристичку сигнализацију на свим меродавним раскрсницама на државним путевима и тада се на сваком прилазу поставља по један од следећих знакова туристичке сигнализације:

- „туристичка информациона табла“ (без додатних натписа или са додатним натписом „VIA насеље“) и
- „туристички стреласти путоказ“ или „туристичка путоказна табла“

У другом случају је могуће поставити туристичку сигнализацију на сваком меродавном путном правцу (државном путу) на по једној локацији и тада се може поставити само знак „туристичка информациона табла“ (без додатних натписа и то без стрелице).

Када се туристичка сигнализација за означавање туристичких одредишта V-A реда поставља **у гравитационој зони** разликују се следећи случајеви:

1. када се туристичка сигнализација поставља у зони раскрснице и то само на раскрсницама где је потребно да се скрене са главног пута да би се дошло до туристичког одредишта, као и на раскрсницама где постоји дилема за даље кретање ка туристичком одредишту;
2. када се туристичка сигнализација поставља на локацији на путу да би се означио улазак на туристичку руту;
3. када путни правац који води до туристичког одредишта, на путу ка њему, пролази кроз већа насељена места;
4. када се туристичка сигнализација поставља на локацијама на туристичкој рути непосредно испред појединачних туристичких одредишта који су према елаборату о туристичкој рути њен су саставни део,
5. када се туристичка сигнализација поставља на локацијама на туристичкој рути да би се потврдило кретање туристичком рутом,

6. када се туристичка сигнализација поставља на раскрсницама на туристичкој рути да би се извршило упућивање ка туристичким садржајима који се налазе ван основне трасе туристичке руте.

У првом случају је могуће поставити туристичку сигнализацију на свим раскрсницама где је потребно да се скрене са главног пута да би се дошло до туристичког одредишта, као и на раскрсницама где постоји дилема за даље кретање ка туристичком одредишту и тада се поставља знак „туристички стреласта путоказ“ или знак „туристичка путоказна табла“. Препоручује се да се на знаковима „туристички стреласта путоказ“ и „туристичка путоказна табла“ упише растојање до туристичког одредишта, посебно у оваквим случајевима када им не претходи знак „туристичка информациона табла“.

У другом случају је могуће поставити туристичку сигнализацију на локацији на путу да би се означио улазак на туристичку руту и тада се поставља знак „туристичка информациона табла“ (са додатним натписом „добродошли“ или „довиђења“).

У трећем случају је могуће поставити туристичку сигнализацију на свим путним правцима који воде до туристичког одредишта и који на путу ка њему, пролазе кроз већа насељена места. У оваквим случајевима се, непосредно након улаза на територију насељеног места, поставља знак „туристичка информациона табла“ (са додатним натписом „VIA насеље“), који има за циљ да се искористи постојећи систем путоказне сигнализације за кретање ка туристичком одредишту, чиме се значајно смањује потреба за постављањем знакова туристичке сигнализације. У случају потребе за додатним потврђеним информацијама, знак се може поставити и на излазу из територије насељеног места.

У четвртном случају је могуће поставити туристичку сигнализацију на локацијама на путу непосредно испред појединачних туристичких одредишта који су саставни део туристичке руте и тада се поставља знак „туристичка табла за означавање туристичког одредишта“.

У петом случају је могуће поставити туристичку сигнализацију на појединим локацијама на траси туристичке руте (пута) да би се потврдило кретање туристичком рутом и тада се поставља знак „туристички пут“.

У шестом случају је могуће поставити туристичку сигнализацију на појединим раскрсницама на туристичкој рути да би се извршило упућивање ка туристичким садржајима који се налазе ван основне трасе туристичке руте и тада се поставља знак „туристички стреласта путоказ“ или знак „туристичка путоказна табла“. Препоручује се да се на знаковима „туристички стреласта путоказ“ и „туристичка путоказна табла“ упише растојање до туристичког одредишта, посебно у оваквим случајевима када им не претходи знак „туристичка информациона табла“.

Туристичка сигнализација за означавање туристичких одредишта V-A реда може да се постави **ван гравитационе зоне** само у случају када се означава туристичка рута која је од изузетног значаја за развој туризма Републике Србије и тада се разликују следећи случајеви:

1. када се туристичка сигнализација поставља у зони денivelисане раскрснице на мотопуту или на аутопуту на којој је потребно да се изврши искључење ради даљег кретања ка туристичком одредишту и
2. када се туристичка сигнализација поставља дуж путног правца којим се долази од аутопута или мотопута до гравитационе зоне туристичког одредишта.

У првом случају је могуће поставити туристичку сигнализацију на меродавној денivelисаној раскрсници на мотопуту или на аутопуту (на прилазу на ком је то потребно) поставља по један од следећих знакова туристичке сигнализације:

- „туристичка информациона табла“ (без додатних натписа или са додатним натписом „VIA насеље“) и
- „туристички стреласти путоказ“ или „туристичка путоказна табла“

У другом случају се поставља дуж путног правца којим се долази од аутопута или мотопута до гравитационе зоне туристичког одредишта. Тада је могуће поставити туристичку сигнализацију на свим раскрсницама где је потребно да се скрене са главног пута да би се дошло до туристичког одредишта, као и на раскрсницама где постоји дилема за даље кретање ка туристичком одредишту и тада се поставља знак „туристички стреласти путоказ“ или знак „туристичка путоказна табла“. Препоручује се да се на знаковима „туристички стреласти путоказ“ и „туристичка путоказна табла“ упише растојање до туристичког одредишта, посебно у оваквим случајевима када им не претходи знак „туристичка информациона табла“. Поред тога, могуће је поставити и туристичку сигнализацију када пут пролази кроз већа насељена места, када се непосредно након улаза на територију насељеног места, поставља знак „туристичка информациона табла“ (са додатним натписом „VIA насеље“), који има за циљ да се искористи постојећи систем путоказне сигнализације за кретање ка туристичком одредишту, чиме се значајно смањује потреба за постављањем знакова туристичке сигнализације. У случају потребе за додатним потврђивим информацијама, знак се може поставити и на излазу из територије насељеног места.

Положај знакова туристичке сигнализације у попречном профилу саобраћајнице је одређен Правилником о саобраћајној сигнализацији. Знакови туристичке сигнализације се не смеју постављати тако да угрожавају видљивост друге саобраћајне сигнализације на путевима, не смеју угрожавати прегледност раскрсница и путева на којима се постављају, као ни безбедно одвијање саобраћаја.

10.4.5.2 Туристичка одредишта V-Б реда

Туристичка одредишта V-Б реда су туристичке руте регионалног значаја које могу бити:

- Регионалне туристичке руте које су од изузетног значаја за развој туризма Републике Србије;
- Регионалне туристичке руте.

Туристичка одредишта V-Б реда се могу означавати на општинским путевима и на државним путевима I и II реда. Ова одредишта се могу означити на мотопутевима и аутопутевима, само у случају када се на туристичкој рути налази један или више туристичких садржаја који су окарактерисани као туристичка одредишта I-A реда или ако је предметна туристичка рута проглашена туристичким садржајем од изузетног значаја за развој туризма Републике Србије од стране комисије за проглашење туристичких одредишта. Регионалне туристичке руте које од комисије за проглашење туристичких одредишта добиле статус туристичких рута од изузетног значаја за развој туризма Републике Србије се могу означити на аутопутевима и мотопутевима. Комисија је у обавези да код туристичких одредишта V-Б реда која се означавају на аутопутевима и мотопутевима, на коначим листама да предлог аутопутева и мотопутева, као и локација на њима, на којима би се могла поставити туристичка сигнализација за означавање ових туристичких одредишта.

Код означавања туристичких одредишта V-Б реда се примењују:

- Основно начело при одређивању натписа за туристичка одредишта;
- Начело употребе језика и писама за натписе за туристичка одредишта,
- Основни принцип означавања туристичких одредишта,
- Општи принцип означавања туристичких одредишта,
- Посебни принципи означавања туристичких одредишта и
- Појединачни принципи означавања туристичких одредишта.

Општи принцип означавања туристичких одредишта подразумева да туристичка сигнализација треба да се постави на путним правцима којима се долази у гравитационо подручје туристичке руте како би се туристи благовремено упутили ка њој. Поред тога, неопходно је да се истовремено изврши и означавање репрезентативних туристичких садржаја који се налазе дуж туристичке руте, а који су дефинисани у Елаборату о туристичкој рути. На примеру винских путева, прво се туристи упућују ка винском путу, затим када се дође на вински пут, упућују се ка винским насељима (насеља у којима има винарија, винотека и сл.) и на крају када се уђе у винско насеље, туристи се упућују ка појединим винаријама

Посебни принципи који се примењују код означавања туристичких одредишта V-Б реда су:

- Означавање туристичких одредишта у насељеним местима,
- Преклапање туристичких одредишта,
- Обједињавање постојеће и пројектоване туристичке сигнализације,
- Обједињавање постојеће путоказне и пројектоване туристичке сигнализације.

Код означавања туристичких рута важи изузетак од примене посебног принципа за означавање туристичких одредишта и насељених места који имају исти назив, према коме се туристичко

одредиште које носи назив града или насељеног места означава туристичком сигнализацијом када се према одговарајућим елаборатима налази на туристичкој рути.

Појединачни принципи означавања туристичких одредишта V-Б реда односе на одређивање врсте и карактеристика знакова туристичке сигнализације, као и на одређивање начина постављања туристичке сигнализације за потребне за њихово означавање.

Знакови туристичке сигнализације

За означавање туристичких одредишта V-Б реда се користе следећи знакови туристичке сигнализације:

- „туристичка информациона табла“ (без додатних натписа, са додатним натписом „VIA насеље“ и са додатним натписом „добродошли“ или „довиђења“)
- „туристички стреласта путоказ“ и „туристичка путоказна табла“
- „туристичка табла за означавање туристичког одредишта“
- „туристички пут“.

Боја основе знакова туристичке сигнализације која се користи за означавање туристичких одредишта V-Б реда је бела, а оквир и натписи су смеђе (браон) боје, док су симболи беле боје на уметнутој основи смеђе (браон) боје. Код означавања туристичких одредишта V-Б реда се може применити фотографски приказ уместо симбола.

Алтернативно, на свим горе наведеним знаковима, симболи могу бити израђени у колору (нпр. код означавања заштићених природних добара симболи могу бити зелене боје на белој основи). Материјали који се користе за израду симбола у колору или фотографског приказа треба да обезбеђују идентичне услове трајности и гаранције као и остали материјали од којих се знак израђује према правилнику о саобраћајној сигнализацији и важећим стандардима.

Ови знакови се израђују према предлогу Српског стандарда и предлогу правилника који су дати у овом мастер плану.

Постављање туристичке сигнализације

Постављање туристичке сигнализације за означавање туристичких одредишта V-Б реда се врши:

- по ободу гравитационе зоне,
- у гравитационој зони и
- ван гравитационе зоне.

Гравитациона зона туристичког одредишта обухвата површину око територије туристичког одредишта, у којој се налазе меродавни путеви и меродавне раскрснице на којима се може поставити туристичка сигнализација за означавање туристичког одредишта са циљем да се учесници у саобраћају правовремено информишу о туристичком одредишту и да се упуте ка њему. Граница гравитационе зоне је паралелна са границом територије туристичког одредишта и од ње је, код туристичких одредишта V-Б реда, **удаљена 25 километара**. У изузетним

случајевима, када су меродавне раскрснице које су битне за упућивање туриста ка туристичким одредишту положене ван границе гравитационе зоне (али се налазе у њеној близини), обухват гравитационе зоне може изменити („проширити“) што мора да буде детаљно објашњено и образложено у саобраћајном пројекту за постављање туристичке сигнализације, где се дефинише тачан обухват гравитационе зоне, меродавни путеви и меродавне раскрснице на којима се поставља туристичка сигнализација. Меродавни путеви, односно на локације на њима и меродавне раскрснице представљају баш оне локације на којима је битно да учесници у саобраћају добију информацију о туристичком одредишту и смеру кретања како би дошли до њега. То су најчешће локације које се налазе на државним путевима (ређе су на општинским) који имају веће саобраћајно оптерећење од осталих путева и који су положени по ободу или унутар гравитационе зоне. На овим меродавним путевима и меродавним раскрсницама се врши највећа прерасподела саобраћајних токова а тиме и туриста ка одређеном туристичком одредишту и углавном се остварују даљинска путовања која пролазе поред (по ободу) гравитационе зоне, путовања која имају за циљ неко одредиште унутар гравитационе зоне и путовања која пролазе, односно транзитирају кроз гравитациону зону, те је логично и потребно да се баш на овим путевима и раскрсницама возачима и туристима пруже информације о кретању ка туристичком одредишту.

За потребе означавања туристичких рута и вођења туриста дуж туристичких рута се на нивоу израде саобраћајног пројекта за постављање туристичке сигнализације **развија посебан систем упућивања** у зависности од тематике руте и парцијалних туристичких производа које туристичка рута обједињује. У системима упућивања на туристичким рутама најчешће не постоје ограничења по питању удаљености туристичких садржаја који се означавају. Основни принцип упућивања туриста и вођења саобраћаја дуж туристичке руте се заснива на вођењу саобраћаја до првог наредног појединачног туристичког садржаја. Непосредно на месту скретања са основне трасе туристичке руте ка најближем туристичком садржају се означава скретање ка том садржају и следећи наредни туристички садржај који се налази на траси туристичке руте, ма колико он био удаљен од ове локације (уз исписивање удаљености до њега). Уколико је најближи туристички садржај на основној траси туристичке руте, тада се уз знак „туристичка табла за означавање туристичког одредишта“ поставља и путоказ за упућивање ка првом следећем туристичком садржају. Упућивање ка туристичким садржајима који се налазе ван основне трасе туристичке руте, се врши на раскрсницама на којима се са основне трасе туристичке руте скреће ка одређеном туристичком садржају, као и на раскрсницама положеним на саобраћајницама које воде од туристичке руте до туристичког садржаја. Вођење саобраћаја и упућивање корисника у обрнутом смеру се не врши, већ се подразумева да се туриста до основне трасе пута враћа истим саобраћајницама којима је остварио приступ до туристичког садржаја.

Када се туристичка сигнализација за означавање туристичких одредишта V-Б реда поставља **по ободу гравитационе зоне** разликују се следећа два случаја:

1. када се туристичка сигнализација поставља у зони меродавне раскрснице;
2. када се туристичка сигнализација поставља ван зоне раскрснице, на локацији на меродавном путном правцу који улази у гравитациону зону и води директно до туристичког одредишта.

У првом случају је могуће поставити туристичку сигнализацију на свим меродавним раскрсницама на државним путевима и тада се на сваком прилазу поставља по један од следећих знакова туристичке сигнализације:

- „туристичка информациона табла“ (без додатних натписа или са додатним натписом „VIA насеље“) и
- „туристички стреласти путоказ“ или „туристичка путоказна табла“

У другом случају је могуће поставити туристичку сигнализацију на сваком меродавном путном правцу (државном путу) на по једној локацији и тада се може поставити само знак „туристичка информациона табла“ (без додатних натписа и то без стрелице).

Када се туристичка сигнализација за означавање туристичких одредишта V-Б реда поставља **у гравитационој зони** разликују се следећи случајеви:

1. када се туристичка сигнализација поставља у зони раскрснице и то само на раскрсницама где је потребно да се скрене са главног пута да би се дошло до туристичког одредишта, као и на раскрсницама где постоји дилема за даље кретање ка туристичком одредишту;
2. када се туристичка сигнализација поставља на локацији на путу да би се означио улазак на туристичку руту;
3. када путни правац који води до туристичког одредишта, на путу ка њему, пролази кроз већа насељена места;
4. када се туристичка сигнализација поставља на локацијама на туристичкој рути непосредно испред појединачних туристичких одредишта који су према елаборату о туристичкој рути њен су саставни део,
5. када се туристичка сигнализација поставља на локацијама на туристичкој рути да би се потврдило кретање туристичком рутом,
6. када се туристичка сигнализација поставља на раскрсницама на туристичкој рути да би се извршило упућивање ка туристичким садржајима који се налазе ван основне трасе туристичке руте.

У првом случају је могуће поставити туристичку сигнализацију на свим раскрсницама где је потребно да се скрене са главног пута да би се дошло до туристичког одредишта, као и на раскрсницама где постоји дилема за даље кретање ка туристичком одредишту и тада се поставља знак „туристички стреласти путоказ“ или знак „туристичка путоказна табла“. Препоручује се да се на знаковима „туристички стреласти путоказ“ и „туристичка путоказна табла“ упише растојање до туристичког одредишта, посебно у оваквим случајевима када им не претходи знак „туристичка информациона табла“.

У другом случају је могуће поставити туристичку сигнализацију на локацији на путу да би се означио улазак на туристичку руту и тада се поставља знак „туристичка информациона табла“ (са додатним натписом „добродошли“ или „довиђења“).

У трећем случају је могуће поставити туристичку сигнализацију на свим путним правцима који воде до туристичког одредишта и који на путу ка њему, пролазе кроз већа насељена места. У оваквим случајевима се, непосредно након улаза на територију насељеног места, поставља знак „туристичка информациона табла“ (са додатним натписом „VIA насеље“), који има за циљ да се искористи постојећи систем путоказне сигнализације за кретање ка туристичком одредишту, чиме се значајно смањује потреба за постављањем знакова туристичке сигнализације. У случају потребе за додатним потврђивањем информацијама, знак се може поставити и на излазу из територије насељеног места.

У четвртном случају је могуће поставити туристичку сигнализацију на локацијама на путу непосредно испред појединачних туристичких одредишта који су саставни део туристичке руте и тада се поставља знак „туристичка табла за означавање туристичког одредишта“.

У петом случају је могуће поставити туристичку сигнализацију на појединим локацијама на траси туристичке руте (пута) да би се потврдило кретање туристичком рутом и тада се поставља знак „туристички пут“.

У шестом случају је могуће поставити туристичку сигнализацију на појединим раскрсницама на туристичкој рути да би се извршило упућивање ка туристичким садржајима који се налазе ван основне трасе туристичке руте и тада се поставља знак „туристички стреласти путоказ“ или знак „туристичка путоказна табла“. Препоручује се да се на знаковима „туристички стреласти путоказ“ и „туристичка путоказна табла“ упише растојање до туристичког одредишта, посебно у оваквим случајевима када им не претходи знак „туристичка информациона табла“.

Туристичка сигнализација за означавање туристичких одредишта V-Б реда може да се постави **ван гравитационе зоне** само у случају када се означава туристичка рута која је од изузетног значаја за развој туризма Републике Србије и тада се разликују следећи случајеви:

1. када се туристичка сигнализација поставља у зони денivelисане раскрснице на мотопуту или на аутопуту на којој је потребно да се изврши искључење ради даљег кретања ка туристичком одредишту и
2. када се туристичка сигнализација поставља дуж путног правца којим се долази од аутопута или мотопута до гравитационе зоне туристичког одредишта.

У првом случају је могуће поставити туристичку сигнализацију на меродавној денivelисаној раскрсници на мотопуту или на аутопуту (на прилазу на ком је то потребно) поставља по један од следећих знакова туристичке сигнализације:

- „туристичка информациона табла“ (без додатних натписа или са додатним натписом „VIA насеље“) и
- „туристички стреласти путоказ“ или „туристичка путоказна табла“

У другом случају се поставља дуж путног правца којим се долази од аутопута или мотопута до гравитационе зоне туристичког одредишта. Тада је могуће поставити туристичку сигнализацију на свим раскрсницама где је потребно да се скрене са главног пута да би се

дошло до туристичког одредишта, као и на раскрсницама где постоји дилема за даље кретање ка туристичком одредишту и тада се поставља знак „туристички стреласти путоказ“ или знак „туристичка путоказна табла“. Препоручује се да се на знаковима „туристички стреласти путоказ“ и „туристичка путоказна табла“ упише растојање до туристичког одредишта, посебно у оваквим случајевима када им не претходи знак „туристичка информациона табла“. Поред тога, могуће је поставити и туристичку сигнализацију када пут пролази кроз већа насељена места, када се непосредно након улаза на територију насељеног места, поставља знак „туристичка информациона табла“ (са додатним натписом „VIA насеље“), који има за циљ да се искористи постојећи систем путоказне сигнализације за кретање ка туристичком одредишту, чиме се значајно смањује потреба за постављањем знакова туристичке сигнализације. У случају потребе за додатним потврђеним информацијама, знак се може поставити и на излазу из територије насељеног места.

10.4.5.3 Туристичка одредишта V-Ц реда

Туристичка одредишта V-Ц реда су пешачке туристичке руте.

У предметном мастер плану, обзиром да се исти бави туристичком сигнализацијом на путевима, обрађене су само оне пешачке туристичке руте чија се траса у потпуности или делимично поклапа са путевима на којима се одвија јавни саобраћај.

Туристичка одредишта V-Ц реда се могу означавати на улицама, општинским путевима и на државним путевима I и II реда са изузетно ниским саобраћајним оптерећењем, осим у случају када је изграђена посебна стаза за кретање пешака. Ова одредишта се не означавају на мотопутевима и аутопутевима.

Код означавања туристичких одредишта V-Ц реда се примењују:

- Основно начело при одређивању натписа за туристичка одредишта;
- Начело употребе језика и писама за натписе за туристичка одредишта,
- Основни принцип означавања туристичких одредишта и
- Појединачни принципи означавања туристичких одредишта.

Пешачке туристичке руте су туристичка одредишта код којих се **не примењују ни општи ни посебни принципи** означавања туристичких одредишта јер се не врши упућивање ка пешачкој рути, већ се само на траси пешачке руте поставља сигнализација за упућивање пешака за кретање по рути, односно ка њеним одредиштима и чворовима, као и за упућивање пешака ка туристичким садржајима који су дефинисани у Елаборату о пешачкој туристичкој рути. Код означавања пешачке рута важи изузетак од примене посебног принципа за означавање туристичких одредишта и насељених места који имају исти назив, према ком се туристичко одредиште које носи назив града или насељеног места означава туристичком сигнализацијом када се према одговарајућим елаборатима налази на пешачкој рути.

Појединачни принципи означавања туристичких одредишта V-Ц реда се односе на одређивање врсте и карактеристика знакова туристичке сигнализације, као и на одређивање начина постављања туристичке сигнализације за потребне за њихово означавање.

Знакови туристичке сигнализације

За означавање туристичких одредишта V-Ц реда се користе следећи знакови туристичке сигнализације:

- Знак „пешачка информациона табла“,
- Знак „пешачки путоказ“,
- Знак „ознака пешачке руте“,
- Знак „пешачке информације“.

Боја знакова основе знакова туристичке сигнализације за означавање туристичке пешачке руте је зелена, а натписи су беле боје.

Ови знакови се израђују према предлогу Српског стандарда и предлогу правилника који су дати у овом мастер плану.

Постављање туристичке сигнализације

Постављање туристичке сигнализације за означавање туристичких одредишта V-Ц реда се врши само на раскрсницама и локацијама **које се налазе на траси пешачке руте**.

За потребе означавања пешачких рута и вођења пешака дуж пешачке руте је **развијен посебан систем вођења** прилагођен овој категорији учесника у саобраћају. Траса пешачке руте и њени саставни делови се дефинишу на нивоу израде Елабората о пешачкој туристичкој рути, где се између осталог одређују деонице пешачке руте, чворови, карактеристичне тачке и раскрснице дуж пешачке руте. Пешаци се упућују ка одређеним одредиштима која су насељена места или туристички садржаји који се налазе дуж трасе пешачке руте, који су дефинисани у Елаборату о пешачкој рути и који се могу означити туристичком сигнализацијом. За означавање одредишта користи се систем главног и непосредног циља: у горњем реду пешачког путоказа се уписује главни циљ и растојање до главног циља на предстојећој деоници, а у доњем реду се уписује најближе место и растојање до најближег места (или најближе карактеристичне тачке). Кад се достигне то најближе место, у доњем реду на табли га замењује следеће најближе место (или карактеристична тачка), а главни циљ у горњем реду остаје (наравно, са мањом километражом). Када се коначно достигне главни циљ, на његово место у горњој линији долази следећи главни циљ - итд. Упућивање ка туристичким садржајима који се налазе ван основне трасе пешачке руте (детурови), се врши на раскрсницама на којима се са основне трасе пешачке руте скреће ка одређеном туристичком садржају, као и на карактеристичним раскрсницама положеним на саобраћајницама које воде од пешачке руте до туристичког садржаја. Вођење саобраћаја и упућивање корисника у обрнутом смеру се не врши, већ се подразумева да се туриста до основне трасе пешачке руте враћа истим саобраћајницама којима је остварио приступ до туристичког садржаја.

Знак „пешачка информациона табла“ може да се постави на главној траси пешачке руте, а користи се да би се приказала дужина целе руте и да би се пешацима пружиле корисне додатне информације о пешачкој рути и туристичким садржајима који се налазе у близини руте, правилима понашања и сл.

Знак „пешачки путоказ“ може да се постави на главној траси пешачке руте (укључујући и алтернативе и детурове), а користи се за упућивање корисника пешачке руте ка одређеним одредиштима.

Знак „ознака пешачке руте“ може да се постави на главној траси пешачке руте (укључујући и алтернативе и детурове), а користи да би се потврдило кретање пешачком рутом. Поред тога, овај знак може да се дода на већ постојећи знак за означавање неке друге пешачке или бицикличке руте на делу где се трасе двеју рута преклапају.

Знак „пешачке информације“ може да се постави на главној траси пешачке руте (укључујући и алтернативе и детурове), а користи се да би се пешацима пружиле додатне информације, нпр. на део руте по земљаној подлози који није на путевима и сл.

Сви наведени знакови који се користе за означавање пешачке руте се постављају паралелно са ивицом коловоза како не би били видљиви возачима моторних возила, осим на местима скретања где се усмеравају ка одредишту на које упућују. Поред наведеног, у изузетним случајевима, када се могу поставити на довољном растојању од ивице коловоза, да не скрећу пажњу возачима моторних возила (нпр. на паркинзима или проширењима поред пута или посебно изграђеним пешачким стазама које су удаљене од ивице коловоза), у овом случају, ови знакови се могу поставити управно на ивицу коловоза.

10.4.6 Туристичка одредишта VI реда

Туристичка одредишта VI реда су бицикличке руте.

Туристичка одредишта VI реда се могу означавати на улицама, општинским путевима и на државним путевима I и II реда са ниским саобраћајним оптерећењем, осим у случају када је изграђена посебна стаза за кретање бициклиста. Ова одредишта се не означавају на мотопутевима и аутопутевима.

Према категорији, бицикличке руте се деле на:

- Националне бицикличке руте,
- Регионалне бицикличке руте,
- Локалне бицикличке руте.

Руте које имају међународни карактер, као Еуровело руте, се најчешће убрајају у националне бицикличке руте.

Код означавања туристичких одредишта VI реда се примењују:

- Основно начело при одређивању натписа за туристичка одредишта;

- Начело употребе језика и писама за натписе за туристичка одредишта,
- Основни принцип означавања туристичких одредишта и
- Појединачни принципи означавања туристичких одредишта.

Бициклическе руте су туристичка одредишта код којих се **не примењују ни општи ни посебни принципи** означавања туристичких одредишта јер се не врши упућивање ка бициклическој рути, већ се само на траси бициклическе руте поставља сигнализација за упућивање бициклиста за кретање по рути, односно ка њеним одредиштима и чворовима, као и за упућивање бициклиста ка туристичким садржајима који су дефинисани у Елаборату о бициклическој рути. Код означавања бициклических рута важи изузетак од примене посебног принципа за означавање туристичких одредишта и насељених места који имају исти назив, према ком се туристичко одредиште које носи назив града или насељеног места означава туристичком сигнализацијом када се према одговарајућим елаборатима налази на бициклическој рути.

Појединачни принципи означавања туристичких одредишта VI реда се односе на одређивање врсте и карактеристика знакова туристичке сигнализације, као и на одређивање начина постављања туристичке сигнализације за потребне за њихово означавање.

Знакови туристичке сигнализације

За означавање туристичких одредишта VI реда се користе следећи знакови туристичке сигнализације:

- „бициклическа информациона табла“,
- „бициклически путоказ“,
- „ознака бициклическе руте“,
- „бициклическе информације“.

Боја знакова туристичке сигнализације за означавање бициклических рута зависи од категорије руте.

- Боја основе знакова туристичке сигнализације за означавање Еуровело бициклическе руте је плава, а натписи су беле боје. Алтернативно се могу користити и комбинације плаве и жуте боје са текстом беле и црне боје.
- Боја основе знакова туристичке сигнализације за означавање националне бициклическе руте је бела, а натписи су црне боје, док је подлога броја руте плава са белим текстом.
- Боја основе знакова туристичке сигнализације за означавање регионалне бициклическе руте је бела, а натписи су црне боје, док је подлога броја руте жута са црним текстом.
- Боја основе знакова туристичке сигнализације за означавање локалне бициклическе руте је бела, а натписи су црне боје, док је подлога броја бела са белим текстом.

Ови знакови се израђују према предлогу Српског стандарда и предлогу правилника који су дати у овом мастер плану.

Постављање туристичке сигнализације

Постављање туристичке сигнализације за означавање туристичких одредишта VI реда се врши само на раскрсницама и локацијама **које се налазе на траси бицикличке руте**.

За потребе означавања бицикличких рута и вођења бициклиста дуж бицикличких рута је **развијен је посебан систем вођења** прилагођен овој категорији учесника у саобраћају. Траса бицикличке руте и њени саставни делови се дефинишу на нивоу израде Елабората о бицикличкој рути, где се између осталог одређују деонице бицикличке руте, чворови, карактеристичне тачке и раскрснице дуж бицикличке руте. Бициклисти се упућују ка одређеним одредиштима која су насељена места или туристички садржаји који се налазе дуж трасе бицикличке руте, који су дефинисани у Елаборату о бицикличкој рути и који се могу означити туристичком сигнализацијом. За означавање одредишта користи се систем главног и непосредног циља: у горњем реду бицикличког путоказа се уписује главни циљ и растојање до главног циља на предстојећој деоници, а у доњем реду се уписује најближе место и растојање до најближег места (или најближе карактеристичне тачке). Кад се достигне то најближе место, у доњем реду на табли га замењује следеће најближе место (или карактеристична тачка), а главни циљ у горњем реду остаје (наравно, са мањом километражом). Када се коначно достигне главни циљ, на његово место у горњој линији долази следећи главни циљ - итд. Упућивање ка туристичким садржајима који се налазе ван основне трасе бицикличке руте (детурови), се врши на раскрсницама на којима се са основне трасе бицикличке руте скреће ка одређеном туристичком садржају, као и на карактеристичним раскрсницама положеним на саобраћајницама које воде од бицикличке руте до туристичког садржаја. Вођење саобраћаја и упућивање корисника у обрнутом смеру се не врши, већ се подразумева да се туриста до основне трасе бицикличке руте враћа истим саобраћајницама којима је остварио приступ до туристичког садржаја.

Знак „бицикличка информациона табла“ може да се постави на главној траси бицикличке руте, а користи се да би се приказала дужина целе руте и да би се бицикличким пружиле корисне додатне информације о бицикличкој рути и туристичким садржајима који се налазе у близини руте, правилима понашања и сл.

Знак „бициклички путоказ“ може да се постави на главној траси бицикличке руте (укључујући и алтернативе и детурове), а користи се за упућивање корисника бицикличке руте ка одређеним одредиштима.

Знак „ознака бицикличке руте“ може да се постави на главној траси бицикличке руте (укључујући и алтернативе и детурове), а користи да би се потврдило кретање бицикличком рутом. Поред тога, овај знак може да се дода на већ постојећи знак за означавање неке друге бицикличке руте на делу где се трасе двеју бицикличких рута преклапају.

Знак „бицикличке информације“ може да се постави на главној траси бицикличке руте (укључујући и алтернативе и детурове), а користи се да би се бицикличким пружиле додатне

информације. Ове информације могу да се односе на наилазак не пешачку зону или део пута где је забрањена возња бицикла те је потребно да се бицикла гура и сл.

Сви наведени знакови који се користе за означавање бициклическе руте се постављају паралелно са ивицом коловоза како не би били видљиви возачима моторних возила, осим на местима скретања где се усмеравају ка одредишту на које упућују. Поред наведеног, у изузетним случајевима, када се могу поставити на довољном растојању од ивице коловоза, да не скрећу пажњу возачима моторних возила (нпр. на паркинзима или проширењима поред пута или посебно изграђеним бициклическим стазама које су удаљене од ивице коловоза), ови знакови се могу поставити управно на ивицу коловоза.

10.4.7 Туристичка одредишта VII реда

Туристичка одредишта VII реда су туристичке регије.

Туристичка одредишта VII реда се могу означавати на општинским путевима и на државним путевима I и II реда. Ова одредишта се не означавају на мотопутевима и аутопутевима, као ни на улицама и деловима путева у насељеним местима.

Код означавања туристичких одредишта VII реда се примењују:

- Основно начело при одређивању натписа за туристичка одредишта;
- Начело употребе језика и писама за натписе за туристичка одредишта,
- Основни принцип означавања туристичких одредишта и
- Појединачни принципи означавања туристичких одредишта.

Туристичке регије су туристичка одредишта код којих се **не примењују ни општи ни посебни принципи** означавања туристичких одредишта јер се не врши упућивање ка туристичкој регији, већ се одговарајућим туристичким знаковима означавају само улазак и излазак из територије проглашене туристичке регије.

Појединачни принципи означавања туристичких одредишта VII реда се односе на одређивање врсте и карактеристика знакова туристичке сигнализације, као и на одређивање начина постављања туристичке сигнализације за потребне за њихово означавање.

Знакови туристичке сигнализације

За означавање туристичких одредишта VII реда се користе следећи знакови туристичке сигнализације:

- „туристичка информациона табла“ (са додатним натписом „добродошли“ или „довиђења“)

Боја основе знакова туристичке сигнализације која се користи за означавање туристичких одредишта VII реда је смеђа (браон), а оквир и натписи су беле боје, док су симболи црне боје

на уметнутој основи беле боје. Код означавања туристичких одредишта VII реда се може применити фотографски приказ уместо симбола.

Алтернативно, на свим горе наведеним знаковима, симболи могу бити израђени у колору (нпр. код означавања заштићених природних добара симболи могу бити зелене боје на белој основи). Материјали који се користе за израду симбола у колору или фотографског приказа треба да обезбеђују идентичне услове трајности и гаранције као и остали материјали од којих се знак израђује према правилнику о саобраћајној сигнализацији и важећим стандардима.

Ови знакови се израђују према предлогу Српског стандарда и предлогу правилника који су дати у овом мастер плану.

Постављање туристичке сигнализације

Постављање туристичке сигнализације за означавање туристичких одредишта VII реда се врши **на граници територије проглашене туристичке регије** и тада се на граници територије туристичке регије поставља знак „туристичка информациона табла“ (са додатним натписом „добродошли“ или „довиђења“).

Унутар туристичке регије, туристичком сигнализацијом се могу означити само они туристички садржаји који имају статус туристичког одредишта и који су дефинисани у Елаборату о туристичкој рути, односно они који се налазе на коначним листама туристичких одредишта и тада се користе правила за постављање која су дефинисана за различите категорије туристичких одредишта, а у зависности од тога којим категоријама туристичка одредишта припадају.

Положај знакова туристичке сигнализације у попречном профилу саобраћајнице је одређен Правилником о саобраћајној сигнализацији. Знакови туристичке сигнализације се не смеју постављати тако да угрожавају видљивост друге саобраћајне сигнализације на путевима, не смеју угрожавати прегледност раскрсница и путева на којима се постављају, као ни безбедно одвијање саобраћаја.

10.4.8 Туристичка одредишта VIII реда

Туристичка одредишта VIII реда су **пратећи туристички садржаји** који се налазе у насељеним местима и који не припадају ни једној другој категорији туристичких одредишта. То су туристички садржаји који немају довољно велики културно историјски значај да би били окарактерисани као туристичка одредишта I, II, III или IV реда, нити су значајни са становишта развоја туризма, али се означавају да би се туристима пружиле потребне сервисне информације и да би им омогућило једноставније кретање и сналажење у насељеним местима. Овој групи туристичких садржаја најчешће припадају: музеји, библиотеке и верски објекти мањег значаја, као и туристички информативни центар, зграда општине, суда, полиције, болница, хитна помоћ, путнички терминали, паркинзи намењени превасходно туристичким аутобусима, спортско-рекреативни центри, пословни центри, конгресни центри, привредни објекти, смештајни и угоститељски објекти и други слични садржаји који у зависности од насељеног места представљају предмет интересовања туриста. Поред наведеног, туристичка

одредишта VIII реда су и мотели, туристички кампови и хотели највиших категорија са 4* и 5* звездица у случају када се налазе у насељеним местима.

Иако туристичким одредиштима VIII реда припадају пратећи туристички садржаји који се налазе у насељеним местима а који не припадају ни једној другој категорији туристичких одредишта, **туристичком сигнализацијом која је предвиђена за њихово означавање, могу се означавати и друге категорије туристичких одредишта**, а у складу са **посебним принципом означавања** у случају када се односи на (према тачки 10.3.4.1 мастер плана):

- означавање туристичких одредишта која се налазе у насељеним местима или поред насељених места и
- означавање туристичког одредишта на проласку кроз насељено место.

У овом случају се, туристичком сигнализацијом која је предвиђена за означавање туристичких одредишта VIII реда, могу означавати туристичка одредишта I, II, III, IV и V реда, док се туристичка одредишта VI, VII и IX реда не означавају туристичком сигнализацијом која је предвиђена за означавање туристичких одредишта VIII реда.

Туристичка одредишта VIII реда се могу означавати на улицама у насељу, општинским путевима и на одсецима државних путева I и II реда у насељеним местима. Ова одредишта се не означавају на мотопутевима и аутопутевима.

Код означавања туристичких одредишта VIII реда се примењују:

- Основно начело при одређивању натписа за туристичка одредишта;
- Начело употребе језика и писама за натписе за туристичка одредишта,
- Основни принцип означавања туристичких одредишта,
- Општи принцип означавања туристичких одредишта,
- Посебни принципи означавања туристичких одредишта и
- Појединачни принципи означавања туристичких одредишта.

Општи принцип означавања се не примењује код туристичких одредишта VIII реда, пре свега због функционалних карактеристика и намене ових пратећих туристичких садржаја који се означавају да би се туристима пружиле потребне сервисне информације и да би им се омогућило једноставније кретање и сналажење у насељеним местима. Ипак, у појединим случајевима, постоји индиректна примена општег принципа и она тада и она се тада не односи на означавање туристичких одредишта VIII реда већ на примену **туристичке сигнализације која је предвиђена за њихово означавање** и произилази из примене горе наведеног посебног принципа означавања, у случају када се врши означавање туристичких одредишта која се налазе у насељеним местима или поред насељених места и у случају када се врши означавање туристичког одредишта на проласку кроз насељено место.

Појединачни принципи означавања туристичких одредишта VIII реда се односе на одређивање врсте и карактеристика знакова туристичке сигнализације, као и на одређивање начина постављања туристичке сигнализације за потребне за њихово означавање.

Знакови туристичке сигнализације

За означавање туристичких одредишта VIII реда се користе следећи знакови туристичке сигнализације:

- знак „туристичка путоказна табла“
- знак „туристичка табла за означавање туристичког одредишта“

Ови знакови се израђују према предлогу Српског стандарда и предлогу правилника који су дати у овом мастер плану.

Горе наведени знакови туристичке сигнализације који се користе за означавање туристичких одредишта VIII реда се према намени туристичког одредишта које означавају деле на:

1. знакови „туристичка путоказна табла“ и „туристичка табла за означавање туристичког одредишта“ који се користе за **туристички информационални центар**;
 2. знакови „туристичка путоказна табла“ и „туристичка табла за означавање туристичког одредишта“ који се користе за **јавне објекте**;
 3. знакови „туристичка путоказна табла“ и „туристичка табла за означавање туристичког одредишта“ који се користе за **путничке терминале**;
 4. знакови „туристичка путоказна табла“ и „туристичка табла за означавање туристичког одредишта“ који се користе за **културно-историјска добра** мањег значаја;
 5. знакови „туристичка путоказна табла“ и „туристичка табла за означавање туристичког одредишта“ који се користе за **смештајне капацитете**;
 6. знакови „туристичка путоказна табла“ и „туристичка табла за означавање туристичког одредишта“ који се користе за **природна добра** мањег значаја;
 7. знакови „туристичка путоказна табла“ и „туристичка табла за означавање туристичког одредишта“ који се користе за **пословно-трговинске центре и друге сличне објекте**.
1. Знакови „туристичка путоказна табла“ и „туристичка табла за означавање туристичког одредишта“ се користе за означавање **туристичког информационог центра** или другог сличног објекта где се могу добити информације о туристичкој понуди града, насеља, општине и сл.
Боја основе знакова који се користе за означавање **туристичког информационог центра** је црвена, а натписи и стрелице су беле боје, док су симболи црне боје на уметнутој основи беле боје.
 2. Знакови „туристичка путоказна табла“ и „туристичка табла за означавање туристичког одредишта“ се користе за означавање **јавних објеката** (као што су зграда општине, суда,

полиције, болница, хитна помоћ, стадиони, спортске хале, спортско- рекреативни центри и сл.)

Боја основе знакова који се користе за означавање **јавних објеката** је бела, а натписи и стрелице су црне боје, док су симболи црне боје на уметнутој основи беле боје.

3. Знакови „туристичка путоказна табла“ и „туристичка табла за означавање туристичког одредишта“ се користе за означавање **путничких терминала** (као што су аутобуска станица, железничка станица, аеродром, паркинизи намењени преваходно туристичким аутобусима и сл.)

Боја основе знакова који се користе за означавање **путничких терминала** је плава, а натписи и стрелице су беле боје, док су симболи црне боје на уметнутој основи беле боје.

4. Знакови „туристичка путоказна табла“ и „туристичка табла за означавање туристичког одредишта“ се користе за означавање **културно-историјских добара** мањег значаја (као што су споменици културе и историје, археолошка налазишта, музеји, библиотеке, верски објекти мањег значаја и други слични објекти)

Боја основе знакова који се користе за означавање **културно-историјских добара** мањег значаја је светло наранџаста, а натписи и стрелице су црне боје, док су симболи црне боје на уметнутој основи беле боје.

5. Знакови „туристичка путоказна табла“ и „туристичка табла за означавање туристичког одредишта“ се користе за означавање **смештајних капацитета** у насељеним местима (мотели, туристички кампови и хотели највиших категорија са 4* и 5* звездица). У изузетним случајевима, када у насељу не постоје наведени објекти могу се означити и други смештајни капацитети који су од значаја за то насеље (нпр. уколико нема хотела највиших категорија могу се означити и хотели нижих категорија јер су они онда од значаја за туристичку понуду насеља, као и пансиони или апартмани).

Боја основе знакова који се користе за означавање **смештајних капацитета** у насељеним местима је љубичаста, а натписи и стрелице су беле боје, док су симболи црне боје на уметнутој основи беле боје.

6. Знакови „туристичка путоказна табла“ и „туристичка табла за означавање туристичког одредишта“ се користе за означавање **природних добара** (као што су бање мањег значаја, паркови, ботаничке баште, зоолошки вртови, акваријуми, дечија игралишта и сл.).

Боја основе знакова који се користе за означавање **природних добара** је зелена, а натписи и стрелице су беле боје, док су симболи црне боје на уметнутој основи беле боје.

7. Знакови „туристичка путоказна табла“ и „туристичка табла за означавање туристичког одредишта“ се користе за означавање **пословно-трговинских центара и других сличних објеката** (као што су пословни центри, трговински центри, спортско-пословни центри, конгресни центри, забавни центри, казина, винарије, вински пордуми и винотеке, привредни објекти од утицаја на туризам и други слични објекти)

Боја основе знакова који се користе за означавање **пословно-трговинских центара** је сива, а натписи и стрелице су беле боје, док су симболи црне боје на уметнутој основи беле боје.

Алтернативно, на свим горе наведеним знаковима, симболи могу бити израђени у колору (нпр. код означавања заштићених природних добара симболи могу бити зелене боје на белој основи), а може бити дат и фотографски приказ. Материјали који се користе за израду симбола у колору или фотографског приказа треба да обезбеђују идентичне услове трајности и гаранције као и остали материјали од којих се знак израђује према правилнику о саобраћајној сигнализацији и важећим стандардима.

Када се туристичка сигнализација која је намењена означавању туристичких одредишта VIII реда, користи за означавање туристичких одредишта других категорија (према горе наведеним посебним принципима), тада се такође користе горе знакови „туристичка путоказна табла“ и „туристичка табла за означавање туристичког одредишта“, са разликом да комбинације боја на знаковима морају да одговарају комбинацијама које су коришћене за означавање одредишта других категорија ван насеља. У складу са наведеним, за означавање туристичких одредишта других категорија се користе следеће комбинације боја:

1. у случају када се туристичком сигнализацијом која је предвиђена за означавање туристичких одредишта VIII реда, означавају **туристичка одредишта I реда, боја** основе знакова туристичке сигнализације је смеђа (браон), а натписи и стрелице су беле боје, док су симболи црне боје на уметнутој основи беле боје;
2. у случају када се туристичком сигнализацијом која је предвиђена за означавање туристичких одредишта VIII реда, означавају **туристичка одредишта II реда, боја** основе знакова туристичке сигнализације је смеђа (браон), а натписи и стрелице су беле боје, док су симболи црне боје на уметнутој основи беле боје;
3. у случају када се туристичком сигнализацијом која је предвиђена за означавање туристичких одредишта VIII реда, означавају **туристичка одредишта III реда, боја** основе знакова туристичке сигнализације је бела, а натписи и стрелице су смеђе (браон) боје, док су симболи беле боје на уметнутој основи смеђе (браон) боје;
4. у случају када се туристичком сигнализацијом која је предвиђена за означавање туристичких одредишта VIII реда, означавају **туристичка одредишта IV-A реда, боја** основе знакова туристичке сигнализације је бела, а натписи и стрелице су смеђе (браон) боје, док су симболи беле боје на уметнутој основи смеђе (браон) боје;
5. у случају када се туристичком сигнализацијом која је предвиђена за означавање туристичких одредишта VIII реда, означавају **туристичка одредишта IV-Б реда, боја** основе знакова туристичке сигнализације која се користи за означавање туристичких одредишта IV-Б реда је љубичаста, а натписи и стрелице су беле боје, док су симболи црне боје на уметнутој основи беле боје;

6. у случају када се туристичком сигнализацијом која је предвиђена за означавање туристичких одредишта VIII реда, означавају **туристичка одредишта V-A реда, боја** основе знакова туристичке сигнализације је смеђа (браон), а натписи и стрелице су беле боје, док су симболи црне боје на уметнутој основи беле боје;
7. у случају када се туристичком сигнализацијом која је предвиђена за означавање туристичких одредишта VIII реда, означавају **туристичка одредишта V-B реда, боја** основе знакова туристичке сигнализације је бела, а натписи и стрелице су смеђе (браон) боје, док су симболи беле боје на уметнутој основи смеђе (браон) боје.

Алтернативно, на свим горе наведеним знаковима, симболи могу бити израђени у колору (нпр. код означавања заштићених природних добара симболи могу бити зелене боје на белој основи), а може бити дат и фотографски приказ. Материјали који се користе за израду симбола у колору или фотографског приказа треба да обезбеђују идентичне услове трајности и гаранције као и остали материјали од којих се знак израђује према правилнику о саобраћајној сигнализацији и важећим стандардима.

Постављање туристичке сигнализације

Знак „туристичка путоказна табла“ за означавање туристичких одредишта VIII реда се поставља само на битним раскрсницама у насељима које се налазе у ужој зони одредишта на које упућује и на којима се остварује значајна прерасподела саобраћајних токова, као и на раскрсницама са којих се одваја пут који директно води до туристичког одредишта. Принцип упућивања у насељу се базира на постављању знак „туристичка путоказна табла“ на меродавним раскрсницама које се налазе на значајним улазно – излазним правцима у насеље и на битнијим саобраћајницама унутар насеља. То су најчешће оне саобраћајнице, које имају статус путева и које имају веће саобраћајно оптерећење у односу на улице у насељу. На овим саобраћајницама се остварују значајнија путовања туриста, путовања која имају за циљ улазак у насеље, као и путовања која пролазе кроз насеље, односно транзитирају кроз насеље. Препорука је да се на највећем броју локација где се постављају ови знакови постави и знак „туристичка путоказна табла“ који означава Туристички информациони центар, како би се туристи упутили на место где могу да добију потребне информације о туристичким садржајима у насељу и околини.

Знак „туристичка табла за означавање туристичког одредишта“ се поставља непосредно испред објекта који означава.

Када се знакови „туристичка путоказна табла“ користе за означавање туристичких одредишта у насељу, онда се туристичка одредишта деле у групе. Означавање се врши по бојама, где се свакој групи одредишта додељује одређена боја. Знакови који се налазе на истим носачима, се **ређају по групама боја**, тако да се у свакој групи прво означавају одредишта која се налазе право, па затим она која се налазе лево и на крају она која се налазе десно, па испод тога по истом принципу за следећу боју, односно следећу групу одредишта.

Поред информација које пружају возачима, ови знакови пружају корисне информације пешацима и осталим учесницима у саобраћају.

10.4.9 Туристичка одредишта IX реда

Туристичка одредишта IX реда су границе територија државе, покрајина, округа, градова и општина који се могу означити туристичком сигнализацијом.

Туристичка одредишта IX реда се могу означавати на општинским путевима, на државним путевима I и II реда, као и на мотопутевима и аутопутевима.

Код означавања туристичких одредишта IX реда се примењују:

- Основно начело при одређивању натписа за туристичка одредишта;
- Начело употребе језика и писама за натписе за туристичка одредишта,
- Основни принцип означавања туристичких одредишта и
- Појединачни принципи означавања туристичких одредишта.

Код означавања туристичких одредишта IX реда се **не примењују ни општи ни посебни принципи** означавања туристичких одредишта јер се не врши упућивање ка њима, већ се одговарајућим туристичким знаковима означавају само улазак и/или излазак из територије државе, покрајина, округа, градова и општина.

Појединачни принципи означавања туристичких одредишта IX реда се односе на одређивање врсте и карактеристика знакова туристичке сигнализације, као и на одређивање начина постављања туристичке сигнализације за потребне за њихово означавање.

Знакови туристичке сигнализације

За означавање туристичких одредишта IX реда се користе следећи знакови туристичке сигнализације:

- знак „туристичка табла за израз добродошлице”

Боја основе знакова који се користе за означавање територије државе је плава, а оквир и натписи су беле боје, док је симбол (грб Републике Србије) израђен у колору, односно у реалним бојама. Боја основе знакова који се користе за означавање територије покрајина, округа, градова и општина је бела, а оквир и натписи су црне боје, док је симбол (одговарајући грб) израђен у колору, односно у реалним бојама. Материјали који се користе за израду симбола у колору, односно у реалним бојама, треба да обезбеђују идентичне услове трајности и гаранције као и остали материјали од којих се знак израђује према правилнику о саобраћајној сигнализацији и важећим стандардима.

Ови знакови се израђују према предлогу Српског стандарда и предлогу правилника који су дати у овом мастер плану.

Постављање туристичке сигнализације

Знак „туристичка табла за израз добродошлице”, који се користи за означавање туристичких одредишта IX реда, се поставља на границу одређене територије, односно на границу државе, покрајине, округа, града или општине. На границу одређене територије се може поставити само један знак на уласку у одређену територију. Знак на изласку из одређене територије, са изузетком државе, покрајине и округа се не поставља, већ се на том месту поставља знак добродошлице на уласку у другу територију општине или града. Када се знак „туристичка табла за израз добродошлице” поставља на изласку из територије државе, натпис „добродошли“ се замењује натписом „довиђења“

Положај знакова туристичке сигнализације у попречном профилу саобраћајнице је одређен Правилником о саобраћајној сигнализацији. Знакови туристичке сигнализације се не смеју постављати тако да угрожавају видљивост друге саобраћајне сигнализације на путевима, не смеју угрожавати прегледност раскрсница и путева на којима се постављају, као ни безбедно одвијање саобраћаја.

10.5 Туристички садржаји који се не означавају туристичком сигнализацијом

Туристички садржаји који се не означавају туристичком сигнализацијом су они који не испуњавају услове и критеријуме дефинисане у претходним тачкама овог поглавља мастер плана, као и:

- пансион,
- кућа,
- апартман,
- соба,
- ресторани и други слични објекти.

Наведени туристички садржаји нису предвиђени за означавање туристичком сигнализацијом, осим туристичких садржаја који не испуњавају критеријуме за означавање, из техничких разлога и из разлога безбедности саобраћаја, јер ових објеката има много и постављање туристичке сигнализације би негативно утицало на возаче и безбедност саобраћаја. Изузетак од наведеног је случај када у насељу не постоје мотели, туристички кампови и хотели највиших категорија са 4* и 5* звездица и тада се туристичком сигнализацијом могу означити и други смештајни капацитети који су од значаја за то насеље (нпр. уколико нема хотела највиших категорија могу се означити и хотели нижих категорија јер су они онда од значаја за туристичку понуду насеља, као и пансиони или апартмани).

Ови туристички садржаји се могу означити рекламном сигнализацијом у складу са прописима, а на основу саобраћајно техничких услова које издаје управљач пута. Поред тога, уколико се налазе унутар туристичких дестинација могу се означити рекламном сигнализацијом према посебном плану и условима које издаје управљач туристичке дестинације, као и према саобраћајно техничким услова које издаје управљач пута.

11 Систем за означавање туристичких одредишта

На основу активности спроведених на реализацији мастер плана, указала се јасна потреба за проналажењем системског решења за означавање туристичких одредишта, којим ће се створити услови за решавање постојећих проблема и које ће истовремено имати утицај на побољшање целокупног стања у овој области. Успостављањем система треба да се створе услови за системско означавање туристичких одредишта, као и за системско управљање (пројектовање, постављање и одржавање) туристичком сигнализацијом. Успостављање система обухвата:

- дефинисање критеријума које треба да испуне одређени туристички садржаји да би могли да буду означени туристичком сигнализацијом на путевима,
- дефинисање процедура које одређују начин на који туристички садржаји добијају статус туристичког одредишта,
- дефинисање јасних смерница које одређују начин означавања туристичких одредишта на путним правцима у односу на њихову категорију,
- дефинисање јасних процедура за пројектовање, постављање и одржавање туристичке сигнализације,
- усаглашавање постојеће регулативе која се односи на туристичку сигнализацију и означавање туристичких одредишта,
- израду додатних подзаконских аката и техничких упутстава потребних за проглашење и категоризацију туристичких садржаја,
- активну улогу Туристичке организације Србије и министарства надлежног за послове туризма у дефинисању листа туристичких садржаја који ће се означавати туристичком сигнализацијом (кроз формирање комисија за проглашење и категоризацију туристичких садржаја и доношење подзаконских аката у овој области),
- разграничење и дефинисање надлежности различитих институција и субјеката у области туризма,
- избор субјеката и дефинисање јасних улога и одређивање ингеренција сваког субјекта за туристичку сигнализацију сл.

Систем за означавање туристичких одредишта се базира на примени основних процедура које су обрађене у овом поглављу, а које се односе на формирање листа туристичких одредишта, постављање, одржавање и уклањање туристичке сигнализације. Поред тога, у овом поглављу су предложене улоге министарства надлежног за послове туризма, Туристичке организације Србије, јединица локалне самоуправе и локалних туристичких организација у Систему за означавање туристичких одредишта и описана су значајна документа која су потребна за реализацију процедуре за формирање листа туристичких одредишта и процедуре за постављање туристичке сигнализације.

Посебан значај је дат формирању комисије за означавање туристичких одредишта која има најзначајнију улогу у формирању листа туристичких одредишта и реализацији ове процедуре.

11.1 Дефинисање основних процедура

Предметним мастер планом се предвиђа активна улога министарства надлежног за послове туризма и Туристичке организације Србије (ТОС) у успостављању система за означавање туристичких одредишта али и у реализацији активности које су њим предвиђене.

Министарство надлежно за послове туризма и Туристичка организација Србије су изабрани као кључни субјекти за туристичку сигнализацију и систем означавања туристичких одредишта у Републици Србији. Узимајући у обзир људске, финансијске и организационе капацитете дошло се до закључка да министарство надлежно за послове туризма и Туристичка организација Србије заједно имају одговарајуће ресурсе потребне за успостављање система и управљање туристичком сигнализацијом. Поред поседовања наведених капацитета, проценом способности и мотивисаности свих субјеката релевантних за наведену област, дошло се до истог закључка.

Да би систем за означавање туристичких одредишта функционисао и био одржив, поред доношења одговарајућих подзаконских аката и техничких упутстава наведених у тачки 9.2.3 мастер плана, неопходно је да се успоставе следеће основне процедуре:

- Процедура за формирање листа туристичких одредишта,
- Процедура за постављање туристичке сигнализације,
- Процедура за одржавање туристичке сигнализације,
- Процедура за уклањање туристичке сигнализације.

Процедуре које се односе на одржавање и уклањање туристичке сигнализације суштински нису потребне за процес означавања туристичких одредишта али су због одрживости, изузетно битан део система за означавање туристичких одредишта. За означавање туристичких одредишта туристичком сигнализацијом суштински су потребни следећи кораци који се реализују кроз примену горе наведених процедура:

- у првом кораку је потребно да се формира листа туристичких одредишта, што подразумева одређивање туристичких садржаја који могу да се означе туристичком сигнализацијом и одређивање њихове категорије према значају за означавање,
- у другом кораку је потребно да се обезбеде инвестициона средства за реализацију поступка постављања туристичке сигнализације што подразумева прикупљање услова и израду саобраћајног пројекта, прибављање сагласности и дозвола за постављање, извођење радова на постављању и вршење стручног надзора, као и технички преглед постављене туристичке сигнализације.

11.1.1 Процедура за формирање листа туристичких одредишта

Процедура за формирање листа туристичких одредишта садржи две основне фазе које се односе на израду листе туристичких одредишта и на измену ове листе:

- ФАЗА 1А обухвата: слање захтева за достављање листе предлога туристичких садржаја за означавање туристичком сигнализацијом јединицама локалне самоуправе, израду листе предлога од стране јединица локалне самоуправе, достављање листе предлога Туристичкој организацији Србије,
- ФАЗА 1Б обухвата: ревизију достављених листа предлога и израду коначних листа туристичких одредишта од стране комисије за проглашење туристичких одредишта основане при Туристичкој организацији Србије,
- ФАЗА 1Ц обухвата: објављивање коначних листа туристичких одредишта на интернет страници Туристичке организације Србије и министарства надлежног за послове туризма,
- ФАЗА 2 обухвата: измену и допуну коначних листа која се врши на основу посебног захтева од стране министарства надлежног за послове туризма, културе, спорта, заштите животне средине или саобраћаја, као и јединица локалне самоуправе или управљача државних путева.

Мастер планом је предвиђено да спровођење ове процедуре врши **Комисија за проглашење туристичких одредишта**. Комисија треба да буде формирана од стране Туристичке организације Србије у сарадњи са министарством надлежним за послове туризма. Улога комисије, њено формирање и финансирање су описани у тачки 11.2 предметног мастер плана.

Фаза израде листе туристичких одредишта (фаза 1) се оперативно реализује кроз следеће кораке:

- Комисија за проглашење туристичких одредишта, преко Туристичке организације Србије, упућује захтев свим јединицама локалне самоуправе на подручју Републике Србије којим тражи достављање листе предлога туристичких одредишта која се налазе на територији локалне самоуправе (општине или града) за потребе означавања туристичком сигнализацијом,
- на основу захтева, јединица локалне самоуправе је у обавези да направи листу предлога туристичких одредишта који се налазе на њеној територији, за потребе означавања туристичком сигнализацијом. На листи предлога је обавезно да се предложи категорија сваког туристичког одредишта према тачки 10.4 овог мастер плана (туристичко одредиште I реда или II реда или III реда, итд.),
- јединица локалне самоуправе је у обавези да листе предлога туристичких одредишта достави Туристичкој организацији Србије у року од три седмице од дана добијања захтева. Листе предлога се морају доставити на начин и у формату који захтева Туристичка организација Србије,

- Туристичка организација Србије преко формиране комисије врши ревизију примљених листа предлога и израду коначних листа. Израђује се заједничка коначна листа за подручје Републике Србије и парцијалне коначне листе за сваку јединицу локалне самоуправе посебно (градови и општине). Ове листе се израђују на основу критеријума одређених у поглављу 9 предметног мастер плана, где се прво утврђује да ли предложени туристички садржај испуњава постављене критеријуме и ако их испуњава одређује се његова категорија (према тачки 10.4) чиме он добија статус туристичког одредишта. Листе обавезно садрже назив туристичког одредишта, његову категорију и предлог текста који може да се нађе на туристичкој сигнализацији,
- Министарство надлежно за послове туризма даје сагласност на листе израђене од стране комисије за проглашење туристичких одредишта, чиме су оне и формално одобрене и коначне,
- Туристичка организација Србије и министарство надлежно за послове туризма су у обавези да коначне листе (заједничку и парцијалне) учине јавно доступним, тако што ће их објавити на својим званичним интернет страницама, чиме ове листе постају и формално важеће и обавезујуће у примени процедура за постављање, одржавање и уклањање туристичке сигнализације.

Поступак за формирање листа туристичких одредишта чији су резултат горе наведене коначне листе (заједничка листа и парцијалне листе) се врши једном у току сваке године.

Измену и допуну коначних листа, такође врши комисија за проглашење туристичких одредишта, на основу захтева који се упућује комисији од стране министарства надлежног за послове туризма, културе, спорта, заштите животне средине или саобраћаја, јединице локалне самоуправе, Туристичке организације Србије или од стране управљача државних путева.

Фаза измене и допуне коначне листе туристичких одредишта (фаза 2) се оперативно реализује кроз следеће кораке:

- упућивање посебног захтева комисији. У прилогу захтева се обавезно налази листа предлога туристичких одредишта због којих се захтева измена и допуна коначних листа. На листи је обавезно да се предложи категорија сваког туристичког одредишта према тачки 10.4 овог мастер плана (туристичко одредиште I реда или II реда или III реда, итд.),
- Туристичка организација Србије преко формиране комисије врши ревизију примљене листе предлога из прилога захтева где утврђује да ли предложени туристички садржај испуњава постављене критеријуме и ако их испуњава одређује се његова категорија (према тачки 10.4) чиме он добија статус туристичког одредишта. Након тога се израђује измена и допуна заједничке коначне листа за подручје Републике Србије и измена и допуна парцијалне коначне листе за јединицу локалне самоуправе на којој је дошло до измене или допуне,
- у поступку израде листе туристичких одредишта, један од задатака комисије је да одреди текст, односно натписе (назив и опис) који би требало да се нађу на знаковима

туристичке сигнализације при чему постоји обавеза комисије да **поштује основно начело** (према тачки 10.1) и да формира што краћи назив али и опис туристичког одредишта;

- Министарство надлежно за послове туризма даје сагласност на измењене и допуњене листе израђене од стране комисије за проглашење туристичких одредишта, чиме су оне и формално одобрене и коначне,
- Туристичка организација Србије и министарство надлежно за послове туризма су у обавези да измењене и допуњене коначне листе (заједничку и парцијалне) учине јавно доступним, тако што ће их објавити на својим званичним интернет страницама, чиме оне постају и формално важеће и обавезујуће у примени процедура за постављање, одржавање и уклањање туристичке сигнализације.

У складу са предметним мастер планом, **туристичком сигнализацијом на путевима се могу означавати само туристичка одредишта која се налазе на коначној заједничкој листи односно на коначним парцијалним листама** које су израђене од стране комисије за проглашење туристичких одредишта, а које су формално одобрене од стране министарства надлежног за послове туризма.

Улогу Туристичке организације Србије, на подручју АП Војводине може да преузме покрајински секретаријат надлежан за послове туризма, на основу споразума са Туристичком организацијом Србије и одобрења министарства надлежног за послове туризма. У овом случају, покрајински секретаријат надлежан за послове туризма, може да прикупи листе предлога туристичких одредишта од стране локалних самоуправа на подручју АП Војводине и може да формира сопствену комисију која ће израдити предлог листа туристичких одредишта, док коначне листе доноси комисија основана при Туристичкој организацији Србије а на основу података и предлога листа добијених од покрајинског секретаријата надлежног за послове туризма.

11.1.2 Процедура за постављање туристичке сигнализације

Постављање туристичке сигнализације, као дела саобраћајне сигнализације на путевима, се врши у складу са правилима одређеним у Закону о безбедности саобраћаја и Правилнику о саобраћајној сигнализацији, као и по основу Закона о јавним путевима. Основа за постављање саобраћајне сигнализације и добијање потребних услова, сагласности и дозвола је саобраћајни пројекат, чији је саставни део пројектни задатак у коме се прецизирају општи и посебни захтеви за израду пројекта. Према наведеним прописима, а пре свега по основу Закона о јавним путевима, постојећа процедура за постављање саобраћајне сигнализације разликује следећа два случаја:

- када је управљач пута иницијатор постављања саобраћајне сигнализације на путевима у својој надлежности, односно када је он инвеститор и наручилац

- када управљач пута није иницијатор постављања саобраћајне сигнализације на путевима у својој надлежности, односно када он није наручилац, већ се саобраћајна сигнализација поставља на основу иницијативе другог субјекта

У случају када управљач путева има намеру да изврши постављање саобраћајне сигнализације на путевима у својој надлежности (када је управљач путева наручилац и инвеститор), он има обавезу да изради и потпише пројектни задатак за израду саобраћајног пројекта и да изда сагласност на саобраћајни пројекат на основу ког ће се вршити постављање саобраћајне сигнализације, чиме се стичу услови да саобраћајни пројекат уђе у процес овере органа надлежног за послове саобраћаја и издавања потребне дозволе (решења за постављање саобраћајне сигнализације).

У случају када управљач путева за путеве у својој надлежности није наручилац и иницијатор постављања саобраћајне сигнализације, он издаје услове за израду саобраћајног пројекта, а касније и сагласност на израђени пројекат, након чега пројекат улази у процес овере органа надлежног за послове саобраћаја и издавање дозволе за постављање сигнализације према пројекту. У овом случају пројектни задатак израђује и потписује наручилац саобраћајног пројекта.

Обзиром на горе описани поступак постављања саобраћајне сигнализације, а тиме и туристичке сигнализације на путевима, као и наведене проблеме у вези постављања туристичке сигнализације који су евидентирани у претходном периоду, неопходно је да се развије одговарајућа процедура за постављање туристичке сигнализације која ће имати јасно дефинисане активности у реализацији и која ће уважити актуелне законске одредбе, уз активнију улогу министарства надлежног за послове туризма и управљача пута у циљу елеминисања постојећих проблема.

Предвиђено је да процедура за постављање туристичке сигнализације садржи следеће основне фазе:

- ФАЗА 1 обухвата: израду пројектног задатка, прикупљање услова, израду саобраћајног пројекта и вршење техничке контроле,
- ФАЗА 2 обухвата: прибављање сагласности и дозвола за постављање,
- ФАЗА 3 обухвата: извођење радова на постављању, вршење стручног надзора и уношење постављене туристичке сигнализације у базу података,
- ФАЗА 4 обухвата: технички преглед постављене туристичке сигнализације.

Битна новина, која је предвиђена предметним мастер планом и која се мора поштовати у свим фазама, почевши од израде пројектног задатка, је примена **основног принципа означавања туристичких одредишта** који подразумева да се туристичком сигнализацијом на путевима се могу означавати само она туристичка одредишта која се налазе на коначној заједничкој листи, односно на коначним парцијалним листама које су усвојене од стране комисије за проглашење туристичких одредишта, а које су одобрене од стране министарства надлежног за послове туризма. Обавеза наручиоца саобраћајног пројекта је **да овај основни захтев имплементира**

у пројектни задатак за израду саобраћајног пројекта за постављање туристичке сигнализације. Управљач путева, као ни министарство надлежно за послове туризма неће дати сагласност на саобраћајни пројекат ако су у њему означени туристички садржаји који се не налазе на коначним листама туристичких одредишта или ако су туристичка одредишта нису означена у складу са категоријом коју имају на коначним листама туристичких одредишта.

Фаза израде пројектног задатка, прикупљања услова, израде саобраћајног пројекта за постављање туристичке сигнализације и вршења техничке контроле (фаза 1) се оперативно реализује кроз следеће кораке:

- први корак је израда пројектног задатка од стране наручиоца саобраћајног пројекта. Наручилац може да буде: министарство надлежно за послове туризма, културе, спорта, заштите животне средине или саобраћаја, јединица локалне самоуправе (град или општина), управљач путева, локална туристичка организација, регионална или покрајинска туристичка организација, Туристичка организација Србије, управљач туристичког садржаја и сл. У пројектном задатку, морају бити одређени општи и посебни захтеви, као и основни захтев који представља приказ листе туристичких одредишта која планирају да се означе. Сва туристичка одредишта која се налазе у пројектном задатку морају да се налазе на коначној заједничкој листи односно на коначним парцијалним листама (или измени и допуни ових листи) које су важеће и које се налазе на интернет страницама министарства надлежног за послове туризма и Туристичке организације Србије (према тачки 11.1.1 овог мастер плана),
- након израде пројектног задатка, пројектант који израђује саобраћајни пројекат доставља **захтев за издавање услова за израду саобраћајног пројекта** управљачу путева на чијим путевима планира да постави туристичку сигнализацију (управљачу државних путева и/или управљачу општинских путева и сл.). У прилогу овог захтева управљачу путева се обавезно доставља пројектни задатак и план постављања туристичке сигнализације,
- **план постављања туристичке сигнализације** се израђује за потребе прибављања услова за израду саобраћајног пројекта од стране управљача пута. Опис и садржај плана је дат у тачки 11.9.4 мастер плана,
- управљач путева је у обавези **да изврши проверу** преко интернет странице ТОС-а или министарства надлежног за послове туризма и утврди да ли се туристички садржаји наведени у пројектном задатку и плану постављања туристичке сигнализације налазе на коначним листама туристичких одредишта. У случају ако се бар један од туристичких садржаја не налази на коначним листама, управљач путева ће одбити захтев за издавање услова,
- у следећем кораку, **управљач пута издаје услове за израду саобраћајног пројекта**. Обавезан садржај услова је навод да је пројектант који израђује саобраћајни пројекат у обавези да достави саобраћајни пројекат управљачу пута на издавање сагласности на

саобраћајни пројекат, што подразумева преглед пројекта и проверу да ли је поступљено у складу са издатим условима,

- након добијања услова, приступа се изради саобраћајног пројекта према пројектном задатку и условима добијеним од управљача пута,
- након завршетка саобраћајног пројекта врши се његова техничка контрола у складу са прописима.

Фаза прибављања сагласности и дозвола за постављање туристичке сигнализације (фаза 2) се оперативно реализује кроз следеће кораке:

- пројектант који израђује саобраћајни пројекат доставља пројекат министарству надлежном за послове туризма на преглед и издавање сагласности. Министарство неће издати сагласност док се не поступи по примедбама. У случају када се изврши измена пројекта према примедбама министарства, потребно је да се поново изврши техничка контрола пројекта. У случају ако се бар један од туристичких садржаја означених у пројекту не налази на коначним листама туристичких одредишта, министарство ће одбити захтев за издавање сагласности,,
- након добијене сагласности министарства надлежног за послове туризма, пројектант доставља управљачу путева на издавање сагласности завршен саобраћајни пројекат који је оверен од стране техничке контроле са позитивним извештајем техничке контроле. Пројектант и техничка контрола су у обавези да поступе по примедбама управљача пута све док не добију његову сагласност на саобраћајни пројекат. У случају ако се бар један од туристичких садржаја означених у пројекту не налази на коначним листама туристичких одредишта, управљач путева ће одбити захтев за издавање сагласности,
- након добијања сагласности на саобраћајни пројекат од стране управљача пута, наручилац доставља саобраћајни пројекат министарству и/или органу локалне самоуправе надлежном за послове саобраћаја (у зависности од надлежности, односно категорије пута на ком је предвиђено постављање туристичке сигнализације) да изврше оверу пројекта и издавање решења за постављање сигнализације према пројекту.

Фаза извођења радова на постављању туристичке сигнализације, вршења стручног надзора и уношење постављене сигнализације у базу података (фаза 3) се оперативно реализује кроз следеће кораке:

- у складу са прописима, наручилац ангажује извођача радова који је задужен за израду и постављање туристичке сигнализације,
- у складу са прописима, наручилац ангажује стручни надзор над извођењем радова на изради и постављању туристичке сигнализације,
- у наредном кораку, након што се туристичка сигнализација постави, извођач радова је у обавези да постављену туристичку сигнализацију унесе у базу података, коју мора да

достави министарству надлежном за послове туризма, локалним туристичким организацијама и локалној самоуправи на чијој територији је постављена туристичка сигнализација, као и управљачу пута надлежном за путеве на којима је постављена туристичка сигнализација.

Фаза техничког прегледа постављене туристичке сигнализације (фаза 4) се оперативно реализује кроз следеће кораке:

- наручилац може да састави комисију и изврши технички преглед извршених радова на постављању туристичке сигнализације.

11.1.3 Процедура за одржавање туристичке сигнализације

Процедура за одржавање туристичке сигнализације је крајње једноставна и она подразумева да **онај ко је наручио постављање туристичке сигнализације има обавезу да финансира њено одржавање**. Обавезу одржавања има наручилац постављања туристичке сигнализације и у случају када је у целости финансирао њено постављање, као и у случајевима када није финансирао њено постављање или када је делом финансирао постављање туристичке сигнализације.

Основни принцип одржавања туристичке сигнализације се заснива на томе да се одржавање врши преко надлежног управљача пута на чијим путевима је постављена туристичка сигнализација, а према процедурама управљача пута које се примењују у одржавању саобраћајне сигнализације. За поштовање наведеног принципа је потребно да наручилац постављања туристичке сигнализације обезбеди одговарајућа финансијска средства за одржавање туристичке сигнализације на годишњем нивоу, која ће у складу са важећом регулативом дати на располагање управљачу пута за одржавање туристичке сигнализације која је постављена на путевима у његовој надлежности. Алтернативно, наручилац постављања туристичке сигнализације може да врши одржавање туристичке сигнализације ангажовањем одговарајућих стручних лица према процедурама које управљач пута примењује у одржавању саобраћајне сигнализације али је у обавези да о томе формално обавести надлежног управљача пута и да од њега добије услове и сагласност за одржавање туристичке сигнализације.

Наручилац постављања туристичке сигнализације може своје обавезе у погледу одржавања да пребаци на друго лице (министарство, општину, град или туристичку организацију) према одговарајућем моделу који мора бити регулисан одговарајућим уговорним односом и под истим правилима која се са наручиоца у потпуности преносе на друго лице које преузима одржавање и све друге обавезе наручиоца предвиђене овом процедуром.

Мастер планом је предвиђено да се за потребе одржавања постављене туристичке сигнализације користи одговарајућа база података која се након постављања туристичке сигнализације предаје наручиоцу управљачу пута за путеве у његовој надлежности. У оквиру осталих активности предвиђених уговором за израду предметног мастер плана, обрађивач је израдио базу података која се може користити у ове сврхе, што је описано у тачки 14.1.

Инспекција за путеве, као и туристичка инспекција су надлежне за праћење одржавања туристичке сигнализације.

11.1.4 Процедура за уклањање туристичке сигнализације

Уклањање постављене туристичке сигнализације се врши према правилима дефинисаним Законом о безбедности саобраћаја и Законом о јавним путевима, а на основу налога надлежне инспекције.

Поред надлежне инспекције која може да наложи уклањање туристичке сигнализације у складу са прописима, иницирање поступка за уклањање туристичке сигнализације пред надлежном инспекцијом могу да ураде:

- Наручиоци израде саобраћајног пројекта за постављање туристичке сигнализације,
- Наручиоци извођења радова, односно пружања услуга на постављању туристичке сигнализације,
- Министарство надлежно за послове туризма,
- Управљач пута за сигнализацију постављену на путевима у његовој надлежности,
- Јединица локалне самоуправе (општина или град),
- Туристичке организације,
- Надлежна саобраћајна полиција.

Иницијатива за уклањање туристичке сигнализације се може покренути у следећим случајевима:

- када туристички садржај који је означен туристичком сигнализацијом изгуби статус туристичког одредишта, односно када престане да испуњава критеријуме за добијање статуса туристичког одредишта,
- када је означен туристички садржај који се не налази на коначним листама туристичких одредишта,
- када постављени знак угрожава безбедно одвијање саобраћаја,
- други слични случајеви.

Процедура за уклањање туристичке сигнализације се оперативно реализује кроз следеће кораке:

- када се јави потреба за уклањањем одређеног знака туристичке сигнализације, иницијатор уклањања треба да упути захтев за уклањање министарству надлежном за послове туризма

- министарство надлежно за послове туризма, преко министарства надлежног за послове саобраћаја или јединице локалне самоуправе даје налог инспекцији за путеве да се знак уклони,
- инспекција за путеве даје налог управљачу пута који је надлежан за пут на ком треба да се уклони знак, да исти уклони,
- након уклањања, инспекција за путеве обавештава министарство надлежно за послове туризма да је знак уклоњен а министарство и управљач пута бришу знак из базе туристичке сигнализације. Министарство је у обавези да о уклањању знака обавесте локалну туристичку организацију и локалну самоуправу на чијој територији је знак уклоњен, као и наручиоца постављања туристичке сигнализације која је уклоњена, који такође брише знак из базе туристичке сигнализације.

11.2 Улога комисије за проглашење туристичких одредишта

Мастер планом је превиђена активна и једна од најзначајнијих улога Комисије за проглашење туристичких одредишта, како у успостављању система за означавање туристичких одредишта, тако и у реализацији активности предвиђених у оквиру функционисања система, пре свега у процедури за формирање листа туристичких одредишта. Основни задатак Комисије за проглашење туристичких одредишта је да изради коначне листе туристичких одредишта која се могу означавати туристичком сигнализацијом на подручју Републике Србије, као и да врши измену и допуну ових листа.

Улога комисије се валоризује кроз организацију, координацију и активно учешће у реализацији следећих активности:

- давање предлога и подношење захтева Туристичкој организацији Србије за израду нове, као и измену и допуну постојеће регулативе која се односи на туристичку сигнализацију,
- издавању сагласности на елаборате о туристичким регијама, туристичким рутама и бициклистичким рутама;
- активности предвиђених у процедури за формирање листа туристичких одредишта,
- активности предвиђених у процедури за постављање туристичке сигнализације.

11.2.1 Формирање и финансирање комисије

Комисију за проглашење туристичких одредишта треба да формира Туристичка организација Србије у сарадњи са министарством надлежним за послове туризма.

Ова комисија треба да буде формирана од представника министарстава надлежног за послове туризма, министарстава надлежног за послове саобраћаја, Туристичке организације Србије, управљача државних путева и признатих стручњака из области туризма (доказани радници из јавног сектора, приватног сектора или невладиних организација, професори са факултета туризма и сл.). Ови представници треба да буду стални чланови комисије, док комисија има право да ангажује и додатне повремене чланове који су стручни за одређене области, нпр. бициклизам, верски туризам, вински туризам, тематски туризам и друге сличне области туризма.

Финансирање рада комисије врши министарство надлежно за послове туризма преко Туристичке организације Србије.

11.2.2 Улога у доношењу регулативе у вези туристичке сигнализације

За успостављање система за означавање туристичких одредишта и функционално управљање туристичком сигнализацијом, Комисија за проглашење туристичких одредишта остварује улогу у доношењу регулативе у вези туристичке сигнализације кроз следеће активности:

- Туристичкој организацији Србије доставља захтеве и предлоге за измену и допуну постојеће законске и подзаконске регулативе;
- Туристичкој организацији Србије доставља захтеве и предлоге за израду нове законске и подзаконске регулативе;
- врши израду техничких упутстава за означавање туристичких одредишта и друге сличне документације и доставља их Туристичкој организацији Србије,
- преко Туристичке организације Србије, комисији за стандарде из области саобраћајне сигнализације која је основана при Институту за стандардизацију Републике Србије, даје предлоге за израду нових и измену и допуну постојећих стандарда који се односе на туристичку сигнализацију.

11.2.3 Улога у проглашењу туристичких регија, туристичких рута и бициклических рута

Предметним мастер планом је предвиђено да комисија за проглашење туристичких одредишта врши преглед и контролу елабората о туристичкој регији, туристичкој или бициклическој рути, да захтева измене елабората и да у случају испуњавања потребних услова изда **сагласност** на наведене елаборате.

11.2.4 Улога у процедури за формирање листа туристичких одредишта

За реализацију ове процедуре Комисија за проглашење туристичких одредишта треба да изврши следеће активности:

- да сачини **типске обрасце** за: захтев за достављање листе предлога туристичких одредишта, листу предлога туристичких одредишта (у штампаном и електронском формату), захтев за измену и допуну коначних листа туристичких одредишта и сл.,
- преко Туристичке организације Србије, **треба да упути захтеве** свим јединицама локалне самоуправе на подручју Републике Србије којим тражи достављање листе предлога туристичких одредишта која се налазе на територији локалне самоуправе (општине или града) за потребе означавања туристичком сигнализацијом,
- **да изврши преглед и ревизију** примљених листа предлога и **да изврши израду коначних листа**. Комисија израђује заједничку коначну листу за подручје Републике Србије и парцијалне коначне листе за сваку јединицу локалне самоуправе посебно (градови и општине). Ове листе се израђују на основу критеријума одређених у поглављу 9 предметног мастер плана, где се прво утврђује да ли предложени туристички садржај испуњава постављене критеријуме и ако их испуњава одређује се његова категорија (према тачки 10.4) чиме он добија статус туристичког одредишта. Листе обавезно садрже назив туристичког одредишта, његову категорију и предлог текста (натписа) који може да се нађе на туристичкој сигнализацији (предложени садржај листи је описан у тачкама 11.9.1 и 11.9.2),

- **да изврши преглед и ревизију** примљених листа предлога из прилога захтева за измену и допуну коначних листа, где утврђује да ли предложени туристички садржај испуњава постављене критеријуме и ако их испуњава одређује његову категорију (према тачки 10.4) чиме он добија статус туристичког одредишта. Након тога, комисија израђује измену и допуну заједничке коначне листе за подручје Републике Србије и измену и допуну парцијалне коначне листе за јединицу локалне самоуправе на којој је дошло до измене или допуне,
- да при формирању текста, односно натписа (назив и опис) који би требало да се нађу на знаковима туристичке сигнализације **поштује основно начело** (према тачки 10.1) и да формира што краћи назив али и опис туристичког одредишта;
- **да води** дигиталну базу података у којој ће се чувати дигиталне листе предлога туристичких одредишта, као и коначне листе туристичких одредишта како би се омогућило једноставно вођење и претраживање података.

11.3 Улога министарства надлежног за послове туризма

Мастер планом је превиђена активна и веома значајна улога министарства надлежног за послове туризма у успостављању система за означавање туристичких одредишта, као и у реализацији активности предвиђених у оквиру функционисања система. Улога министарства се валоризује кроз организацију, координацију и активно учешће у:

- формирању комисије за проглашење туристичких одредишта у сарадњи са Туристичком организацијом и финансирању рада ове комисије;
- доношењу решења о проглашењу туристичких регија, туристичких рута, бициклистичких рута и традиционалних произвођача и других привредних субјеката. Предметним мастер планом је предвиђено да ову активност извршава или министарство надлежно за послове туризма или Туристичка организација Србије;
- изради и усвајању додатне и измени постојеће регулативе која се односи на туристичку сигнализацију,
- извршењу активности предвиђених у процедури за формирање листа туристичких одредишта,
- извршењу активности предвиђених у процедури за постављање туристичке сигнализације,
- извршењу активности предвиђених у процедури за одржавање туристичке сигнализације,
- извршењу активности предвиђених у процедури за уклањање туристичке сигнализације.

11.3.1 Улога у доношењу регулативе у вези туристичке сигнализације

За успостављање система за означавање туристичких одредишта и функционално управљање туристичком сигнализацијом министарство надлежно за послове туризма треба да сачини и усвоји, односно да измени следећа **законска** и **подзаконска акта**:

- Измена закона о туризму у делу који се односи на туристичку сигнализацију;
- Доношење новог Правилника о туристичкој сигнализацији;
- Измена Правилника о минимално техничким и санитарно хигијенским условима за пружање услуга у сеоском туристичком домаћинству. Потребно је да се изврше измене наведеног правилника и да се уврсте одредбе у вези означавања туристичком сигнализацијом. Измене треба да се односе на увођење додатних појединачних критеријума за означавање објеката туристичком сигнализацијом које треба да утврди комисија именована од стране министарства надлежног за послове туризма изласком на терен;

- Правилник о категоризацији туристичких регија или други подзаконски акт о туристичким регијама које ће имати обавезујућу примену. Утврђеност испуњености услова и доле наведених појединачних критеријума треба да се утврди и верификује од стране комисије уз излазак на терен и обилазак објекта;
- Правилник о категоризацији туристичких рута или други подзаконски акт о категоризацији туристичких рута које ће имати обавезујућу примену;
- Правилник о категоризацији бициклических рута или други подзаконски акт о категоризацији бициклических рута које ће имати обавезујућу примену;
- Правилник о категоризацији традиционалних произвођача и других привредних субјеката или други подзаконски акт о категоризацији традиционалних произвођача и других привредних субјеката које ће имати обавезујућу примену. Утврђеност испуњености услова и појединачних критеријума за обележавање туристичком сигнализацијом треба да се утврди и верификује од стране комисије уз излазак на терен.

Алтернативно, могуће је да се у оквиру новог Правилника о туристичкој сигнализацији, односно Правилника о садржини и начину истицања туристичке сигнализације предвиди:

- проглашење туристичких регија и одређивање њихове категорије за потребе означавања туристичком сигнализацијом, односно за потребе добијања статуса туристичког одредишта,
- проглашење туристичких рута и одређивање њихове категорије за потребе означавања туристичком сигнализацијом, односно за потребе добијања статуса туристичког одредишта,
- проглашење бициклических рута и одређивање њихове категорије за потребе означавања туристичком сигнализацијом, односно за потребе добијања статуса туристичког одредишта,
- додатни критеријуми за потребе означавања угоститељских објеката,
- додатни критеријуми за потребе означавања сеоских туристичких домаћинстава туристичком сигнализацијом, односно за потребе добијања статуса туристичког одредишта,
- проглашење традиционалних произвођача и других привредних субјеката за потребе означавања туристичком сигнализацијом, односно за потребе добијања статуса туристичког одредишта.
- означавање пратећих туристичких садржаја у насељима.

11.3.2 Улога у проглашењу туристичких садржаја

Предметним мастер планом је предвиђено да министарство надлежно за послове туризма, на основу претходно издате сагласности на елаборат о туристичкој регији, туристичкој или бициклическој рути који је издала комисија за проглашење туристичких одредишта изда следећа **решења**:

- решење о проглашењу туристичке регије чиме је процес формирања туристичке регије завршен,
- решење о проглашењу туристичке руте чиме је процес формирања туристичке регије завршен. Саставни део решења треба да буде и категорија туристичке руте,
- решење о проглашењу туристичке руте чиме је процес формирања бициклическе регије завршен. Саставни део решења треба да буде и категорија бициклическе руте.

Поред тога, предвиђено је да министарство надлежно за послове туризма, издаје и **решење** о проглашењу традиционалних произвођача и других привредних субјекта који су од значаја за туризам.

Алтернативно, а у зависности од организације и финалне расподеле активности, горе наведена решења, уместо министарства надлежног за послове туризма може да изда Туристичка организација Србије.

11.3.3 Улога у процедури за формирање листа туристичких одредишта

За реализацију ове процедуре министарство надлежно за послове туризма треба да изврши следеће активности:

- да у сарадњи са Туристичком организацијом Србије **формира** комисију за проглашење туристичких одредишта и да делегира члана или чланове који ће учествовати у раду и бити представници министарства у овој комисији,
- да преко Туристичке организације Србије **врши финансирање рада** комисије за проглашење туристичких одредишта,
- **да изда сагласност** на коначне листе туристичких одредишта (заједничке и парцијалне) чиме оне постају и формално одобрене, као и на измене и допуне ових листи,
- да **постави** коначне листе туристичких одредишта на званичну интернет страницу министарства, као и измене и допуне ових листи.

11.3.4 Улога у процедури за постављање туристичке сигнализације

Министарство надлежно за послове туризма остварује улогу у фази прикупљања услова, израде саобраћајног пројекта за постављање туристичке сигнализације и вршења техничке контроле (фаза 1) само у случају када је наручилац израде саобраћајног пројекта, кроз реализацију следећих активности:

- у обавези је **да сачини пројектни задатак** за израду саобраћајног пројекта. У пројектном задатку, морају бити одређени општи и посебни захтеви, као и основни захтев који представља приказ листе туристичких одредишта која планирају да се означе. Сва туристичка одредишта која се налазе у пројектном задатку морају да се налазе на коначној заједничкој листи односно на коначним парцијалним листама (или измени и допуни ових листи) које су важеће и које се налазе на интернет страницама министарства надлежног за послове туризма и Туристичке организације Србије (према тачки 11.1.1 овог мастер плана),
- у обавези је **да ангажује вршиоца техничке контроле** саобраћајног пројекта.

Улога министарства надлежног за послове туризма у фази прибављања сагласности и дозвола за постављање туристичке сигнализације (фаза 2) се остварује и у случају када је министарство наручилац израде саобраћајног пројекта и у случају када није наручилац израде саобраћајног пројекта, кроз реализацију следећих активности:

- у случају када је министарство наручилац, али и када није наручилац израде саобраћајног пројекта, у обавези је да након извршене техничке контроле а пре подношења пројекта на издавање сагласности управљачу пута, **изврши преглед и контролу** саобраћајног пројекта и **да достави примедбе** или **да изда сагласност на саобраћајни пројекат**. У случају ако се бар један од туристичких садржаја означених у пројекту не налази на коначним листама туристичких одредишта, министарство ће одбити захтев за издавање сагласности,
- у случају када је министарство наручилац, након добијања сагласности на саобраћајни пројекат од стране управљача пута, министарство **доставља саобраћајни пројекат министарству** и/или органу локалне самоуправе надлежном за послове саобраћаја (у зависности од надлежности, односно категорије пута на ком је предвиђено постављање туристичке сигнализације) да изврше оверу пројекта и да издају решење за постављање сигнализације према пројекту.

Улога министарства надлежног за послове туризма у фази извођења радова на постављању туристичке сигнализације, вршења стручног надзора и уношење постављене сигнализације у базу података (фаза 3) се остварује и у случају када извршава функцију наручиоца и у случају када није наручилац, кроз реализацију следећих активности:

- у случају када је министарство наручилац, у обавези је **да ангажује** извођача радова који је задужен за израду и постављање туристичке сигнализације,

- у случају када је министарство наручилац, у обавези је **да ангажује** стручни надзор над извођењем радова на изради и постављању туристичке сигнализације,
- у случају када је министарство наручилац, али и када није наручилац, у обавези је да након што се туристичка сигнализација постави, од извођача радова **прими** постављену туристичку сигнализацију која је унешена у одговарајућу базу података.

Министарство надлежно за послове туризма може да има улогу у фази техничког прегледа постављене туристичке сигнализације (фаза 4) само ако је наручилац постављања када треба да:

- **да састави** комисију и изврши технички преглед извршених радова на постављању туристичке сигнализације.

11.3.5 Улога у процедури за одржавање туристичке сигнализације

Министарство надлежно за послове туризма нема улогу која је дефинисана процедуром за одржавање туристичке сигнализације **осим у случају када је наручилац** извођења радова, односно пружања услуге на изради и постављању туристичке сигнализације и тада оно сноси **све обавезе наручиоца** које су наведене у тачки 11.1.3 овог мастер плана.

Улога министарства надлежног за послове туризма у одржавању постављене туристичке сигнализације може да се валоризује и у случају када наручилац постављања туристичке сигнализације своје обавезе у погледу одржавања пребаци на министарство према одговарајућем моделу који мора бити регулисан одговарајућим уговорним односом и под истим правилима која се са наручиоца у потпуности преносе на министарство које преузима одржавање, као и све друге обавезе наручиоца предвиђене овом процедуром.

11.3.6 Улога у процедури за уклањање туристичке сигнализације

Министарство надлежно за послове туризма има улогу која је дефинисана процедуром за уклањање туристичке сигнализације у случају **када има функцију наручиоца** и у случају када према процедури може да **покрене (иницира) поступак за уклањање туристичке сигнализације пред надлежном инспекцијом**, у складу са тачком 11.1.4 овог мастер плана. Поред наведеног, министарство надлежно за послове туризма има и следећу улогу у процедури за уклањање туристичке сигнализације:

- **да прими** захтев уклањање туристичке сигнализације када оно није иницијатор уклањања
- да преко министарства надлежног за послове саобраћаја или јединице локалне самоуправе **изда налог** инспекцији за путеве да се знак уклони,
- **да прими** обавештење од надлежне инспекције да је знак уклоњен, да избрише знак из базе туристичке сигнализације и да о томе обавести надлежног управљача пута,

локалну туристичку организацију и локалну самоуправу на чијој територији је знак уклоњен, као и наручиоца постављања туристичке сигнализације која је уклоњена.

11.3.7 Улога у финансирању и субвенционисању туристичке сигнализације

Министарство надлежно за послове туризма је у претходном периоду имало значајну улогу у финансирању и субвенционисању туристичке сигнализације. Предметним мастер планом се предвиђа следећа улога министарства:

- Финансирање израде саобраћајног пројекта за постављање туристичке сигнализације,
- Финансирање постављања туристичке сигнализације,
- Одржавање туристичке сигнализације коју је поставило у функцији наручиоца,
- Одржавање туристичке сигнализације коју је у функцији наручиоца поставило друго лице, само уколико министарство сматра да је то потребно а на основу закљученог уговора са другим лицем,
- Субвенционисање израде саобраћајног пројекта за постављање туристичке сигнализације,
- Субвенционисање постављања туристичке сигнализације.

11.4 Улога управљача државних путева и осталих путева

Мастер планом је превиђена активна и значајна улога управљача државних путева у успостављању система за означавање туристичких одредишта, као и у реализацији активности предвиђених у оквиру функционисања система. Улога управљача државних путева је валоризована кроз израду предметног мастер плана и активно учешће у реализацији:

- активности предвиђених у процедури за постављање туристичке сигнализације,
- активности предвиђених у процедури за одржавање туристичке сигнализације,
- активности предвиђених у процедури за уклањање туристичке сигнализације.

11.4.1 Улога у процедури за формирање листа туристичких одредишта

За реализацију активности предвиђених овом процедуром ЈП Путеви Србије као управљач државних путева треба да делегира члана или чланове који ће учествовати у раду и бити представници управљача државних путева у **комисији за проглашење туристичких одредишта**.

11.4.2 Улога у процедури за постављање туристичке сигнализације

Управљач државних путева али и управљачи осталих путева (у даљем тексту: управљач путева) остварују улогу у фази прикупљања услова, израде саобраћајног пројекта за постављање туристичке сигнализације и вршења техничке контроле (фаза 1) и у случају када су наручиоци и у случају када нису наручиоци израде саобраћајног пројекта, кроз реализацију следећих активности:

- у случају када је управљач путева наручилац саобраћајног пројекта, у обавези је **да сачини пројектни задатак** за израду саобраћајног пројекта. У пројектном задатку, морају бити одређени општи и посебни захтеви, као и основни захтев који представља приказ листе туристичких одредишта која планирају да се означе. Сва туристичка одредишта која се налазе у пројектном задатку морају да се налазе на коначној заједничкој листи односно на коначним парцијалним листама (или измени и допуни ових листи) које су важеће и које се налазе на интернет страницама министарства надлежног за послове туризма и Туристичке организације Србије (према тачки 11.1.1 овог мастер плана),
- у случају када управљач путева није наручилац, у обавези је **да прими захтев** за издавање услова за израду саобраћајног пројекта од стране пројектанта. У прилогу овог захтева управљачу путева се обавезно доставља пројектни задатак и план постављања туристичке сигнализације,
- у случају када управљач путева није наручилац, у обавези је **да изврши проверу** преко интернет странице ТОС-а или министарства надлежног за послове туризма и утврди да ли се туристички садржаји наведени у пројектном задатку и плану постављања

туристичке сигнализације налазе на коначним листама туристичких одредишта. У случају ако се бар један од туристичких садржаја не налази на коначним листама, управљач путева ће одбити захтев за издавање услова,

- у случају када управљач путева није наручилац, у обавези је **да изда услове за израду саобраћајног пројекта** за постављање туристичке сигнализације. Обавезан садржај услова је навод да је пројектант који израђује саобраћајни пројекат у обавези да достави саобраћајни пројекат управљачу путева на издавање сагласности на саобраћајни пројекат, што подразумева преглед пројекта и проверу да ли је поступљено у складу са издатим условима,
- у случају када је управљач путева наручилац, он **не издаје услове** за израду саобраћајног пројекта, већ **врши контролу** његове израде према пројектном задатку који мора да садржи посебне услове управљача пута,
- у случају када је управљач путева наручилац, у обавези је **да ангажује вршиоца техничке контроле** саобраћајног пројекта.

Улога управљача путева у фази прибављања сагласности и дозвола за постављање туристичке сигнализације (фаза 2) се остварује и у случају када је управљач пута наручилац израде саобраћајног пројекта и у случају када није наручилац израде саобраћајног пројекта, кроз реализацију следећих активности:

- управљач путева је у обавези да, након извршене техничке контроле и издате сагласности министарства надлежног за послове туризма на саобраћајни пројекат, **изврши преглед и контролу** саобраћајног пројекта и **да достави примедбе** или **да изда сагласност на саобраћајни пројекат**, и у случају када је управљач пута наручилац, али и када није наручилац израде саобраћајног пројекта. У случају ако се бар један од туристичких садржаја означених у пројекту не налази на коначним листама туристичких одредишта, управљач путева ће одбити захтев за издавање сагласности,
- у случају када је управљач путева наручилац, он **доставља саобраћајни пројекат министарству** и/или органу локалне самоуправе надлежном за послове саобраћаја (у зависности од надлежности, односно категорије пута на ком је предвиђено постављање туристичке сигнализације) да изврше оверу пројекта и да издају решење за постављање сигнализације према пројекту.

Улога управљача путева у фази извођења радова на постављању туристичке сигнализације, вршењу стручног надзора и уношењу постављене сигнализације у базу података (фаза 3) се остварује и у случају када извршава функцију наручиоца и у случају када није наручилац, кроз реализацију следећих активности:

- у случају када је управљач путева наручилац, у обавези је **да ангажује** извођача радова који је задужен за израду и постављање туристичке сигнализације,

- у случају када је управљач путева наручилац, у обавези је **да ангажује** стручни надзор над извођењем радова на изради и постављању туристичке сигнализације,
- у случају када је управљач путева наручилац, али и када није наручилац, у обавези је да након што се туристичка сигнализација постави, од извођача радова **прими** постављену туристичку сигнализацију која је унешена у одговарајућу базу података.

Управљач путева може да има улогу у фази техничког прегледа постављене туристичке сигнализације (фаза 4) само ако је наручилац постављања када може да:

- **да састави комисију** и изврши технички преглед извршених радова на постављању туристичке сигнализације.

11.4.3 Улога у процедури за одржавање туристичке сигнализације

Управљач државних путева има јасну улогу која је дефинисана процедуром за одржавање туристичке сигнализације а у складу са основним принципом одржавања који је дефинисан у тачки 11.1.3 овог мастер плана.

Основни принцип одржавања туристичке сигнализације се заснива на томе да се одржавање врши преко надлежног управљача пута на чијим путевима је постављена туристичка сигнализација, а према процедурама управљача пута које се примењују у одржавању саобраћајне сигнализације. За поштовање наведеног принципа је потребно да наручилац постављања туристичке сигнализације обезбеди одговарајућа финансијска средства за одржавање туристичке сигнализације на годишњем нивоу, која ће у складу са важећом регулативом дати на располагање управљачу пута за одржавање туристичке сигнализације која је постављена на путевима у његовој надлежности.

У случају када је управљач пута **наручилац** извођења радова, односно пружања услуге на изради и постављању туристичке сигнализације, он сноси **све обавезе наручиоца које су наведене** у тачки 11.1.3 овог мастер плана.

Улога управљача државних путева у одржавању постављене туристичке сигнализације може да се валоризује и у случају када наручилац постављања туристичке сигнализације своје обавезе у погледу одржавања пребаци на њега према одговарајућем моделу који мора бити регулисан одговарајућим уговорним односом и под истим правилима која се са наручиоца у потпуности преносе на управљача државних путева који преузима одржавање, као и све друге обавезе наручиоца предвиђене овом процедуром.

11.4.4 Улога у процедури за уклањање туристичке сигнализације

Управљач државних путева има улогу која је дефинисана процедуром за уклањање туристичке сигнализације према тачки 11.1.4 овог мастер плана. Улога управљача пута се остварује у случају када он има **функцију наручиоца**, у случају када према процедури може **да покрене (иницира) поступак за уклањање туристичке сигнализације пред надлежном инспекцијом**, као и у случају када према налогу надлежне инспекције за путеве врши

уклањање знака. Поред наведеног, управљач путева има и следећу улогу у процедури за уклањање туристичке сигнализације:

- **да прими** обавештење од надлежне инспекције да је знак уклоњен, да избрише знак из базе туристичке сигнализације и да о томе обавести министарство надлежно за послове туризма, локалну туристичку организацију и локалну самоуправу на чијој територији је знак уклоњен, као и наручиоца постављања туристичке сигнализације која је уклоњена.

11.5 Улога Туристичке организације Србије

Мастер планом је превиђена активна и изузетно значајна улога Туристичке организације Србије у успостављању система за означавање туристичких одредишта, као и у реализацији активности предвиђених у оквиру функционисања система, а пре свега **у реализацији процедуре за формирање листа туристичких одредишта**. Улога Туристичке организације Србије се валоризује кроз извршавање функције наручиоца у поступку постављања туристичке сигнализације али и кроз организацију, координацију и активно учешће у реализацији следећих активности:

- давање предлога и подношење захтева министарству надлежном за послове туризма за израду нове, као и измену и допуну постојеће регулативе која се односи на туристичку сигнализацију,
- доношењу решења о проглашењу туристичких регија, туристичких рута, бициклистичких рута и традиционалних произвођача и других привредних субјеката. Предметним мастер планом је предвиђено да ову активност извршава или министарство надлежно за послове туризма или Туристичка организација Србије;
- активности предвиђених у процедури за формирање листа туристичких одредишта,
- активности предвиђених у процедури за постављање туристичке сигнализације,
- активности предвиђених у процедури за одржавање туристичке сигнализације,
- активности предвиђених у процедури за уклањање туристичке сигнализације.

11.5.1 Улога у доношењу регулативе у вези туристичке сигнализације

За успостављање система за означавање туристичких одредишта и функционално управљање туристичком сигнализацијом, Туристичка организација Србије остварује улогу у доношењу регулативе у вези туристичке сигнализације кроз следеће активности:

- министарству надлежном за послове туризма доставља захтеве и предлоге за измену и допуну постојеће законске и подзаконске регулативе које израђује комисија за проглашење туристичких одредишта;
- министарству надлежном за послове туризма доставља захтеве и предлоге за израду нове законске и подзаконске регулативе које израђује комисија за проглашење туристичких одредишта;
- преко комисије за проглашење туристичких одредишта врши израду техничких упутстава за означавање туристичких одредишта и друге сличне документације,
- преко комисије за проглашење туристичких одредишта врши израду предлоге за израду нових и измену и допуну постојећих стандарда који се односе на туристичку сигнализацију и доставља их комисији за стандарде из области саобраћајне сигнализације која је основана при Институту за стандардизацију Републике Србије.

11.5.2 Улога у проглашењу туристичких садржаја

Предметним мастер планом, у тачки 11.3.2, је предвиђено да министарство надлежно за послове туризма издаје **решења** потребна за проглашење на основу претходно издате сагласности на елаборат о туристичке регије, туристичке руте бициклическе руте и проглашењу традиционалних произвођача и других привредних субјекта који су од значаја за туризам.

Алтернативно, а у зависности од организације и финалне расподеле активности, горе наведена решења, уместо министарства надлежног за послове туризма може да изда Туристичка организација Србије.

11.5.3 Улога у процедури за формирање листа туристичких одредишта

За реализацију ове процедуре Туристичка организације Србије треба да изврши следеће активности:

- да у сарадњи са министарством надлежним за послове туризма **формира** комисију за проглашење туристичких одредишта и да делегира члана или чланове који ће учествовати у раду и бити представници министарства у овој комисији. Рад комисије финансира министарство надлежно за послове туризма преко Туристичке организације Србије,.
- да **подржи реализацију активности** које у овој процедури спроводи Комисија за проглашење туристичких одредишта а које су предвиђене у тачки 11.3.4 овог мастер плана,
- да **постави** коначне листе туристичких одредишта на званичну интернет страницу Туристичке организације Србије, као и измене и допуне ових листи.

11.5.4 Улога у процедури за постављање туристичке сигнализације

Туристичка организација Србије може да има улогу у фази прикупљања услова, израде саобраћајног пројекта за постављање туристичке сигнализације и вршења техничке контроле (фаза 1) **само ако је наручилац** израде саобраћајног пројекта, када треба да:

- да **сачини пројектни задатак** за израду саобраћајног пројекта. У пројектном задатку, морају бити одређени општи и посебни захтеви, као и основни захтев који представља приказ листе туристичких одредишта која планирају да се означе. Сва туристичка одредишта која се налазе у пројектном задатку морају да се налазе на коначној заједничкој листи односно на коначним парцијалним листама (или измени и допуну ових листи) које су важеће и које се налазе на интернет страницама министарства надлежног за послове туризма и Туристичке организације Србије (према тачки 11.1.1 овог мастер плана),
- да **ангажује вршиоца техничке контроле** саобраћајног пројекта.

Туристичка организација Србије може да има улогу у фази прибављања сагласности и дозвола за постављање туристичке сигнализације (фаза 2) **само ако је наручилац** израде саобраћајног пројекта, када треба да:

- након добијања сагласности на саобраћајни пројекат од стране управљача пута, ТОС **достави саобраћајни пројекат** министарству и/или органу локалне самоуправе надлежном за послове саобраћаја (у зависности од надлежности, односно категорије пута на ком је предвиђено постављање туристичке сигнализације) да изврше оверу пројекта и да издају решење за постављање сигнализације према пројекту.

Туристичка организација Србије може да има улогу у фази извођења радова на постављању туристичке сигнализације, вршења стручног надзора и уношење постављене сигнализације у базу података (фаза 3) **само када је ТОС наручилац** и у том случају извршава следеће активности:

- у обавези је **да ангажује** извођача радова који је задужен за израду и постављање туристичке сигнализације,
- у обавези је **да ангажује** стручни надзор над извођењем радова на изради и постављању туристичке сигнализације,
- у обавези је да након што се туристичка сигнализација постави, од извођача радова **прими** постављену туристичку сигнализацију која је унесена у одговарајућу базу података.

Туристичка организација Србије може да има улогу у фази техничког прегледа постављене туристичке сигнализације (фаза 4) **само ако је наручилац** постављања када треба да:

- **да састави** комисију и изврши технички преглед извршених радова на постављању туристичке сигнализације.

11.5.5 Улога у процедури за одржавање туристичке сигнализације

Туристичка организација Србије нема улогу која је дефинисана процедуром за одржавање туристичке сигнализације **осим у случају када је наручилац** извођења радова, односно пружања услуге на изради и постављању туристичке сигнализације и тада она сноси **све обавезе наручиоца које су наведене** у тачки 11.1.3 овог мастер плана.

Улога Туристичке организације Србије у одржавању постављене туристичке сигнализације може да се валоризује и у случају када наручилац постављања туристичке сигнализације своје обавезе у погледу одржавања пребаци на њу према одговарајућем моделу који мора бити регулисан одговарајућим уговорним односом и под истим правилима која се са наручиоца у потпуности преносе на Туристичку организацију Србије која преузима одржавање, као и све друге обавезе наручиоца предвиђене овом процедуром.

11.5.6 Улога у процедури за уклањање туристичке сигнализације

Туристичка организација Србије има улогу која је дефинисана процедуром за уклањање туристичке сигнализације у случају **када има функцију наручиоца** и у случају када према процедури може **да покрене (иницира) поступак за уклањање туристичке сигнализације пред надлежном инспекцијом**, у складу са тачком 11.1.4 овог мастер плана. Поред наведеног, **само у случају када је наручилац** туристичке сигнализације која је уклоњена, ТОС може да има и следећу улогу у процедури за уклањање туристичке сигнализације:

- да након уклањања, од стране министарства надлежног за послове туризма **прими обавештење** да је знак уклоњен,
- да у случају када је наручилац уклоњене туристичке сигнализације **обрише знак** из своје базе туристичке сигнализације.

11.6 Улога јединица локалне самоуправе

Мастер планом није предвиђена активна и значајна улога јединица локалне самоуправе у успостављању система за означавање туристичких одредишта, док се њена улога валоризује у реализацији активности предвиђених у оквиру функционисања система. Улога јединица локалне самоуправе у појединим процедурама може да се оствари кроз функцију наручиоца саобраћајног пројекта за постављање туристичке сигнализације или извођења радова односно пружања услуге на изради и постављању туристичке сигнализације. Поред наведеног, јединице локалне самоуправе извршавају поједине активности у реализацији:

- процедуре за формирање листа туристичких одредишта
- процедуре за постављање туристичке сигнализације и
- процедуре за уклањање туристичке сигнализације.

11.6.1 Улога у процедури за формирање листа туристичких одредишта

За реализацију ове процедуре министарство надлежно за послове туризма треба да изврши следеће активности:

- да **сачини** листу предлога туристичких одредишта који се налазе на њеној територији, за потребе означавања туристичком сигнализацијом. На листи предлога је обавезно да се предложи категорија сваког туристичког одредишта према тачки 10.4 овог мастер плана (туристичко одредиште I реда или II реда или III реда, итд.),
- да листу предлога туристичких одредишта **достави** Туристичкој организацији Србије у року од три седмице од дана добијања захтева, на начин и у формату који захтева Туристичка организација Србије,
- да комисији за израду листа туристичких одредишта, у случају потребе **упути** захтев за измену и допуну коначних листа.

11.6.2 Улога у процедури за постављање туристичке сигнализације

Јединица локалне самоуправе може да има улогу у фази прикупљања услова, израде саобраћајног пројекта за постављање туристичке сигнализације и вршења техничке контроле (фаза 1), **само у случају када је наручилац** израде саобраћајног пројекта, кроз реализацију следећих активности:

- у обавези је да **сачини пројектни задатак** за израду саобраћајног пројекта. У пројектном задатку, морају бити одређени општи и посебни захтеви, као и основни захтев који представља приказ листе туристичких одредишта која планирају да се означе. Сва туристичка одредишта која се налазе у пројектном задатку морају да се налазе на коначној заједничкој листи односно на коначним парцијалним листама (или измени и допуни ових листи) које су важеће и које се налазе на интернет страницама

министарства надлежног за послове туризма и Туристичке организације Србије (према тачки 11.1.1 овог мастер плана),

- у обавези је **да ангажује вршиоца техничке контроле** саобраћајног пројекта.

Јединица локалне самоуправе може да има улогу у фази прибављања сагласности и дозвола за постављање туристичке сигнализације (фаза 2) **само у случају када је наручилац** израде саобраћајног пројекта, кроз реализацију следеће активности:

- након добијања сагласности на саобраћајни пројекат од стране управљача пута, треба да **достави саобраћајни пројекат** министарству и/или органу локалне самоуправе надлежном за послове саобраћаја (у зависности од надлежности, односно категорије пута на ком је предвиђено постављање туристичке сигнализације) да изврше оверу пројекта и да издају решење за постављање сигнализације према пројекту.

Јединица локалне самоуправе може да има улогу у фази извођења радова на постављању туристичке сигнализације, вршења стручног надзора и уношење постављене сигнализације у базу података (фаза 3) **само када је наручилац** и у том случају извршава следеће активности:

- у обавези је **да ангажује** извођача радова који је задужен за израду и постављање туристичке сигнализације,
- у обавези је **да ангажује** стручни надзор над извођењем радова на изради и постављању туристичке сигнализације,
- у обавези је да након што се туристичка сигнализација постави, од извођача радова **прими** постављену туристичку сигнализацију која је унешена у одговарајућу базу података.

Јединица локалне самоуправе може да има улогу у фази техничког прегледа постављене туристичке сигнализације (фаза 4) **само ако је наручилац** постављања када треба да:

- **да састави** комисију и изврши технички преглед извршених радова на постављању туристичке сигнализације.

11.6.3 Улога у процедури за одржавање туристичке сигнализације

Јединица локалне самоуправе нема улогу која је дефинисана процедуром за одржавање туристичке сигнализације **осим у случају када је наручилац** извођења радова, односно пружања услуге на изради и постављању туристичке сигнализације и тада она сноси **све обавезе наручиоца које су наведене** у тачки 11.1.3 овог мастер плана.

Улога јединице локалне самоуправе у одржавању постављене туристичке сигнализације може да се валоризује и у случају када наручилац постављања туристичке сигнализације своје обавезе у погледу одржавања пребаци на њу према одговарајућем моделу који мора бити регулисан одговарајућим уговорним односом и под истим правилима која се са наручиоца у

потпуности преносе на одређену јединицу локалне самоуправе која преузима одржавање, као и све друге обавезе наручиоца предвиђене овом процедуром.

11.6.4 Улога у процедури за уклањање туристичке сигнализације

Јединице локалне самоуправе имају улогу која је дефинисана процедуром за уклањање туристичке сигнализације у случају **када имају функцију наручиоца** и у случају када према процедури могу **да покрену (иницирају) поступак за уклањање туристичке сигнализације пред надлежном инспекцијом**, у складу са тачком 11.1.4 овог мастер плана. Поред наведеног, јединица локалне самоуправе има и следећу улогу у процедури за уклањање туристичке сигнализације:

- да након уклањања туристичке сигнализације, од стране министарства надлежног за послове туризма **прими** обавештење да је знак уклоњен,
- да у случају када је наручилац уклоњене туристичке сигнализације обрише знак из своје базе туристичке сигнализације.

11.7 Улога локалних и регионалних туристичких организација

Мастер планом није предвиђена активна и значајна улога локалних и регионалних туристичких организација у успостављању система за означавање туристичких одредишта, као ни у реализацији активности предвиђених у оквиру функционисања система. Улога локалних и регионалних туристичких организација у појединим процедурама може да се оствари кроз функцију наручиоца саобраћајног пројекта за постављање туристичке сигнализације или извођења радова односно пружања услуге на изради и постављању туристичке сигнализације. Поред наведеног, локалне и регионалне туристичке организације извршавају поједине активности у реализацији:

- процедуре за формирање листа туристичких одредишта
- процедуре за постављање туристичке сигнализације и
- процедуре за уклањање туристичке сигнализације.

11.7.1 Улога у процедури за формирање листа туристичких одредишта

Процедуром за формирање листа туристичких одредишта није предвиђено ангажовање локалних и регионалних туристичких организација. Оне могу да буду индиректни учесници у реализацији ове процедуре пружањем подршке јединицама локалне самоуправе у извршавању појединих активности које представљају њихову обавезу предвиђену предметним мастер планом.

11.7.2 Улога у процедури за постављање туристичке сигнализације

Улога локалних туристичких организација у фази извођења радова на постављању туристичке сигнализације, вршења стручног надзора и уношења постављене сигнализације у базу података (фаза 3) обухвата следеће активности:

- **пријем базе података** у коју је унешена туристичка сигнализација, а која мора да достави Туристичкој организацији Србије, локалној туристичкој организацији и локалној самоуправи на чијој територији је постављена туристичка сигнализација, као и управљачу пута надлежном за путева на којима је постављена туристичка сигнализација.

Осим наведеног, локалне и регионалне туристичке организације немају улогу која је дефинисана процедуром за постављање туристичке сигнализације **са изузетком случаја када имају функцију наручиоца** саобраћајног пројекта за постављање туристичке сигнализације или радова односно пружања услуге на изради и постављању туристичке сигнализације и тада оне сносе **све обавезе наручиоца** које су наведене у тачки 11.1.2 овог мастер плана.

Локалне и регионалне туристичке организације могу да имају улогу у фази прикупљања услова, израде саобраћајног пројекта за постављање туристичке сигнализације и вршења техничке

контроле (фаза 1), **само у случају када су наручиоци** израде саобраћајног пројекта, кроз реализацију следећих активности:

- у обавези су **да сачине пројектни задатак** за израду саобраћајног пројекта. У пројектном задатку, морају бити одређени општи и посебни захтеви, као и основни захтев који представља приказ листе туристичких одредишта која планирају да се означе. Сва туристичка одредишта која се налазе у пројектном задатку морају да се налазе на коначној заједничкој листи односно на коначним парцијалним листама (или измени и допуни ових листи) које су важеће и које се налазе на интернет страницама министарства надлежног за послове туризма и Туристичке организације Србије (према тачки 11.1.1 овог мастер плана),
- у обавези су **да ангажују вршиоца техничке контроле** саобраћајног пројекта.

Локалне и регионалне туристичке организације могу да имају улогу у фази прибављања сагласности и дозвола за постављање туристичке сигнализације (фаза 2) **само у случају када су наручиоци** израде саобраћајног пројекта, кроз реализацију следеће активности:

- након добијања сагласности на саобраћајни пројекат од стране управљача пута, треба да **доставе саобраћајни пројекат** министарству и/или органу локалне самоуправе надлежном за послове саобраћаја (у зависности од надлежности, односно категорије пута на ком је предвиђено постављање туристичке сигнализације) да изврше оверу пројекта и да издају решење за постављање сигнализације према пројекту.

Локалне и регионалне туристичке организације могу да имају улогу у фази извођења радова на постављању туристичке сигнализације, вршења стручног надзора и уношење постављене сигнализације у базу података (фаза 3) **само у случају када су наручиоци** и у том случају извршава следеће активности:

- у обавези су **да ангажују** извођача радова који је задужен за израду и постављање туристичке сигнализације,
- у обавези су **да ангажују** стручни надзор над извођењем радова на изради и постављању туристичке сигнализације,
- у обавези су да након што се туристичка сигнализација постави, од извођача радова **приме** постављену туристичку сигнализацију која је унешена у одговарајућу базу података.

Локалне и регионалне туристичке организације могу да имају улогу у фази техничког прегледа постављене туристичке сигнализације (фаза 4) **само ако су наручиоци** постављања када треба да:

- **да саставе** комисију и изврше технички преглед извршених радова на постављању туристичке сигнализације.

11.7.3 Улога у процедури за одржавање туристичке сигнализације

Локалне или регионалне туристичке организације немају улогу која је дефинисана процедуром за одржавање туристичке сигнализације **осим у случају када су наручилац** извођења радова, односно пружања услуге на изради и постављању туристичке сигнализације и тада оне сноси **све обавезе наручиоца које су наведене** у тачки 11.1.3 овог мастер плана.

Улога локалних и регионалних туристичких организација у одржавању постављене туристичке сигнализације може да се валоризује и у случају када наручилац постављања туристичке сигнализације своје обавезе у погледу одржавања пребаци на њих према одговарајућем моделу који мора бити регулисан одговарајућим уговорним односом и под истим правилима која се са наручиоца у потпуности преносе на одређену локалну или регионалну туристичку организацију која преузима одржавање, као и све друге обавезе наручиоца предвиђене овом процедуром.

11.7.4 Улога у процедури за уклањање туристичке сигнализације

Локалне и регионалне туристичке организације имају улогу која је дефинисана процедуром за уклањање туристичке сигнализације у случају **када имају функцију наручиоца** и у случају када према процедури могу **да покрену (иницирају) поступак за уклањање туристичке сигнализације пред надлежном инспекцијом**, у складу са тачком 11.1.4 овог мастер плана. Поред наведеног, локалне и регионалне туристичке организације имају и следећу улогу у процедури за уклањање туристичке сигнализације:

- да након уклањања туристичке сигнализације, од стране министарства надлежног за послове туризма **приме** обавештење да је знак уклоњен,
- да у случају када су наручиоци уклоњене туристичке сигнализације обришу знак из своје базе туристичке сигнализације.

11.8 Улога пројектанта који израђује саобраћајни пројекат

Мастер планом је превиђена активна и значајна улога пројектанта (пројектне организације) која израђује саобраћајни пројекат. Улога пројектне организације се валоризује кроз извршење појединих активности у процедури за постављање туристичке сигнализације које су везане за израду саобраћајног пројекта.

11.8.1 Улога у процедури за постављање туристичке сигнализације

Пројектна организација која израђује саобраћајни пројекат извршава следеће активности у фази прикупљања услова, израде саобраћајног пројекта за постављање туристичке сигнализације и вршења техничке контроле (фаза 1):

- **доставља** захтев за издавање услова за израду саобраћајног пројекта управљачу путева на чијим путевима планира да постави туристичку сигнализацију (управљачу државних путева и/или управљачу општинских путева и сл.). У прилогу овог захтева управљачу путева се обавезно доставља пројектни задатак и план постављања туристичке сигнализације,
- **израђује** план постављања туристичке сигнализације за потребе прибављања услова за израду саобраћајног пројекта од стране управљача пута. Опис и садржај плана је дат у тачки 11.9.4 мастер плана,
- **израђује** саобраћајни пројекат према пројектном задатку, условима добијеним од управљача пута, важећим законским и подзаконским актима и другој регулативи која се примењује у овој области,
- **поступа** по примедбама техничке контроле.

Улога пројектне организације у фази прибављања сагласности и дозвола за постављање туристичке сигнализације (фаза 2) обухвата следеће активности:

- министарству надлежном за послове туризма **доставља** саобраћајни пројекат на преглед и издавање сагласности и поступа по примедбама овог министарства,
- управљачу пута **доставља** саобраћајни пројекат на преглед и издавање сагласности и поступа по његовим примедбама.

Пројектна организација не извршава активности у осталим фазама процедуре за постављање туристичке сигнализације.

11.9 Значајна документа потребна за реализацију појединих процедура

У овом делу мастер плана су описана значајна документа која су потребна за реализацију процедуре за формирање листа туристичких одредишта и процедуре за постављање туристичке сигнализације.

За реализацију активности предвиђених процедурама за формирање листа туристичких одредишта су значајна следећа документа:

- Листе предлога туристичких одредишта,
- Коначне листе туристичких одредишта.

За реализацију активности предвиђених процедурама за постављање туристичке сигнализације су значајна следећа документа:

- Пројектни задатак за израду саобраћајног пројекта,
- План постављања туристичке сигнализације,
- Саобраћајни пројекат за постављање туристичке сигнализације.

11.9.1 Листе предлога туристичких одредишта

Предметним мастер планом је предвиђено да Туристичка организација Србије, путем пошиљке у штампаном облику и електронском поштом доставља захтев за достављање листе предлога туристичких одредишта органу локалне самоуправе надлежном за послове туризма. У прилогу електронске поште, јединици локалне самоуправе се доставља предефинисани фајл који представља „листу предлога туристичких одредишта“, који треба да се попуни и достави Туристичкој организацији Србије, такође електронском поштом. Поред тога, потребно је да се листа предлога достави и у штампаној верзији (оверена печатом и потписана од стране одговорног лица).

Јединица локалне самоуправе је у обавези да листу предлога туристичких одредишта достави Туристичкој организацији Србије у року од три седмице од дана добијања захтева. Листе предлога се морају доставити на начин и у формату који захтева Туристичка организација Србије, у штампаној и електронској верзији.

Комисија за проглашење туристичких одредишта ће сачинити типске обрасце који ће бити достављени јединицама локалне самоуправе. Један од образаца је листа предлога туристичких одредишта која ће бити сачињена у одговарајућем дигиталном формату. Овај дигитални образац мора да буде предефинисан на начин да садржи следеће:

1. Назив туристичког садржаја;
2. Опис туристичког садржаја и његов значај;
3. Структуру и број посетилаца на нивоу године;
4. Опис приступа туристичком садржају;

5. Одабир групе којој припада туристички садржај у функцији означавања, односно према подели туристичких садржаја за потребе означавања туристичком сигнализацијом;
6. Одговоре на питања по унапред дефинисаним критеријумима (према тачки 9.2 мастер плана) у зависности од групе којој припада туристички садржај у функцији означавања одабране у претходном кораку;
7. Предлог категорије туристичког одредишта;
8. Предлог натписа (назив и опис) који би могао да се нађе на знаковима туристичке сигнализације. При давању предлога за назив туристичког одредишта неопходно је **поштовати основно начело и дати што краћи назив али и опис туристичког одредишта;**
9. Округ у ком се налази туристички садржај;
10. Општину у којој се налази туристички садржај;
11. Насеље у ком се налази или најближе насеље код ког се налази туристички садржај;
12. X, Y i Z координате туристичког садржаја;
13. Репрезентативна фотографија туристичког садржаја која би могла да се нађе на туристичкој сигнализацији;
14. Репрезентативни симбол (пиктограм) туристичког садржаја који би могао да се нађе на туристичкој сигнализацији.

Туристичка организација Србије, преко комисије за проглашење туристичких одредишта треба да води дигиталну базу података у којој ће се чувати дигиталне листе предлога туристичких одредишта, како би се омогућило једноставно вођење и претраживање података.

11.9.2 Коначне листе туристичких одредишта

Коначне листе туристичких одредишта, као и измене и допуне ових листа израђује комисија за проглашење туристичких одредишта. Израђује се заједничка коначна листа за подручје Републике Србије и парцијалне коначне листе за сваку јединицу локалне самоуправе посебно (градови и општине). Ове листе морају да добију сагласност од министарства надлежног за послове туризма, чиме постају и формално одобрене и након чега се објављују на интернет страницама Туристичке организације Србије и министарства надлежног за послове туризма. Објављују се две верзије овог документа. Једна верзија представља скениран документ који је оверен печатом и потписан од стране одговорног лица. У овом документу треба да буде приказана табела са туристичким одредиштима која садржи најмање следеће колоне:

1. Назив туристичког садржаја;
2. Категорију туристичког одредишта. Комисија је у обавези да код туристичких одредишта I-A реда, на коначим листама да предлог аутопутева и мотопутева, као и локација на њима, на

којима би се могла поставити туристичка сигнализација за означавање туристичког одредишта;

3. Натписе (назив и опис) који би требало да се нађу на знаковима туристичке сигнализације. При формирању назива туристичког одредишта неопходно је да комисија за проглашење туристичких одредишта **поштује основно начело и да формира што краћи назив али и опис туристичког одредишта**;
4. Округ у ком се налази туристички садржај;
5. Општину у којој се налази туристички садржај;
6. Насеље у ком се налази или најближе насеље код ког се налази туристички садржај;
7. X, Y и Z координате туристичког садржаја;
8. Репрезентативни симбол (пиктограм) туристичког садржаја који би могао да се нађе на туристичкој сигнализацији.

Друга верзија коначне листе туристичких одредишта представља документ у одговарајућем дигиталном формату. Ова дигитална листа треба да садржи:

1. Назив туристичког садржаја;
2. Опис туристичког садржаја и његов значај;
3. Структуру и број посетилаца на нивоу године;
4. Опис приступа туристичком садржају;
5. Групу којој припада туристички садржај у функцији означавања, односно према подели туристичких садржаја за потребе означавања туристичком сигнализацијом;
6. Критеријуме (према тачки 9.2 мастер плана) које туристички садржај испуњава, а у зависности од групе којој припада у функцији означавања;
7. Категорију туристичког одредишта. Комисија је у обавези да код туристичких одредишта I-A реда, на коначим листама да предлог аутопутева и мотопутева, као и локација на њима, на којима би се могла поставити туристичка сигнализација за означавање туристичког одредишта;
8. Натписе (назив и опис) који би требало да се нађу на знаковима туристичке сигнализације. При формирању назива туристичког одредишта неопходно је да комисија за проглашење туристичких одредишта **поштује основно начело и да формира што краћи назив али и опис туристичког одредишта**;
9. Округ у ком се налази туристички садржај;
10. Општину у којој се налази туристички садржај;
11. Насеље у ком се налази или најближе насеље код ког се налази туристички садржај;
12. X, Y и Z координате туристичког садржаја;

13. Репрезентативну фотографију туристичког садржаја која би могла да се нађе на туристичкој сигнализацији;
14. Репрезентативни симбол (пиктограм) туристичког садржаја која би могао да се нађе на туристичкој сигнализацији.

Туристичка организација Србије, преко комисије за проглашење туристичких одредишта треба да води дигиталну базу података у којој ће се поред листа предлога туристичких одредишта, чувати и дигиталне коначне листе туристичких одредишта, како би се омогућило једноставно вођење и претраживање података.

11.9.3 Пројектни задатак за израду саобраћајног пројекта

Први корак процедуре за постављање туристичке сигнализације је израда пројектног задатка за израду саобраћајног пројекта за постављање туристичке сигнализације. Пројектни задатак се израђује од стране Наручиоца саобраћајног пројекта пре почетка активности на изради пројекта, а у фази одабира пројектанта, која се најчешће врши спровођењем јавне набавке у складу са прописима.

Пројектни задатак у формалном смислу представља део саобраћајног пројекта и мора бити упакован у финални пројекат, али је овде описан издвојено од саобраћајног пројекта, јер га израђује наручилац као прву активност која претходи почетку израде саобраћајног пројекта и увођењу пројектанта, који ће у каснијим корацима имати обавезу да прибави потребне услове за израду пројекта, као и сагласности надлежних институција. У фази прикупљања услова, пројектант има обавезу да управљачу путева на чијим путевима планира да постави туристичку сигнализацију (управљачу државних путева и/или управљачу општинских путева и сл.) достави захтев за издавање услова за израду саобраћајног пројекта. У прилогу овог захтева управљачу путева се обавезно доставља пројектни задатак и план постављања туристичке сигнализације који израђује пројектант на основу пројектног задатка.

У пројектном задатку, морају бити одређени општи и посебни захтеви, као и основни захтев који представља приказ листе туристичких одредишта која планирају да се означе. Сва туристичка одредишта која се налазе у пројектном задатку морају да се налазе на коначној заједничкој листи односно на коначним парцијалним листама (или измени и допуни ових листи) које су важеће и које се налазе на интернет страницама министарства надлежног за послове туризма и Туристичке организације Србије. У фази издавања услова за израду пројекта, управљач путева је у обавези да изврши проверу преко интернет странице ТОС-а или министарства надлежног за послове туризма и утврди да ли се туристички садржаји наведени у пројектном задатку и плану постављања туристичке сигнализације налазе на коначним листама туристичких одредишта. У случају ако се бар један од туристичких садржаја не налази на коначним листама, управљач путева ће одбити захтев за издавање услова.

Пројектни задатак мора бити оверен печатом и потписан од стране одговорног или овлашћеног лица наручиоца саобраћајног пројекта. Пројектни задатак треба да садржи:

- предмет пројекта;
- повод за израду пројекта;
- циљеве израде пројекта;

- границе обухвата пројекта;
- основни захтев са листом туристичких одредишта;
- додатна документација коју је могуће користити за израду пројекта (слике објеката, симболи, опис и сл.)
- опште и посебне захтеве наручиоца;
- евентуалне податке о условима из одговарајуће просторно планске и урбанистичке документације који су у вези са предметом пројекта;
- потребу за евентуалном фазном имплементацијом пројекта;
- податке о техничким карактеристикама саобраћајне сигнализације у складу са важећим прописима и друго.

Основни захтев представља приказ листе туристичких одредишта која планирају да се означе. Сва туристичка одредишта која се налазе у пројектном задатку морају да се налазе на коначној заједничкој листи, односно на коначним парцијалним листама (или измени и допуни ових листи) које су важеће и које се налазе на интернет страницама министарства надлежног за послове туризма и Туристичке организације Србије. Основни захтев произилази из примене основног принципа означавања туристичких одредишта описаног у тачки 10.2 мастер плана.

Општи захтеви се односе на обавезу пројектанта да поштује важећу регулативу, стандарде и другу документацију која се примењује у области израде пројекта туристичке сигнализације, где се посебно наводи поглавље 10 предметног мастер плана уз истицање значаја за поштовањем основног, општег и појединачних принципа при изради саобраћајног пројекта. Поред тога, општим захтевима се, према тачки 11.8 мастер плана, одређује улога и обавезе пројектанта у извршавању појединих активности у фази прикупљања услова, израде саобраћајног пројекта за постављање туристичке сигнализације и вршења техничке контроле.

Посебним захтевима се одређују обавезе пројектанта у вези подлога за израду пројекта, теренских истраживања и снимања на терену, састанака са представницима наручиоца и других субјеката релевантних за израду пројекта, обраде и приказа цртежа у пројекту (ситуациони планови, детаљи и сл.), евентуалних посебних захтева за одабир локација за постављање туристичке сигнализације који морају бити образложени, примене нестандартних решења (изгледа, димензија, материјала и сл) која такође морају бити образложена и други слични посебни захтеви наручиоца саобраћајног пројекта.

Обавезу пројектанта за поштовањем следећих начела и принципа одређених предметним мастер планом:

1. Основног начела при одређивању натписа за туристичка одредишта,
2. Начела употребе језика и писама за натписе за туристичка одредишта,
3. Принципи означавања туристичких одредишта
4. Основног принцип означавања туристичких одредишта
5. Општег принципа означавања туристичких одредишта

6. Појединачних принципа означавања туристичких одредишта који су дефинисани према категоријама туристичких одредишта
7. Посебних принципа означавања туристичких одредишта који обухватају:
 - Означавање туристичких одредишта у насељеним местима,
 - Означавање истог туристичког одредишта ван насељеног места и на проласку кроз насељено место,
 - Означавање туристичких одредишта и насељених места који имају исти назив,
 - Преклапање туристичких одредишта,
 - Обједињавање постојеће и пројектоване туристичке сигнализације,
 - Обједињавање постојеће путоказне и пројектоване туристичке сигнализације,
 - Обједињавање постојеће, пројектоване и планиране туристичке сигнализације на аутопутевима и мотопутевима.

Пројектант има обавезу да у техничком извештају детаљно опише пројектно решење према захтевима и обавезама одређеним у пројектном задатку, као и да га детаљно образложи у односу на захтеве и обавезе.

11.9.4 План постављања туристичке сигнализације

План постављања туристичке сигнализације израђује пројектант на основу пројектног задатка. План се израђује за потребе прибављања услова за израду саобраћајног пројекта од стране управљача пута и доставља се управљачу путева на чијим путевима се планира постављање туристичке сигнализације (управљачу државних путева и/или управљачу општинских путева и сл.). Обавеза пројектанта је да управљачу путева достави захтев за издавање услова за израду саобраћајног пројекта у чијем прилогу се налазе план постављања туристичке сигнализације и пројектни задатак.

План постављања туристичке сигнализације треба да садржи:

- опис техничког решења за постављање туристичке сигнализације;
- опис техничких карактеристика туристичке сигнализације;
- посебно наглашен одговор на посебне захтеве из пројектног задатка;
- у случају потребе, детаљан опис и образложење примене нестандартних решења (изгледа, димензија, материјала и сл.);
- прегледну карту са уцртаним локацијама где се планира постављање туристичке сигнализације са јасним разграничењем надлежности различитих управљача путева;
- текстуални опис прегледне карте са тачним називом сваке локације (раскрсница путева или улица, са ознаком пута и стационажом и сл.) и туристичким одредиштима који планирају да се означе на локацији. Потребно је дефинисати натписе који ће се наћи на туристичкој сигнализацији уз навођење језика и писама на којима ће бити исписани;

- карактеристичне детаље знакова и табли туристичке сигнализације који ће се применити у пројекту.

11.9.5 Саобраћајни пројекат за постављање туристичке сигнализације

Саобраћајна сигнализација на путевима се поставља на основу следеће регулативе:

- Закона о безбедности саобраћаја,
- Закона о јавним путевима и
- Правилника о саобраћајној сигнализацији

Основа за постављање саобраћајне сигнализације, односно за добијање потребних услова, сагласности и дозвола за њено постављање на путевима **је саобраћајни пројекат**. Услове за израду пројекта даје управљач путева за путеве у његовој надлежности, као и сагласност на саобраћајни пројекат, којом потврђује да је пројекат израђен у складу са издатим условима. На основу сагласности управљача путева и извршене техничке контроле саобраћајног пројекта, орган јединице локалне самоуправе који је надлежан за послове саобраћаја или надлежно министарство врше оверу пројекта и издају решење које формално представља дозволу за постављање саобраћајне сигнализације према овереном пројекту. Министарство надлежно за послове саобраћаја има надлежност за издавање дозвола када се саобраћајна сигнализација поставља на државним путевима, док орган јединице локалне самоуправе који је надлежан за послове саобраћаја има надлежност за издавање дозвола када се саобраћајна сигнализација поставља на општинским путевима и улицама које нису делови државних путева. Обзиром да је према Правилнику о саобраћајној сигнализацији, туристичка сигнализација део саобраћајне сигнализације, за њено постављање на путевима важи описана процедура уз примену горе наведених закона и правилника.

11.9.5.1 Садржај саобраћајног пројекта према важећем Правилнику о саобраћајној сигнализацији

У Члану 3. важећег Правилника о саобраћајној сигнализацији, који у целости приказан наредном тексту, је дефинисан Саобраћајни пројекат:

Саобраћајни пројекат је главни пројекат саобраћајне сигнализације и као такав подлеже законској регулативи која регулише ту област.

Техничку документацију чине: саобраћајни пројекат, коначни извештај техничке контроле и пратећа документација (мишљења, сагласности и др.).

На првој страни саобраћајног пројекта се наводи: назив и адреса израђивача пројекта у складу са изводом из одговарајућег регистра, број пројекта из деловодника, датум, потпис оверен печатом одговорног лица, назив пројекта, назив и адреса инвеститора у складу са изводом из одговарајућег регистра, сагласност инвеститора на пројектну документацију (потпис и печат одговорног лица инвеститора) и потврда техничке контроле пројекта

(заводни број, датум, печат и потпис одговорног лица и вршиоца техничке контроле) и јемственик.

Саобраћајни пројекат садржи:

- 1) општа документација у складу са прописима;
- 2) пројектни задатак оверен печатом и потписом од инвеститора;
- 3) технички извештај;
- 4) предмер и предрачун саобраћајне сигнализације;
- 5) техничке услове за израду и постављање саобраћајне сигнализације;
- 6) прилог о мерама заштите на раду и заштите животне средине које се односе на пројекат;
- 7) графички део пројекта;
- 8) детаље саобраћајне сигнализације.

Саобраћајни пројекат дат је у Прилогу 2. који је одштампан уз овај правилник и чини његов саставни део.

Прилог 2. важећег Правилника о саобраћајној сигнализацији је у целости приказан наредном тексту:

1) општа документација у складу са прописима:

- насловна страна оверена од стране одговорног лица које израђује пројекат и инвеститора садржи: назив пројекта са називом и локацијом објекта, ознаку јавног пута, датум израде и број пројекта, назив и адресу инвеститора, назив и адресу израђивача пројекта, потпис и печат одговорног пројектанта;
- извод из одговарајућег регистра израђивача пројекта који је израдио техничку документацију;
- решење надлежног министарства за послове грађевинарства о испуњености услова правног лица за израду техничке документације;
- решење о одређивању одговорног пројектанта за пројекат заведен у деловоднику;
- копија лиценце одговорног пројектанта и потврда о њеном року важења (оверена потписом и печатом), уколико их има више потребно је приложити за све;
- изјава одговорног пројектанта о поступању са важећим законима и прописима (навести важећу законску регулативу у складу са пројектом) и изјава о идентичности свих примерака пројекта;
- потписане и оверене изјаве одговорних пројектаната о међусобној усаглашености свих делова пројекта (уколико их има два или више);
- нумерисан садржај пројектно техничке документације.

2) пројектни задатак оверен печатом и потписом од инвеститора:

- циљеве и сврху израде пројекта;
- податке о условима из одговарајуће просторно планске и урбанистичке документације, границе обухвата и друго из планске и урбанистичке документације (не треба за пројекте привремене саобраћајне сигнализације), опште податке о објекту (локација, намена, захтеви према пројектанту, посебни -оправдани захтеви дати по налогу инвеститора, министарстава, локалних заједница, инспекција, и сл., начин израде, опис израде по фазама, везе са окружењем и сл.);
- податке о техничким карактеристикама саобраћајне сигнализације у складу са важећим прописима;
- подлоге за израду техничке документације обезбеђује инвеститор;
- потпис и овера инвеститора.

3) технички извештај:

- технички извештај оверава одговорни пројектант;
- детаљан опис сврхе израде пројекта са ограничењима и опис предложеног решења;
- опис деонице пута (дужина, ширина коловоза, режим саобраћаја, прикључци, раскрснице, објекти дуж пута);
- образложење о стању постојеће саобраћајне сигнализације на путу која се задржава, замењује или уклања у целости;
- детаљан опис врсте радова и избор начина регулисања саобраћаја (у случају извођења радова на путу), уколико се ради фазно, описати сваку фазу посебно;
- списак свих стандарда који се користе у пројекту;
- саобраћајно технички прорачун (прорачун рада светлосних сигнала);
- ако се саобраћај преусмерава дефинисати начин вођења саобраћаја на алтернативне правце;
- по захтеву инвеститора, анализа саобраћајних токова на деоници (просечан годишњи дневни саобраћај, структура, неравномерност протока и сл.);
- очекивани ефекти.

4) предмер и предрачун саобраћајне сигнализације:

- предмер и предрачун саобраћајне сигнализације оверава одговорни пројектант;
- предмер радова: навести саобраћајну сигнализацију која се пројектује, замењује, уклања или измешта;
- табеларни преглед саобраћајне саигнализације (за државне путеве на захтев инвеститора);
- предрачун радова: навести количине из предмера са јединичним ценама и укупном вредности радова.

5) **техничке услове за израду и постављање саобраћајне сигнализације:**

- *технички услови за извођење вертикалне саобраћајне сигнализације;*
- *технички услови за уградњу и извођење ознака на коловозу;*
- *технички услови за извођење светлосне саобраћајне сигнализације;*
- *технички услови за извођење опреме на путу.*

6) **прилог о мерама заштите на раду и заштите животне средине које се односе на пројекат;**

7) **графички део пројекта:**

- *графички део пројекта оверава одговорни пројектант;*
- *ситуациони план постојећег стања је у размери $P=1:1000$ или $P=1:500$ (на ситуационом плану назначити која саобраћајна сигнализација се уклања, делимично или у целости замењује новом, или задржава и сл.);*
- *прегледна карта је у размери $P=1:5000$ или $P=1:2500$, са уцртаним и уписаним бројевима ситуационих планова новопроектваног стања ако их има више;*
- *ситуациони план (планови) новопроектваног стања у размери $P=1:1000$ или $P=1:500$, списак цртежа (цртеже обележити легендом у доњем левом углу и заглављем у доњем десном углу, обележити страну света (правац) „Север”, приказати координате из државног координатног система;*
- *легенда на цртежу треба да се односи на сваки цртеж посебно*
- *сваки саобраћајни знак или опрему на цртежу обележити шифром знака, тако да се разликује постојеће и новопроектно стање;*
- *ситуациони план раскрснице у размери $P=1:500$ или $P=1:250$;*
- *посебни делови пројекта за постављање саобраћајне сигнализације, расвете, семафорске сигнализације и сл. треба обрадити и оверити од стране одговорног*
- *пројектанта за ту врсту радова као главне грађевинске пројекте конструкција које садрже:*

1.) *Текстуалну документацију: (а) технички извештај, (б) техничке услове за пројектовање и извођење (преглед техничких прописа и стандарда према којима је објекат пројектован и према којима ће се извести радови, детаљан опис извођења појединих елемената и радова, услове квалитета за примењени материјал и начин рада, методологију и обим контроле, детаљан опис технолошког процеса изградње, заштиту елемената конструкције и др.);*

2.) *Нумеричку документацију: (а) прорачун конструкције (прорачун за све носеће и конструктивне елементе конструкције објекта којим се проверавају носивост, стабилност). Прорачун конструкције садржи шему прорачунског модела са прецизно дефинисаним позицијама и граничним условима, шему оптерећења, прорачун статичких и динамичких утицаја, димензионисање, доказ стабилности, прорачун*

деформација и веза, а у свему према техничким нормативима, (б) спецификацију материјала (арматуре, челика и др.);

3.) Графичку документацију у одговарајућој размери: (а) диспозиционе цртеже са ознакама свих конструктивних елемената конструкције и фундамената који садрже потребне основе, пресеке и изгледе са унетим ознакама позиција из статичког прорачуна; (б) цртеже планове оплате бетонске конструкције, планове арматуре и потребне детаље армирања; (в) цртеже конструктивног решења челичне конструкције и потребне конструктивне детаље; спецификацију материјала (арматуре, челика и др.);

- саобраћајни део за семафорску сигнализацију оверен од стране одговорног пројектанта за ту врсту радова-прорачун сигнала, и Главни пројекат електричних инсталација оверен од стране одговорног пројектанта за ту врсту радова (подлоге за израду главног пројекта електричних инсталација су елементи главног грађевинског пројекта, технички услови за прикључење на инфраструктуру издати од стране овлашћене организације; текстуалну документацију главног пројекта електричних инсталација која садржи: технички извештај са техничким образложењем усвојених решења, материјала и опреме, техничке услове за извођење, примењене прописе, стандарде и др.; нумеричку документацију главног пројекта електричних инсталација која садржи:

1) одговарајуће прорачуне, (б) предмер и предрачун опреме материјала и радова; графичку документацију главног пројекта електричних инсталација која садржи:

2) ситуациони план у размери 1:500 са уцртаним прикључним водовима на инфраструктуру, (б) потребне блок шеме, (в) потребне цртеже инсталација сигналних и телекомуникационих система, цртеже уземљења и громобранске заштите, цртеже евентуалне трафо станице и спољног осветљења ако их има.

8) **детаљи саобраћајне сигнализације:**

- детаљ постављања саобраћајне сигнализације се приказује у одговарајућој размери ($P=1:25$, $P=1:50$, $P=1:100$ и сл.)

11.9.5.2 Специфичности саобраћајног пројекта за постављање туристичке сигнализације

Саобраћајни пројекат за постављање туристичке сигнализације мора бити израђен по основу и у складу са Правилником о саобраћајној сигнализацији, али се истовремено морају уважити и специфичности саобраћајног пројекта који се израђује за потребе постављања туристичке сигнализације.

Специфичности израде ове врсте саобраћајног пројекта произилазе из његове намене, што захтева поштовање посебних правила при изради техничких (пројектних) решења за означавање туристичких одредишта, која опет зависе од значаја туристичког одредишта и његове функције. У складу са наведеним, у мастер плану су одређена посебна правила за израду саобраћајног пројекта за постављање туристичке сигнализације, која су систематизована кроз начела и принципе који се морају поштовати при изради ове врсте

саобраћајних пројеката. Према предлогу садржине пројектног задатка, дефинисани су основни, општи и посебни захтеви, као и обавеза пројектанта за поштовањем начела и принципа одређених предметним мастер планом. Пројектант има обавезу да у техничком извештају детаљно опише пројектно решење према захтевима и обавезама одређеним у пројектном задатку, као и да га детаљно образложи у односу на постављене захтеве и обавезе. Посебно је значајно да се образложи свако начело и сваки принцип који је коришћен у изради пројекта, а такође и ако неки од њих није коришћен. Потребно је посебну пажњу посветити и појединачним принципима дефинисаним за сваку категорију туристичког одредишта посебно, кроз чији опис пројектант треба да објасни и образложи пројектно решење, а посебно одабир локација на којима ће се постављати туристичка сигнализација за означавање туристичких одредишта и то посебно за сваку категорију одредишта и за свако одредиште које је предмет пројекта.

Поред наведеног, предметним мастер планом је предложено и:

- Да се изврши израда новог Правилника о садржини и начину истицања туристичке сигнализације према предлогу датом у мастер плану који је усклађен са Законом о безбедности саобраћаја и Правилником о саобраћајној сигнализацији, где су елиминисани недостаци и где су дефинисане све потребне новине за успостављање одрживог система за означавање туристичких одредишта,
- Да се изврши измена Правилника о саобраћајној сигнализацији у делу туристичке сигнализације где ће се за потребе постављања туристичке сигнализације на путевима, овај правилник позвати на нови (овде преложени) Правилник о садржини и начину истицања туристичке сигнализације.

Наведени предлози, након усвајања, треба представљају основу за успостављање одрживог система за означавање туристичких одредишта у Републици Србији, као и основу за израду будућих саобраћајних пројеката који ће се користити за потребе постављања туристичке сигнализације на путевима.

12 Предлози и смернице за усаглашавање постојеће регулативе

У току израде мастер плана анализирана су важећа законска и подзаконска регулатива, као и друга релевантна документа која се односе на област туристичке сигнализације, односно на њено пројектовање, израду, постављање и сл. Карактеристике и анализа постојеће регулативе су приказани у четвртом поглављу мастер рада.

У овом поглављу су дати предлози и смернице за усаглашавање закона, правилника, стандарда и техничких препорука које се односе на туристичку сигнализацију, узимајући у обзир постојеће недостатке, међусобну неусаглашеност и захтеве са терена, као и конкретне ситуације на путевима, са којима су се сусрели пројектанти при изради техничке документације, односно извођачи при постављању туристичке сигнализације.

12.1 Закони у вези са туристичком сигнализацијом

Закони који се односе на област туристичке сигнализације су:

- Закон о безбедности саобраћаја,
- Закон о јавним путевима,
- Закон о туризму,
- Закон о службеној употреби језика и писама.

12.1.1 Закон о безбедности саобраћаја

Да би се успоставио функционалан систем за означавање туристичких одредишта пожељно је, али није неопходно извршити измену Закона о безбедности саобраћаја у делу који се односи на надзор над спровођењем закона (Члан 300.), где је потребно додати да инспекцијски надзор над применом закона у делу који се односи на туристичку сигнализацију врши и министарство надлежно за послове туризма преко туристичких инспектора. На овај начин ће се извршити усклађивање Закона о безбедности саобраћаја са Законом о туризму.

12.1.2 Закон о јавним путевима

Да би се успоставио функционалан систем за означавање туристичких одредишта пожељно је, али није неопходно извршити измене Закона о јавним путевима у делу који се односи на одржавање туристичке сигнализације, а пре свега у Члану 63., где се може додати да одржавање туристичке сигнализације врши управљач пута а да финансирање одржавања врши наручилац њеног постављања (према процедури за одржавање туристичке сигнализације која је одређена у тачки 11.1.3 предметног мастер плана).

Поред наведеног, могуће је извршити измену Закона о јавним путевима у делу који се односи на надзор над спровођењем закона (Члан 86.), где се може додати да инспекцијски надзор над применом закона у делу који се односи на туристичку сигнализацију врши и министарство

надлежно за послове туризма преко туристичких инспектора чиме би се извршило усклађивање Закона о јавним путевима са Законом о туризму.

12.1.3 Закон о туризму

Могуће је извршити измену Закона о туризму како би се елиминисале наведене колизије у односу на Закон о безбедности саобраћаја и Закон о јавним путевима. Међутим, за успостављање функционалног и одрживог система за означавање туристичких одредишта потребно је извршити усвајање новог правилника о туристичкој сигнализацији према предлогу датом у мастер плану, чиме би се могле превазићи постојеће колизије између горе наведених виших правних аката.

12.1.4 Закон о службеној употреби језика и писама

Пожељно је да се изврши измена Закона о службеној употреби језика и писама у складу са начелом употребе језика и писама за натписе за туристичка одредишта, које је дефинисано у предметном мастер плану. Њиме се даје препорука да се за исписивање натписа (назива и описа) туристичких одредишта користе само Српски језик са Ћириличним писмом и Енглески језик. Предлаже се коришћење наведених језика истовремено, тако што се испод текста на Српском језику исписује исти тај текст на Енглеском језику. Изузетак од наведеног је туристичка сигнализација за означавање бицикличких рута и пешачких туристичких рута чија траса се поклапа са јавним путем, где се због малих димензија знакова и недостатка простора за исписивање текста, у зависности од потребе, могу користити комбинације Српског језика на Латиници и Енглеског језика. Овакав приступ се препоручује на целом подручју Републике Србије, без обзира да ли је у некој јединици локалне самоуправе у службеној употреби и језик националне мањине.

Разлози за наведени предлог су следећи:

- Српски језик и Ћирилично писмо су у складу са уставом и законима у званичној употреби у Републици Србији;
- Енглески језик је намењен иностраним туристима, у највећој мери се користи у званичној комуникацији између држава и у употреби је на туристичкој сигнализацији у највећем броју иностраних земаља;
- Исписивање натписа на туристичкој сигнализацији на језицима националних мањина није примењено у највећем броју иностраних земаља и обрађивач мастер плана сматра да није потребно да се примени ни у Републици Србији. То пре свега из разлога, што туристичка сигнализација није намењена становницима одређеног насеља, општине или регије (а тиме ни националним мањинама које у њој живе) јер они знају где се налазе одређени туристички садржаји и знају пут који треба да користе да би до њих дошли, већ је намењена иностраним гостима и гостима из других делова Републике Србије којима информација на језику националне мањине не значи много јер је не разумеју, тако да су за туристе битне информације на Енглеском и Српском језику.

12.2 Подзаконска аката и друга релевантна документа

У овом делу су дати предлози за измену и усаглашавање следећих подзаконских аката и друге релевантне документације:

- Правилник о саобраћајној сигнализацији
- Правилник о садржини и начину истицања туристичке сигнализације
- Стандарди о туристичкој сигнализацији
- Приручник за пројектовање путева

12.2.1 Правилник о саобраћајној сигнализацији

Потребно је да се у Правилнику о саобраћајној сигнализацији уведу одредбе којима ће се за област туристичке сигнализације упутити на примену Правилника о туристичкој сигнализацији, чиме ће ова два правилника бити у потпуности усклађена и чиме ће се створити услови за примену туристичке сигнализације која је предвиђена предлогом Правилника о туристичкој сигнализацији.

12.2.2 Правилник о садржини и начину истицања туристичке сигнализације

Потребно је усвојити нови Правилник о садржини и начину истицања туристичке сигнализације у свему према предлогу Правилника о туристичкој сигнализацији који је дат у прилогу овог мастер плана, чиме ће се створити услови за успостављање одрживог система за означавање туристичких одредишта и елиминисати сви постојећи недостаци утврђени у току израде мастер плана, као и недостаци који су представљали повод за његову израду.

12.2.3 Стандарди о туристичкој сигнализацији

Потребно је усвојити измену Стандарда о туристичкој сигнализацији према предлогу који је дат у прилогу овог мастер плана, што је један од предуслова за успостављање одрживог система за означавање туристичких одредишта.

12.2.4 Приручник за пројектовање путева

Приручник за пројектовање путева у Републици Србији је документ који је издат од стране ЈП Путеви Србије у оквиру Пројекта рехабилитације путева и унапређења безбедности саобраћаја (Road Rehabilitation and Safety Project – RRSP). Обзиром да овај документ није обавезујућ и да се у изради техничке документације морају поштовати одредбе правилника и у овом случају званичних Српских стандарда јер се правилници позивају на њих, није неопходно извршити измену овог документа. Туристичка сигнализација обрађена у приручнику за пројектовање путева је у великој мери усаглашена са предлогом правилника и стандарда о туристичкој сигнализацији датим у прилогу предметног мастер плана.

13 Акциони план за означавање туристичких одредишта

У складу са Стратегијом развоја туризма Републике Србије у области инфраструктуре и саобраћаја неопходно је поставити целокупан систем туристичке сигнализације. Мастер план туристичке сигнализације даје оквире за успостављање целокупног система за означавање туристичких одредишта, али се сам процес означавања туристичких одредишта и постављања туристичке сигнализације мора спроводити sukcesивно кроз реализацију појединачних програма и пројеката на основу којих ће се вршити обележавање туристичких одредишта туристичком сигнализацијом.

Пројекте је потребно реализовати поштујући правило првенства: приоритет значаја туристичког садржаја, комплементарност садржаја са аспекта целокупне туристичке понуде и тематску повезаност са елементима туристичке понуде. Овде се превасходно мисли на пројекте који се финансирају или субвенционису средствима ресорних министарстава, док за локалне иницијативе које се финансирају из буџета локалних самоуправа и кроз донаторске програме исто правило првенства није обавезујуће, али је његова примена свакако пожељна.

У зависности од расположивих средстава, а на основу искустава са ранијом реализацијом пројеката оваквог типа, предвиђа се следећа динамика реализације пројеката за означавање туристичких одредишта у Републици Србији:

1. ПРВА ФАЗА – Успостављање система за означавање туристичких одредишта

Основни циљ спровођења ове фазе је формирање формалног, процедуралног и законског оквира за реализовање активности предвиђених предметним мастер планом, што се у првом реду односи на стварање услова за реализацију следећих основних процедура потребних за успостављање система за означавање туристичких одредишта:

- Процедура за формирање листа туристичких одредишта,
- Процедура за постављање туристичке сигнализације,
- Процедура за одржавање туристичке сигнализације,
- Процедура за уклањање туристичке сигнализације.

У овој фази је свакако најбитније спровести процедуру за формирање листа туристичких одредишта, где је први корак формирање Комисије за проглашење туристичких одредишта, која ће на основу мастер плана, извршити остале активности предвиђене овом процедуром а које су дефинисане у тачки 11.1.1 мастер плана.

Између осталих, излази ове фазе су Листе туристичких одредишта која се могу означавати туристичком сигнализацијом и доношење правилника, стандарда, техничких упутстава и друге сличне регулативе која се примењује у овој области.

Реализација ове фазе треба да се изврши у временском периоду који није дужи од једне године од момента усвајања мастер плана.

2. ДРУГА ФАЗА – Анализа постојећег стања туристичке сигнализације

Анализа постојећег стања туристичке сигнализације има за циљ утврђивање реалног стања постављене туристичке сигнализације на терену, као и утврђивање планова и намере локалних самоуправа за означавањем туристичких одредишта. Поред тога, анализа треба да пружи сазнања о туристичким садржајима који су означени, као и о онима који планирају да се означе од стране локалних самоуправа. На основу утврђеног стања, потребно је да се успостави база података постојеће туристичке сигнализације и да се дефинишу кораци у вези њеног обнављања, одржавања или уклањања. Поред тога, анализа треба да пружи основу за израду појединачних програма и пројеката на основу којих ће се вршити обележавање туристичких одредишта туристичком сигнализацијом, како оних који су од значаја за локалне самоуправе, тако и оних који су од значаја за развој туризма на нивоу Републике Србије.

Реализација ове фазе треба да се изврши у току 2018. године.

3. ТРЕЋА ФАЗА – Реализација програма и пројеката за означавање туристичких одредишта I реда, V-A реда и VI реда

У релативно кратком временском периоду (3-5 година), потребно је реализовати програме и пројекте за обележавање туристичких одредишта I реда, V-A реда и VI реда, која се налазе на Листама туристичких одредишта, а која су у складу са препорукама предметног мастер плана категорисана од стране Комисије за проглашење туристичких одредишта. Када су у питању означавања туристичких одредишта VI реда, у овој фази је потребно означити бициклистичке руте националног значаја. Динамика реализације истих би зависила од расположивих буџетских средства и преклапања са интересима локала, односно спремности за учешће у финансирању и реализацији пројеката. Министарство надлежно за послове туризма на годишњем нивоу већ практикује јавне позиве за суфинансирање туристичке инфраструктуре, али би код следећих позива већу предност требало дати пројектима туристичке сигнализације за означавање наведених туристичких одредишта.

4. ЧЕТВРТА ФАЗА – Реализација програма и пројеката за означавање туристичких одредишта осталих категорија

Паралелно са означавањем прве категорије туристичких одредишта, потребно је спроводити програме и пројекте за означавање преосталих категорија туристичких одредишта. Пројекти који се финансирају или субвенционирају средствима ресорних министарстава, морају поштовати претходно дефинисано правило првенства. У зависности од расположивог буџета, а након затварања финансијске конструкције за пројекте за означавање прве категорије туристичких одредишта, Министарство туризма би требало да да предност пројектима ове врсте у односу на осталу туристичку инфраструктуру.

Како је већ раније констатован велики проблем капацитета локалних туристичких организација за припрему и реализацију пројекта туристичке сигнализације, Министарство туризма би додатно требало да подржи локалне туристичке организације у самој изради пројектно-техничке документације пројеката за означавање осталих категорија туристичких одредишта дефинисаних предметним мастер планом. Приоритет је да се изради техничка документација за постављање и да се након тога, започне са постављањем туристичке сигнализације, а након

завршетка постављања туристичке сигнализације којом се означавају туристичка одредишта одређена у претходној фази.

5. ПЕТА ФАЗА – Одржавање туристичке сигнализације

Одржавање туристичке сигнализације треба да се валоризује од момента завршетка друге фазе, односно анализе постојећег стања, за ону сигнализацију за коју се утврди да ће остати на путевима у наредном периоду. Такође, одржавање туристичке сигнализације, треба да се врши и за сву новопостављену туристичку сигнализацију према Процедуре за одржавање дефинисаној у предметном мастер плану.

Могући правци развоја означавања туристичких одредишта

У складу са горе наведеним фазама предлаже се министарству надлежном за послове туризма да формира Комисију за проглашење туристичких одредишта и да настави за започетим активностима на постављању туристичке сигнализације за означавање најзначајнијих туристичких одредишта. У протеклом периоду су означене међународне бициклистичке руте Еуровело 6 и 13, **те се предлаже означавање преостале руте Еуровело 11.**

Поред тога, **предлаже се означавање** следећих туристичких садржаја:

- најзначајнијих бања,
- који се налазе на UNESCO листи, најзначајнијих манастира на подручју Републике Србије, као и националних паркова, јер је постојећа сигнализација прилично похабана и није у складу са важећим стандардима, као и са стандардима предложеним у мастер плану
- Горњег и Доњег подунавља,
- целокупне понуде Фрушке горе,
- целокупне понуде преосталих Националних паркова у смислу дестинација, односно означавања туристичких садржаја унутар њих,
- преосталих скијашких центара,
- тврђава и двораца,
- значајних планинских центара и других природних добара који унутар своје дестинације имају већи број различитих туристичких садржаја,
- допуне Винских путева,
- традиционалних произвођача на начин како је то урађено у Западној Србији,
- тематских туристичких рута попут путева ракије, меда и сл.

Поред наведеног, а у складу са визијом развоја туристичке сигнализације, а пре свега пружања информација туристима, **предлаже се примена неконвенционалних технологија** која се огледа кроз:

- емитовање радио сигнала на граничним прелазима и чеоним наплатним станицама,

- успостављање Wifi зона на граничним прелазима и чеоним наплатним станицама,
- постављање видео билборда на граничним прелазима и чеоним наплатним станицама.

Мастер план за означавање туристичких одређишта и управљање туристичком сигнализацијом на државним путевима у Републици Србији

13.1 Табеларни приказ активности предвиђених акционим планом

Активност	Опис	Одговорне институције	Индикатори	Извор провере и време имплементације
Формирање комисије за проглашење туристичких одређишта	<ul style="list-style-type: none"> Одабир чланова комисије из релевантних институција са циљем формирања тела које ће се бавити проглашавањем туристичких одређишта и оценом ради рангирања према степену значаја 	<p>Министарство надлежно за послове туризма ТОС ЈП Путеви Србије</p>	Формирана комисија	<p>Одлука о формирању комисије До краја 2017. године</p>
Доношење правних аката релевантних за дефинисање туристичких одређишта и успостављање туристичке сигнализације	<ul style="list-style-type: none"> Формирана комисија на основу Мастер плана предлаже правна акта (правилници, процедуре и сл) која ће уредити област постављања туристичке сигнализације Формирање радне групе за доношење новог Правилника о садржини и начину истацања туристичке сигнализације Доношење новог Стандарда за постављање туристичке сигнализације на путевима Израда формулара, образаца и друге релевантне документације која је усклађена са критеријумима и процедурама за означавање туристичких одређишта 	<p>Министарство надлежно за послове туризма ТОС ЈП Путеви Србије Министарство надлежно за послове саобраћаја Институт за стандардизацију Србије</p>	<p>Акта која су усвојена и стављена на снагу</p> <p>Донешена акта Прва половина 2018. године</p>	
Дефинисање туристичких регија, бициклистичких рута и туристичких рута	<ul style="list-style-type: none"> Израда одговарајућих елабората потребних за одређивање и проглашење туристичких регија, бициклистичких рута и туристичких рута Давање сагласности на Елаборате Формално проглашење туристичких регија, 	<p>ТОС Министарство надлежно за послове</p>	<p>Одређене и проглашене туристичке регије, бициклистичке руте и туристичке руте</p>	<p>Туристичке регије, бициклистичке и туристичке руте дефинисане на</p>

Мастер план за означавање туристичких одређишта и управљање туристичком сигнализацијом на државним путевима у Републици Србији

	<p>Бициклистичких рута и туристичких рута</p>	<p>Туризма</p>		<p>Коначним листама туристичких одређишта До половине 2018. године</p>
<p>Формирање листе туристичких одређишта</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Инвентар туристичких садржаја и њихова валоризација на територији Србије - Класификација атракција према степену важности у односу на дефинисане опште и специфичне критеријуме - Израда листе туристичких одређишта 	<p>Министарство надлежно за послове туризма</p> <p>ЈЛС ТОС ЛТО</p>	<p>Број атракција са туристичким значајем које су рангиране према степену важности (одређишта I, II и III реда)</p>	<p>Ранг листа одређишта До краја 2018. године</p>
<p>Измене и допуне ранг листе туристичких одређишта</p>	<ul style="list-style-type: none"> - формирање предлога туристичких одређишта на нивоу локалних самоуправа - Ревизија предлога и категоризација предложених одређишта - Усаглашавање прелиминарне листе са локалним самоуправа и локалним надлежним институцијама - Израда коначне листе одређишта 	<p>Министарство надлежно за послове туризма, културе, саобраћаја, пољопривреде</p> <p>ЈЛС ТОС ЛТО</p>	<p>Број атракција рангираних према степену важности (одређишта I, II и III реда) за обележавање туристичком сигнализацијом</p>	<p>Коначна ранг листа одређишта Једном годишње</p>
<p>Анализа постојећег стања туристичке сигнализације</p>	<ul style="list-style-type: none"> - утврђивање реалног стања постављене туристичке сигнализације на терену, као и утврђивање планова и намере локалних самоуправа за означавање туристичких одређишта - утврђивање туристичких садржаја који су означени, као и о оних који планирају да се означе од стране локалних самоуправа 	<p>Министарство надлежно за послове туризма</p> <p>ТОС</p>	<p>Постојећа туристичка сигнализација и њено стање, туристички садржаји који су означени и они који су планирани за</p>	<p>До краја 2018. године</p>

Мастер план за означавање туристичких одређишта и управљање туристичком сигнализацијом на државним путевима у Републици Србији

			означавање	
	<ul style="list-style-type: none"> - успостављање базе података постојеће туристичке сигнализације са дефинисањем корака у вези њеног обнављања, одржавања или уклањања. - формирање основе за израду појединачних програма и пројеката на основу којих ће се вршити обележавање туристичких одређишта туристичком сигнализацијом, како оних који су од значаја за локалне самоуправе, тако и оних који су од значаја за развој туризма на нивоу Републике Србије. 			
Дефинисање извора финансирања постављања туристичке сигнализације	<ul style="list-style-type: none"> - Одређивање и усвајање годишњег буџета у оквиру министарства надлежних за послове туризма, културе, саобраћаја, пољопривреде за постављање туристичке сигнализације у оквиру надлежности - Одређивање и усвајање годишњег буџета у оквиру јединица локалне самоуправе и припадајућих локалних институција у склопу надлежности 	Министарство надлежно за послове туризма, културе, саобраћаја, пољопривреде ЈЛС ЛТО	Висина средстава одређених за финансирање постављања туристичке сигнализације	Буџети релевантних институција На годишњем нивоу у складу са Законом о буџетском систему
Ревизија и уклањање сигнализације која није у складу са прописима	<ul style="list-style-type: none"> - Идентификација и уклањање сигнализације која није у складу са прописима дефинисаним у Мастер плану и релевантној законској регулативи која уређује област саобраћаја и саобраћајне сигнализације (Закон о безбедности саобраћаја и Закон о јавним путевима) - Процес се спроводи по налогу надлежне инспекције, али га може иницирати и наручилац постављања туристичке сигнализације, надлежно министарство, ЈЛС, ЛТО, саобраћајна полиција 	Путеви Србије		Извештаји о реализацији активности/одлуке о уклањању непрописних знакова Трајна активност која се додатно усклађује са спровођењем парцијалних пројеката

Мастер план за означавање туристичких одређишта и управљање туристичком сигнализацијом на државним путевима у Републици Србији

				Постављања туристичке сигнализације
Ревизија или успостављање система учешћа надлежних државних институција и тела у финансирању пројеката постављања туристичке сигнализације	<ul style="list-style-type: none"> - Дефинисање програма субвенционисања/финансирања пројеката постављања туристичке сигнализације у оквиру програма подршке пројектима за развој туристичке инфраструктуре у оквиру програма министарства надлежног за послове туризма - Дефинисање програма субвенционисања/финансирања пројеката постављања туристичке сигнализације у оквиру програма министарства надлежних за послове културе, саобраћаја, пољопривреде - Приоритетизација пројеката обележавања туристичких одређишта првог реда 	Министарство надлежно за послове туризма, културе, саобраћаја, пољопривреде	Број пројеката постављања туристичке сигнализације који су одобрени	Уговори о додели средстава На годишњем нивоу
Реализација програма и пројеката за означавање туристичких одређишта I реда, V-A реда и VI реда према расположивим финансијским средствима	<ul style="list-style-type: none"> - Приоритетизација пројеката постављања туристичке сигнализације - Прикупљање услова, израда саобраћајног пројекта за постављање туристичке сигнализације и техничка контрола - Прибављање сагласности и дозвола за постављање туристичке сигнализације - Извођење радова на постављању туристичке сигнализације, вршење стручног надзора и уношење постављене сигнализације у базу података - Технички прегледа постављене туристичке сигнализације 	Министарство надлежно за послове туризма, културе, саобраћаја, пољопривреде Путеви Србије ТОС	Број туристичких одређишта реда означених туристичком сигнализацијом	База података У периоду од 3 до 5 година
Реализација програма и пројеката за означавање туристичких одређишта	<ul style="list-style-type: none"> - Приоритетизација одређишта према ранг листи након означавања најзначајнијих туристичких одређишта - Спровођење активности, односно израда техничке документације паралелно са 	Министарство надлежно за послове туризма, културе,	Број туристичких одређишта реда означених туристичком	База података У континуитету на

Мастер план за означавање туристичких одређишта и управљање туристичком сигнализацијом на државним путевима у Републици Србији

осталих категорија према расположивим финансијским средствима	означавањем најзначајнијих одређишта - Подршка надлежног министарства ЈЛС и ЛТО у припрему документације - Прикупљање услова, израда саобраћајног пројекта за постављање туристичке сигнализације и техничка контрола - Прибављање сагласности и дозвола за постављање туристичке сигнализације - Извођење радова на постављању туристичке сигнализације, вршење стручног надзора и уношење постављене сигнализације у базу података - Технички преглед постављене туристичке сигнализације	саобраћаја, пољопривреде ЈП Путеви Србије ТОС Локалне самоуправе и надлежне локалне институције	сигнализацијом	годишњем нивоу
Одржавање туристичке сигнализације	<ul style="list-style-type: none"> - Наручилац финансира одржавање постављене туристичке сигнализације - Одржавање спроводи институција надлежна за путеве на којима је постављена сигнализација према дефинисаним правилима и процедурама - Врши се одмах након анализе постојећег стања за туристичку сигнализацију која се задржава и оставља у функцији, као и одмах након постављања нове туристичке сигнализације 	<p>Наручилац (ЈЛС, ЛТО, ТОС)</p> <p>Институције надлежне за одржавање путева</p>	Број интервенција на одржавању туристичке сигнализације	Извештаји надлежних институција У континуитету на годишњем нивоу

14 Остале активности предвиђене уговором

Остале активности које су предвиђене уговором обухватају:

- Израду програмског пакета
- Уношење туристичке сигнализације у програмски пакет

14.1 Израда програмског пакета за туристичку сигнализацију

Према захтевима пројектног задатака обрађивач мастер плана је развио и израдио програмски пакет за управљање туристичком саобраћајном сигнализацијом на државним путевима. Овај програмски пакет има модуле за:

- пројектовање туристичке сигнализације,
- постављање и одржавање туристичке сигнализације.

У оквиру програмског пакета су развијена решења која су усклађена за прописима и стандардима из области туристичке сигнализације, односно решења која су у складу са предлозима и смерницама које су одређене у мастер плану.

Програмски пакет ради у окружењу CAD програма (Computer Aided Design program) и користи CAD цртеж као базу података, са обавезном опцијом извоза података у XML формат ради даљег повезивања апликације са важећим светским стандардима на пољу база података.

Цртеж представља дигитални ситуациони план у који корисник уцртава путне правце и дефинише осовине путева. Свака осовина се везује за путни правац и стационира у одређеном растеру који дефинише корисник и који може да се усклади са стационажама одређеним у Референтном систему државних путев Републике Србије. Сви елементи туристичке сигнализације се постављају у односу на осовину пута и садрже податке о локацији, стационажи, оријентацији, типу, стању, материјалу и врсти знака и носача знака. Сви знакови туристичке сигнализације су повезани са носачима знакова на којима се налазе.

Програм омогућава аутоматско претраживање знакова по припадности деоници, атрибутима типа, материјала, стања и стационаже као и аутоматско генерисање извештаја о одабраној туристичкој сигнализацији, према припадности деоницама дефинисаним у цртежу.

Програмски пакет омогућава и интеграцију CAD цртежа са видео снимком који мора да има GPS трак за геолоцирање. Такође, има могућност препознавања координата из трака GPS камере и конверзијом из и у UTM координатни систем омогућава да се одабиром локације на путној деоници, видео материјал постави на временски тренутак у којем се камера налазила на одабраној локацији.

У оквиру програма постоји и могућност аутоматског приказа знакова са описом и стационажама који се даје у табеларном приказу у форми коју је могуће одредити на корисничком нивоу. Овакав табеларни приказ може да се екстрахује и у друге сродне 'Spreadsheet' програмске пакете (MS Office - Excel), ради даљег уређења и обраде.

Програм има могућност повезивања и приказа путање и локације у Google мапама. Постоји и опција извоза података о одабраној сигнализацији у KML формат фајла за отварање и преглед у програму Google Земља.

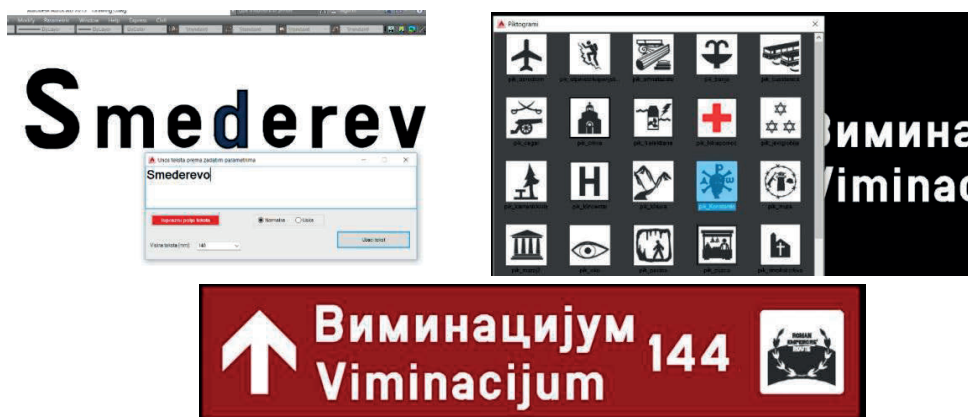
Програмски пакет је осмишљен тако да омогућује да цртеж у коме се уносе подаци не трпи у перформансама нити битно успорава рад унутар CAD програма. Сви елементи програма су базирани на модерним рачунарским технологијама и пружају интеракцију са објектима програма у свим фазама рада (препознавање објеката преласком курсора преко њих у цртежу, реаговање одговарајућим опцијама контекстуалног менија на одабране објекте програма у цртежу).

Испоручене су две лиценце овог програма, једна апликација је инсталирана и извршена је обука представника наручиоца за употребу програма.

14.1.1 Израда модула за пројектовање

У оквиру сегмента који се бави пројектовањем туристичке сигнализације, направљени су блокови цртежа за свако слово дефинисано у потпуности према важећим стандардима за ћирилично и латинично писмо (нормална и уска слова), као и сви елементи неопходни за пројектовање табли са подацима о туристичкој сигнализацији. Направљен је модул који унети текст из дијалог прозора, исцртава у CAD окружењу са правилно формираним размацима у свему према стандардима из ове области. Такође је припремљен је одређени број пиктограма који симболизују одређени туристички садржај.

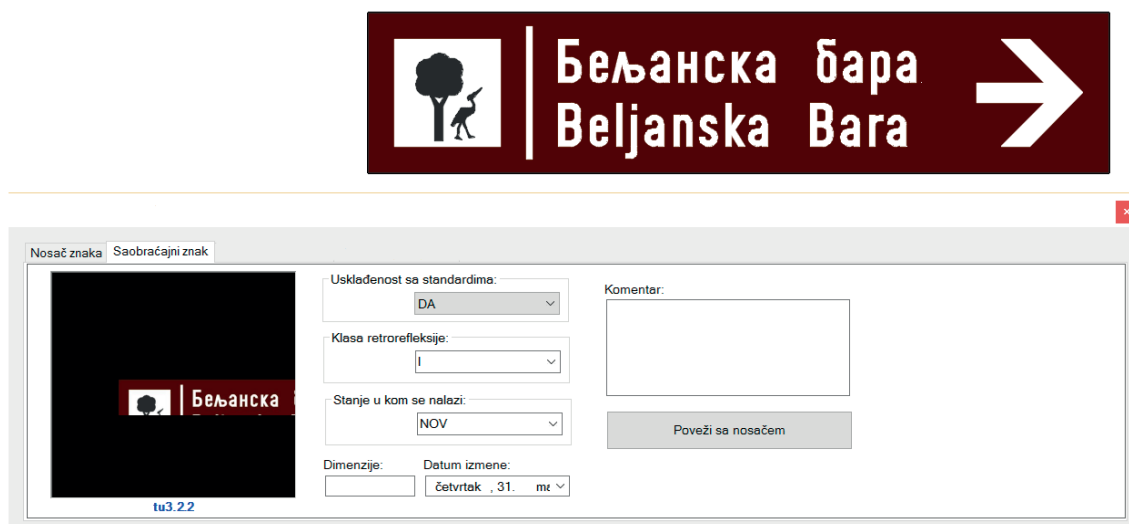
Део који се бави пројектовањем туристичке сигнализације је оформљен тако да се засебно прво убацују елементи: текст, стрелица, пиктограми. Након што се у цртеж унесу сви елементи који су неопходни за дати знак туристичке саобраћајне сигнализације, они се приликом саме конструкције знака селекују као градивни елементи за сигнализацију, а затим се кроз низ дијалога са додатним подешавањима долази до финалног изгледа знака, који је формиран као блок ком су придружени одговарајући атрибути неопходни за даљи рад у оквиру модула за одржавање туристичке сигнализације. Израђено решење овог модула омогућава динамичке измене пројектованих знакова туристичке сигнализације у зависности од положаја пиктограма, стрелица и натписа.



Слика 14-1 Пројектовање туристичке сигнализације

14.1.2 Израда модула за постављање и одржавање

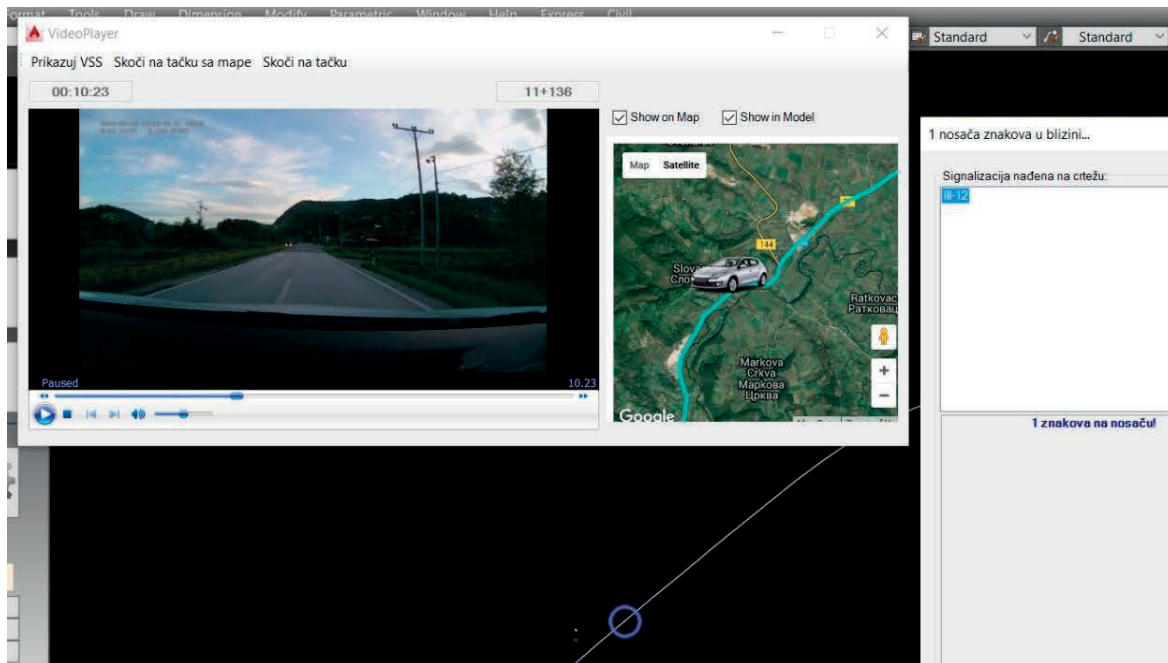
У оквиру модула који се бави постављањем и одржавањем туристичке сигнализације развијени су параметри који су предвиђени да буду придружени елементима туристичке сигнализације. Ови параметри се односе на само стање и карактеристике сигнализације. У оквиру овог модула је могуће постављати, мењати и груписати туристичку сигнализацију према припадности деоницама пута унетим у цртеж кроз посебан алат, који је такође део овог програмског модула.



Слика 14-2 Пројектовање туристичке сигнализације

У оквиру овог модула је развијен део који се бави видео снимцима са пратећим GPS подацима, који пружају квалитетну подршку при контроли и верификовању стања сигнализације на CAD цртежу у односу на стање у реалности које је забележено видео снимком. Унутар овог програмског модула, дефинисани су унутрашњи механизми за увоз и геореференцирање целокупних путања покривених видео снимцима, креиране су функције за конверзију координатних података из географских ширина и дужина у UTM координатни систем, и направљен сегмент који повезује Гоогле Мапс интерфејс директно са CAD окружењем.

У оквиру овог модула могуће је „скапати“ на одабране локације у ситуационом плану, или у оквиру прозора у коме је приказана путања у Google мапама, што омогућује лак преглед и поређење са подацима о сигнализацији у ситуационом плану на цртежу, а који се симултано приказују у прозору. Постоји и опција извоза података о одабраној сигнализацији у KML формат фајла за отварање и преглед у програму Google Земља.



Слика 14-3 Интегрисани видео снимак са трајекторијом возила у CAD цртежу

14.2 Уношење туристичке сигнализације у програмски пакет

У развијени програмски пакет за управљање туристичком сигнализацијом је према захтевима пројектног задатка унешена туристичка сигнализација која је постављена по пројекту за означавање једног од винских путева који је финансирао министарство надлежно за послове туризма.

У складу са договором са представницима Наручиоца, унешена је туристичка сигнализација која је постављена у оквиру реализације пројекта туристичке руте „Вински пут Фрушка Гора“. Постављена туристичка сигнализација је снимљена видео камером са геореференцираним GPS траком. У програмски пакет је унешена и димензија сваке табле, као и висина носача на који је постављена.

Видео снимак је интегрисан са осовином пута на којем је снимљен, тако да се из дигиталног ситуационог плана може покренути снимак на жељеној позицији која се одабира на осовини пута.

15 Прилози

Предметни мастер план, садржи следеће прилоге који су дати у овом поглављу:

- Предлог правилника о туристичкој сигнализацији
- Предлог стандарда о туристичкој сигнализацији

ПРЕДЛОГ ПРАВИЛНИКА О ТУРИСТИЧКОЈ СИГНАЛИЗАЦИЈИ

Важне напомене:

- Поједини прилози на које се предлог правилника позива су детаљно обрађени у претходним поглављима мастер плана. Ови прилози, у доњем предлогу, неће бити поново додати, већ ће само бити наведени као поглавље, односно тачка из предметног мастер плана. У финалној верзији правилника, прилози морају бити његов саставни део и као такви ће се објавити уз њега, уз додатно усклађивање нумерације и „пречишћавање текста“, где је потребно избрисати доле означени текст црвене боје, нпр. „*односно поглавље 10 предметног мастер плана**“;
- Доле приказани предлог правилника обухвата само знакове туристичке сигнализације који се постављају на путевима,
- Знакови туристичке сигнализације који се постављају ван путева и који нису намењени информисању учесника у саобраћају на путевима нису предмет овог мастер плана, те нису приказани ни у предлогу правилника. Они треба да буду урађени као посебан прилог (ПРИЛОГ 5), који ће бити допуна предметног предлога правилника коју треба да изради комисија за проглашење туристичких одредишта.

У доњем тексту је дат **предлог новог** правилника о туристичкој сигнализацији, односно Правилника о садржини и начину истицања туристичке сигнализације.

Члан 1

Овим правилником прописују се садржина и начин истицања туристичке сигнализације.

Члан 2

Садржина и начин истицања туристичке сигнализације из члана 1 овог правилника односе се на:

- Означавање туристичких одредишта (ПРИЛОГ 1 *односно поглавље 10 предметног мастер плана**);
- Туристичку сигнализацију обухваћену предлогом Српског стандарда о туристичкој сигнализацији (ПРИЛОГ 2 *односно други прилог дат у предметном мастер плану**);
- Систем за означавање туристичких одредишта (ПРИЛОГ 3 *односно поглавље 11 предметног мастер плана**);
- Туристичке садржаје и туристичка одредишта (ПРИЛОГ 4 *односно поглавље 9 предметног мастер плана**);
- Туристичку сигнализацију која се не поставља на путевима и која није намењена информисању учесника у саобраћају на путевима, односно она која се примењује у пешачким зонама, на планинарским стазама, стазама у природи и сл. (ПРИЛОГ 5 *односно посебан прилог који треба да изради комисија за проглашење туристичких одредишта**);

Прилози 1 – 5. из става 1. овог члана одштампани су уз овај правилник и чине његов саставни део

Члан 3

Даном ступања на снагу овог правилника престаје да важи Правилник о садржини и начину истицања туристичке сигнализације ("Сл. гласник РС", бр. 22/2010).

Члан 4

Овај правилник ступа на снагу осмог дана од дана објављивања у „Службеном гласнику Републике Србије“.

ПРЕДЛОГ СТАНДАРДА О ТУРИСТИЧКОЈ СИГНАЛИЗАЦИЈИ

У доњем тексту је дат **предлог новог** Српског стандарда о туристичкој сигнализацији.

1. Предмет и подручје примене

1.1 Овим стандардом се прописују врста, значење, облик, боја, димензије и материјал за израду саобраћајних знакова туристичке сигнализације, као и услови за њено постављање путевима.

1.2 Туристичка сигнализација која се не поставља на путевима и која није намењена обавештавању учесника у саобраћају на путевима, односно она која се примењује у пешачким зонама, на планинарским стазама, стазама у природи и сл., није предмет овог стандарда.

1.3 Одабир и проглашење туристичких одредишта која се могу означавати туристичком сигнализацијом нису предмет овог стандарда и дефинисана су у Правилнику о садржини и начину истицања туристичке сигнализације.

1.4 Правила за означавање туристичких одредишта, као и одабир знакова туристичке сигнализације који се примењују за означавање туристичких одредишта, зависе од категорије туристичког одредишта, нису предмет овог стандарда и дефинисана су у Правилнику о садржини и начину истицања туристичке сигнализације.

1.5 Знакови туристичке сигнализације се не примењују као замена за знакове за вођење саобраћаја, нити се користе за рекламирање туристичких садржаја.

2. Нормативне референце

Следећи нормативни документи садрже одредбе које, путем позивања у овом тексту, чине одредбе овог српског стандарда. Када се наводе недатиране референце, примењује се најновије издање нормативног документа на који се позива. Институт за стандардизацију одржава регистре тренутно важећих српских стандарда.

СРПС А.А0.065, *Графички симболи за општу употребу — Основни принципи за израду и примену симбола*

СРПС У.С4.201, *Латинично писмо нормалне ширине за саобраћајне знакове*

СРПС У.С4.202, *Латинично уско писмо за саобраћајне знакове*

СРПС У.С4.203, *Ћирилично писмо нормалне ширине за саобраћајне знакове*

СРПС У.С4.204, *Ћирилично уско писмо за саобраћајне знакове — Облик и величине*

СРПС 3.С2.313, *Саобраћајни знакови на путевима — Знакови обавештења за вођење саобраћаја у зони раскрснице*

СРПС 3.С2.314, *Саобраћајни знакови на путевима — Путокази и путоказне табле*

СРПС 3.С2.315, *Саобраћајни знакови на путевима — Саобраћајни знакови за вођење саобраћаја на ауто-путевима и путевима са раскрсницама у више нивоа*

СРПС 3.С2.317, *Саобраћајни знакови на путевима — Знакови обавештења — Раскрсница*

СРПС 3.С2.330, *Саобраћајни знакови на путевима — Боје за саобраћајне знакове*

3. Термини и дефиниције

3.1 Туристички садржаји обухватају туристичка места, туристичке дестинације, просторе, локације и атракције, туристичке и бицикличке руте, угоститељске објекте, традиционалне произвођаче, пратеће туристичке садржаје и сл. Туристичком сигнализацијом на путевима се не могу означити сви туристички садржаји, већ се могу означити само они који имају статус туристичког одредишта. Да би одређени туристички садржај добио статус туристичког одредишта он мора да задовољи потребне критеријуме. Поступак добијања статуса туристичког одредишта се реализује кроз примену процедуре за формирање листа туристичких одредишта, коју спроводи Комисија за проглашење туристичких одредишта у складу са Правилником о садржини и начину истицања туристичке сигнализације.

3.2 Туристичка сигнализација, односно знакови туристичке сигнализације се користе за означавање туристичких одредишта. Она је намењена обавештавању и упућивању учесника у саобраћају о смеру кретања ка туристичким садржајима који имају **статус туристичких одредишта**, односно ка туристичким одредиштима која се налазе на коначним листама туристичких одредишта или на изменама и допунама ових листа. Према Правилнику о садржини и начину истицања туристичке сигнализације и његовој процедури за формирање листа туристичких одредишта, коначне листе туристичких одредишта доноси комисија за проглашење туристичких одредишта, а формално их одобрава министарство надлежно за послове туризма. Важеће и званичне верзије коначних листа или измене и допуне ових листа су јавно доступне на интернет страницама Туристичке организације Србије и министарства надлежног за послове туризма.

4. Услов за означавање туристичких одредишта

Према Правилнику о садржини и начину истицања туристичке сигнализације, а у складу са **основним принципом** означавања туристичких одредишта, туристичком сигнализацијом на путевима, се могу означити само они туристички садржаји, односно туристичка одредишта која се налазе на коначним листама туристичких одредишта или на изменама и допунама ових листа.

5. Категорије туристичких одредишта

За потребе означавања туристичком сигнализацијом, туристичка одредишта су на коначним листама, у зависности од своје функције и значаја, подељена на следеће категорије:

- туристичка одредишта I реда (I-A и I-B реда)
- туристичка одредишта II реда
- туристичка одредишта III реда
- туристичка одредишта IV реда (IV-A и IV-B реда)
- туристичка одредишта V реда (V-A, V-B и V-Ц реда)
- туристичка одредишта VI реда

- туристичка одредишта VII реда
- туристичка одредишта VIII реда
- туристичка одредишта IX реда

6. Израда и постављање знакова туристичке сигнализације

Правни основ за постављање туристичке сигнализације на путевима дају Закон о безбедности саобраћаја, Правилник о саобраћајној сигнализацији и Правилник о садржини и начину истицања туристичке сигнализације.

У складу са наведеним правним актима, за потребе постављања туристичке сигнализације на путевима мора бити израђен одговарајући саобраћајни пројекат. Садржај саобраћајног пројекта је одређен Правилником о саобраћајној сигнализацији, док се израда техничког решења унутар саобраћајног пројекта и одабир знакова туристичке сигнализације који се примењују за означавање туристичких одредишта врши према правилима одређеним у Правилнику о садржини и начину истицања туристичке сигнализације. Поступак израде саобраћајног пројекта и обавезе субјеката који учествују у његовој изради, као и обавезе субјеката који су у вези са његовом израдом, су дефинисане у процедури за постављање туристичке сигнализације која је саставни део Правилника о садржини и начину истицања туристичке сигнализације.

Поступак означавања туристичких одредишта је регулисан процедуром за формирање листа туристичких одредишта и процедуром за постављање туристичке сигнализације које су одређене у Правилнику о садржини и начину истицања туристичке сигнализације. У правилнику су дефинисане категорије туристичких одредишта и различита правила означавања која се примењују за сваку категорију туристичких одредишта посебно. Поред тога, у зависности од категорије туристичког одредишта, дефинисани су и знакови туристичке сигнализације који се примењују за њихово означавање. Код означавања туристичких одредишта се, такође у зависности од њихове категорије, примењују следећа начела и принципи кроз које су одређена правила означавања и знакови туристичке сигнализације који се примењују:

- Основно начело при одређивању натписа за туристичка одредишта;
- Начело употребе језика и писама за натписе за туристичка одредишта,
- Основни принцип означавања туристичких одредишта,
- Општи принцип означавања туристичких одредишта,
- Посебни принципи означавања туристичких одредишта и
- Појединачни принципи означавања туристичких одредишта.

Положај знакова туристичке сигнализације у попречном профилу саобраћајнице је одређен Правилником о саобраћајној сигнализацији, осим за знакове који се користе за означавање бициклическе руте и пешачке туристичке руте чија траса се поклапа са јавним путем, као и за знак „туристичке информације“.

Знакови који се користе за означавање пешачке туристичке руте чија траса се поклапа са јавним путем, као и знакови за означавање бициклическе руте се постављају паралелно са

ивицом коловоза како не би били видљиви возачима моторних возила, осим на местима скретања где се усмеравају ка одредишту на које упућују. Поред наведеног, у изузетним случајевима, када се могу поставити на довољном растојању од ивице коловоза, да не скрећу пажњу возачима моторних возила (нпр. на паркинзима или проширењима поред пута или посебно изграђеним бицикличким стазама које су удаљене од ивице коловоза), ови знакови се могу поставити управно у односу на ивицу коловоза.

Знак „туристичке информације“ се поставља на саобраћајним површинама изван коловоза (одморишта, паркиралишта) и другим површинама уз пут, које су одређене за обављање пратећих активности уз пут. Овај знак се поставља на површинама које нису намењене возњи возила и које обезбеђују сигурност пешацима који се упознају са садржајем знака. На путу уз који се налази одмориште или други простор намењен за одмор путника, а на којем се налази знак „туристичке информације“, мора бити постављен саобраћајни знак III-53 „информација“, који упозорава на близину места где коме се могу добити туристичке информације.

Постављање знакова туристичке сигнализације се врши на одговарајућим носачима у складу са Правилником о саобраћајној сигнализацији.

Носећа конструкција знака „туристичке информације“ може бити дизајнирана према стилским захтевима непосредног окружења туристичког одредишта на које се односи, што се одређује посебним условима које издаје туристичка дестинација у којој се знак поставља. Ово се пре свега односи на туристичке дестинације, просторе или локације као што су национални паркови или друга слична туристичка одредишта.

Знакови туристичке сигнализације се не смеју постављати тако да угрожавају видљивост друге саобраћајне сигнализације на путевима, не смеју угрожавати прегледност раскрсница и путева на којима се постављају, као ни безбедно одвијање саобраћаја.

Израда туристичке сигнализације се врши према одговарајућим цртежима који су саставни део саобраћајног пројекта за постављање туристичке сигнализације.

Материјали за израду знакова туристичке сигнализације су одређени Правилником о саобраћајној сигнализацији.

Колориметријске и фотометријске карактеристике боје, фактор сјаја, коефицијент ретрорефлексије и координате хроматских подручја материјала дефинисани су стандардом СРПС З.С2.330.

На полеђини или на лицу знакова туристичке сигнализације се може израдити QR код за пружање информација о туристичким одредиштима преко интернет странице.

7. Језик и писмо

На туристичкој сигнализацији натписи (назив и опис туристичког одредишта, као и други сличан текст) се исписују у складу са важећим законским прописима и српским стандардима.

Према Правилнику о саобраћајној сигнализацији натписи се исписују на Српском језику са Ћириличним писмом и на Енглеском језику, тако што се испод текста на Српском језику исписује исти тај текст на Енглеском језику. Изузетак од наведеног је туристичка сигнализација за означавање бицикличких рута и пешачких туристичких рута чија траса се поклапа са јавним путем, где се због малих димензија знакова и недостатка простора за исписивање

текста, у зависности од потребе, могу користити комбинације Српског језика на Ћирилицы или Латиници и Енглеског језика.

Према Правилнику о садржини и начину истицања туристичке сигнализације потребно је поштовати начело употребе језика и писама за натписе за туристичка одредишта.

За исписивање натписа се користе српски стандарди СРПС У.С4.201, СРПС У.С4.202, СРПС У.С4.203 и СРПС У.С4.204. Препоручује се коришћење „уског“ писма према стандардима СРПС У.С4.202 и СРПС У.С4.204.

8. Натписи и симболи

Знакови туристичке сигнализације могу садржати различите комбинације текста и симбола, само текст или само симболе. Комбинације текста и симбола зависе од врсте знака туристичке сигнализације.

Према Правилнику о садржини и начину истицања туристичке сигнализације потребно је поштовати основно начело при одређивању натписа за туристичка одредишта, које се заснива у формирању **што краћега назива** туристичког одредишта и **што краћега описа** који би требали да буду прави репрезент туристичког одредишта.

Код појединих знакова туристичке сигнализације (знакови „туристичка информациона табла“, „туристичка путоказна табла“, „туристичка табла за означавање туристичког одредишта“, „туристички пут“ и „туристичке информације“), у случају дугачких назива туристичког одредишта, могуће је извршити испис назива у два реда.

На знаковима туристичке сигнализације могу се користити симболи одређени у стандарду СРПС А.А0.065. Такође могу се користити симболи који се употребљавају на саобраћајним знаковима из групе знакова обавештења, симболи дефинисани стандардом, као и посебни симболи који одговарају објектима и/или одредиштима на које се сигнализација односи.

Уколико се на знаковима остале туристичке сигнализације користе симболи који се употребљавају на саобраћајним знаковима из групе знакова обавештења, њихова боја је идентична оној коју симболи имају у случају када се користе код знакова обавештења.

На знаковима се могу користити црно – бели симболи или симболи у колору. Код појединих знакова туристичке сигнализације се уместо симбола може користити црно – бели фотографски приказ или фотографски приказ у колору, у случају ако техничке могућности израде и примењених материјала за фотографски приказ обезбеђују идентичне услове трајности и гаранције као за остале материјале од којих се знак израђује према правилнику о саобраћајној сигнализацији и важећим стандардима.

На знаковима за означавање територије (туристичких одредишта IX реда) се употребљава симбол у више боја које су дефинисане изгледом грба Републике Србије, покрајине, округа, општине или града.

9. Знакови туристичке сигнализације

Туристичку сигнализацију на путевима чине следећи знакови:

- Знак „туристичка информациона табла“,
- Знак „туристички стреласти путоказ“,
- Знак „туристичка путоказна табла“,
- Знак „туристичка табла за означавање туристичког одредишта“,
- Знак „туристички пут“,
- Знак „туристичка табла за израз добродошлице“,
- Знак „туристичке информације“,
- Знак „бициклистичка информациона табла“,
- Знак „бициклистички путоказ“,
- Знак „ознака бициклистичке руте“,
- Знак „бициклистичке информације“,
- Знак „пешачка информациона табла“,
- Знак „пешачки путоказ“,
- Знак „ознака пешачке руте“,
- Знак „пешачке информације“.

9.1 Знак „туристичка информациона табла“

Знак „туристичка информациона табла“ може да садржи различите комбинације текста и/или симбола (пиктограма).

На овом знаку се може исписати назив најмање једног туристичког одредишта.

За исписивање назива туристичког одредишта се примењују следеће висина слова: најмање 280 mm уколико се поставља на аутопуту, најмање 210 mm када се поставља на путевима на којима је дозвољена брзина до 100 km/h, најмање 140 mm када се поставља на путевима на којима је дозвољена брзина до 80 km/h и најмање 105 mm када се поставља на путевима на којима је дозвољена брзина до 50 km/h.

Димензије свих елемената који се налазе на овом знаку (текстуални описи, симболи, бордуре и сл.), као и растојања између њих су одређени у односу на висину слова која се користи за исписивање назива туристичког одредишта.

Постоје следеће варијанте знака „туристичка информациона табла“:

1. знак „туристичка информациона табла“ (без додатних натписа);
2. знак „туристичка информациона табла“ (са додатним натписом „VIA насеље“);
3. знак „туристичка информациона табла“ (са додатним натписом „добродошли“ или „довиђења“).

Под додатним натписима се подразумевају натписи „VIA насеље“, „добродошли“ или „довиђења“, док текстуални описи који се односе на туристичко одредиште и који га ближе одређују и сл., не припадају додатним натписима.

Свака наведена варијанта знака „туристичка информациона табла“, може имати различите подваријанте у зависности од:

- броја одредишта која се означавају на знаку,
- броја симбола који могу да се нађу на знаку,
- дужине натписа (назива и описа),
- конкретних услова и просторних ограничења локације на којој се знак поставља и сл.

У складу са наведеним а у циљу израде оптималног решења, **изглед знака „туристичка информациона табла“ може да буде различит**, односно може да садржи различите комбинације и различит међусобни распоред текста и симбола, а његове димензије се одређују у односу на дужину натписа (назива и описа), броја одредишта и броја симбола који треба да се нађу на знаку, као и у односу на конкретне услове и просторна ограничења локације на којој се знак поставља.

Знак „туристичка информациона табла“ (са додатним натписом „добродошли“ или „довиђења“) се не поставља на аутопуту или на мотопуту.

1. знак „туристичка информациона табла“ (без додатних натписа)

На доњим сликама су приказани различити примери изгледа овог знака, односно различите подваријанте знака „туристичка информациона табла“ у варијанти када се основни знак израђује без додатних натписа.

Сваки приказани пример изгледа знака, односно свака његова подваријанта која је приказана на доњим сликама, у зависности од места постављања, може бити израђена:

- без стрелице,
- са стрелицом „лево“,
- са стрелицом „десно“ и
- са искошеном стрелицом „десно“ и врхом окренутим на горе, у случају када се знак поставља на аутопуту или на мотопуту.

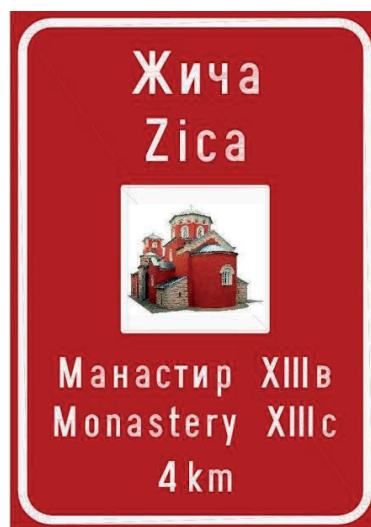
Стрелице се увек налазе на дну знака, између бордуре и доње ивице знака. Поред стрелице се уписује растојање до места скретања (у метрима или километрима), док се на знаку, унутар бордуре, уписује растојање до туристичког одредишта (у километрима).

Знак „туристичка информациона табла“ (без додатних натписа) **без стрелице** се поставља испред раскрсница на којима се кретањем право иде према **једном** туристичком одредишту или на локацијама на путу који води директно до **једног** туристичког одредишта. Поред тога, знаком „туристичка информациона табла“ (без додатних натписа) без стрелице је могуће означити **више** туристичких одредишта испред једне раскрснице, у случају када се на раскрсници кретање ка различитим одредиштима врши у различитим смеровима кретања (различите комбинације кретања: једно одредиште се налази право а друго лево или једно одредиште се налази право а друго десно или једно одредиште се налази лево а друго десно). Такође, знаком „туристичка информациона табла“ (без стрелице) је могуће означити **више** туристичких одредишта на локацијама на путу, у случају када тај пут води директно до туристичких одредишта. Знак „туристичка информациона табла“ (без додатних натписа) **са стрелицом „лево“** или **са стрелицом „десно“** или **са искошеном стрелицом „десно“** поставља испред раскрсница на којима је потребно скренути (лево или десно, или је потребно да се изврши искључење са аутопута или мотопута) да би се наставило кретање ка туристичком одредишту, а у случају када се означава једно туристичко одредиште или више туристичких одредишта до којих се долази скретањем на раскрсници у исту страну (или су сва туристичка одредишта која се означавају на једном знаку „лево“ или су сва „десно“).

У случају када се ова варијанта знака „туристичка информациона табла“ (без додатних натписа) поставља испред раскрсница, тада се у зони раскрсница, обавезно поставља и знак „туристичка путоказна табла“ или знак „туристички стреласти путоказ“. У случају када се овај знак поставља на локацијама на путу који води директно до туристичког одредишта (а када те локације нису испред раскрсница), не постављају се знакови „туристичка путоказна табла“ или „туристички стреласти путоказ“.



Слика 9-1-1 Пример знака за означавање једног туристичког одређишта, када се поставља испред раскрснице на којој се кретањем право иде према туристичком одређишту или на локацији на путу који води директно до туристичког одређишта



Слика 9-1-2 Пример знака за означавање једног туристичког одређишта, када се поставља испред раскрснице на којој се кретањем право иде према туристичком одређишту или на локацији на путу који води директно до туристичког одређишта



Слика 9-1-3 Пример знака за означавање једног туристичког одређишта, када се поставља испред раскрснице на којој се кретањем право иде према туристичком одређишту или на локацији на путу који води директно до туристичког одређишта



Слика 9-1-4 Пример знака за означавање једног туристичког одређишта, када се поставља испред раскрснице на којој се кретањем право иде према туристичком одређишту или на локацији на путу који води директно до туристичког одређишта



Слика 9-1-5 Пример знака за означавање једног туристичког одређишта, када се поставља испред раскрснице на којој се кретањем право иде према туристичком одређишту или на локацији на путу који води директно до туристичког одређишта



Слика 9-1-6 Пример знака за означавање једног туристичког одређишта, када се поставља испред раскрснице на којој се кретањем право иде према туристичком одређишту или на локацији на путу који води директно до туристичког одређишта



Слика 9-1-7 Пример знака за означавање једног туристичког одређишта, када се поставља испред раскрснице на којој се кретањем право иде према туристичком одређишту или на локацији на путу који води директно до туристичког одређишта



Слика 9-1-8 Пример знака за означавање једног туристичког одређишта, када се поставља испред раскрснице на којој се кретањем право иде према туристичком одређишту или на локацији на путу који води директно до туристичког одређишта



Слика 9-1-9 Пример знака за означавање више туристичких одредишта испред једне раскрснице, који се користи у случају када се на раскрсници кретање ка различитим одредиштима врши у различитим смеровима кретања (различите комбинације кретања: једно одредиште се налази право а друго лево или једно одредиште се налази право а друго десно или једно одредиште се налази лево а друго десно и сл). Овај знак се користи и за означавање више туристичких одредишта на локацијама на путу, у случају када тај пут води директно до туристичких одредишта



Слика 9-1-10 Пример знака за означавање једног туристичког одредишта, када се поставља испред раскрснице на којој је потребно скренути десно да би се наставило кретање према туристичком одредишту



Слика 9-1-11 Пример знака за означавање једног туристичког одређишта, када се поставља испред раскрснице на којој је потребно скренути десно да би се наставило кретање према туристичком одређишту



Слика 9-1-12 Пример знака за означавање једног туристичког одређишта, када се поставља испред раскрснице на којој је потребно скренути лево да би се наставило кретање према туристичком одређишту



Слика 9-1-13 Пример знака за означавање једног туристичког одређишта који се поставља испред искључења са аутопута или мотопута



Слика 9-1-14 Пример знака за означавање више туристичких одређишта испред једне раскрснице, који се користи у случају када се на раскрсници кретање ка различитим одређиштима врши у истом смеру (у овом случају је на раскрсници потребно скренути десно да би се дошло до свих одређишта која су наведена на знаку)



Слика 9-1-15 Пример знака за означавање више туристичких одређишта испред једне раскрснице, који се користи у случају када се на раскрсници кретање ка различитим одређиштима врши у истом смеру (у овом случају је на раскрсници потребно скренути десно да би се дошло до свих одређишта која су наведена на знаку)



Слика 9-1-16 Пример знака за означавање више туристичких одређишта испред једне раскрснице, који се користи у случају када се на раскрсници кретање ка различитим одређиштима врши у истом смеру (у овом случају је на раскрсници потребно скренути лево да би се дошло до свих одређишта која су наведена на знаку)



Слика 9-1-17 Пример знака за означавање више туристичких одређишта испред једне раскрснице, који се користи у случају када се на раскрсници кретање ка различитим одређиштима врши у истом смеру (у овом случају је на раскрсници потребно скренути лево да би се дошло до свих одређишта која су наведена на знаку)



Слика 9-1-18 Пример знака за означавање више туристичких одређишта који се поставља испред искључења са аутопута или мотопута

Знак „туристичка информациона табла“ (без додатних натписа) се користи за означавање следећих категорија туристичких одредишта:

- туристичка одредишта I-A реда
- туристичка одредишта I-B реда
- туристичка одредишта II реда
- туристичка одредишта III реда
- туристичка одредишта IV-A реда
- туристичка одредишта V-A реда
- туристичка одредишта V-B реда

Када се користи за означавање туристичких одредишта I-A реда, I-B реда, II реда и V-A реда, боја основе знака „туристичка информациона табла“ (без додатних натписа) је смеђа (браон), а оквир и натписи су беле боје, док су симболи црне боје на уметнутој основи беле боје. У овом случају је могуће да се на знаковима уместо симбола изради фотографски приказ у боји који репрезентује туристички садржај, под условом да техничке могућности израде и техничке карактеристике примењених материјала за фотографски приказ обезбеђују идентичне услове трајности и гаранције као за остале материјале од којих се знак израђује према правилнику о саобраћајној сигнализацији и важећим стандардима.

Алтернативно, на знаковима „туристичка информациона табла“ (без додатних натписа), симболи могу бити израђени у колору (нпр. код означавања заштићених природних добара симболи могу бити зелене боје на белој основи). Материјали који се користе за израду симбола у колору треба да обезбеђују идентичне услове трајности и гаранције као и остали материјали од којих се знак израђује према правилнику о саобраћајној сигнализацији и важећим стандардима.

Када се користи за означавање туристичких одредишта III реда, IV-A реда и V-B реда, боја основе знака „туристичка информациона табла“ (без додатних натписа) је бела, а оквир и натписи су смеђе (браон) боје, док су симболи беле боје на уметнутој основи смеђе (браон) боје. У овом случају, код знакова се може применити фотографски приказ уместо симбола.

Алтернативно, у овом случају на знаковима „туристичка информациона табла“ (без додатних натписа), симболи могу бити израђени у колору (нпр. код означавања заштићених природних добара симболи могу бити зелене боје на белој основи). Материјали који се користе за израду симбола у колору или фотографског приказа треба да обезбеђују идентичне услове трајности и гаранције као и остали материјали од којих се знак израђује према правилнику о саобраћајној сигнализацији и важећим стандардима.

2. Знак „туристичка информациона табла“ (са додатним натписом „VIA насеље“)

Постављање знака „туристичка информациона табла“ (са додатним натписом „VIA насеље“), има за циљ да се искористи постојећи систем путоказне сигнализације за кретање ка туристичком одредишту, чиме се значајно смањује потреба за постављањем знакова туристичке сигнализације. Наиме, на овом знаку се испишује назив насељеног места кроз које возач мора да прође да би дошао до туристичког одредишта уз услов да се то место већ налази на постојећој и/или планираној (пројектованој) путоказној сигнализацији, односно да је дефинисано системом вођења саобраћаја на путној мрежи. Назив насељеног места се испишује у засебном пољу (уметнута основа жуте боје) на знаку. У посебним случајевима, у зонама насеља, када се у систему вођења на путоказној сигнализацији налази натпис „транзит“ чијим се слеђењем креће путем који води до жељеног туристичког одредишта, поред назива насељеног места на уметнутој основи се додаје и натпис „транзит“.

Знак „туристичка информациона табла“ (са додатним натписом „VIA насеље“) се може поставити испред денивелисане раскрснице на аутопуту где се врши искључење ка туристичком одредишту, у зонама површинских ванградских раскрсница и непосредно након улаза на територију насељеног места. У случају потребе за додатним потврдним информацијама, знак се може поставити и на излазу из територије насељеног места, како би се на даљем кретању ка туристичком одредишту пратила одредишта на путоказној сигнализацији која се налазе у редовном систему вођења саобраћаја.

На доњим сликама су приказани различити примери изгледа овог знака, односно различите подваријанте знака „туристичка информациона табла“ у варијанти када се основни знак израђује са додатним натписом „VIA насеље“.

Сваки приказани пример изгледа знака, односно свака његова подваријанта која је приказана на доњим сликама, у зависности од места постављања, може бити израђена:

- без стрелице,
- са стрелицом „лево“,
- са стрелицом „десно“ и
- са искошеном стрелицом „десно“ и врхом окренутим на горе, у случају када се знак поставља на аутопуту или на мотопуту.

Стрелице се увек налазе на дну знака, између бордуре и доње ивице знака. Поред стрелице се уписује растојање до места скретања (у метрима или километрима), док се на знаку, унутар бордуре, уписује растојање до туристичког одредишта (у километрима).

Знак „туристичка информациона табла“ (са додатним натписом „VIA насеље“) **без стрелице** се поставља испред раскрсница на којима се кретањем право иде **једном** према туристичком одредишту или на локацијама на путу који води директно до **једног** туристичког одредишта. Поред тога, знаком „туристичка информациона табла“ (без стрелице) је могуће означити **више** туристичких одредишта на локацијама на путу, у случају када тај пут води директно до туристичких одредишта.

Знаком „туристичка информациона табла“ (са додатним натписом „VIA насеље“) није могуће означити **више** туристичких одредишта испред једне раскрснице, у случају када се на раскрсници кретање ка различитим одредиштима врши у различитим смеровима кретања (различите комбинације кретања: једно одредиште се налази право а друго лево или једно одредиште се налази право а друго десно или једно одредиште се налази лево а друго десно). У овом случају се поставља више знакова „туристичка информациона табла“ (са додатним натписом „VIA насеље“), посебно за сваки смер кретања, односно посебан знак за сва туристичка одредишта која се налазе право (када се користи знак **без стрелице**), посебан за сва туристичка одредишта која се налазе лево и посебан за сва туристичка одредишта која се налазе десно. Дакле, знак „туристичка информациона табла“ (са додатним натписом „VIA насеље“) **са стрелицом „лево“** или **са стрелицом „десно“** или **са искошеном стрелицом „десно“** поставља испред раскрсница на којима је потребно скренути (лево или десно, или је потребно да се изврши искључење са аутопута или мотопута) да би се наставило кретање ка туристичком одредишту, а у случају када се означава једно туристичко одредиште или више туристичких одредишта до којих се долази скретањем на раскрсници у исту страну (или су сва туристичка одредишта која се означавају на једном знаку „лево“ или су сва „десно“).

У случају када се поставља ова варијанта знака „туристичка информациона табла“ (са додатним натписом „VIA насеље“), не постављају се знакови „туристичка путоказна табла“ или „туристички стреласти путоказ“.



Слика 9-1-19 Пример знака за означавање више туристичких одредишта који се поставља или на улазу у насеље или на излазу из насеља или испред раскрснице на којој се кретањем право наставља ка туристичком одредишту



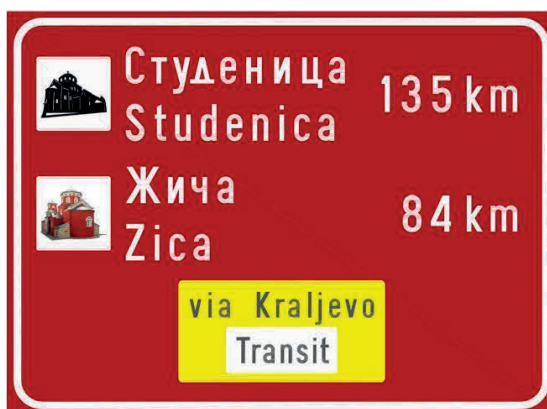
Слика 9-1-20 Пример знака за означавање једног туристичког одређишта који се поставља или на улазу у насеље или на излазу из насеља или испред раскрснице на којој се кретањем право наставља ка туристичком одређишту



Слика 9-1-21 Пример знака за означавање више туристичких одређишта који се поставља испред раскрснице на којој се скретањем лево наставља ка туристичком одређишту



Слика 9-1-22 Пример знака за означавање више туристичких одређишта који се поставља испред раскрснице на којој се скретањем десно наставља ка туристичком одређишту



Слика 9-1-23 Пример знака за означавање више туристичких одређишта који се поставља на улазу у насеље у ком се врши вођење саобраћаја по транзитном правцу. Знак се поставља испред раскрснице на којој се кретањем право наставља кретање транзитним правцем, као и кретање ка туристичком одређишту



Слика 9-1-24 Пример знака за означавање једног туристичког одређишта који се поставља на улазу у насеље у ком се врши вођење саобраћаја по транзитном правцу. Знак се поставља испред раскрснице на којој се кретањем право наставља кретање транзитним правцем, као и кретање ка туристичком одређишту



Слика 9-1-25 Пример знака за означавање једног туристичког одређишта који се поставља на улазу у насеље у ком се врши вођење саобраћаја по транзитном правцу. Знак се поставља испред раскрснице на којој се кретањем право наставља кретање транзитним правцем, као и кретање ка туристичком одређишту



Слика 9-1-26 Пример знака за означавање више туристичких одређишта који се поставља на улазу у насеље у ком се врши вођење саобраћаја по транзитном правцу. Знак се поставља испред раскрснице на којој се скретањем лево наставља кретање транзитним правцем, као и кретање ка туристичком одређишту



Слика 9-1-27 Пример знака за означавање више туристичких одређишта који се поставља на улазу у насеље у ком се врши вођење саобраћаја по транзитном правцу. Знак се поставља испред раскрснице на којој се скретањем десно наставља кретање транзитним правцем, као и кретање ка туристичком одређишту



Слика 9-1-28 Пример знака за означавање више туристичких одређишта који се поставља испред искључења са аутопута или мотопута



Слика 9-1-29 Пример знака за означавање једног туристичког одредишта који се поставља испред искључења са аутопута или мотопута

Када се користи за означавање туристичких одредишта I-A реда, I-B реда, II реда и V-A реда, боја основе знака је смеђа (браон), а оквир и натписи су беле боје, док су симболи црне боје на уметнутој основи беле боје. У овом случају је могуће да се на знаковима уместо симбола изради фотографски приказ у боји који репрезентује туристички садржај, под условом да техничке могућности израде и техничке карактеристике примењених материјала за фотографски приказ обезбеђују идентичне услове трајности и гаранције као за остале материјале од којих се знак израђује према правилнику о саобраћајној сигнализацији и важећим стандардима.

Алтернативно, на овим знаковима симболи могу бити израђени у колору (нпр. код означавања заштићених природних добара симболи могу бити зелене боје на белој основи). Материјали који се користе за израду симбола у колору треба да обезбеђују идентичне услове трајности и гаранције као и остали материјали од којих се знак израђује према правилнику о саобраћајној сигнализацији и важећим стандардима.

Када се користи за означавање туристичких одредишта III реда, IV-A реда и V-B реда, боја основе знака је бела, а оквир и натписи су смеђе (браон) боје, док су симболи беле боје на уметнутој основи смеђе (браон) боје. У овом случају, код знакова се може применити фотографски приказ уместо симбола.

Алтернативно, у овом случају на знаковима „туристичка информациона табла“ (са додатним натписом „VIA насеље“), симболи могу бити израђени у колору (нпр. код означавања заштићених природних добара симболи могу бити зелене боје на белој основи). Материјали који се користе за израду симбола у колору или фотографског приказа треба да обезбеђују

идентичне услове трајности и гаранције као и остали материјали од којих се знак израђује према правилнику о саобраћајној сигнализацији и важећим стандардима.

3. Знак „туристичка информациона табла“ (са додатним натписом „добродошли“ или „довиђења“)

Знак „туристичка информациона табла“ (са додатним натписом „добродошли“ или „довиђења“) се користи за означавање територија туристичких комплекса, односно туристичких дестинација које на свом подручју имају велики број различитих туристичких садржаја. То су најчешће природна добра, попут националних паркова и других сличних заштићених добара. Поред тога, овај знак се користи и за означавање туристичких регија.

Знак „туристичка информациона табла“ (са додатним натписом „добродошли“ или „довиђења“) се поставља на граници територије туристичког одредишта које означава, односно на улазу и излазу из туристичке регије или туристичке дестинације окарактерисане са већим бројем различитих туристичких садржаја. Када се поставља на улазу на подручје туристичког одредишта, поставља се знак са додатним натписом „добродошли“, док се на излази из подручја одредишта поставља знак са додатним натписом „довиђења“.

На доњим сликама су приказани примери изгледа овог знака.



Слика 9-1-30 Пример знака „туристичка информациона табла“ (са додатним натписом „добродошли“)



Слика 9-1-31 Пример знака „туристичка информациона табла“ (са додатним натписом „довиђења“)

Знак „туристичка информациона табла“ (без додатних натписа) се користи за означавање следећих категорија туристичких одредишта:

- туристичка одредишта I-A реда
- туристичка одредишта I-B реда
- туристичка одредишта II реда
- туристичка одредишта III реда
- туристичка одредишта V-A реда
- туристичка одредишта V-B реда
- туристичка одредишта VII реда

Када се користи за означавање туристичких одредишта I-A реда, I-B реда, II реда, V-A реда и VII реда, боја основе знака „туристичка информациона табла“ (са додатним натписом „добродошли“ или „довиђења“) је смеђа (браон), а оквир и натписи су беле боје, док су симболи црне боје на уметнутој основи беле боје. У овом случају је могуће да се на знаковима уместо симбола изради фотографски приказ у боји који репрезентује туристички садржај, под условом да техничке могућности израде и техничке карактеристике примењених материјала за фотографски приказ обезбеђују идентичне услове трајности и гаранције као за остале материјале од којих се знак израђује према правилнику о саобраћајној сигнализацији и важећим стандардима.

Алтернативно, на овим знаковима симболи могу бити израђени у колору (нпр. код означавања заштићених природних добара симболи могу бити зелене боје на белој основи). Материјали који се користе за израду симбола у колору треба да обезбеђују идентичне услове трајности и гаранције као и остали материјали од којих се знак израђује према правилнику о саобраћајној сигнализацији и важећим стандардима.

Када се користи за означавање туристичких одредишта III реда и V-Б реда, боја основе знака „туристичка информациона табла“ (без додатних натписа) је бела, а оквир и натписи су смеђе (браон) боје, док су симболи беле боје на уметнутој основи смеђе (браон) боје. У овом случају, код знакова се може применити фотографски приказ уместо симбола.

Алтернативно, у овом случају симболи могу бити израђени у колору (нпр. код означавања заштићених природних добара симболи могу бити зелене боје на белој основи). Материјали који се користе за израду симбола у колору или фотографског приказа треба да обезбеђују идентичне услове трајности и гаранције као и остали материјали од којих се знак израђује према правилнику о саобраћајној сигнализацији и важећим стандардима.

9.2 Знак „туристички стреласти путоказ“

Туристички стреласти путокази се користе за усмеравање према туристичким одредиштима.

Знак „туристички стреласти путоказ“ може да садржи различите комбинације текста и/или симбола (пиктограма).

На овом знаку се може исписати назив једног туристичког одредишта.

За исписивање назива туристичког одредишта се примењују следеће висина слова: најмање 280 mm уколико се поставља на аутопуту, најмање 210 mm када се поставља на путевима на којима је дозвољена брзина до 100 km/h, најмање 140 mm када се поставља на путевима на којима је дозвољена брзина до 80 km/h и најмање 105 mm када се поставља на путевима на којима је дозвољена брзина до 50 km/h.

Димензије свих елемената који се налазе на овом знаку (текстуални описи, симболи, бордуре и сл.), као и растојања између њих су одређени у односу на висину слова која се користи за исписивање назива туристичког одредишта.

Препоручује се, да се на знаку „туристички стреласти путоказ“ увек када је могуће испише и растојање до туристичког одредишта.

Знак „туристички стреласти путоказ“ се не користи када се на заједничком носачу/носачима истовремено постављају знакови за означавање кретања право и лево или право и десно или право, лево и десно већ се у том случају користе знакови „туристичке путоказне табле“

На доњим сликама су приказани различити примери изгледа овог знака.



Слика 9-2-1 Пример знака „туристички стреласти путоказ“



Слика 9-2-2 Пример знака „туристички стреласти путоказ“



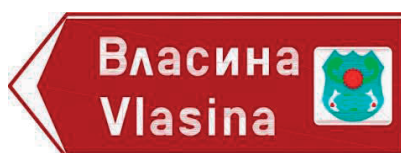
Слика 9-2-3 Пример знака „туристички стрелести путоказ“



Слика 9-2-4 Пример знака „туристички стрелести путоказ“



Слика 9-2-5 Пример знака „туристички стрелести путоказ“



Слика 9-2-6 Пример знака „туристички стрелести путоказ“



Слика 9-2-7 Пример знака „туристички стрелести путоказ“



Слика 9-2-8 Пример знака „туристички стреласти путоказ“



Слика 9-2-9 Пример знака „туристички стреласти путоказ“



Слика 9-2-10 Пример знака „туристички стреласти путоказ“

Знак „туристички стреласти путоказ“ се користи за означавање следећих категорија туристичких одредишта:

- туристичка одредишта I реда (I-A и I-B реда)
- туристичка одредишта II реда
- туристичка одредишта III реда
- туристичка одредишта IV-A реда
- туристичка одредишта V-A реда
- туристичка одредишта V-B реда

Када се користи за означавање туристичких одредишта I-A реда, I-B реда, II реда и V-A реда, боја основе знака „туристички стреласти путоказ“ (без додатних натписа) је смеђа (браон), а оквир и натписи су беле боје, док су симболи црне боје на уметнутој основи беле боје. У овом случају је могуће да се на знаковима уместо симбола изради фотографски приказ у боји који репрезентује туристички садржај, под условом да техничке могућности израде и техничке карактеристике примењених материјала за фотографски приказ обезбеђују идентичне услове трајности и гаранције као за остале материјале од којих се знак израђује према правилнику о саобраћајној сигнализацији и важећим стандардима.

Алтернативно, на знаковима „туристички стреласти путоказ“, симболи могу бити израђени у колору (нпр. код означавања заштићених природних добара симболи могу бити зелене боје на белој основи). Материјали који се користе за израду симбола у колору треба да обезбеђују идентичне услове трајности и гаранције као и остали материјали од којих се знак израђује према правилнику о саобраћајној сигнализацији и важећим стандардима.

Када се користи за означавање туристичких одредишта III реда, IV-A реда и V-B реда, боја основе знака „туристички стреласти путоказ“ је бела, а оквир и натписи су смеђе (браон) боје, док су симболи беле боје на уметнутој основи смеђе (браон) боје. У овом случају, код знакова се не примењује фотографски приказ уместо симбола.

Алтернативно, у овом случају на знаковима „туристички стреласти путоказ“, симболи могу бити израђени у колору (нпр. код означавања заштићених природних добара симболи могу бити зелене боје на белој основи). Материјали који се користе за израду симбола у колору треба да обезбеђују идентичне услове трајности и гаранције као и остали материјали од којих се знак израђује према правилнику о саобраћајној сигнализацији и важећим стандардима.

9.3 Знак „туристичка путоказна табла“

Туристичке путоказне табле се користе за усмеравање према туристичким одредиштима.

Знак „туристичка путоказна табла“ може да садржи различите комбинације текста и/или симбола (пиктограма).

На овом знаку се може исписати назив једног туристичког одредишта.

За исписивање назива туристичког одредишта се примењују следеће висина слова: најмање 140 mm када се поставља на путевима на којима је дозвољена брзина до 80 km/h и најмање 105 mm када се поставља на путевима на којима је дозвољена брзина до 50 km/h. У изузетним случајевима, када је дозвољена брзина кретања до 50 km/h и када не постоји довољно расположивог простора, може се применити и висина слова од најмање 84 mm.

Димензије свих елемената који се налазе на овом знаку (текстуални описи, симболи, бордуре и сл.), као и растојања између њих су одређени у односу на висину слова која се користи за исписивање назива туристичког одредишта.

Препоручује се, да се на знаку „туристички стреласта путоказ“ увек када је могуће испише и растојање до туристичког одредишта.

У циљу израде оптималног решења, изглед знака „туристичка путоказна табла“ може да буде различит, односно може да садржи различите комбинације и различит међусобни распоред текста и симбола, а његове димензије се одређују у односу на дужину натписа (назива и описа) и броја симбола који треба да се нађу на знаку, као и у односу на конкретне услове и просторна ограничења локације на којој се знак поставља.

Знаком „туристичка путоказна табла“ се могу означавати:

- Туристичка одредишта I, II, III, IV и V реда и
- Туристичка одредишта VIII реда су пратећи туристички садржаји који се налазе у насељеним местима и који не припадају ни једној другој категорији туристичких одредишта.

Туристичка одредишта VI, VII и IX реда не означавају знаком „туристичка путоказна табла“.

Када се знаком „туристичка путоказна табла“ означавају туристичка одредишта I, II, III, IV и V реда неопходно је да комбинације боја на знаковима који се користе у насељу одговарају комбинацијама које су коришћене за означавање истих тих одредишта ван насеља. У складу са наведеним, за означавање туристичких одредишта I, II, III, IV и V реда знаком „туристичка путоказна табла“ се користе следеће комбинације боја:

1. у случају када се туристичком сигнализацијом која је предвиђена за означавање туристичких одредишта VIII реда, означавају **туристичка одредишта I реда, боја** основе знакова туристичке сигнализације је смеђа (браон а натписи и стрелице су беле боје, док су симболи црне боје на уметнутој основи беле боје;

- у случају када се туристичком сигнализацијом која је предвиђена за означавање туристичких одредишта VIII реда, означавају **туристичка одредишта II реда, боја** основе знакова туристичке сигнализације је смеђа (браон), а натписи и стрелице су беле боје, док су симболи црне боје на уметнутој основи беле боје;
- у случају када се туристичком сигнализацијом која је предвиђена за означавање туристичких одредишта VIII реда, означавају **туристичка одредишта III реда, боја** основе знакова туристичке сигнализације је бела, а натписи и стрелице су смеђе (браон) боје, док су симболи беле боје на уметнутој основи смеђе (браон) боје;
- у случају када се туристичком сигнализацијом која је предвиђена за означавање туристичких одредишта VIII реда, означавају **туристичка одредишта IV-А реда, боја** основе знакова туристичке сигнализације је бела, а натписи и стрелице су смеђе (браон) боје, док су симболи беле боје на уметнутој основи смеђе (браон) боје;
- у случају када се туристичком сигнализацијом која је предвиђена за означавање туристичких одредишта VIII реда, означавају **туристичка одредишта IV-Б реда, боја** основе знакова туристичке сигнализације која се користи за означавање туристичких одредишта IV-Б реда је љубичаста, а натписи и стрелице су беле боје, док су симболи црне боје на уметнутој основи беле боје;
- у случају када се туристичком сигнализацијом која је предвиђена за означавање туристичких одредишта VIII реда, означавају **туристичка одредишта V-А реда, боја** основе знакова туристичке сигнализације је смеђа (браон), а натписи и стрелице су беле боје, док су симболи црне боје на уметнутој основи беле боје;
- у случају када се туристичком сигнализацијом која је предвиђена за означавање туристичких одредишта VIII реда, означавају **туристичка одредишта V-Б реда, боја** основе знакова туристичке сигнализације је бела, а натписи и стрелице су смеђе (браон) боје, док су симболи беле боје на уметнутој основи смеђе (браон) боје.

Алтернативно, на свим горе наведеним знаковима, симболи могу бити израђени у колору (нпр. код означавања заштићених природних добара симболи могу бити зелене боје на белој основи), а може бити дат и фотографски приказ. Материјали који се користе за израду симбола у колору или фотографског приказа треба да обезбеђују идентичне услове трајности и гаранције као и остали материјали од којих се знак израђује према правилнику о саобраћајној сигнализацији и важећим стандардима.

На доњим сликама су приказани различити примери изгледа овог знака.



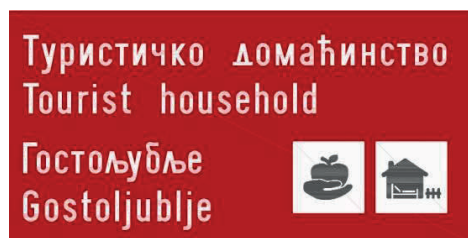
Слика 9-3-1 Пример знака „туристичка путоказна табла“



Слика 9-3-2 Пример знака „туристичка путоказна табла“



Слика 9-3-3 Пример знака „туристичка путоказна табла“



Слика 9-3-4 Пример знака „туристичка путоказна табла“



Слика 9-3-5 Пример знака „туристичка путоказна табла“



Слика 9-3-6 Пример знака „туристичка путоказна табла“



Слика 9-3-7 Пример знака „туристичка путоказна табла“



Слика 9-3-8 Знакови туристичка путоказна табла на заједничком



Слика 9-3-9 Знакови туристичка путоказна табла на заједничком

Када се знаком „туристичка путоказна табла“ означавају туристичка одређишта VIII реда, ови знакови се могу поделити према намени туристичког одређишта које означавају, и то на:

1. Знакове „туристичка путоказна табла“ који се користе за **туристички информациони центар**;

Када се користе за означавање **туристичког информационог центра** или другог сличног објекта где се могу добити информације о туристичкој понуди града, насеља, општине и сл.

Боја основе знакова који се користе за означавање **туристичког информационог центра** је црвена, а натписи и стрелице су беле боје, док су симболи црне боје на уметнутој основи беле боје.

2. Знакове „туристичка путоказна табла“ који се користе за **јавне објекте**;

Када се користе за означавање **јавних објеката** (као што су зграда општине, суда, полиције, болница, хитна помоћ, стадиони, спортске хале, спортско- рекреативни центри и сл.).

Боја основе знакова који се користе за означавање **јавних објеката** је бела, а натписи и стрелице су црне боје, док су симболи црне боје на уметнутој основи беле боје.

3. Знакове „туристичка путоказна табла“ који се користе за **путничке терминале**;

Када се користе за означавање **путничких терминала** (као што су аутобуска станица, железничка станица, аеродром, паркинизи намењени превасходно туристичким аутобусима и сл.).

Боја основе знакова који се користе за означавање **путничких терминала** је плава, а натписи и стрелице су беле боје, док су симболи црне боје на уметнутој основи беле боје.

4. Знакове „туристичка путоказна табла“ који се користе за **културно-историјска добра** мањег значаја;

Када се користе за означавање **културно-историјских добара** мањег значаја (као што су споменици културе и историје, археолошка налазишта, музеји, библиотеке и верски објекти мањег значаја и други слични објекти).

Боја основе знакова који се користе за означавање **културно-историјских добара** мањег значаја је светло наранџаста, а натписи и стрелице су црне боје, док су симболи црне боје на уметнутој основи беле боје.

5. Знакове „туристичка путоказна табла“ који се користе за **смештајне капацитете**;

Када се користе за означавање **смештајних капацитета** у насељеним местима (мотели, туристички кампови и хотели највиших категорија са 4* и 5* звездица). У изузетним случајевима, када у насељу не постоје наведени објекти могу се означити и други смештајни капацитети који су од значаја за то насеље (нпр. уколико нема хотела највиших категорија могу се означити и хотели нижих категорија јер су они онда од значаја за туристичку понуду насеља, као и пансиони или апартмани).

Боја основе знакова који се користе за означавање **смештајних капацитета** у насељеним местима је љубичаста, а натписи и стрелице су беле боје, док су симболи црне боје на уметнутој основи беле боје.

6. Знакове „туристичка путоказна табла“ који се користе за **природна добра** мањег значаја;

Када се користе за означавање **природних добара** (као што су бање мањег значаја,

паркови, ботаничке баште, зоолошки вртови, акваријуми, дечија игралишта и сл.).

Боја основе знакова који се користе за означавање **природних добара** је зелена, а натписи и стрелице су беле боје, док су симболи црне боје на уметнутој основи беле боје.

7. Знакове „туристичка путоказна табла“ који се користе за **пословно-трговинске центре**.

Када се користе за означавање **пословно-трговинских центара и других сличних објеката** (као што су пословни центри, трговински центри, спортско-пословни центри, конгресни центри, забавни центри, казина, винарије, вински пордуми и винотеке, привредни објекти од утицаја на туризам и други слични објекти)

Боја основе знакова који се користе за означавање **пословно-трговинских центара** је сива, а натписи и стрелице су беле боје, док су симболи црне боје на уметнутој основи беле боје.

Алтернативно, на свим горе наведеним знаковима, симболи могу бити израђени у колору (нпр. код означавања заштићених природних добара симболи могу бити зелене боје на белој основи), а може бити дат и фотографски приказ. Материјали који се користе за израду симбола у колору или фотографског приказа треба да обезбеђују идентичне услове трајности и гаранције као и остали материјали од којих се знак израђује према правилнику о саобраћајној сигнализацији и важећим стандардима.



Слика 9-3-10 Пример знака „туристичка путоказна табла“



Слика 9-3-11 Пример знака „туристичка путоказна табла“



Слика 9-3-12 Пример знака „туристичка путоказна табла“



Слика 9-3-13 Пример знака „туристичка путоказна табла“



Слика 9-3-14 Пример знака „туристичка путоказна табла“

Када се знакови „туристичка путоказна табла“ користе за означавање туристичких одредишта у насељу, онда се туристичка одредишта деле у групе. Означавање се врши по бојама, где се свакој групи одредишта додељује одређена боја. Знакови који се налазе на истим носачима, се **ређају по групама боја**, тако да се у свакој групи прво означавају одредишта која се налазе право, па затим она која се налазе лево и на крају она која се налазе десно, па испод тога по истом принципу за следећу боју, односно следећу групу одредишта.

Поред информација које пружају возачима, ови знакови пружају корисне информације пешацима и осталим учесницима у саобраћају.



Слика 9-3-15 Знакови туристичка путоказна табла на заједничком

9.4 Знак „туристичка табла за означавање туристичког одредишта“

Туристичка табла за означавање туристичког одредишта се поставља непосредно испред објекта или одредишта на које се односи. Најчешће се постављају два знака окренута налицјем један према другом и то на истим носачима. Туристичка табла за означавање се може поставити и на објекту на који се односи уколико се објекат налази у непосредној близини пута и уколико је она јасно уочљива са пута.

Знак „туристичка табла за означавање туристичког одредишта“ може да садржи различите комбинације текста и/или симбола (пиктограма).

За исписивање назива туристичког одредишта се примењују следеће висина слова: најмање 140 mm када се поставља на путевима на којима је дозвољена брзина до 80 km/h и најмање 105 mm када се поставља на путевима на којима је дозвољена брзина до 50 km/h. У изузетним случајевима, када је дозвољена брзина кретања до 50 km/h и када не постоји довољно расположивог простора, може се применити и висина слова од најмање 84 mm.

Димензије свих елемената који се налазе на овом знаку (текстуални описи, симболи, бордуре и сл.), као и растојања између њих су одређени у односу на висину слова која се користи за исписивање назива туристичког одредишта.

У циљу израде оптималног решења, изглед знака „туристичка табла за означавање туристичког одредишта“ може да буде различит, односно може да садржи различите комбинације и различит међусобни распоред текста и симбола, а његове димензије се одређују у односу на дужину натписа (назива и описа) и броја симбола који треба да се нађу на знаку, као и у односу на конкретне услове и просторна ограничења локације на којој се знак поставља.

На доњим сликама су приказани различити примери изгледа овог знака.



Слика 9-4-1 Пример знака „туристичка табла за означавање туристичког одредишта“



Слика 9-4-2 Пример знака „туристичка табла за означавање туристичког одредишта“



Слика 9-4-3 Пример знака „туристичка табла за означавање туристичког одредишта“



Слика 9-4-4 Пример знака „туристичка табла за означавање туристичког одредишта“

Знак „туристичка табла за означавање туристичког одредишта“ се користи за означавање следећих категорија туристичких одредишта:

- туристичка одредишта I-A реда
- туристичка одредишта I-B реда
- туристичка одредишта II реда
- туристичка одредишта III реда
- туристичка одредишта IV-A реда
- туристичка одредишта IV-B реда
- туристичка одредишта V-A реда
- туристичка одредишта V-B реда
- туристичка одредишта VIII реда

Када се користи за означавање туристичких одредишта I-A реда, I-B реда, II реда и V-A реда, боја основе знака је смеђа (браон), а оквир и натписи су беле боје, док су симболи црне боје на уметнутој основи беле боје. У овом случају је могуће да се на знаковима уместо симбола изради фотографски приказ у боји који репрезентује туристички садржај, под условом да техничке могућности израде и техничке карактеристике примењених материјала за фотографски приказ обезбеђују идентичне услове трајности и гаранције као за остале материјале од којих се знак израђује према правилнику о саобраћајној сигнализацији и важећим стандардима.

Алтернативно, на знаковима „туристичка табла за означавање туристичког одредишта“, симболи могу бити израђени у колору (нпр. код означавања заштићених природних добара симболи могу бити зелене боје на белој основи). Материјали који се користе за израду симбола у колору

треба да обезбеђују идентичне услове трајности и гаранције као и остали материјали од којих се знак израђује према правилнику о саобраћајној сигнализацији и важећим стандардима.

Када се користи за означавање туристичких одредишта III реда, IV-A реда, IV-B реда и V-B реда, боја основе знака је бела, а оквир и натписи су смеђе (браон) боје, док су симболи беле боје на уметнутој основи смеђе (браон) боје. У овом случају, код знакова се не примењује фотографски приказ уместо симбола.

Алтернативно, у овом случају на знаковима „туристичка табла за означавање туристичког одредишта“ (без стрелице, са стрелицом лево или са стрелицом десно), симболи могу бити израђени у колору (нпр. код означавања заштићених природних добара симболи могу бити зелене боје на белој основи). Материјали који се користе за израду симбола у колору треба да обезбеђују идентичне услове трајности и гаранције као и остали материјали од којих се знак израђује према правилнику о саобраћајној сигнализацији и важећим стандардима.

Када се користи за означавање туристичких одредишта VIII реда, боје на знаковима „туристичка табла за означавање туристичког одредишта“ су следеће:

1. Када се користе за означавање **туристичког информационог центра** или другог сличног објекта где се могу добити информације о туристичкој понуди града, насеља, општине и сл.
Боја основе знакова који се користе за означавање **туристичког информационог центра** је црвена, а натписи и стрелице су беле боје, док су симболи црне боје на уметнутој основи беле боје.
2. Када се користе за означавање **јавних објеката** (као што су зграда општине, суда, полиције, болница, хитна помоћ, стадиони, спортске хале, спортско- рекреативни центри и сл.)
Боја основе знакова који се користе за означавање **јавних објеката** је бела, а натписи и стрелице су црне боје, док су симболи црне боје на уметнутој основи беле боје.
3. Када се користе за означавање **путничких терминала** (као што су аутобуска станица, железничка станица, аеродром, паркинизи намењени преваходно туристичким аутобусима и сл.)
Боја основе знакова који се користе за означавање **путничких терминала** је плава, а натписи и стрелице су беле боје, док су симболи црне боје на уметнутој основи беле боје.
4. Када се користе за означавање **културно-историјских добара** мањег значаја (као што су споменици културе и историје, археолошка налазишта, музеји, библиотеке и верски објекти мањег значаја)
Боја основе знакова који се користе за означавање **културно-историјских добара** мањег значаја је светло наранџаста, а натписи и стрелице су црне боје, док су симболи црне боје на уметнутој основи беле боје.
5. Када се користе за означавање **смештајних капацитета** у насељеним местима (мотели, туристички кампови и хотели највиших категорија са 4* и 5* звездица). У изузетним

случајевима, када у насељу не постоје наведени објекти могу се означити и други смештајни капацитети који су од значаја за то насеље (нпр. уколико нема хотела највиших категорија могу се означити и хотели нижих категорија јер су они онда од значаја за туристичку понуду насеља, као и пансиони или апартмани).

Боја основе знакова који се користе за означавање **смештајних капацитета** у насељеним местима је љубичаста, а натписи и стрелице су беле боје, док су симболи црне боје на уметнутој основи беле боје.

6. Када се користе за означавање **природних добара** (као што су паркови, ботаничке баште, зоолошки вртови, акваријуми, дечија игралишта и сл.).

Боја основе знакова који се користе за означавање **природних добара** је зелена, а натписи и стрелице су беле боје, док су симболи црне боје на уметнутој основи беле боје.

7. Када се користе за означавање **пословно-трговинских центара** (као што су пословни центри, трговински центри, спортско-пословни центри, конгресни центри, забавни центри, казина и сл.)

Боја основе знакова који се користе за означавање **пословно-трговинских центара** је сива, а натписи и стрелице су беле боје, док су симболи црне боје на уметнутој основи беле боје.

Алтернативно, на свим горе наведеним знаковима, симболи могу бити израђени у колору (нпр. код означавања заштићених природних добара симболи могу бити зелене боје на белој основи). Материјали који се користе за израду симбола у колору треба да обезбеђују идентичне услове трајности и гаранције као и остали материјали од којих се знак израђује према правилнику о саобраћајној сигнализацији и важећим стандардима.

Код означавања туристичких одредишта VIII реда се не примењује фотографски приказ уместо симбола.

9.5 Знак „туристички пут“

Знак „туристички пут“ може да садржи различите комбинације текста и/или симбола (пиктограма). За исписивање назива туристичког одредишта се примењују следеће висина слова: најмање 140 mm када се поставља на путевима на којима је дозвољена брзина до 80 km/h и најмање 105 mm када се поставља на путевима на којима је дозвољена брзина до 50 km/h.

Димензије свих елемената који се налазе на овом знаку (текстуални описи, симболи, бордуре и сл.), као и растојања између њих су одређени у односу на висину слова која се користи за исписивање назива туристичког одредишта или у односу на димензије симбола.

У циљу израде оптималног решења, изглед знака „туристички пут“ може да буде различит, односно може да садржи различите комбинације и различит међусобни распоред текста и симбола, а његове димензије се одређују у односу на дужину натписа (назива и описа) и броја симбола који треба да се нађу на знаку, као и у односу на конкретне услове и просторна ограничења локације на којој се знак поставља.

На доњим сликама су приказани различити примери изгледа овог знака.



Слика 9-5-1 Пример знака „туристички пут“



Слика 9-5-2 Пример знака „туристички пут“



Слика 9-5-3 Пример знака „туристички пут“



Слика 9-5-4 Пример знака „туристички пут“

Знак „туристички пут“ се користи за означавање следећих категорија туристичких одредишта:

- туристичка одредишта V-A реда
- туристичка одредишта V-B реда

Када се користи за означавање туристичких одредишта V-A реда, боја основе знака „туристички пут“ је смеђа (браон), а оквир и натписи су беле боје, док су симболи црне боје на уметнутој основи беле боје. У овом случају је могуће да се на знаковима уместо симбола изради фотографски приказ у боји који репрезентује туристички садржај, под условом да техничке могућности израде и техничке карактеристике примењених материјала за фотографски приказ обезбеђују идентичне услове трајности и гаранције као за остале материјале од којих се знак израђује према правилнику о саобраћајној сигнализацији и важећим стандардима.

Алтернативно, на знаковима „туристички пут“, симболи могу бити израђени у колору (нпр. код туристичких путева чија су тема заштићена природна добра симболи могу бити зелене боје на белој основи). Материјали који се користе за израду симбола у колору треба да обезбеђују идентичне услове трајности и гаранције као и остали материјали од којих се знак израђује према правилнику о саобраћајној сигнализацији и важећим стандардима.

Када се користи за означавање туристичких одредишта V-B реда, боја основе знака „туристички пут“ је бела, а оквир и натписи су смеђе (браон) боје, док су симболи беле боје на уметнутој основи смеђе (браон) боје. У овом случају, код знакова се не примењује фотографски приказ уместо симбола.

Алтернативно, у овом случају на знаковима „туристички пут“, симболи могу бити израђени у колору (нпр. код туристичких путева чија су тема заштићена природна добра симболи могу бити зелене боје на белој основи). Материјали који се користе за израду симбола у колору треба да обезбеђују идентичне услове трајности и гаранције као и остали материјали од којих се знак израђује према правилнику о саобраћајној сигнализацији и важећим стандардима.

9.6 Знак „туристичка табла за израз добродошлице”

Знак „туристичка табла за израз добродошлице”, се поставља у близини или тачно на катастарску границу одређене територије, односно на границу државе, покрајине, округа, града или општине. На границу одређене територије се може поставити само један знак на уласку у одређену територију. Знак на изласку из одређене територије, са изузетком државе, покрајине и округа се не поставља, већ се на том месту поставља знак добродошлице на уласку у другу територију општине или града. Када се знак „туристичка табла за израз добродошлице” поставља на изласку из територије државе, натпис „добродошли” се замењује натписом „довиђења”.

Знак „туристичка табла за израз добродошлице” се користи за означавање туристичких одредишта IX реда, односно граница територија државе, покрајина, округа, градова и општина који се могу означити туристичком сигнализацијом.

За исписивање назива туристичког одредишта се примењују следеће висина слова: најмање 280 mm уколико се поставља на аутопуту, најмање 210 mm када се поставља на путевима на којима је дозвољена брзина до 100 km/h, најмање 140 mm када се поставља на путевима на којима је дозвољена брзина до 80 km/h и најмање 105 mm када се поставља на путевима на којима је дозвољена брзина до 50 km/h.

Димензије свих елемената који се налазе на овом знаку (текстуални описи, симболи, бордуре и сл.), као и растојања између њих су одређени у односу на висину слова која се користи за исписивање назива туристичког одредишта.

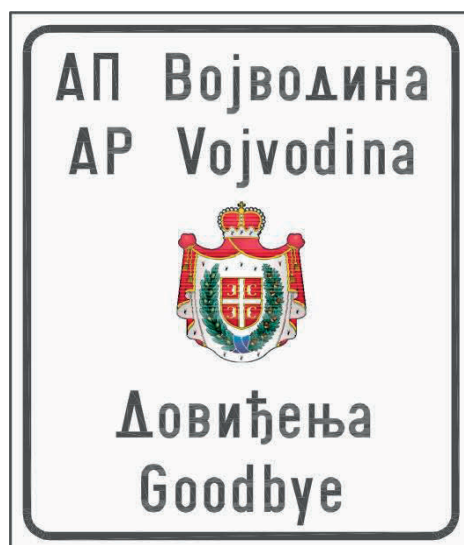
На доњим сликама су приказани различити примери изгледа овог знака, у зависности од његовог садржаја и положаја елемената приказаних на знаку.



Слика 9-6-1 Знак „туристичка табла за израз добродошлице” на подручје Републике Србије



Слика 9-6-2 Знак „туристичка табла за израз добродошлице“ на подручје АП Војводине



Слика 9-6-3 Знак „туристичка табла за израз добродошлице“ која се поставља на излазу са територије АП Војводине



Слика 9-6-4 Знак „туристичка табла за израз добродошлице“ на подручје града



Слика 9-6-5 Знак „туристичка табла за израз добродошлице“ на подручје општине

Боја основе знакова који се користе за означавање територије државе је плава, а оквир и натписи су беле боје, док је симбол (грб Републике Србије) израђен у колору, односно у реалним бојама. Боја основе знакова који се користе за означавање територије покрајина, округа, градова и општина је бела, а оквир и натписи су црне боје, док је симбол (одговарајући грб) израђен у колору, односно у реалним бојама. Материјали који се користе за израду симбола у колору, односно у реалним бојама, треба да обезбеђују идентичне услове трајности и гаранције као и остали материјали од којих се знак израђује према правилнику о саобраћајној сигнализацији и важећим стандардима.

9.7 Знак „туристичке информације“

Знак „туристичке информације“ се користи унутар туристичких комплекса, односно туристичких дестинација које на свом подручју имају велики број различитих туристичких садржаја. Овај знак се поставља на саобраћајним површинама изван коловоза (одморишта, паркиралишта) и другим површинама уз пут, које су одређене за обављање пратећих активности уз пут; поставља се на површинама које нису намењене возњи возила и које обезбеђују сигурност пешацима који се упознају са садржајем знака. На путу уз који се налази одмориште или други простор намењен за одмор путника, а на којем се налази знак „туристичке информације“, мора бити постављен саобраћајни знак III-53 „информација“, који упозорава на близину места у коме се могу добити туристичке информације.

Знак „туристичке информације“ садржи детаљније информације које су намењене учеснику у саобраћају о туристичком простору, културним, историјским, природним и туристичким одредиштима и саобраћајне информације. Знак може да садржи и сервисне информације (на пример: назив, категорија, адреса, бројеви телефона хотела и других категорисаних објеката; назив, адреса, бројеви телефона ресторана; назив, адреса, бројеви телефона сервиса, и сл) за кориснике туристичких услуга.

Знак је правоугаоног облика и подељен је на два водоравна поља. Поље у горњем делу знака је максималне висине 40 цм и садржи натпис "туристичке информације".

Поље у доњем делу знака садржи ликовне, графичке, картографске или фотографске приказе и писане информације о туристичкој понуди. Уколико знак садржи и сервисне информације, поље у доњем делу знака дели се на три уздужна поља, тако да два бочна поља заједно чине 1/3 целог поља. Сервисне информације се исписују у бочним пољима.

Када знак садржи само ликовни, графички или фотографски приказ о туристичкој понуди, на знаку може бити исписан само назив туристичког одредишта.

Највећа дозвољена површина знака је до 20 м². Висина текста (слова и бројева) се прилагођава наведеним димензијама табле.

Знак "туристичке информације" има основу знака беле боје, оквир, линије које деле поља и поље на коме се исписује текст "туристичке информације" су браон боје - текст "туристичке информације" исписује се белом бојом - ликовни, графички, картографски, фотографски прикази и писане информације могу бити приказани у више боја.

Натписи се исписују на Српском језику на Латиници и/или на Енглеском језику.

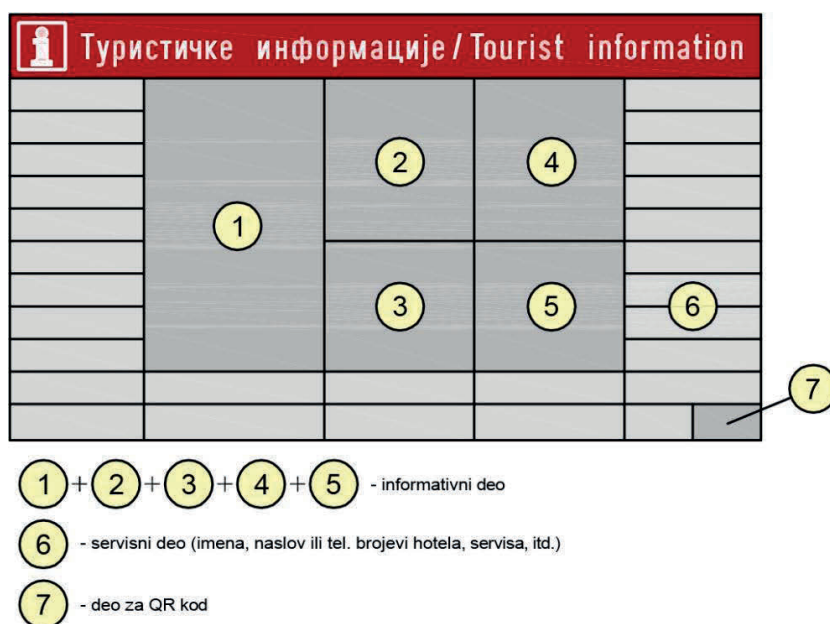
Сви елементи на лицу знака су израђени од фолије која има ретрорефлексију класе I.

Носећа конструкција знака може бити дизајнирана према стилским захтевима непосредног окружења.

На доњим сликама је приказан пример изгледа овог знака.



Слика 9-7-1 Знак „туристичке информације“



Слика 9-7-2 Објашњење појмова на знаку „туристичке информације“

Знак „туристичке информације“ се користи за означавање следећих категорија туристичких одредишта:

- туристичка одредишта I-A реда
- туристичка одредишта I-B реда
- туристичка одредишта II реда
- туристичка одредишта III реда

9.8 Знак „бицикличка информациона табла“

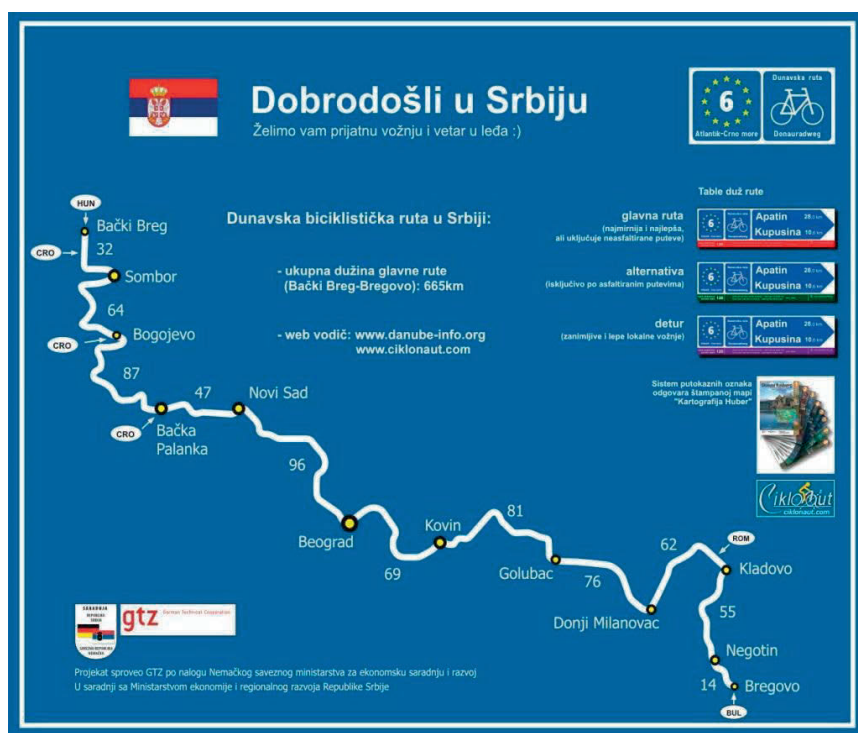
Знак „бицикличка информациона табла“ може да се постави на главној траси бицикличке руте, а користи се да би се приказала дужина целе руте и да би се бицикличким пружиле корисне додатне информације о бицикличкој рути и туристичким садржајима који се налазе у близини руте. Знак је квадратног облика, странице 2 метра и може да садржи различите комбинације текста и/или симбола (пиктограма), као и картографски приказ, односно мапу подручја на ком се пружа бицикличка рута. Висина слова, као и димензије симбола и картографског приказа се прилагођавају димензијама табле.

Натписи се исписују Српским језиком на Латиници и Енглеским језиком или се израђују и постављају две табле од којих је једна на Српском друга на Енглеском језику.

Сви елементи на лицу знака су израђени од фолије која има ретрорефлексију класе I.

Знак „бицикличка информациона табла“ се користи за означавање туристичких одредишта VI реда.

На доњим сликама су приказани различити примери изгледа овог знака, у зависности од његовог садржаја и положаја елемената приказаних на знаку.



Слика 9-8-1 Знак „бицикличка информациона табла“ на српском језику



Слика 9-8-2 Знак „бициклистичка информациона табла“ на енглеском језику



Слика 9-8-3 Знак „бициклистичка информациона табла“ на српском и енглеском језику

Боја знакова туристичке сигнализације за означавање бициклических рута зависи од категорије руте.

- Боја основе знакова туристичке сигнализације за означавање Еуровело бициклическе руте је плава, а натписи су беле боје. Алтернативно се могу користити и комбинације плаве и жуте боје са текстом беле и црне боје.
- Боја основе знакова туристичке сигнализације за означавање националне бициклическе руте је бела, а натписи су црне боје, док је подлога броја руте плава са белим текстом.
- Боја основе знакова туристичке сигнализације за означавање регионалне бициклическе руте је бела, а натписи су црне боје, док је подлога броја руте жута са црним текстом.
- Боја основе знакова туристичке сигнализације за означавање локалне бициклическе руте је бела, а натписи су црне боје, док је подлога броја бела са белим текстом.

9.9 Знак „бициклички путоказ“

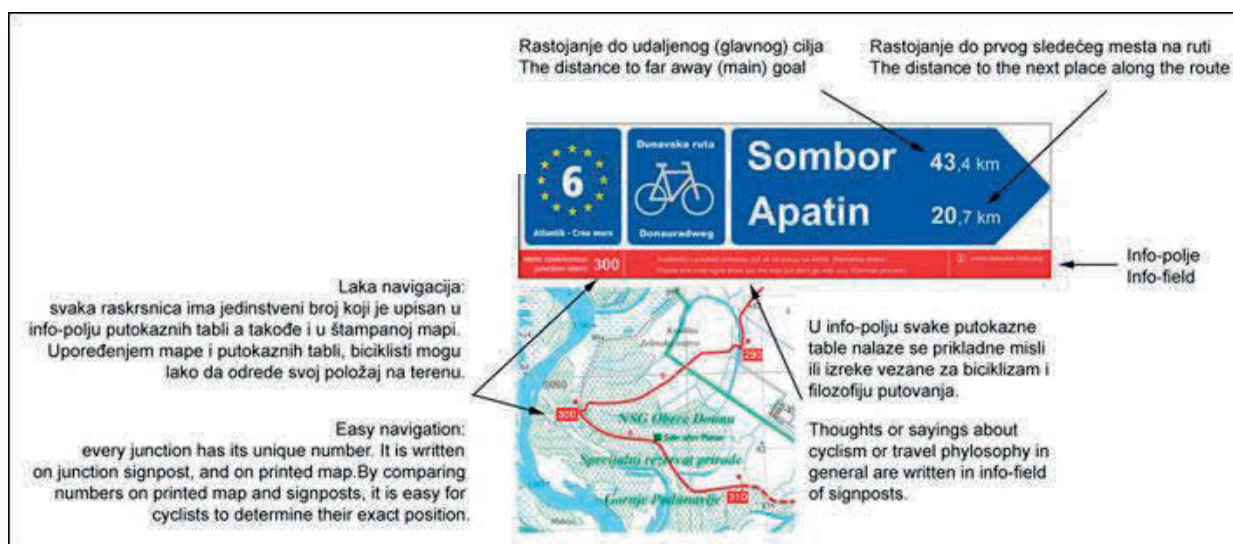
Знак „бициклички путоказ“ може да се постави на главној траси бицикличке руте (укључујући и алтернативе и детурове), а користи се за упућивање корисника бицикличке руте ка чворовима руте, одредиштима или туристичким садржајима дуж бицикличке руте или у њеној зони. Знак је дужине 1 метар и висине 20 центиметара и садржи различите комбинације текста и симбола. Висина текста (слова и бројева) се прилагођава наведеним димензијама табли.

Натписи се исписују на Српском језику на Латиници уз додатак Енглеског језика на ком се исписује додатни текст.

Сви елементи на лицу знака су израђени од фолије која има ретрорефлексију класе I.

Знак „бициклички путоказ“ се користи за означавање туристичких одредишта VI реда.

На доњим сликама су приказани различити примери изгледа овог знака, у зависности од његовог садржаја и положаја елемената приказаних на знаку.



Слика 9-9-1 Објашњење појмова на знаку „бициклички путоказ“



Слика 9-9-2 Знак „бициклички путоказ“ који се поставља на главној траси међународне Еуровело бицикличке руте



Слика 9-9-3 Знак „бициклички путоказ“ који се поставља на главној траси међународне Еуровело бицикличке руте



Слика 9-9-4 Знак „бициклички путоказ“ који се поставља на главној траси међународне Еуровело бицикличке руте



Слика 9-9-5 Знак „бициклички путоказ“ који се поставља на алтернативи међународне Еуровело бицикличке руте



Слика 9-9-6 Знак „бициклички путоказ“ који се поставља на детуру међународне Еуровело бицикличке руте



Слика 9-9-7 Знак „бицикlistички путоказ“ који се поставља на детуру међународне Еуровело бицикlistичке руте



Слика 9-9-8 Знак „бицикlistички путоказ“ који се поставља на главној траси међународне Еуровело бицикlistичке руте



Слика 9-9-9 Знак „бицикlistички путоказ“ који се поставља на главној траси националне бицикlistичке руте



Слика 9-9-10 Знак „бицикlistички путоказ“ који се поставља на главној траси регионалне бицикlistичке руте



Слика 9-9-11 Знак „бицикlistички путоказ“ који се поставља на главној траси локалне бицикlistичке руте

Боја знакова туристичке сигнализације за означавање бициклических рута зависи од категорије руте.

- Боја основе знакова туристичке сигнализације за означавање Еуровело бициклическе руте је плава, а натписи су беле боје. Алтернативно се могу користити и комбинације плаве и жуте боје са текстом беле и црне боје.
- Боја основе знакова туристичке сигнализације за означавање националне бициклическе руте је бела, а натписи су црне боје, док је подлога броја руте плава са белим текстом.
- Боја основе знакова туристичке сигнализације за означавање регионалне бициклическе руте је бела, а натписи су црне боје, док је подлога броја руте жута са црним текстом.
- Боја основе знакова туристичке сигнализације за означавање локалне бициклическе руте је бела, а натписи су црне боје, док је подлога броја бела са белим текстом.

9.10 Знак „ознака бициклическе руте“

Знак „ознака бициклическе руте“ може да се постави на главној траси бициклическе руте (укључујући и алтернативе и детурове), а користи да би се потврдило кретање бициклическом рутом. Поред тога, овај знак може да се дода на већ постојећи знак за означавање неке друге бициклическе руте на делу где се трасе двеју бициклических рута преклапају. Знак је квадратног облика, странице 20 центиметара и садржи различите комбинације текста, стрелица и симбола. Висина текста се прилагођава наведеним димензијама табле.

Натписи се исписују на Српском језику на Латиници и/или на Енглеском језику.

Сви елементи на лицу знака су израђени од фолије која има ретрорефлексију класе I.

Знак „ознака бициклическе руте“ се користи за означавање туристичких одредишта VI реда.

На доњим сликама су приказани различити примери изгледа овог знака, у зависности од његовог садржаја и положаја елемената приказаних на знаку.



Слика 9-10-1 Знак „ознака бициклическе руте“



Слика 9-10-2 Знак „ознака бициклическе руте“



Слика 9-10-3 Знак „ознака бициклическе руте“

Боја знакова туристичке сигнализације за означавање бициклических рута зависи од категорије руте.

- Боја основе знакова туристичке сигнализације за означавање Еуровело бициклическе руте је плава, а натписи су беле боје. Алтернативно се могу користити и комбинације плаве и жуте боје са текстом беле и црне боје.
- Боја основе знакова туристичке сигнализације за означавање националне бициклическе руте је бела, а натписи су црне боје, док је подлога броја руте плава са белим текстом.
- Боја основе знакова туристичке сигнализације за означавање регионалне бициклическе руте је бела, а натписи су црне боје, док је подлога броја руте жута са црним текстом.
- Боја основе знакова туристичке сигнализације за означавање локалне бициклическе руте је бела, а натписи су црне боје, док је подлога броја бела са белим текстом.

9.11 Знак „бициклическе информације“

Знак „бициклическе информације“ може да се постави на главној траси бициклическе руте (укључујући и алтернативе и детурове), а користи се да би се бициклическим пружиле додатне информације о одређеним туристичким садржајима на бициклическој рути. Поред тога, овим знаком се могу давати обавештења које се односе на наилазак не пешачку зону или део пута где је забрањена вожња бицикла те је потребно да се настави кретање гурањем бицикла и сл.

Када се овим знаком пружају информације о туристичким садржајима, знак је ширине 60 центиметара и висине 90 центиметара и садржи различите комбинације текста и симбола и фотографски или картографски приказ. Висина текста се прилагођава наведеним димензијама табле. Када се овим знаком пружају обавештења, знак је дужине 1 метар и висине 20 центиметара и садржи различите комбинације текста и симбола. Висина текста се прилагођава наведеним димензијама табле.

Натписи се исписују на Српском језику на Латиници и/или на Енглеском језику.

Сви елементи на лицу знака су израђени од фолије која има ретрорефлексију класе I.

Знак „бициклическе информације“ се користи за означавање туристичких одредишта VI реда.

На доњим сликама су приказани различити примери изгледа овог знака, у зависности од његовог садржаја и положаја елемената приказаних на знаку.



Слика 9-11-1 Знак „бициклическе информације“



Слика 9-11-2 Знак „бициклическе информације“



Слика 9-11-3 Знак „бициклистичке информације“

Боја знакова туристичке сигнализације за означавање бициклистичких рута зависи од категорије руте.

- Боја основе знакова туристичке сигнализације за означавање Еуровело бициклистичке руте је плава, а натписи су беле боје. Алтернативно се могу користити и комбинације плаве и жуте боје са текстом беле и црне боје.
- Боја основе знакова туристичке сигнализације за означавање националне бициклистичке руте је бела, а натписи су црне боје, док је подлога броја руте плава са белим текстом.
- Боја основе знакова туристичке сигнализације за означавање регионалне бициклистичке руте је бела, а натписи су црне боје, док је подлога броја руте жута са црним текстом.
- Боја основе знакова туристичке сигнализације за означавање локалне бициклистичке руте је бела, а натписи су црне боје, док је подлога броја бела са белим текстом.

9.12 Знак „пешачка информациона табла“

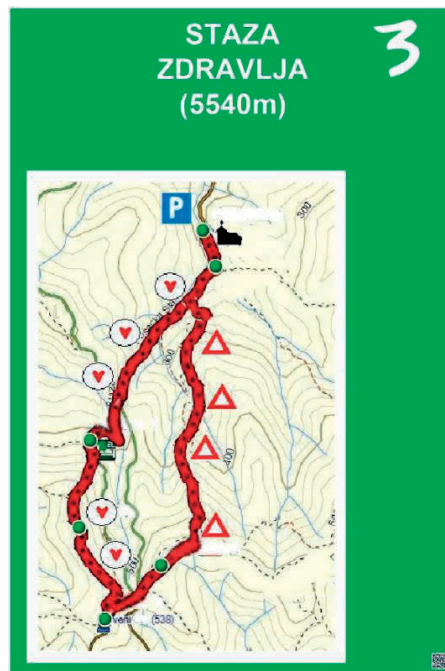
Знак „пешачка информациона табла“ се користи да би се приказала дужина целе руте и да би се пешацима пружиле корисне додатне информације о пешачкој рути и туристичким садржајима који се налазе у близини руте. Знак је ширине 60 центиметара и висине 90 центиметара и може да садржи различите комбинације текста и/или симбола (пиктограма), као и картографски приказ, односно мапу подручја на ком се пружа пешачка рута. Висина слова, као и димензије симбола и картографског приказа се прилагођавају димензијама табле.

Натписи се исписују Српским језиком на Латиници и/или Енглеским језиком.

Сви елементи на лицу знака су израђени од фолије која има ретрорефлексију класе I.

Знак „пешачка информациона табла“ се користи за означавање пешачких туристичких рута, односно туристичких одредишта V-Ц реда.

На доњој слици је приказан пример изгледа овог знака.



Слика 9-12-1 Знак „пешачка информациона табла“

Боја знакова туристичке сигнализације за означавање пешачких рута које су положене по јавном путу или чији се део преклапа са јавним путем је зелена са текстом и симболима беле боје.

9.13 Знак „пешачки путоказ“

Знак „пешачки путоказ“ може да се постави на траси пешачке руте а користи се за упућивање корисника ка чворовима руте, одредиштима или туристичким садржајима дуж пешачке руте или у њеној зони. Знак је дужине 60 центиметара и висине 20 центиметара и садржи различите комбинације текста и симбола. Висина текста (слова и бројева) се прилагођава наведеним димензијама табле.

Натписи се исписују на Српском језику на Латиници и/или на Енглеском језику.

Сви елементи на лицу знака су израђени од фолије која има ретрорефлексију класе I.

Знак „пешачки путоказ“ се користи за означавање пешачких туристичких рута, односно туристичких одредишта V-Ц реда.

На доњим сликама су приказани различити примери изгледа овог знака, у зависности од његовог садржаја и положаја елемената приказаних на знаку.



Слика 9-13-1 Знак „пешачки путоказ“



Слика 9-13-2 Знак „пешачки путоказ“

Боја знакова туристичке сигнализације за означавање пешачких рута које су положене по јавном путу или чији се део преклапа са јавним путем је зелена са текстом и симболима беле боје.

9.14 Знак „ознака пешачке руте“

Знак „ознака пешачке руте“ може да се постави на траси пешачке руте а користи да би се потврдило кретање пешачком рутом. Поред тога, овај знак може да се дода на већ постојећи знак за означавање неке друге пешачке или бициклическе руте на делу где се трасе двеју пешачких или бициклических рута преклапају. Знак је квадратног облика, странице 20 центиметара и садржи различите комбинације текста, стрелица и симбола. Висина текста се прилагођава наведеним димензијама табле.

Натписи се исписују на Српском језику на Латиници и/или на Енглеском језику.

Сви елементи на лицу знака су израђени од фолије која има ретрорефлексију класе I.

Знак „ознака пешачке руте“ се користи за означавање пешачких туристичких рута, односно туристичких одредишта V-Ц реда.

На доњој слици је приказан пример изгледа овог знака.



Слика 9-14-1 Знак „ознака пешачке руте“

Боја знакова туристичке сигнализације за означавање пешачких рута које су положене по јавном путу или чији се део преклапа са јавним путем је зелена са текстом и симболима беле боје.

9.15 Знак „пешачке информације”

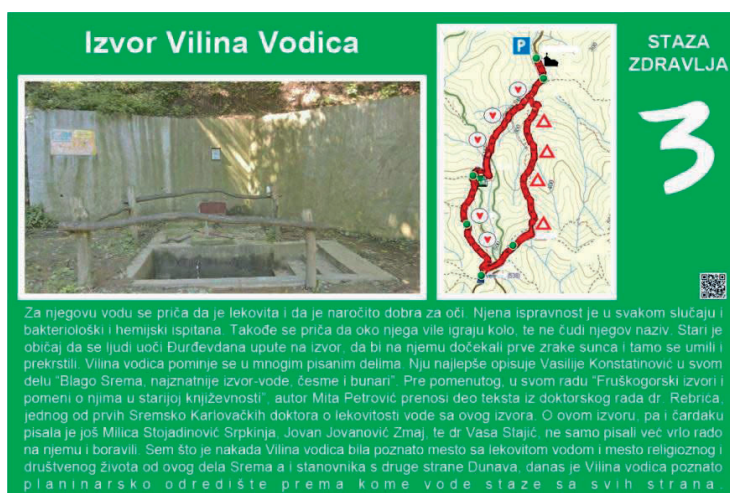
Знак „пешачке информације“ може да се постави на траси пешачке руте а користи се да би се пешацима пружиле додатне информације о одређеним туристичким садржајима на пешачкој рути. Знак је дужине 60 центиметара и висине 40 центиметара и садржи различите комбинације текста и симбола и фотографски или картографски приказ. Висина текста се прилагођава наведеним димензијама табле.

Натписи се исписују на Српском језику на Латиници и/или на Енглеском језику.

Сви елементи на лицу знака су израђени од фолије која има ретрорефлексију класе I.

Знак „пешачке информације“ се користи за означавање пешачких туристичких рута, односно туристичких одредишта V-Ц реда.

На доњој слици је приказан пример изгледа овог знака.



Слика 9-15-1 Знак „пешачке информације“

Боја знакова туристичке сигнализације за означавање пешачких рута које су положене по јавном путу или чији се део преклапа са јавним путем је зелена са текстом и симболима беле боје.